

TAMPEREEN YLIOPISTO

Suvi Pajunen

TANSSIVA TAMPERE

TYÖVÄEN TANSSIMINEN 1800- JA 1900-LUKUJEN VAIHTEESSA

Historian pro gradu -tutkielma

Tampere 2016

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

PAJUNEN, SUVI: Tanssiva Tampere: Työväen tanssiminen 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa

Pro gradu -tutkielma, 144 s.

Historia

Elokuu 2016

Pro gradu -tutkielmani aiheena on työväestön tanssiminen ja sen herättämät keskustelut tamperelaisissa sanomalehdissä. Sijoitan tutkielmani tanssi- ja kulttuurihistoriaan sekä osaksi huvi- ja tanssin tutkimusta. Tutkimuskysymyksenäni on, miten missä ja milloin tanssittiin ja miksi tanssia haluttiin kontrolloida 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Tutkin erityisesti nuorison tanssimista ja tanssia työväenkulttuurin ilmenemismuotona: miten tanssi on vaikuttanut yhteiskunnassa ja miten siihen on yritetty vaikuttaa.

Lähdeaineistoni koostuu pääasiassa sanoma- ja aikakauslehdistä, jotka ovat ilmestyneet Tampereella vuosien 1899–1910 välillä. Tutkin tanssiin suhtautumista erityisesti työväestön äänenkannattajasta *Kansan Lehestä*, raittiusväen äänenkannattajasta *Väinämöisestä* ja kristillisestä työväenlehestä *Työkansasta*. Näiden lehtien rinnalla käytössäni olivat *Aamulehti*, *Tampereen Sanomat* ja *Tammerfors Nyheter*. Lehdistä analysoin pääasiassa tanssiin liittyviä mielipidetekstejä ja uutisia sekä tanssinopettaja Karl Henrik Karlssonin tanssikouluilmoituksia. Tärkeimpinä analyysikeinoinani ovat olleet sisällönanalyysi ja asenneanalyysi, joiden avulla pystyin hahmottamaan kuvan asenteista tanssia kohtaan. Käsitteelliseen viitekehykseeni kuuluvat tanssin lisäksi työväestö ja vapaa-aika, raittius ja moraalit sekä kontrolli ja valta.

Rajaan tutkielmani Tampereen seudulle, jossa oli vuosisadan vaihteessa paljon työväkeä ja aktiivista järjestötoimintaa työväenyhdistyksellä ja sen ammattiosastoilla sekä raittiusseuroilla. Merkittäväntä tähän aikaan oli tanssin siirtyminen valvomattomista oloista valvottuihin tilaisuuksiin ja tanssin rajoittaminen ja kitkeminen kaikin mahdollisin keinoin nuorison elämästä siinä kuitenkin täysin onnistumatta. 1800-luvun lopulla huomattavin osa tanssimisesta tapahtui nuorison omissa nurkkatansseissa. 1900-luvulle tultaessa tanssiminen siirtyi yhä enemmän yhdistysten ja seurojen järjestämien tilaisuuksien viimeiseksi ohjelmanumeroksi. Tärkeimpänä tutkimustuloksenani on se, että tanssi vaikutti hyvin merkittävänä osana yhteiskunnassa. Tanssimista pidettiin tärkeänä vapaa-ajanviettopana, mistä ei haluttu luopua. Sen avulla houkuteltiin väkeä iltamiin kahdestakin syystä: he kuuluivat aatteista ja sivistyivät ja toiseksi iltamat olivat taloudellisesti kannattavia, mitä enemmän yleisöä oli paikalla. Iltamissa tanssimista haluttiin usein vähentää tai poistaa se kokonaan, mutta suurin osa kansasta oli niin tanssihaluista, että he olisivat luopuneet yhdistysten ja seurojen jäsenyyksistä, jos he eivät olisi päässeet tanssimaan.

Tutkielmani koostuu kolmesta osasta: TANSSIN PAIKKA, TANSSIN TAITO ja TANSSIN AIKA-luvuista. Tanssin paikka -lukuni kertoo yhdistyksistä ja seuroista ja tanssimisen siirtymisestä valvottuihin oloihin iltamatilaisuuksiin. Tanssin taito -luvussa käsittelem tanssinoppimista ja tanssinopetusta: mitä merkitystä tanssitaidolla oli tanssimiseen. Vaikka tanssi miellettiin koko kansan huviksi, mitä alempi kansanosa tanssi, sen syntisemmäksi ja siveettömämmäksi tanssi koettiin. Tähän auttoi tanssikoulussa käyminen, minkä tamperelaiselle työväelle mahdollisti Suomen ensimmäinen suomalainen balettimestari ja tanssinopettaja Karl Henrik Karlssonin tanssinopetus. Viimeisessä käsitteilyluvussani Tanssin aika analysoin tanssimisen aiheuttamia mielipiteitä: millä tavoin tanssiminen koettiin vaaralliseksi, mihin aikaan tanssiminen oli hyväksyttävämpää ja kenellä oli lupa tanssia ja missä. Erityisesti pareittain tanssiminen herätti ristiriitaisia tunteita sekä tanssijoissa että tanssin katsojijoissa. Lehtien palstat täyttyivät mielipiteistä tanssin puolesta ja vastaan. Siten vuosisadan vaihteen tanssikysymys vie matkalle läpi tanssin pyörinnän.

Asiasanat: työväestö, tanssi, paritanssi, seurataanssi, työväestö, työväenyhdistykset, kristilliset työväenyhdistykset, raittiusyhdistykset, nuorisoseurat, vapaa-aika, hovit, tanssikoulut, tanssinopetus, Tampere, Karl Henrik Karlsson

Sisällys

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuskysymyksen kontekstointi	1
1.2 Lähdeaineistot ja metodit.....	5
1.3 Keskeiset käsitteet	14
1.4 Tutkielman rakenne	21
2. TANSSIN PAIKKA.....	22
2.1 Tanssi- ja huvikulttuuri Tampereella.....	22
2.2 Yhdistykset ja seurat.....	26
2.3 Sivisty huveissa, työläinen!	33
3. TANSSIN TAITO.....	41
3.1 Balettimestari Karl Henrik Karlsson	42
3.2 Karlssonin tanssikoulu.....	48
3.3 Tanssinopetuksen metodit	57
4. TANSSIN AIKA.....	68
4.1 Tanssien vaaraan!	68
4.2 Tanssit yöaikaan	91
4.3 Lupa tanssia?	114
5. ILO RAIKAA – TANSSIN TAIKAA!	132
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	136
I Arkistolähteet	136
II Painetut lähteet.....	136
III Sanoma- ja aikakauslehdet	136
IV Kirjallisuus	138

1. JOHDANTO

Tanssi on vaan pelkkä ajanvietto, huvituskeino ja, myöntäkäämme se heti, sangen hyvä siihen tarkoitukseen. Vielä voidaan sanoa, että tanssi edistää ulkonaisen käytöksen ja esiintymisen luontevuutta, helpottaa kanssakäymisen syntymistä eri sukupuolten välillä ja vaikuttaa siten seuraelämän vilkkauteen. Saattaa olla, että tanssille voidaan lisätä useita muitakin hyviä puolia, vieläpä vaatia sitäkin, että hyvin kasvatettu lapsi aina on opetettava tanssimaankin, joka opetus ainakaan mitä tulee naispuoliin, ei näytä suurta vaivaa tuottavan vanhemmille. Mutta tämä kaikki tanssin edut eivät korota sitä ehtovallan asioita korkeammalle, s. o. tanssiminen tai tanssimattomuus jääköön jokaisen yksilön vapaaseen valintaan. Jos ken tahtoo aikansa ratoksi tanssia, olkoon se hänelle sallittu, joll’ei tahdo, annettakoon hänen olla rauhassa.¹

Vuoden 1889 *Aamulehden* pääkirjoitus perustelee tanssin olevan erinomaista huvia, jolla on vaikutusta sosiaaliseen kanssakäymiseen. 1800- ja 1900-lukujen vaihe on ollut kaikin tavoin murroksen aikaa – se on ollut sitä myös tanssin osalta. On kyse ollut yksin-, pari- tai ryhmätanssista, tanssiminen kevytmielisenä ja syntisenä huvina on koettu myös uhkaksi yhteiskunnalle: tanssimiseen on täytynyt puuttua jopa rajoittavin ja estävin toimenpitein. Tanssimisen problematiikkaa on käsitelty sanoma- ja aikakauslehdissä. Erityisesti nuorison ja työväen tanssimista on sekä paheksuttu että puolustettu hyvinkin kiivaasti. Pro gradu -tutkielmassani analysoin tanssimista, siitä aiheutuneita asenteita ja sen kontrolloimista tamperelaisissa lehdissä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa.

1.1 Tutkimuskysymyksen kontekstointi

Pro gradu -tutkielmassani käsittelen 1800- ja 1900-lukujen vaihteen tanssikysymystä työväenkulttuurin ilmenemismuotona. Tutkimuskysymykseksi olen asettanut, *miten, missä ja milloin tanssittiin ja miksi tanssia haluttiin kontrolloida 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa*. Merkittävä kysymys on, miksi tansseja järjestettiin iltamien yhteydessä, jos sitä pidettiin siveettömänä ja syntisenä. Lähtökohتانani on tanssiminen ja sen tärkeys ja vaikutukset työväestön vapaa-ajanvietossa. Selvitän tutkielmassani erityisesti tanssimisen vaikutuksia ja tanssimiseen vaikuttamista ympäröivässä yhteiskunnassa.

Länsimaissa sosiaalisen tanssin tyypillisin piirre on ollut miehen ja naisen välinen tanssiminen.² Siksi tanssiminen – erityisesti pareittain – on aiheuttanut paljon mielipiteitä puolesta ja vastaan. Tanssilla on ollut merkitystä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Tanssiminen ei ole ollut yksiselitteinen ilmiö:

¹ ”Tanssista raittiusseuroissa ja kansakouluhuoneissa”, *Aamulehti* 54/1889, 2.

² Hoppu 2000, 47.

se oli tärkeä huvittelumuoto kaikille kansanosille, mutta mitä alempi kansanjoukko tanssi, sen syntisemmäksi ja siveettömämmäksi se koettiin. Tanssimisesta vaihdetut mielipiteet lehdissä vahvistivat käsitystä siitä, että sillä oli erityistä merkitystä, ketkä tanssivat, milloin ja miksi.

Sijoitan tutkielmani tanssihistoriaan, jota tarkastelen osana kulttuurihistoriaa ja tanssintutkimusta. Tanssihistorian tutkiminen on siinä mielessä merkittävää, että esimerkiksi tanssintutkija Alexandra Carter toteaa tanssihistorian olevan tärkeä osa tanssiopintoja.³ Ajankohtaiseksi aiheeni tekee se, että paritanssi on nykyisinkin murroksessa: tanssiravintoloita suljetaan, pienet tanssilavat katoavat ja isoista tehdään kaiken kattavia viihdekeskuksia. Tanssinopettaja Raili Laine toteaa 1800- ja 1900-lukujen tanssimusiikkikulttuurin olevan edelleen elävää todellisuutta suomalaisilla tanssipajoilla.⁴ Siten tanssiminen on yhä luontainen kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen muoto. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa tanssi ymmärrettiin kaiken kansan huviksi, jota jokaisen tuli taitaa. Juurikin 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä tanssin määrä lisääntyi edelliseen vuosisataan verrattuna kansan järjestäytyessä yhdistyksiin ja seuroihin sekä työväestön vapaa-ajan lisääntyessä.

Viime vuosisadan alun työväen tanssimista ja sen aiheuttamia asenteita ja kontrolloimista lehtiteksteissä ei ole myöskään tutkittu aihe. Yleensä tämän ajan tanssiminen on sivuutettu toteamalla pelkääntään sen olleen siveetöntä ja syntistä, eikä sen perimmäisiä tarkoituksia ja vaikutuksia ole analysoitu. On joitain musiikki- ja huvitutkimuksia, joissa tanssia on käsitelty erityisesti joko ennen tai jälkeen tutkimani ajanjakson. Niitä olen käyttänyt taustakirjallisuutena. On joko tutkittu esimerkiksi tamperelaista musiikkielämää, kuten Elina Sajakorpi tutkielmassaan *Tampereen julkinen musiikkielämä 1860-luvulta vuoteen 1887*⁵, tai musiikkikulttuuria työväenyhdistyksessä, kuten Vesa Kurkela väitöskirjassaan *Taistojen tiellä soiteltiin – ja soiton tahdissa tanssittiin: Varkautelaiset työväeniltamat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella*⁶. Tanssi on liittynyt yhtenä osa-alueena huveihin, kuten Eeva-Liisa Lehtosen väitöskirjassa *Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalais-huveiksi: Maaseudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun*⁷ ja Anne Seppäsen väitöskirjassa *Populaarikulttuuri sosiaalistumisväylänä: Tampereen työväestön julkiset hovit 1860-luvulta vuoteen 1917*⁸. Näiden avulla tanssin voi hahmottaa osaksi yleistä 1800- ja 1900-lukujen huviperinnettä.

Pekka Jalkasen ja Vesa Kurkelan kirjassa *Suomen musiikin historia: Populaarimusiikki*⁹ tanssi on huomioitu osana populaarihistoriaa, kun taas Petri Hoppu on käsitellyt tanssia yhteiskunnallisesta

³ Carter 2004, 10.

⁴ Laine 2006, 43.

⁵ Sajakorpi 1987.

⁶ Kurkela 1983.

⁷ Lehtonen 1994.

⁸ Seppänen 2000.

⁹ Jalkanen & Kurkela 2003.

näkökulmasta väitöskirjassaan *Symbolien ja sanattomuuden tanssi: Menuetti Suomessa 1700-luvulta nykyaikaan*¹⁰. Erikseen on vielä tanssilajeista kertovia kirjoja ja populaareja teoksia.¹¹ Tämän ajan tanssikouluista kertovista kirjoista tärkeimmät ovat Sven Hirnin *Våra danspedagoger och dansnöjen: Om undervisning och evenemang före 1914*¹² ja Minna Saaren *Tanssiva tehdaskaupunki: Yli vuosisata taidetanssia Tampereella*¹³. Tanssimisesta on kirjoitettu hyviä ulkomaisia teoksia, mutta vuosisadan vaihteen työväen näkökulmasta tanssikirjallisuutta ei oikeastaan ole. Ulkomaisista teoksista esimerkkinä on Theresa Jill Bucklandin *Society Dancing: Fashionable Bodies in England, 1870–1920*, jossa keskitytään salonkitansseihin ja yläluokan tanssimiseen.¹⁴

Tutkielmassani tarkastelen Tamperetta ja sitä ympäröivää maaseutua sekä teollisuuden että maaseudun työväen näkökulmasta. Tarkastelutapaani voidaan kutsua inhimillisen elämän mikrohistorialliseksi tutkimukseksi, jonka kohteena on työn vastapainona toiminut vapaa-ajalla tapahtunut tanssiminen. Eeva-Liisa Lehtonen toteaa väitöskirjassaan, että annalistista tutkijanäkemyksestä voidaan soveltaa myös huvitutkimukseen, koska annalistisuus on huomionut yhteisöjen näkymättömät ja vähemmän tärkeänä pidetyt paikallistason sosiaaliset suhteet ja elämäntavat. Näitä tuon esille omassanikin tutkielmassani tanssimisen yhteydessä. Sijoitan tutkielmani myös huvitutkimukseen. Lehtosen mukaan huvitutkimus ”on täynnä innostuksen, aatteellisuuden, sosiaalisten suhteiden, yhteistoiminnan, ilonpidon, nautinnon, rentoutumisen, tunteiden, jännityksen ja pienten asioiden erilaisia sävyjä, jotka olivat henkilökohtaisesti ihmisille tärkeitä ja jotka liittyivät laajempaan yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen”.¹⁵ Tanssiminen tapahtui yleensä vapaa-ajalla, ja Anu-Hanna Anttilan mukaan vapaa-ajan tutkimus lukeutuukin kulttuuritutkimukseen.¹⁶ Tanssiminen oli osa monimuotoista iltamatoimintaa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Tanssiminen kuului tärkeänä osana huvinpitoon. Lehdistön keskustelut tanssista tuovat esille erityisesti aatteellisuuden ja sosiaalisen kanssakäymisen sekä erilaisten tunteiden kirjon tanssia kohtaan.

1800-luvun loppua kohti ja 1900-luvulle tultaessa Tamperetta pidettiin merkittävänä työväen kaupunkina. Vuosisadan vaihteessa Tampere oli Suomen kolmanneksi suurin kaupunki. Siitä oli tullut Helsingin kanssa kilpaileva työväen kaupunki sekä sisämaan huomattavin taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen keskus.¹⁷ Siksi alueellinen rajaukseni keskittyy Tampereeseen ja sen ympäryskuntiin

¹⁰ Hoppu 1999.

¹¹ Paritanssin populaareista teoksista esimerkkinä: Hakulinen & Yli-Jokipii, *Tanssilavakirja: Tanssista, lavoista ja lavojen tansseista* (2007); Kahila & Kahila, *Kun Suomi sanoi: Saanko luvan* (2006); Niemelä, *Paritanssin pyörteitä vuodesta 1650 vuoteen 1995* (1998).

¹² Hirn 1982b.

¹³ Saari 2009.

¹⁴ Buckland 2011.

¹⁵ Lehtonen 1994, 19.

¹⁶ Anttila 2005, 14.

¹⁷ Rasila 1984, 727, 740.

Hämeen alueella. Tampereella erityisesti työväenyhdistykset olivat aktiivisia järjestämään iltamia, joissa tanssittiin. Hämeen maaseudulle olivat ominaista nurkkatanssit, joiden lisäksi sinne levisi iltamatoiminta muun muassa työväenliikkeen ja raittiusliikkeen innoittamina.

Ajallisena rajaukseni ovat vuodet 1899–1910, koska tähän aikaan kansalaisjärjestötoiminta aktivoitui yhä vahvemmin Suomessa ja ihmiset alkoivat toimia niiden puitteissa. Tällöin kulttuurinen murros tapahtui myös tanssimisessä: ei tanssittu enää pelkästään isojen talojen pirteissä nurkkatansseissa vaan tanssimista pyrittiin yhä enemmän kontrolloimaan ja keskittämään iltamien päätteeksi. Osa käyttämästäni sanomalehtien mielipidekirjoituksista ajoittuu jo 1880-luvulle, koska jo tähän aikaan pohdittiin esimerkiksi sitä, oliko raittiusyhdistysten iltamissa sopivaa järjestää yleistä tanssia.

Tanssimiseen on liittynyt vahvasti erilaisia moraalikäsitteitä työväen ja muiden kansanluokkien keskuudessa. Tanssimiseen suhtauduttiin eri tavoin sen mukaan, ketkä tanssivat ja missä. Kaikilla ei ollut samanlaisia oikeuksia tanssia – erityisesti työväen ja nuorison tanssimista ei katsottu usein hyvällä. Tanssimiseen kohdistuvien asenteiden taustalla vaikutti 1800- ja 1900-lukujen yleinen ilmapiiri sääty- ja luokkajakoineen ja poliittisine toimineen: tanssiminen sallittiin eri tavoin ylempien luokkien ja työväenluokan keskuudessa. Työväki tanssi yleensä työväenyhdistyksen järjestämässä iltamissa. Tanssien järjestämiseen iltamien yhteydessä on ollut oma merkityksensä; sen avulla on houkuteltu ihmisiä iltamiin, joten se on ollut joko taloudellisesti kannattavaa tai sen avulla on kerätty rahaa hyvää tarkoitusta varten. Erityisesti nuorisoa on kannustettu tulemaan iltamiin mutta myös kokouksiin tarjoamalla päätteeksi tanssia. Tutkielmassani luon kuvaa työväestön tanssimiskulttuurista. Sitä kautta tuon esille myös sen aikaisia ajattelu- ja elämäntapoja tanssin näkökulmasta. Tanssihan toimi välikappaleena myös muiden arvottamiselle: tanssitaidolla oli oma merkityksensä sen aikaisessa yhteiskunnassa.

Tanssin näkökulmasta pystyn hahmottamaan ihmisten arvoja ja ihanteita. Kulttuuri on kommunikaatiota yksilön ja yksilöä ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Haasteita tuovat yksilön ja ympäristön välinen vuorovaikutus ja yksilön reaktiot sosiaalisessa kanssakäymisessä. Kulttuuri on viestintää. Kulttuurin muodostavat yksilöiden tekemät ratkaisut ja toimintatavat. Kulttuuri hahmottaa maailmaa, ja se tuottaa sosiaalisia rakenteita ja yhteiskunnallisia käytäntöjä. Kulttuuri ei ole muuttumaton kokonaisuus, vaan se koostuu muuttuvista representaatioiden kirjosta. Kulttuurihistorian tarkoituksena on ilmaista enemmän mahdollisia tulkintoja kuin kertoa ehdotonta totuutta. Tanssin näkökulmasta pyrin ymmärtämään menneisyyden ihmisten käsityksiä ja käsitteellistämistä sekä representoimaan kuvan menneisyydestä.¹⁸

¹⁸ Korhonen 2005, 75–76, 90, 99, 109; Kaartinen 2005, 182; Hoppu 1998, 165.

Yksi merkittävimmistä tutkimuskohteistani on tanssin vaikuttavuus. Väitän, että tanssimista oli sekä oikeanlaista ja vääränlaista. Tanssi vaikutti yhteiskunnassa niin, että siihen haluttiin myös puuttua. Sitä haluttiin erityisesti kontrolloida ja valvoa. Kenellä tahansa ei ollut lupa tanssia millä tavalla tahansa. Tähän aikaan tanssien opettelu oli joko omatoimista tai kiertävien tanssinopettajien hallussa. Tanssiopettajan johdolla tanssimisen oppiminen oli suhteellisen kallista. Se oli enimmäkseen varakkaamman väen tie tanssin oppimiseen. Vuosisadan vaihteen mielenkiintoisin henkilö olikin Tampereella aktiivisesti työväkeä tanssimaan opettanut K. H. Karlsson. Hänelläkin oli tanssinopettajana yksi vaikuttaa tanssimiseen ja ihmisten tanssitaitoon ja sitä kautta myös tanssimisen seurauksiin.

Tanssin luonne herrasväen huvista työväellekin sallituksi vapaa-ajanviettotavaksi herätti keskustelua. Siksi työväen ja nuorison tanssimista kritisoitiin etenkin sanoma- ja aikakauslehtien sivuilla. Lehtiin kirjoitteluun vaikuttivat erityisesti Suomen autonominen asema Venäjän vallan alla, koska aika oli yhteiskunnallisesti epävakaa mielipiteiden ilmaisemisen kannalta. 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen sijoittuivat muun muassa ensimmäinen sortokausi, suurlakko ja toisen sortokauden alkaminen mutta myös ensimmäiset eduskuntavaalit ja yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Nämä seikat vaikuttivat poliittisten mielipiteiden lisäksi vapaa-ajanviettotapoihin ja näin ollen hovin ja tanssin määrään.

1.2 Lähdeaineistot ja metodit

Lähdeaineiston ja metodien valinta vaikuttavat aineiston analyysiin ja tulkintaan. Tanssiteorian tutkija Lena Hamnergren toteaa, että se millä tavalla käytämme lähdemateriaalia, vaikuttaa myös tutkimustuloksiin.¹⁹ Lähestyn tutkimusaineistoani erityisesti lehdistöhistorian menetelmiä käyttämällä. Päälähdeaineistoni koostuu siis vuosisadan vaihteen tamperelaisista sanoma- ja aikakauslehdistä. Metodeja hyödynnän etenkin kvalitatiivisen analyysin sisällönanalyysistä asenneanalyysiin ja vertailuun.

Lähteinä työväen lehdet

Historiallisen tanssintutkimuksen yhtenä tavoitteena on menneiden sukupolvien tanssikäytäntöjen saavuttaminen tanssietnografian avulla. Etnografia metodologisena lähtökohtana mahdollistaisi toiminnan ja kokemukset, jotka välittyvät tanssin merkityksistä ja tanssijoiden identiteetistä. Tanssietnografiaan liitetään myös tutkijan itsereflektointi ja omien ruumiillisten lähtökohtien tunnistaminen. Ruumiillisuutta pidetään merkittävänä osana tutkimusprosessia: se välittyy joko tutkijan itsensä osallistumisena tanssiin, havainnointina tai tanssikokemuksista haastatteleamalla. Ajatuksena on, että tutkija kehonsa kautta pystyy rakentamaan kokemuksellisen tiedon ulottuvuuksia.²⁰ En kuitenkaan pysty kunnolla toteuttamaan tanssietnografiaa tutkielmassani: vaikka tanssin ruumiillisuuden olen voinut

¹⁹ Hamnergren 2004, 22.

²⁰ Hoppu 2014, 73, 76, 80.

kokea samoissa tansseissa – valssista polkkaan ja masurkkaan – joita tanssittiin vuosisadan vaihteessa, en voi enää haastatella tutkimusajallani eläneitä henkilöitä tai havainnoida heidän tanssiaan, koska he ovat jo kuolleet. Kohtaan heidät ainoastaan sanomalehtiteksteissä, joista voin vain kuvitella, miten tanssi on vaikuttanut heihin. Siksi voin pitää tanssietnografiaa vain teoreettisena lähtökohtanani.

Sanomalehdistä pystyn silti havainnoimaan tanssimista ja sen vaikutuksia yhteiskunnassa. Tarkastelutapaani viitoittaa ajatus Petri Hopulta, että keho on tanssin merkityksen tuottaja ja lähde, mutta merkitykset elävät, välittyvät ja muokkaantuvat yhteiskunnassa ja sosiaalisissa tilanteissa. Tanssin merkitykset eivät ole syntyneet sattumanvaraisesti. Tanssin näkeminen ja tanssiminen itsessään antavat erilaisia kokemuksia ihmisille, koska ihmiset kokevat tanssin eri tavoin. Tanssikokemuksia on vaikea kertoa sanoin, koska se on liikettä, kosketusta ja nonverbaalia viestintää. Tanssihetkeen vaikuttaa myös sen lyhytaikaisuus, mikä voidaan kokea ongelmalliseksi. Carter toteaa, että tanssin tutkiminen ei ole kuitenkaan ylitsepääsemätöntä, vaan se riippuu siitä, miten tilanteet ovat jättäneet jälkensä historiaan.²¹

Anne Seppänen toteaa väitöskirjassaan, että tavallisen tamperelaisen tehtaalaisen vapaa-ajankäyttöä ja merkitystä ei ole helppo tavoittaa, koska työväestön vapaa-ajantoimintaa ei ole pidetty merkityksellisenä säilöä jälkipolville.²² Siten työväestön tanssihetkiäkin yli sata vuotta sitten on hankala tutkia, koska niitä ei ole pidetty tarpeellisena dokumentoida. Työväen tanssimisesta ei ole kuvia eikä oikein muutenkaan materiaalia kuin sanomalehdet. Sanomalehtiä tutkimalla pystyn paikantamaan ja rekonstruoimaan työväen tanssimista, vaikka vielä silloin heidän tanssimistaan ei ole dokumentoitu kuvin ja videoin. Painotan sanomalehtiaineistostani iltama-aiheisia maaseutukirjeitä²³, mutta olen löytänyt muitakin tanssiaiheisia tekstejä yllättävän paljon.

Lehtitekstien avulla tuon esille sekä työväen että myös muiden kansan osien suhtautumista tanssiin, ja erityisesti asenteita työväen tanssimista kohtaan. Otan tekstejä analysoidessani huomioon, että periaatteessa ne ovat todenperäisiä, mutta toisaalta niissä voi olla kärjistyksiä ja turhia syytöksiä toisia kohtaan riippuen kirjoittajien motiiveista. En ota kantaa, ovatko tekstien tapahtumat oikeasti tapahtuneet, vaan tarkastelen kirjoituksista sitä, miten tanssista kirjoitetaan ja minkälaisia ristiriitoja kirjoitukset herättävät eri yhteiskuntaluokkien välillä sekä käsitteellisellä että ideologisella tasolla.

²¹ Hoppu 1998, 164–165; Carter 2004, 14.

²² Seppänen 2000, 5.

²³ Maaseutukirjeet miellettiin tiedonvälityksen ja mielipidekirjoituksen välimaastoon. Tyypillisimpiä maaseutukirjeiden aiheita olivat säätila, maatalouden hoito, paikallishallinto, kansanopetus- ja valistus sekä yhdistystoiminta kokouksista juhlatilaisuuksiin. Leino-Kaukiainen 1988, 599.

Sanomalehtitekstit koostuvat pääasiassa erilaisista uutisista ja mielipidekirjoituksista. 1900-luvun alussa lehdissä ei ole vielä henkilöhaastatteluja.²⁴ Lehdistä analysoin pääasiassa sekä tanssiaiheisia mielipidekirjoituksia että huvi- ja tanssikouluilmoituksia. Lähteiden analysointiin vaikuttavat, ketkä ovat kirjoittaneet ne ja millaisessa ympäristössä.²⁵ Sanomalehtiteksteissäkin näkyy sen ajan ilmapiiri ja tekstivalinnat. Siksi seuraavaksi kerron, millaisia lehtiä olen tutkinut ja mitä merkityksiä sanomalehdillä on ollut vuosisadan vaihteessa.

Sanomalehtien valintaan vaikutti se, millaiselle lukijakunnalle lehdet on suunnattu. Tällä tavoin pystytyn vastaanottajapohjaisesti vertailemaan²⁶, millä tavoin tanssista on kirjoitettu eri kansanosille. Pääasialliseen lähdeaineistooni kuuluu työväen äänenkannattajan *Kansan Lehden* (1898–1910) lisäksi neljä sanomalehteä ja aikakauslehti: *Aamulehti* (1899–1910), *Tampereen Sanomat* (1899–1900, 1904–1910), ruotsinkielinen *Tammerfors Nyheter* (1896–1910), kristillisen työväen äänenkannattaja *Työkansa* (1906–1910) ja raittiusaatteen äänenkannattaja *Väinämöinen* (1896–1910).²⁷ Lehdistä painotan pääasiassa työväen- ja raittiusväen lehtiä ja muita lehtiä käytän tarpeen vaatiessa.

Tampereella huomattiin jo työväenliikkeen alkuaikoina, että kysyntää olisi omalle lehdelle, koska porvarilehdet levittivät työväenliikkeestä vääränlaista kuvaa. Työväelle oma lehti perustettiin Tampereelle vuonna 1899. *Kansan Lehdessä* tuli kaupungin merkittävämpiä lehtiä 1900-luvun alussa. Se yhdisti työväkeä ja valisti heitä oikeanlaiseen toimintaan.²⁸ Se käsitteli muun muassa ”kysymyksiä työpäivän lyhennyksestä, alimmasta päiväpalkasta, asuntosuhteista, tuotanto- ja nauttimisyhdistyksistä, lakoista, työläisnaisten tilasta, raittiusasiasta [ja] maalaistyöväestöstä”. Tamperelainen työväki otti *Kansan Lehden* tyytyväisinä vastaan. Jo kuukauden sisään lehden perustamisesta työväenyhdistyksen ja ammattiosastojen huvitoimikunnat kokoontuivat päättämään, että kokous- ja huvi-ilmoituksia ei saanut ilmoittaa muualla kuin *Kansan Lehdessä*. Useammassa lehdessä ilmoittaminen olisi tullut kalliiksi ja *Kansan Lehden* välityksellä tieto kulki suoraan kaikille työläisille.²⁹ Raittiusseuroillekin *Kansan Lehti* oli tärkeä julkaisemiskanava. Lehdessä oli paljon raittiusseurojen iltamailmoituksia ja mielipidekirjoituksia vuosisadan vaihteessa.

Raittiusaatteen kannattaja Aaku Mäki perusti *Väinämöinen*-aikakauslehden Tampereelle vuonna 1897. Se ajoi kansallisessa ja kristillisessä hengessä kasvatus- ja koulutuskysymyksiä sekä raittiusaatetta ja myöhemmin myös rauhanaatetta. *Väinämöisessä* käsiteltiin muun muassa lasten kasvatusta ja

²⁴ Hammergren 2004, 28.

²⁵ Hammergren 2004, 30.

²⁶ Vertailussa on tarkoitus verrata eri vastaanottajaryhmille tarkoitettujen dokumenttien sisällöllisiä ominaisuuksia. Pietilä 1973, 25.

²⁷ Suluissa ovat vuodet, joihin olen erityisesti keskittynyt kyseisissä lehdissä.

²⁸ Sinisalo 1970, 266; Haapala 1986, 298–299; Pietilä 2010, 88; Henriksson 1974, 258; Kortekangas 1965, 271; Rasila 1984, 554.

²⁹ ks. esim. ”Kansan Lehti”, *Kansan Lehti* 0/1899, 1; ”Yksimielistä harrastusta”, *Kansan Lehti* 4/1899, 3; ”Työväenpyrinnöt ja Tampereen sanomalehdet”, *Kansan Lehti* 6/1899, 2.

opetusta, nuorten siveellistä ja tiedollista kehitystä, raittiusasiaa, terveyttä, valistusta, uskonnollisia asioita sekä kansallisia ja kunnallisia kysymyksiä. Lehdelle oli asetettu tavoitteeksi poistaa kansan siveellisyyttä ja aineellista edistystä estäviä epäkohtia.³⁰

Muista läpikäymistäni lehdistä Kristillistä työväenliikettä kannattanut *Työkansa* ilmestyi Tampereella vuodesta 1907 lähtien. Lehti toimi kristillismielisen työväestön äänenkannattajana. Sen päämääränä oli säilyttää kristinusko ja kristillinen elämä tärkeänä osana yhteiskuntaa. *Työkansa* ajoi ruumiillisen työn tekijälle parempaa toimeentuloa, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja veljeyttä.³¹ *Tammerfors Nyheter* perustettiin vuonna 1897. Se ilmoitti olevansa paikallisten ruotsinmielisten äänenkannattaja. Sen linja oli ruotsinmielinen kielipoliittisesti mutta vapaamielinen muissa kysymyksissä. Lehti pyrki leviämään myös maaseudulle ja Hämeenlinnaan, mutta sen suurin lukijakunta tuli Tampereelta.³²

Tampereen Sanomat toimi pääasiassa kansanvalistajana. Lehti pyrki ajamaan isänmaan parasta ja laajentamaan kansalaisten oikeuksia. Se toteaa vielä, että ”[t]yöväen oikeutetut riennot ja raittiusaatteen johdonmukainen käytäntöönpano löytävät lehdessä vilpittömän kannattajan.”³³ *Aamulehti* perustettiin vuonna 1881 kilpailemaan konservatiiviselle *Tampereen Sanomille*. Lehti oli radikaali kieli- ja koulukysymyksessä. Sen aatteelliset lähtökohdat olivat kansanvaltaisuudessa ja kristillissiveellisessä maailmankatsomuksessa. *Aamulehdestä* tuli kuitenkin nopeasti Tampereen levinnein lehti. Työväkeäkin kannustettiin lukemaan *Aamulehteä* tarjoamalla halpoja tehdastilauksia.³⁴

Julkaisemispolitiikassa ennakkosensuuri oli merkittävässä asemassa ennen vuoden 1905 marraskuun manifestia, joka vaikutti sensuuriolojen löyhentymiseen. Sensuroinnin kohteena oli erityisesti työväenlehdistö. Kuitenkin suurin osa painoesteistä kohdistui helsinkiläiseen *Työmieheen* eikä niin ikään *Kansan Lehteen*. Työväenlehdissä sensuurin kohteeksi joutuivat yleensä yhteiskunnallinen eriarvoisuus ja luokkavastakohdat sekä sosialismi ja kirkonvastaisuus.³⁵ Siten sensuuri ei kohdistunut lähes yhtään tanssiaiheisiin teksteihin ellei tanssia käsitelty esimerkiksi yhteiskunnallista eriarvoisuutta käsittelevissä kirjoituksissa.

1800-luvulla lehtiä pidettiin mielipidevaikuttajina. Lehdet edustivat toimittajakuntansa käsityksiä. Sortovuosina lehdet käsittivät tehtävänsä uudella tavalla. Niitä alettiin pitää kansallisen yhtenäisyyden korostajina. Lehdistö koki edustavansa vahvemmin kansaa ja sen yleistä mielipidettä Venäjän

³⁰ Rasila 1984, 683–684; Leino-Kaukiainen 1991, 413; Voionmaa 1932, 643–644; Aaku Mäki, ”Tilausilmoitus. Aika-kauslehti ’Väinämöinen’”, *Väinämöinen* 0/1896, 1.

³¹ Kortekangas 1967, 117; ”Tilausilmoitus v. 1907.”, *Työkansa* 00/1906, 1.

³² Leino-Kaukiainen 1988, 509; Landgren, Leino-Kaukiainen, Nygård & Salokangas 1988, 101; Kortekangas 1965, 139; Rasila 1984, 551; ”Prenumerationsanmälan 1897. TAMMERFORS NYHETER”, *Tammerfors Nyheter* A/1896, 1.

³³ Saari 2009, 13; Kortekangas 1965, 136; Rasila 1984, 545–547; ”TAMPEREEN SANOMAT”, *Tampereen Sanomat* 0/1904, 1.

³⁴ Landgren, Leino-Kaukiainen, Salokangas & Salminen 1988, 13; Leino-Kaukiainen 1988, 454, 470–471, 485; Saari 2009, 13; Salokangas 1988, 105–106; Nygård 1988, 57, 80; Kortekangas 1965, 137; Rasila 1984, 548–551.

³⁵ Leino-Kaukiainen 1980, 34–36, 46–51; Aalto 1980, 30–33; Henriksson 1974, 258; Salmensuu 1980, 72–84.

sortovallan alla.³⁶ 1800-luvulla sanomalehtiin kirjoitti yleensä vain sivistynyt ja valistunut kansanosa, mikä näkyi lehtikirjoittelussa. Kohti yleistä äänioikeutta ja 1900-lukua tultaessa mielipideteksteissä tuli esille yhä useampien eri lähtökohdista olevien kansalaisten kirjoitukset. Jokainen kirjoitus oli kuitenkin kirjoittajansa omaa tulkintaa ympäröivästä yhteiskunnasta, vaikka kirjoittajaa ei olisikaan mainittu jutun yhteydessä. Erityisesti vuosisadan vaihteen sortovuosien tiukka sensuuri kadotti tunnistettavat nimet ja nimimerkit suurimmaksi osaksi lehdistä. Tällä haluttiin suojella kirjoittajien anonyymiteettiä.³⁷

Laadullisen analyysin keinot

Mielipideteksteihin sovelletaan asenneanalyysia ja kvalitatiivista sisällönanalyysia selvittääkseni tanssikysymystä: millaisia vaikutuksia tanssilla oli ja miten tanssia pyrittiin kontrolloimaan. Tutkimusaineistoni avulla hahmotan kuvan siitä, minkälainen moraalikeskustelu tanssin ympärille oli muodostunut 1800- ja 1900-lukujen taitteessa ja miten se oli mahdollisesti muuttunut.

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Laadullisen tutkimuksen perustana on tarkkaan rajattu ilmiö, joka minulla on Tampereen ja Hämeen maaseudun työväen tanssikulttuuri 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Sisällönanalyysissa korostuvat luokittelu, teemoittelu ja tyypittely. Pääasiassa painotan sisällönanalyysini tanssin ympärillä eri teemoihin. Sisällönanalyysilla pystyn analysoimaan aineistoa systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysini on aineistolähtöistä, ja päätelmäni pohjautuvat keräämääni sanomalehtiaineistoon. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi huomauttavat, että vaikka aineistolähtöinen analyysi on laajin ilmaisu kuvaamaan laadullisen tutkimuksen analyyseja, se ei ole ongelmaton. Aineistolähtöinen tutkimus on vaikea toteuttaa, koska siinä ei ole aina näkyvissä havaintojen teorioita. On merkittävä huomioida, että kaikki käsitteistä ja metodeista aineistoihin ovat tutkijan itsensä asettamia ja vaikuttavat siten myös tutkimustuloksiin. Sen takia tutkijan tulisi ilmaista omat ennakkokäsityksensä ja tiedostaa ne analysoidessaan aineistoa.³⁸

Tanssin tutkimisessa on erityisesti myös huomioitava, että tanssissa on aina piirteitä, jotka liittyvät vain tanssiin ihmisiin. Petri Hoppu huomauttaa, että ”[t]anssi on osa sellaista kokemusta, jota ei läheskään tyhjentävästi pystytä selittämään sanallisesti.”³⁹ Siksi omat käsitykseni tanssista ovat tärkeässä roolissa tulkitessani sanomalehtitekstejä. Omat ennakkokäsitykseni kumpuavatkin monipuolisesta seuratanssiharrastuksestani Tanssikoulu Tanssiksessa kahdeksan vuoden ajalta, jolloin olen oppinut paljon tansseista, rytmeistä ja tanssikulttuureista sekä kohdannut erilaisia tanssijoita laidasta

³⁶ Leino-Kaukiainen 1980, 55–56.

³⁷ Tommila 1974, 26–29, 45–47; Leino-Kaukiainen 1980, 55.

³⁸ Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–98, 105–107, 110, 115; Pietilä 1973, 252–253, 264–268; Eskola & Suoranta 1998, 134–135.

³⁹ Hoppu 1998, 163.

laitaan. Kokemusteni avulla pystyn asettamaan tanssimiseen liittyvät mielipiteet oikeanlaiseen kontekstiin ja mittakaavaan.

Sisällönanalyysissa tärkeässä osassa ovat tulkinta ja päättely. Merkittävää on pystyä ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan heidän omassa ajassaan. Koska analyysin tarkoituksena on etsiä tekstin merkityksiä, oleellista on tehdä näkymättömästä näkyvää ja löydetyn ymmärtäminen. Kyseessä tässä on Tuomen ja Sarajärven mukaan todellisuuden tajuaminen inhimillisenä ajattelutapana eikä ainoastaan oikeasta totuudesta. Aineistosta tehdään havaintoja ja huomioidaan teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennaiset asiat. Laadullisen tutkimuksen toinen vaihe on tulosten tulkitseminen eli arvoituksen ratkaiseminen, jolloin havaintojen pohjalta tehdään merkitystulkinnat tutkitusta ilmiöstä. Sisällönanalyysi tarkastelee juuri inhimillisiä merkityksiä. Laadullisen eli kvalitatiivisen ja tilastollisen eli kvantitatiivisen analyysien tarkoituksena on tarkastella tutkittavaa kohdetta eri näkökulmista. Julia Brannen määrittelee kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen analyysin eron siten, että kvalitatiivisella analyysillä selitetään toiminnan syitä, löydetään erilaisia merkitystulkintoja ja etsitään erilaisia säännönmukaisuuksia, kun taas kvantitatiivisessa analyysissä keskitytään toiminnan havainnointiin lukujen avulla.⁴⁰

Sisällön erittelyllä tarkoitan aineiston kvantitatiivista analyysia. Veikko Pietilän mukaan sisällön erittely kuuluu suppeasti määriteltynä luokitteleviin ja tilastoiiviin menettelytapoihin. Koska luokitteleva ote johdattaa helposti staattiseen ajattelutapaan, käytän tutkielmassani pääasiassa kvalitatiivista analyysia ja tilastollista luokittelua vain tukielementtinä. Pietilä myös huomauttaa, että tilastoivat menetelmät voivat viedä harhaan, jos pyritään tekemään analyysia esimerkiksi dokumenttien tuottajiin eli tutkielmani sanomalehtiin kirjoitettaviin liittyvistä ilmiöistä. Sanomalehtien kieli tähän aikaan oli sekä ekspressiivistä eli ajatuksia ja tunteita ilmaisevaa että instrumentaalista ja pragmaattista eli käytännönläheisesti oman ryhmänsä pyrkimyksiä edistävää. Tekstien monisyisyyden takia tilastolliset menetelmät voisivat olla harhaanjohtavia.⁴¹ Siksi keskityn käyttämään metodina aineistolähtöistä analyysia ja tarkemmin sisällönanalyysia.

Aineistostani nousee esiin tanssin ympäriltä erilaisia teemoja. Jari Eskola ja Juha Suoranta toteavat, että teemoittamalla tekstiaineistosta pystyy löytämään helpommin esitettyihin kysymyksiin erilaisia vastauksia ja tuloksia. Laadullisen analyysin ongelmana ovat raportoinnissa tehtävät kompromissit. Analysoinnista ei saisi tulla pelkkää sitaattikokoelmaa. He esittävät, että toisaalta runsas sitaattien määrä antaa lukijalle mahdollisuuden tutkijan tekemien tulkintojen arviointiin, mutta tällöin tutkimus saattaa jäädä selvityksen tasolle. Runsa sitaattien määrä myös paisuttaa turhaan tutkielmaa. Vähempi

⁴⁰ Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–106, 115; Alasuutari 2011, 27–37; Brannen 2004, 312–313.

⁴¹ Pietilä 1973, 252–253, 264–268; Eskola & Suoranta 1998, 134–135.

sitaattien määrä johtaa taas siihen, että lukijan tulee luottaa kirjoittajan tekemiin päätelmiin ilman sitaattiesimerkkejä.⁴² Itse havainnollistan sitaateilla kirjoittajien asenteita ja erityisesti heidän värikkästä kirjoitustyyliään.

Olen keskittynyt tarkastelemaan tanssiaiheisia tekstejä erityisesti vuosilta 1899–1910. Lehtien tyyppistä riippuen olen ottanut pari aikaisempaa vuotta mukaan tarkasteluun, jos on ollut kyse lehden painamisen alkamisesta muutamaa vuotta aiemmin kuin vuonna 1899. Pääasialliseksi aloitusvuodeksi vakiintui vuosi 1899, ensimmäisen sortokauden alkamisvuosi, ja päättymisvuodeksi vuosi 1910, jolloin tuli voimaan laki yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä. Näiden kahdentoista vuoden aikana Suomen oloissa tapahtui muutoksia. Samalla tavoin voidaan havaita muutoksia myös asenteissa tanssia kohtaan. Toisaalta joidenkin kansanryhmien ja aatteiden kannattajien asenteet eivät ole muuttuneet, joten myös aikaisempien vuosien mielipidetekstit olivat edelleen kuvaavia.

Kävin ajanjaksoni lehdet läpi systemaattisesti. Olisin voinut käyttää otantamenetelmää, mutta silloin olisi voinut jäädä huomioimatta useita mielenkiintoisia tekstejä sellaisilta vuosilta, jolloin tanssiaiheinen kirjoittelu olisikin ollut kiihvasta.⁴³ Lehtikirjoitukset olen kerännyt *Historiallisen sanomalehtikirjaston*⁴⁴ tekstihaun avulla, koska muuten tanssista kertovia juttuja olisi ollut hyvin hankala löytää. Tanssista kirjoitettiin paljon erilaisissa yhteyksissä eikä sitä tullut yleensä ilmi otsikkotasolla, joten esimerkiksi pelkkien pääkirjoitusten läpikäyminen ei olisi ollut yhtä antoisaa eikä olisi antanut sellaista kuvaa tanssimisesta, mitä etsin. Tanssista saatettiin kirjoittaa missä tahansa yhteydessä ohimennen. Siksi olen valinnut tekstejä kaikenlaisista aiheista. Kriteerinä on ollut ainoastaan se, että tekstissä on mainittu sana ’tanssi’ ja jotain suhtautumista tanssimiseen⁴⁵.

Käytin tekstihaussa kyselyä ’tanssi~’/’dansa~’, joka tuotti hakutulokseksi tanssialkuisia sanoja. Ongelmana haun tuottamissa tuloksissa oli se, että sillä tuli tietysti myös epärelevantteja⁴⁶ tuloksia. Tärkeä on huomioida, että lehdissä on myös tekstejä, joita tekstihaku ei antanut tulokseksi, vaikka niissä olisi esiintynyt tanssisana. Tekstihaku ei pystynyt löytämään kaikkia tanssialkuisia sanoja, koska lehdissä käytettiin yleisesti kirjasintyyppinä fraktuuraa⁴⁷, joka vaikeutti sanojen tunnistamista. Historiallisen sanomalehtikirjaston tekstisisältö on OCR-luettu ohjelmallisesti, joten se sisältää vaihtelevasti

⁴² Eskola & Suoranta 1998, 129.

⁴³ Vrt. Pietilä 1973, 92.

⁴⁴ Historiallinen sanomalehtikirjaston Internet-osoite on <http://digi.kansalliskirjasto.fi/>. Historiallisen sanomalehtikirjaston hakuelementeistä ja hakuihin vaikuttavista ongelmista ks. lisää Raitanen 2012.

⁴⁵ Huomioi erot sanonnoissa esim. ”Lopuksi tanssittiin.” vs. ”Lopuksi tanssin ritkuttelua”. Ensimmäinen ei kerro mitään tanssin luonteesta ja toisessa on ajatus siitä, millaista tanssiminen oli.

⁴⁶ Epärelevantteja hakutuloksia olivat esimerkiksi sellaiset, joissa *tanssi*-sanaksi oli tulkittu *tariffi* tai *kanssa* tai *dansa*-sana tulkittu *danska*-sanaksi. Fraktuuran tunnistusongelmista lisää ks. Raitanen 2012, 3, 6–12.

⁴⁷ Fraktuura on Suomessa tunnetuin goottilaisten kirjaimistojen kirjainlaji. Sen kirjaimet ovat koukeroisia ja koristeellisia. Fraktuura-kirjaintyyppiä käytettiin koko kansalle tarkoitetuissa sanomalehdissä 1900-luvulle asti. Sen sivuutti antiikva-

kirjoitusvirheitä alkuperäisten lehtien kunnosta riippuen. Sen takia olen käynyt läpi lehdistä kaikki tanssi~/dansa~ -hakusanalla tuottamat hakutulokset ja poiminut niistä aineistooni sopivat tekstit Leikekirja-toiminnolla.

Kuudessa lehdessä osumia oli yhteensä noin 7240. Näistä yli 1000 osumassa oli käsitelty tanssia siten, että siitä oli tulkittavissa jokin asenne tanssia tai tanssivia ihmisiä kohtaan. Ilman tekstihakua en olisi pystynyt asettamaan aikarajausta kahdeksitoista vuodeksi ja lehtien määrää kuudeksi. Haun tuloksiksi sain monipuolisesti erilaista aineistoa pienistä novelleista uutisiin ja mielipidekirjoituksiin sekä iltamainoksiin. Tutkimusergonomisista syistä jätin lähdeaineistoni ulkopuolelle esimerkiksi selvästi kuvitteelliset tekstit sekä tekstit, joissa tanssi-sana oli esiintynyt jossain muussa tarkoituksessa kuin konkreettiseen tanssimiseen liittyen. Tällaisia olivat esimerkiksi tanssiminen jonkun pillin mukaan tai muut tanssiaiheiset kielikuvat. Tulkitsen, että löytymättä jääneitä tekstejä ei olisi ollut niin paljon, että ne merkittävästi olisivat vaikuttaneet tutkimustuloksiini. Tutkimusaineistooni kerätyistä teksteistä sain selkeän kuva siitä, minkälainen suhtautuminen tanssiin oli siihen aikaan ja miten se vaikutti ympäröivässä yhteiskunnassa käsityksiin tanssista ja sen kontrolloimisesta.

Käytän tanssin ympärillä olevien ilmiöiden selittämiseen erityisesti tekstejä, joissa mainitaan jotain tanssista. Selvitän sanomalehdistä, miten tanssista keskusteltiin ja mihin sävyyn; erosiko tanssista kirjoittaminen eri lehtien sivuilla ja millä sanoin tanssista kirjoitettiin. Tärkein metodini on asenneanalyysi, jonka avulla kokoan yleiskuvan siitä, ketkä suhtautuivat positiivisesti ja ketkä negatiivisesti tanssimiseen. Asenneanalyysissä mitataan kirjoitusten laatua positiivisten ja negatiivisten kannanottojen pohjalta ja tutkitaan, miten lehti on kyseisestä aiheesta kirjoittanut. Analysoitavana on myös, millaisia arvovarauksia ja -värityksiä on käytetty minkäkinlaisissa yhteyksissä asiasta kerrottaessa.⁴⁸

Sanomalehdet käsitetään osana yhteiskunnan henkistä ilmapiiriä ja symboliympäristöä. Tanssiin liittyvien tekstien sisältöjä analysoidessani kuvailen samaan aikaan symboliympäristöä. Lehtien sisältöön vaikuttivat niiden toimittajakunta ja lukijoita kiinnostavat asiat. Veikko Pietilä mainitsee, että sanomalehtien uutisiin vaikuttavat yhteiskunnassa tapahtuvat asiat ja 'henkinen ilmasto'. Sillä hän tarkoittaa yhteiskunnan virallisia ja epävirallisia tavoitteita ja rajoituksia, sanomalehden toimituspolitiikkaa ja tavoitteita sekä toimittajien uutiskäsityksiä ja heidän käsityksiänsä lehtien lukijakunnasta.⁴⁹ Nämä ovat vaikuttaneet myös siihen, miten vuosisadan vaihteessa kirjoitettiin lehtiin. Ne on otettava huomioon käydessäni lehtitekstejä lävitse.

kirjaintyyppi vasta 1900-luvun kuluessa. Ensimmäinen sanomalehti, jossa oli käytetty pelkästään antiikvaa, oli Uusi Suometar 12.9.1912. Mervola 1995, 152–156, 411; Sanomalehtien liitto [<http://www.sanomalehdet.fi/index.phtml?s=2344>]. Luettu 9.3.2014.

⁴⁸ Tommila 1974, 26–29, 45–47.

⁴⁹ Pietilä 1973, 25–27.

Mielipideilmastoa tutkittaessa Tommilan mukaan merkittävään asemaan nousevat konfliktitilanteet, joissa mielipiteet ja aatteet tulevat parhaiten esille. Tommila määrittelee konfliktin olevan joko lyhytaikainen kriisi tai pitkäaikainen jännitystilä, joka syntyy yleensä vanhan ja uuden katsomuksen kohdatessa. Tällöin molemmat katsomukset yrittävät puolustaa omaa ideaansa kaikin mahdollisin keinoin. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa konfliktitilannetta aiheutti suurimmaksi osaksi lehtisensuuri, jonka lisäksi toimitus itse valitsi, mitä tekstejä lehtiin painettiin. Lehden toimituksessa saatettiin sensuroida ja jättää julkaisematta toimituksen kannasta risteäviä mielipiteitä. Näin ollen se on ollut aina pikemminkin lehden edustavaa mielipidettä, jota haluttiin periaatteessa tietoisesti levittää, kuin koko kansan mielipidettä. Sanomalehti heijasti siten vain osittain kansan mielipiteitä, ja on huomioitava, etteivät lehdissä asenteet jotakin kohtaan aina olleet ainoita hallitsevia mielipiteitä.⁵⁰ Siten lehdistä sai vain toisaalta yleiskuvan siitä, miten tanssiin mahdollisesti suhtauduttiin, mutta myös sen, miten tärkeänä asiana tanssia pidettiin ja kuinka paljon siitä kirjoitettiin.

Sanomalehtien kerrontatyylissä korostuvat erilaiset käsitykset ja asenteet asioihin. Niissä ovat voimakkaasti esillä kirjoittajan mielipide ja kirjoitustaito ja siten inhimillisen elämän kaikki piirteet. Eeva-Liisa Lehtonenkin toteaa, että kun nämä asiat kriittisesti muistaa sanomalehdistöstä, voi lehdistön välittämät kuvat ja persoonallisuudet kohdata rikkautena.⁵¹ Sanomalehtien sivuille kirjoitetut mielipiteet olivat toisaalta yksittäisiltä kirjoitustaitoisilta kirjoittajilta, joten mielipiteet voivat olla hyvinkin kärjistyneitä eivätkä ole niin yleistettäviä yksinään kuin useat samanlaiset tekstit lehdissä kokonaisuudessaan. Tärkeintä kuitenkin oli, että sanomalehdet tavoittivat suuren osan kansasta ja niihin pyrittiin silti kirjoittamaan mahdollisimman totuuden mukaisesti ottaen kantaa erilaisiin asioihin ja valistaen ihmisiä.

Tanssimiseen liittyy myös tanssinopetus, joten tamperelaisista sanomalehdistä oli tanssikouluilmoituksia. Tampereella oli tanssinopettaja K. H. Karlsson, joka mahdollisti tanssinopetuksen myös työväestölle. Jotta pystyn havainnollistamaan tanssinopettaja Karl Henrik Karlssonin opetuksen laajuuden työväen keskuudessa, käytän hänen tanssikouluilmoitusten analysoimiseen kvantitatiivista menetelmää. Siten voin verrata hänen tanssinopetustaan siihen, miten usein hän järjesti juuri työväelle tanssikursseja ja mitä tanssilajeja hän opetti heille. K. H. Karlssonia käsittelemäni tapaustutkimuksen keinoin ja rakennan hänestä pienimuotoisen henkilökuvan, joka kuvastaa hänen tanssinopettajuuttaan erityisesti työväen keskuudessa.

⁵⁰ Tommila 1974, 26–29, 45–47.

⁵¹ Lehtonen 1994, 25.

1.3 Keskeiset käsitteet

Määrittelen käsitteelliseksi viitekehukseksi tanssin, työväestön, vapaa-ajan, raittiuden ja moraalien sekä kontrollin ja vallan. Näiden käsitteiden avulla havainnollistan tanssikysymyksen merkittävyyttä vuosisadan vaihteen työväestön keskuudessa. Koska käsitteet kuvaavat asiayhteyksiä ja ovat asiayhteyksien tuottajia, käytän erityisesti aikakauden omaa kielenkäyttöä sellaisena kuin sen ajan ihmiset ovat ne ymmärtäneet. Sakari Heikkinen toteaa, että käsitteiden ja asioiden välillä on jännitteitä, jotka ovat merkittäviä. Tuntematta käsitteiden merkityksiä niitä ei voi ymmärtää.⁵² Siksi kerron seuraavaksi, mitä ymmärrän erityisesti tanssilla ja työväestöllä sekä mitä merkityksiä vapaa-ajalla, raittiudella ja moraalisaatetyllä oli vallankäytön ilmenemismuotoina.

Tanssi

Tanssi on tutkielmassani työväenkulttuurin ilmenemismuoto. Käsitteelen tanssia sosiaalisen tanssin näkökulmasta. Tällöin tanssista tulee erottaa tanssi taiteena, jonka jätän tutkielmani ulkopuolelle. Tanssi on monimuotoinen ilmiö, josta on vaikea erottaa rajat taiteen, viihteen sekä sosiaalisen toiminnan välillä. Tutkielmassani *tanssi*-sana käsittää seuratanssia (Gesellschaftstanz) eli paritanssia, jota tanssittiin erilaisissa tilaisuuksissa – tähän aikaan yleensä iltamien päätteeksi. En käsittele tanssia, jota tanssittiin esimerkiksi erilaisin koreografioin näytelmissä tai muissa esityksissä. Käytän *paritanssi*- tai *seuratanssi*-sanojen sijasta yksinkertaisesti sanaa *tanssi*, koska lähdeaineistossani ei esiintynyt yleisesti sanoja paritanssi tai seuratanssi. Tanssilla viitattiin pääasiassa pareittain tanssimiseen. Tanssi kuului suomen kieleen ruotsalaisena lainasanana jo 1600-luvulla. Vanhimpia tanssiin liittyviä nimityksiä ovat olleet 'hyppy' ja 'karkelo'. 1800-luvulla kaikenlaista tanssimista nimitettiin myös yhteisesti 'polskaksi'.⁵³ 1800- ja 1900-lukujen vaihteen lehdissä esiintyi useimmiten nimitykset tanssi ja karkelo.

Ymmärrän tanssin rytmiseksi liikkumiseksi musiikin tahtiin. Pareittain tanssittavien tanssien kiehtovuus tulee tästä yhteisen rytmin saavuttamisesta. Rytmii liittää ihmiset yhteen parin kappaleen ajaksi. Tanssi ei ole vain puhdasta liikettä, vaan liike yhdistyy tanssissa aina kontekstiinsa. Tanssi on itsessään merkityksellistä ja tulkinnallista. Siten se on osa yhteiskuntaa ja kulttuuria. Norman Bryson määrittelee tanssin osaksi yhteiskunnan liikkumisen kulttuuria: tanssissa on kyse sosiaalisesti rakentuneesta liikkumisesta (*socially structured movement*). Seuratanssi voidaankin tunnustaa yhdeksi parhaimmaksi yhdessäolon muodoiksi. Voidaan sanoa, että se on kehittynyt sosiaalisen kanssakäymisen muoto – joukkuepeliä parketilla. Tanssimisen sosiaaliseen liikkumiseen liittyy fyysistä rasi-

⁵² Heikkinen 1997, 85–87.

⁵³ Aronen 2003, 92–93; Hoppu 2003, 37.

tusta, toisen ihmisen kosketusta ja lämpöä sekä aistillisuuden kokemusta. Tanssi on näin liikettä, toimintaa ja kosketusta. Tanssin sosiaaliseen liikkumiseen on kätkeytyä myös sanattomuutta, joka ilmenee tanssissa tiedon ja taidon sekä osaamisen ja merkityksen tasoilla. Hopun mukaan tanssi säilyttää aina kuitenkin myös leikin, ilon ja nautinnon ulottuvuudet.⁵⁴ Siten tanssin vapaamuotoisuus, kontakti-improvisaatio ja parien vaihtuvuus ovat paritanssin eteenpäin vievä voima, mikä tuli ilmi jo 1800-luvun lopun tanssiperinteessä.

Tanssin merkitysten analysointi on hankalaa, koska tanssissa ei ole kyse selkeistä merkkien ja merkitysten järjestelmästä. Tanssi syntyy merkitysten virrasta, jonka tutkiminen vaatii ilmiön kontekstin ja historian tuntemista.⁵⁵ Paritanssien tulohan Suomeen vaikutti vahvasti suomalaiseen tanssikulttuuriin. Sen aiheuttama voimakas murros kesti 1700-luvulta 1900-luvun alkuun asti. Pareittain tanssimisestä tuli tanssimisen ihannemuoto. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa suomalaisen yhteiskunnan arvorakenteet alkoivat murtua, jolloin myös tanssien muotivirtaukset kokivat muutoksia. Ulkomailta Suomeen tulleet uudet tanssit saivat usein paikallisen ilmaisumuodon, erilaisia variaatioita ja tulivat osaksi suomalaista kansanperinnettä. Maalaisväestön, kaupunkirahvaan, porvariston, ylempien säätyläisten ja hovien tavat ja kulttuurit ovat olleet aina vuorovaikutuksessa Suomessa. Näin useimmat muotitanssit siirtyivät myös alempien luokkien tansseiksi ylimmiltä sosiaaliryhmiltä.⁵⁶

Tanssi on luonteeltaan sosiaalista. Siihen on liitetty aina myös sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti vaikuttaneita eettisiä ja poliittisia arvoja. Petri Hoppu kirjoittaa, että ”[t]anssitilanteet ovat olennainen osa sosiaalisen elämän monimuotoisuutta”. Tanssitilanteisiin vaikuttavat sekä valtiolliset olosuhteet että taloudelliset ja aatteelliset muutokset. Valtiolliset olot eivät täysin suoraan vaikuta sosiaaliseen tanssimiseen, mutta valtiollisilla yhteyksillä ja kanssakäymisillä on merkitystä yleiseen ilmapiiriin. Suomen liittäminen Venäjään merkitsi sitä, että tanssivaikutteita alkoi levitä enemmän Pietarista ja idästä aikaisempien Ruotsi ja länsiyhteyksien sijaan. Taloudellisista muutoksista merkittävin on ollut työn ja vapaa-ajan suhteiden sekä yhteiskuntarakenteen muutokset. Talouden ja tekniikan vaikutusta tanssiin on vaikea arvioida, mutta ne liittyvät ajan- ja tilankäyttöön. Ajanjaksollani merkittävimpiä tanssin kannalta olivat aatteelliset muutokset, jotka näkyivät uskonnollisten ja aatteellisten järjestöjen toiminnassa.⁵⁷

Koska tanssissa on mukana aistillisuutta kehon kielessä ja sen sanattomuuden hallitsemattomuutta, pareittain tanssiminen on aina kiehtonut ihmisiä. Siksi tanssimista on aina haluttu kieltää tai vähintään kontrolloida. Tanssitilaisuuksien säätelemisellä on ollut kyse vallan osoittamisesta: esimerkiksi

⁵⁴ Järvinen 2014, 63; Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 23–24; Vedel & Hoppu 2014, 10–11; Bryson 1997, 58; Niemelä 1998, 7; Hoppu 1999, 41–45.

⁵⁵ Hoppu 1998, 168.

⁵⁶ Snicker 1980, 34; Niemeläinen 1983, 19–21, 28; Hoppu 2003, 37–38.

⁵⁷ Hoppu 1998, 163, 166, 173–174; Hoppu 1999, 55–56.

häissä kirkko, perhe, suku ja kyläyhteisö näyttivät asemansa tanssin avulla. Sillä on ollut siis väliä, kenen kanssa ja missä on tanssittu. Tanssi ei ole vain ympäröivän todellisuuden heijastaja, vaan tanssiminen ja tanssitilaisuudet ovat olleet aina kiinteä osa ja keskeinen tekijä yhteiskuntaa. Tanssia tarkasteltaessa on huomioitava myös muut sen ajan ilmiöt, koska niillä on saattanut olla vaikutusta tanssimiseen ja sen kehitykseen. Tanssitilanteet pysyivät pitkään joko muuttumattomina tai esimerkiksi poliittisen kuohunnan, kuten maailmansotien myötä, muuttuivat radikaalistikin. Siksi tanssimista on tarkasteltava tiettyyn aikaan ja yhteiskuntaan sidoksissa olevana ilmiönä.⁵⁸

Työväestö ja vapaa-aika

Pääasiallisena tutkimuskohteenani ovat työväestö ja työläiset – sekä tehtaissa että maaseudulla. Työläisellä tarkoitan kaikkia ruumiillisessa työssä työskenteleviä, joilla on työsopimus ja jotka saavat työstään korvaukseksi palkkaa. Työväkenä pidän siten työnantajien vastakohtaa, palkkatyöntekijöitä. Tutkielmassani käytän lähdeaineistossani esille tulleita nimityksiä synonyymeinä, vaikka näillä kollektiivivastineilla – *työläinen*, *työväki*, *työväestö*, *työkansa* ja *työväenluokka* – on erityiset sävyeronsa. Tärkeintä on käsittää, että työväki on ymmärretty yhteiskunnalliseksi ryhmäksi eli yksinkertaisemmin työväenluokaksi.⁵⁹

1800-luvun lopulla Tampere oli kehittynyt työväen kaupungiksi. Se säilyi pitkään sekä suhteellisesti että absoluuttisesti Suomen suurimpana teollisuuskaupunkina. Yleinen piirre Suomen teollistuessa 1800-luvun puolivälin jälkeen oli muuttoliike maalta kaupunkeihin ja omalla palkallaan elävän itenäisen työväestön syntyminen. Muuttoliike kohdistui nuoriin (15–30-vuotiaisiin) ja erityisesti naisiin, koska työntekijöitä ei saatu tarpeeksi kaupungin omasta väestä. Muuttoliike vinoutti työväestön demografista rakennetta. Työntekijät vaihtuivat usein, koska suurin osa työväestä oli naisia ja lapsia.⁶⁰

1800-luvun lopulla työväestön asema muuttui lainsäädännön muuttuessa ja tehdastyön lisääntyessä. Samalla yhteiskunnan alin kerros muutti luonnettaan. Maaseudun tilattomien työläisten kollektiivisestä pysyvyyden pakosta oli siirrytty yksilölliseen liikkuvuuteen ja yritteliäisyyden korostamiseen. Kun työläiset siirtyivät maaseudulta kaupunkien tehtaisiin töihin, kollektiivinen rahvas-käsite individualisoitui. Rahvaista erottuivat yksittäiset työläiset, kuten irtaimet työmiehet, palveluspakosta vapautuvat palkolliset, tehdastyöläiset, tukkilaiset, pyykkärit ja ompelijat. Työväenluokka oli hyvinkin heterogeeninen, vaikkakin sen vahvuus yhtenä joukkona ylitti muut yhteiskuntaryhmät.⁶¹

⁵⁸ Hoppu 1998, 163, 166; Hoppu 1999, 41–44, 55–56; Bryson 1997, 58–59; Hanna 1979, 3–4, 76–82.

⁵⁹ Heikkinen 1997, 70–71.

⁶⁰ Henriksson 1974, 11; Kortekangas 1965, 209; Haapala 1986, 100, 119, 206; Haapala 1984, 71–72; Rasila 1984, 214–217.

⁶¹ Sulkunen 1986, 21, 35.

Sääty- ja luokkayhteiskunta kulkivat usein vielä tutkimusaikanani rinnakkain. Heikkinen mainitsee, että työväenluokan käsitehistoriallinen synty ei ollut yksinkertainen prosessi: työhön ja työtä tekeviin sekä sosiaaliseen hierarkiaan viittaavat sanat liittyivät uudella tavalla yhteen 1800-luvun lopulla. *Työväki*- ja *työkansa*-käsitteiden merkitykset muuttuivat. Isäntävallan alaisia, palkollisia tarkoittava työväki tarkoitti 1900-luvun alkuun mennessä pikemminkin vapaiden työläisten yhteiskuntaluokkaa. Työväenliike toi sille uusia sävyjä muun muassa agitaatiokäsitteenä. Työkansan merkitys kaventui. Aiemmin työkansaan liitettiin mukaan myös työtätekevät talonpojat. 1900-luvun alussa se käsitettiin ennemmin poliittissävytteisenä porvariston vastakohtana. Työväestö voidaan siten käsittää yhtenäiseksi köyhien ihmisten luokaksi, jos sitä verrataan kaupunkien ylä- tai keskiluokkaan.⁶²

Suomalaisesta työväestöstä ei muodostunut yhtenäistä ryhmää – kulttuurisine tai taloudellisine piirteineen tai yhteiskuntanäkemyksineen. Siihen oli syynä se, että työväki siirtyi vaiheittain maaseudulta kaupunkien tehtaisiin töihin ja toi mukanaan maaseudun kansankulttuurin, ajattelutavat ja uskomukset. Tehdastyö muutti työntekijän yhteiskunnallisen aseman luokkaisuudeksi, vaikka muilla elämäntilanteilla oli vallassa vielä pitkään säätyjakoisuus. Valtaa pystyttiin käyttämään siihen, miten työskentelyä ja vapaa-aikaa jaettiin. Koska alistetussa asemassa olevan omaa aikaa säädeltiin tarkasti, myös elämän rakentuminen oli valtaapitävien päätäntävällässä.⁶³ Siten myös tanssiminen kuului valtaapitävien valvonnanalaisuuteen.

Vapaa-ajalla tarkoitan työnteon ulkopuolista vapaata aikaa. Aiemmin työläisten arjen katkaisivat ainoastaan erilaiset pyhät ja juhlat.⁶⁴ Teollisuustyö ja siirtyminen kellon säätelemään palkkatyöyhteiskuntaan mullistivat työväen päivärytmin ja arjen jäsentymisen. Tehtaiden työväen oli mahdollista saada omaa aikaa työajan jälkeen, joten heidän käyttämäänsä vapaa-aikaa tuli myös valvoa. 1870-luvulta lähtien sivistyneistö pyrki perustamaan muun muassa työväestölle seuroja, joissa he voisivat sivistyä. Koska sivistyneistöllä oli huoli työläisperheiden moraalisisesta rappeutumisesta, työväelle tuli tarjota ennemmin valistavia kuin hauskoja huvitilaisuuksia.⁶⁵ Vapaa-aikaan liittyivät tavat, miten toimittiin kunniallisesti. Siksi avaan vielä käsitteitä raittius, kontrolli ja moraalisisäätely.

⁶² Heikkinen 1997, 73, 88–89; Haapala 1990, 215–224.

⁶³ Haapala 1986, 100; Anttila 2005, 15–17.

⁶⁴ Erilaisista pyhistä ja juhlista sekä työläisten vapaa-ajanvietosta ks. lisää luvusta 2.

⁶⁵ Anttila 2005, 15–17; Seppänen 2000, 55, 64.

Raittius, kontrolli ja moraalisäätely – vallankäytön ilmenemismuodot

Työläisten luokkaviha on yhdistetty yhteiskunnan valtarakenteisiin. He kokivat sen pääasiassa epäoikeudenmukaisuuksina.⁶⁶ Työväestön ja muun köyhemmän väestön asenteet, arvot ja moraalit pohjautuivat alistettujen kokemuksiin, tuntemuksiin ja tunteisiin. Heidän poliittisen käyttäytymisen taustalla vaikuttivat katkeruus, kateus, viha ja muut negatiiviset tunteet. Nämä eivät kuitenkaan vallinneet pelkästään työväestön ja herrasväen välisissä suhteissa vaan myös työväenluokan keskuudessa. Eri ryhmien väliset konfliktitilanteet heijastuivat vastakkainasettelussa hieman eri tavalla eri paikkakunnilla.⁶⁷ Tämä oli näkyvillä myös tanssiin viittaavissa teksteissä: tanssin suhteen kiistelyä esiintyi kristillisen työväenpuolueen ja suomalaisen puolueen sekä herrasväen ja työväen välillä.

1800-luvun kuluessa säätyläistö alkoi kiinnittää huomiota teollisuustyöväestön huonoihin oloihin. Säätyläistön rooliksi muodostui alempien kerrosten sivistäminen, suojeleminen ja kasvattaminen eli niin sanotusti opastaminen ”ihmisarvoiseen alamaiskansalaisuuteen”. Ajatuksena ei ollut nostaa alempia väestöryhmiä tasaveroiseen kansalaisuuteen vaan pelkästään kasvattaa sivistyneeseen kansalaiskuuliaisuuteen. Kristillissosiaalinen toiminta vahvisti, että kansalla tarkoitettiin niitä, joita piti auttaa, valistaa ja kasvattaa 1800–1900-luvun vaihteen Suomessa. Vuosisadan vaihteen *moraalius* kumpusikin sivistyneistön pyrkimyksistä sivistää alempia luokkia.⁶⁸

Raittius vaikutti moraalisuuden kautta ihmisten toimintaan 1800-luvun lopulla. Hyväksytyksi toimintatavaksi muodostui raittiuden kunnioittaminen ja juoppouden halveksunta. Alkoholinkäyttö individualisoitiin, jolloin jokainen joutui uudenlaiseen vastuuseen alkoholin käytöstään ja sen seurauksista. Irma Sulkunen määrittelee raittiusideologian alkavaksi maalaisväestön kollektiivisesta alkoholinvastaisuudesta, joka kytkeytyi työväestön ohjelmalliseen kieltolakikantaan. Työväestön raittiuskantaa ei voitu eristää itsenäiseksi työväenluokan intressiksi vaan koko maaseudun tilattomien joukon kulttuuriseksi perinnöksi. Taustalla oli maaseudun kotitarvepolton kieltäminen 1860-luvulla ja työväenliikkeen omaksuma kieltolain ajaminen. Tämä synnytti poikkeuksellisen vahvan raittiushenkisen mielipideilmaston vuosisadan vaihteeseen.⁶⁹ Raittius vaikutti siis voimakkaasti yhteiskunnan ilmapiiriin, jossa tanssittiin iltamien yhteydessä.

1800- ja 1900-lukujen vaihteen mielipiteet heijastuivat yleisistä käsityksistä, mikä oli moraalisesti oikein. Tähän liittyy käsitteenä *kontrolli*, jolla tarkoitan toiminnan säätelyä yhteiskunnan eri tahoilta, kuten työväen eliitiltä, porvaristolta ja muilta ylemmän tason vaikuttajilta. Kontrollin tarkoituksena oli saada työväki toimimaan moraalisesti oikein. Näiden käsitteiden lisäksi *valtaa* ja *vallankäyttöä*

⁶⁶ Turunen 2012, 92.

⁶⁷ Parikka 1997, 122.

⁶⁸ Kortekangas 1965, 131; Rasila 1984, 290; Sulkunen 1986, 38–39; Löytty 2009, 142; Markkola 1994, 22–23.

⁶⁹ Sulkunen 1986, 275–277.

oli kaikkialla – myös tanssimisen luvallisuudessa. Kulttuurihistorian tutkija Anu Korhosen mukaan vallassa on kyse oikeudesta itsensä ja sosiaalisen paikkansa määrittelyyn ja kyvystä hallita käsitteitä, kieltään ja merkityksiä. Valtaa on sekä poliittista että sosiaalista.⁷⁰ Tutkielmassani ymmärrän vallan sosiaalisena valtana: kenellä on valta päättää, ketkä saavat tanssia ja milloin.

Moraalilla voidaan ymmärtää yksilön, yhteiskunnan ja yhteisön välistä suhdetta. *Moraalisäätely* kohdistetaan säädeltävien identiteettiin, elämäntapaan ja kulttuuriin. Erityisesti moraalikäytelyä on kohdistunut työläisten ihmissuhteisiin ja tapoihin, kuten alkoholinkäyttöön. Moraalisäätelyssä on aina kyse sosiaalisista suhteista ja vallankäytöstä, ja ne näkyvät aina yksilöiden ja yhteisöjen toiminnassa. Moraalisäätely poikkesi muusta säätelystä niin, että 1800-luvun lopulla porvarillisen yhteiskunnan kehittymisen myötä siirryttiin väkivallalla uhkailun sijaan valvontaan ja kasvatukseen. Vallankäyttöön tuotiin vapaaehtoisuuden ulottuvuus. Keinoina toimivat suostuttelu, opettaminen ja valistus. Yksilöiden tuli itsessään toimia esimerkkeinä hyväksyttävästä käytöksestä ja niiden taustalla vaikuttavista normeista.⁷¹ Tanssiminen oli tutkimusajanjaksollani moraalikäytelyn alaisena eikä sitä saanut vapaasti harrastaa. Lehtikirjoitukset kuvasivat sitä, miten ihmiset yritettiin saada käyttäytymään oikealla tavalla tanssin suhteen ja toimimaan moraalisesti oikein.

Anu-Hanna Anttila toteaa, että moraalikäytelyä ovat harjoittaneet sekä valtio että kansalaisyhteiskunnan toimijatahot. Moraalikäytelijöihin ovat kuuluneet erilaiset järjestöt ja liikkeet työväenliikkeistä kansansivistys- ja raittiusliikkeisiin. Moraalikäytely kulkee näin läpi yhteiskunnallisen toiminnan eri tasot. Säätelyn kohteina ovat olleet muun muassa työväenluokka ja kaupunkinuoret, joilla on ollut paheellisina harrastuksinaan alkoholin liiallinen käyttö ja korttipelit. Tähän voidaan lukea mukaan myös tanssiminen, joka korostui paljon edellä mainittujen rinnalla lehtiartikkeleissa. Moraalikäytelyssä on keskityttykin erityisesti työväestön vapaa-ajankäyttöön. Tätä on tapahtunut ylhäältä ja ulkoapäin valtiolta, kunnilta, työnantajilta ja työväenyhdistyksiltä sekä vertaisesti työväestön sisältä.⁷²

Kiinnitän huomiota tutkielmassani juurikin tanssimiseen, koska se esiintyy lehdissä moraalisesti laadittuna ja kiistanalaisena asiana. Pertti Alasuutarin mukaan maailma on jäsentynyt niin, että ihmisten vuorovaikutus kietoutuu yhteisiin käsityksiin moraalista arvoista. Moraaliset käsitykset ja arvot kumpuavat yhteiskunnallisista normeista. Ne ilmenevät aineistossani siten, että kirjoittaja kieltää, estelee tai kertoo muuten, miten asioiden tulisi olla, jotta ne olisivat tehty oikein. Yksilöiden yhdenmukaista käyttäytymistä selitetään usein normipaineella. Alasuutari kertoo, että yhteiskunta käsitetään eri tasoilla vaikuttavana käyttäytymisen kontrolloinnin järjestelmänä. Normiteorian yksilökeskeisyys viittaa siihen, että yhteiskunta käskyy, estää ja kieltää yksilöä. Tällä tavoin yhteiskunnassa toimivaa

⁷⁰ Korhonen 2005, 126–127.

⁷¹ Anttila 2005, 40–42.

⁷² Anttila 2005, 43.

yksilöä ohjeistetaan, säännönmukaistetaan ja ohjataan normatiiviseen kontrollointiin. Normien sisäistäminen ymmärretään sosialisoitumiseksi. Valtaa voidaan sietää vain, jos se käsitetään vapauden rajaksi. Valta ei itse asiassa vain estä ja rajoita, vaan asettaa toimimisen rajat. Tällöin valta jättää tietynlaisen vapauden toimia rajojen puitteissa.⁷³

1800-luvun lopun moraalijärjestelmään kuului osana uskonnollinen käsitekolminaisuus: juoppous, köyhyys ja synti. Sulkunen kiteyttää näiden kautta kansalaismoraalin perusainekset: ahkeruuden, säästäväisyyden ja raittiuden. Moraalia pidettiin työläisten identiteetin perustana. Paheiden, kuten löyhän sukupuolikurin, vapaamielisyyden ja muiden huonojen tapojen, pelättiin turmelevan työväenluokan moraalin. Kansakunnan ylläpitäjiksi ei enää mielletty porvaristoa ja yläluokkaa heidän paremmuutensa tähden. Moraalin vartiointiin ja säätelyyn osallistuivat yhä enemmän työväenliikkeen sivistynyt johto. Moraalin itsesäätelyllä työväenliike erottautui luokkatietoisesti moraalisesti kyseenalaisemmista tai sellaiseksi uskotuista ylemmän luokan edustajista mutta myös sivistymättömistä köyhemmistä kansalaisista. Moraalin itsesäätelyllä työväestö toi esille myös luokkatietoista moraalista ylemmyyttä ja yhteenkuuluvuutta työväenliikkeen sisäpuolella.⁷⁴ Raimo Parikka toteaa valtaapitävien kulttuurin ilmenevän ideologiana hallituille, jolloin hallitsevan herrasväen kulttuuriset arvot ja asenteet siirtyvät osaksi alistettujen omaa kulttuurijärjestelmää. Tässä on olennaista hallittujen eli työväestön oma aktiivinen panos.⁷⁵ Tämä tulee esille myös tanssin osalta, koska herrasväki houkutteli työväestöä sivistymään tanssin avulla. Jos iltamien päätteeksi oli tanssia, sitä varmemmin kansaa tuli kuuntelemaan iltamien sivistävääkin osaa.

Tanssilla oli taloudellista, sosiaalista ja vallankäytöllistä vaikutusta ympäröivään yhteiskuntaan. Taloudelliset vaikutukset näkyivät muun muassa iltamaohjelmistoissa. Niitä tutkimalla saa kuvan, kuinka usein iltamia ja tanssillisia iltamia järjestettiin ja mikä merkitys tanssilla oli iltamaohjelmistossa. Tanssimiseen liittyi vahvasti myös sosiaalisuus: piti saada hyväksyntä sille, että osasi jollain tavalla tanssia, jotta kuului joukkoon. Tanssiviin ihmisiin kohdistunut valta oli monimutkaisempi asia, joka näkyi yhteiskunnan rakenteissa ja luokkajakaisuudessa. Tähän liittyi vallankäyttö, jota käytettiin muun muassa estämään epäsuotuisat tanssitilaisuudet ja tietynlaisten ihmisryhmien tanssiminen. Vallankäyttöön liittyi myös tanssinopettajan johdolla pidetyt tanssikurssit, joissa työväki oppi tanssin lisäksi käytöstapoja ja sivistystä. Tanssimisessä näkyvää vallankäyttöä tuon esille myös sanomalehtien lehtikirjoittelulla.

⁷³ Alasuutari 2011, 46, 49–51, 139, 174.

⁷⁴ Sulkunen 1986, 278; Anttila 2005, 47–48.

⁷⁵ Parikka 1997, 143.

1.4 Tutkielman rakenne

Olen jakanut tutkielmani kolmeen käsittelylukuun: TANSSIN PAIKKA, TANSSIN TAITO ja TANSSIN AIKA. Tanssin paikka -luvussa kuvaan, ketkä mahdollistivat tanssimisen, missä tanssittiin ja minkälaisia huveja tähän aikaan ylipäätään järjestettiin. Luvussa kerron Tampereella ja seutukunnissa toimineista yhdistyksistä ja seuroista ja heidän tavoistaan järjestää huvitilaisuuksia työväelle. Käsittelen myös tanssimisen tapoja erityisesti Tampereella sekä miten ja missä työväki tanssi Tampereella 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Hahmotan aluksi kokonaiskuvan tanssimisesta: minkälaisissa tilaisuuksissa tanssittiin ja kuinka usein, ketkä tanssivat ja ketkä järjestivät aktiivisimmin tällaisia tilaisuuksia.

Toisessa käsittelyluvussa Tanssin taito keskityn tanssin oppimiseen ja opettamiseen. Esittelen K. H. Karlssonin, ensimmäisen ammattitanssinopettajan, joka opetti tamperelaista työväkeä tanssimaan. Hän siis omalta osaltaan sivistä työväkeä. Luvussa tulee ilmi, mitä tanssittiin ja mistä tanssitaito hankittiin. Tanssin aika -luvussa analysoin asenneanalyysin ja sisällönanalyysin keinoin negatiivisia ja positiivisia asenteita tanssia kohtaan. Analysoin, miten tanssimiseen suhtauduttiin ja miten suhtautumiset tanssimiseen erosivat eri kansanosien kesken Tampereen seudulla. Näiden kysymysten avulla selvitan, miksi ja miten tanssimista kontrolloitiin ja miksi tanssiminen jakoi mielipiteitä. Tanssin aika kuvastaa tanssin luvallisuutta, milloin sai tanssia ja minkälainen tanssi oli luvallista. Luvussa analysoin lisäksi, miksi tanssia piti paheksua ja miksi siitä haluttiin päästä eroon kaikin keinoin, vaikka toisaalta suurin osa kansasta halusi tanssia ja sosiaalistua tanssien. Viimeisessä luvussa teen loppupäätelmät tanssimisesta työväen ja nuorison keskuudessa. Sanomalehdistö luo erilaisia kosketuspintoja, joihin peilaan tanssin vaikutusta ja tanssiin vaikuttamista. Se vie lopulta keskelle vuosisadan vaihteen elämää tanssin pyörteissä.

2. TANSSIN PAIKKA

Tampere oli kehittynyt työ- ja raittiusväen kaupungiksi 1800–1900-lukujen taitteessa. Tamperelaiset kävivät innokkaasti yhdistysten kokouksissa ja huvitilaisuuksissa sivistyäkseen ja huvitellakseen. Eri-tyisesti tanssi oli se, joka houkutteli yleisöä työväestön tilaisuuksiin. Tämä herätti julkisuudessa keskustelua työväestön tanssi-innosta. Tässä luvussa kerron yleisesti sekä tanssikulttuurista ja Tampereen huvipaikoista että Tampereen ja sen ympäristökuntien aatteellisesta järjestäytymisestä ja siihen kytkeytyvästä huvitoiminnasta.

2.1 Tanssi- ja huvikulttuuri Tampereella

Vuosisadan vaihteen huvielämä oli saanut vaikutteita sekä Ruotsista että Venäjältä. Suomessa, kuten muuallakin, kukoistivat varietée ja muut huvimuodot. 1800-luvulla teatterinäytännöt, konsertit ja muut julkiset tilaisuudet olivat yleensä pelkästään ylimmän säätyläistön ulottuvilla. 1900-luvun alun poliittiset levottomuudet eivät haitanneet suoraan suomalaisen säätyläistön huvielämää: ulkomaisia taiteilijoita saapui kaupunkiin, josta he jatkoivat matkaansa Pietariin tai Tukholmaan. 1800-luvun lopun kulttuurielämä oli säätyläispainotteista eikä työläisillä ollut mahdollisuuksia osallistua julkisiin tilaisuuksiin. Rahvaalla ja säätyläisillä olivat omat huvinsa ja juhlansa. Työväestö ei siten sopeutunut sääty-yhteiskuntaan, vaan eriytyi omiksi yhteisöikseen. Myös heidän vapaa-aanviettopaikkansa olivat erillään.⁷⁶

Kulttuurien kohtaamiset ovat vaikuttaneet tanssien leviämiseen ja paikallisten tanssimuotojen muokkaantumiseen. Myös yhteiskunnan poliittinen ja taloudellinen kehitys näkyvät tanssimisessä. Yhteiskuntarakenne ja tapakulttuuri vaikuttivat arjessa ja sen kautta myös heidän tanssikulttuurissaan. Hoppu korostaa, että tanssi elää kulttuurisena tuotteena ihmisissä, jotka tanssivat. Siten ”tanssi inhimillisenä liikkeenä ja toimintana ei siis ole pelkästään yhteiskunnallisen todellisuuden heijastaja vaan myös sen olennainen välittäjä, muokkaaja ja luoja”.⁷⁷ Tanssiminen on ollut ihmisille ominaista. Tanssimista ei ole saanut aina harrastaa kuitenkaan vapaasti. Tanssia on pyritty kontrolloimaan etenkin sosiaalisesti: kenellä tahansa ei ole ollut lupa tanssia miten ja milloin vain. Tanssilla

Kuva 1. Tanssijoita.

Lähde: *Turun Lehti*, 63/1903, 12.

⁷⁶ Seppänen 2000, 199; Hirn 1999, 200; Hirn 1997, 6–7, 194; Varto 1935, 160.

⁷⁷ Vedel & Hoppu 2014, 5; Bryson 1997, 59; Hoppu 1998, 163, 165–166; Hoppu 1999, 38, 57.

ja musiikilla on ollut mahdollista hienovaraisesti harjoittaa myös poliittista kontrollia: tanssitilaisuudet olivat äärimmilleen vietyjä rituaalisen liikehännän ja tapakulttuurin keskuksia.⁷⁸

1800-luvulla tansseja järjestettiin sekä sisätiloissa että ulkona riippuen vuodenaikasta. Niitä järjestettiin ympäri vuoden. Talvisin tanssitiloja oli vaikea löytää, koska talojen isännät eivät antaneet tuopaansa nuorison käyttöön. 1800-luvun puolivälin jälkeen tanssitilojen saaminen oli yhä vaikeampaa herätysliikkeiden leviämisen myötä. Siihen vaikutti käsitys tanssin syntisyydestä. Yleisimpinä tansseina tilaisuuksissa olivat paritanssit, kuten valssit, polkat ja jenkat, joiden lisäksi muun muassa pienemmissä tilaisuuksissa saattoi olla piirileikkejä.⁷⁹

Tansseja järjestettiin mielummin tanssilavoilla ja sisätiloissa, koska tällöin pystyttiin helpommin tanssimaan valsseja ja polkkia. Niiden pyörivä liike oli helpompi toteuttaa tasaisella alustalla kuin pihamaalla. Seurat ja yhdistykset alkoivat rakentaa omia taloja 1900-luvun alkuun mennessä. Talojen kunnossapito vaati rahaa, jota kerättiin muun muassa järjestämällä sivistyksellisiä iltamia. Seurojen ja yhdistysten talot syrjäyttivät suositut tanssit tanssituvissa ja aloittivat uuden vaiheen tanssitilaisuuksien historiassa. Nuorison spontaanit tanssit vähentyivät ja tilalle tuli seuraintalojen iltamien loppuksi pidetyt tanssit ja tanhut harjoituksineen ja esityksineen. Tanssimisesta tuli kontrolloidumpaa, joten 1800-luvun lopussa tanssimaan pääsi yleensä vain tilaisuuksissa, jossa päätarkoitus oli joku muu kuin tanssiminen.⁸⁰

1800- ja 1900-lukujen taitteessa tamperelainen työväestö oli vielä ensimmäisen sukupolven kaupunkilaisia, joten heillä oli taustallaan maaseudun käsitykset huviperinteistä nurkkatansseina ja vuotuisjuhliina. Siten käytännöllisesti katsoen julkinen vapaa-ajanvietto oli sidottu edelleen vuotuisjuhliin josenkin tähden, ettei vapaa-aikaa liiemmin ollut. Heidän omaksuttavakseen tuli uudenlainen kaupunkilaishuvikulttuuri, jossa oli yhdisteltynä nationalismia, valistusta, kansantapoja ja kansainvälisiä säätyläisperinteitä. Seppäsen mukaan joitain tapoja myös vieroksuttiin, kuten orkesteriyhdistysten konsertteja.⁸¹

Viljo Rasila mainitsee ensimmäisiksi vapaa-ajan viettomuodoiksi huvitilaisuudet, joissa vain huviteltiin, vietettiin aikaa ja mahdollisesti tavattiin toista sukupuolta olevia nuoria. Tällaisia tilaisuuksia olivat arpajaiset, laulajaiset ja rahvaanhuvit. Huvitilaisuuksien rungon muodostivat 1800-luvulla säännöllisesti toistuvat vuotuiset juhlat ja huvitilaisuudet. Kevään juhlia olivat pääsiäinen ja vappu. Vapusta tuli työväen yleinen mielenosoituspäivä vuonna 1889, minkä jälkeen on järjestetty vappu-

⁷⁸ Hoppu 1998, 166.

⁷⁹ Hoppu 1999, 290–295; Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 52.

⁸⁰ Hoppu 1999, 57–58, 297, 391; Yli-Jokipii 1999, 238; Snicker 1980, 35.

⁸¹ Seppänen 2000, 120.

marsseja. Vasta vuonna 1907 vappu omaksuttiin yleiseksi valtakunnalliseksi työväenjuhlaiksi. Vappuna tehtiin yleensä kävelyretkiä erityisesti Pyynikille, jossa laulettiin, leikittiin ja juotiin. Kesällä suurin juhla oli juhannus, jota vietettiin Pyynikillä tai kaupungin läheisillä saarilla, kuten Viikinsaaressa. Vuotuisista juhlista joulunvietto oli järjestetty yleensä maalaisen tapaan.⁸²

Kuva 2. Kansanjuhlat Viikinsaaressa.

**Puuseppäin S. K. V. V:n Ammattiosaston
Huvitoimikunta**
toimii

Suuren Kansan-Juhlan
Viikinsaarella,

Sunnuntaina t. k. 11 p:nä alkaen klo 1/4 j. pp. Seuraavalla ohjelmalla:

1. Alkusoitto V. P. K:nan soittok. 2. Puhe (Maisteri A. Salmela).
3. Lausuntoa. 4. Kõõrilaulua. 5. Soittoa. 6. Arvoitus (Palkinnolla). 7. Monoloogi (Kuljeksiva leipurin säälli). 8. Amerikan lentävä ihminen. Kilpailuja pojille pika- ja pussijuoksussa (palkinnoilla). Pussi-taistelua (vapaata). Pajatsuja y. m., y. m.

TANSSIA.

Väkeä kuljettavat saarelle höyrylaivat »Ilmari» ja »Jyry» alkaen klo 1:stä j. p. p. klo 10 illalla.
Pääsymakso laivoissa edestakaisin 50 p. sekä tanssisalon'tiin 50 p.

Lähde: *Kansan Lehti*, 41/1899, 1.

Kesällä yhdistykset viettivät kesäjuhla, joissa oli paljon erilaista ohjelmaa. Varsinkin VPK järjesti 1800-luvun loppulla parin vuosikymmenen ajan Pyynikin kentällä kesäjuhlat, joissa oli tuhansia osallistujia.⁸³ Kuvassa kaksi puuseppien, sorvarien, kivenveistäjien ja verhoilijoiden ammattiosaston huvitoimikunta järjesti vuonna 1899 Viikinsaaressa suuren kansanjuhlan, jossa oli paljon ohjelmaa. Tanssista ilmoitettiin vielä erikseen isoin kirjaimin. Tanssien suosiesta huviohjelmassa

kertoo myös se, että erillisessä tanssisalongissa tanssiminen maksoi 50 penniä eli yhtä paljon kuin juhlien sisäänpääsymaksu, johon sisältyivät myös laivamatkat.

Tilapäisiä huveja oli markkinoiden aikaan, jolloin kaupunkiin saattoi saapua sirkuskin. 1800-luvulla kaupungissa vieraili satunnaisesti myös muualta tulleita esiintyjä ja tanssiaisia järjestettiin ominkin voimin. Ne olivat kuitenkin yleensä sivistyneistön huveja. 1800-luvun loppupuolella kulttuurielämän merkittävänä tilaisuutena pidettiin ”laulajaisia”, jotka olivat pääasiassa hyväntekeväisyyskonsertteja. Toinen rahankeruu muoto olivat arpajaiset, joiden järjestäminen tuli suosituksi myös vuosisadan vaihteen työväen keskuudessa. Arpajaisiin kuului ohjelmaa musiikkiesityksistä lausuntaan ja näytelmiin. Lopuksi oli usein tanssia. Arvottavat voitot oli kerätty vapaaehtoisin voimin lahjoituksina kaupunkilaisilta. Varsinaiset iltahuvit alkoivat yleistyä 1870-luvun puolivälissä. Ne muodostuivat sekalaisesta ohjelmasta. Vuosisadan vaihteessa arpajaisten pitäminen väheni. Huvitilaisuudet koostuivat pääasiassa raittiusseurojen ohjelmallisista iltamista ilman tanssia ja työväenyhdistysten ohjelmallisista iltamista tansseineen sekä pelkistä tanssi-iltamista, jossa oli mukana vain pieni muu ohjelma-
mero.⁸⁴

⁸² Rasila 1984, 666–669; Kaihovaara 2003, 186–187; Kirkko-Jaakkola 1987, 18, 23–27, 40.

⁸³ Kortekangas 1965, 124.

⁸⁴ Rasila 1984, 670–672; Kurkela 1983, 49.

Julkiset huvitilaisuudet tarvitsivat paikan, missä niitä järjestettiin. Suosituimmat ulkoilmapaikat Tampereella olivat puuvilla- ja pellavatehtaan kentät sekä Pyynikin kenttä ja Pyynikin harju. Suosituin saari oli jo edellä mainittu Viikinsaari. Kaupungin merkittävin juhlapaikka oli Seurahuone. Juhlavin kokoontumispaikka oli vuonna 1890 valmistunut Kaupungintalo eli raatihuone. Seurahuone ja raatihuone olivat pääasiassa herrasväen käytössä. Tavallisin vapaa kokoontumispaikka oli Kauppatori (nykyinen Keskustori) tai ”Plassi” hautausmaan takana eli Hevostori (nykyinen Pyynikintori). Markkinoiden aikaan siellä tehtiin paljon hevoskauppoja, mistä nimikin tuli. Molemmissa oli markkinaaikoina esiintyjä, karuselli tai sirkusta. Hevostorille kokoontui muulloinkin väkeä, koska se oli lähellä Amuria ja valtatievarressa.⁸⁵

Tampereen työväki kokoontui yhdistysten tilaisuuksiin niiden omille taloille. Tampereen työväenyhdistyksellä oli vuodesta 1887 lähtien oma vuokrahuoneisto Hämeenkadulla. Vuonna 1890 yhdistys osti oman talon Hämeenpuistosta, ja kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1900 rakennutti oman kolmikerroksisen kivitalon Hämeenpuistoon silloisen Puistokadun eteläiseen kulmaukseen. Taloa laajennettiin vuonna 1905 juhla- ja näyttämösälillä. Tampereen Ulkotyöväenyhdistys toimi ensin Taiston talossa, mutta vuonna 1908 sille valmistui oma talo Satakunnankadun varrelle.⁸⁶

Tampereen raittiusseuroilla oli 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kaksi taloa, jossa järjestettiin erilaisia huveja. Tampereen Raittiusseura rakennutti vuonna 1887 Raittiustalon Mustanlahdenkadulle. Raittiusseura Taistolla oli oma talo Kytälässä, Aleksanterinkatu 29:ssä, Verkatehtaan kadun kulmassa vuodesta 1892 lähtien. Taiston talo ja Raittiustalo olivat yhdistysten monipuolisten harrastusten keskuksia. Kummallakin talolla järjestettiin sekä iltamia, perhe- ja teeiltamia että arpajaisia. Näytelmiä esitettiin innokkaasti molemmilla taloilla. Taiston talolla raittiusseura Taiston jäsenet esittivät omia näytelmiään näytelmäiltoissa, kun taas Raittiustalolla vieraili useammin teatteriseurueita esiintymässä.⁸⁷

Tamperehan on kahden järven välissä: Näsi- ja Pyhäjärven, mikä mahdollisti vene- ja laivaretkelyn. Näsijärven pääsatama oli Mustalahti ja Pyhäjärven Laukontori alarannassa. Näsijärvellä tavarankuljetus- ja matkustajaliikenne oli vilkasta: vuosisadan vaihteen Näsijärvellä liikkuneisiin höyrylaivoihin mahtui yli kuusisataa matkustajaa. Vuosisadan vaihteessa Pyhäjärvellä kulkivat suurimpana höyrylaivat Sotka ja Sampo Viikinsaareen. Näsijärven puolella ei ollut yksittäistä laivamatkojen kohdetta. Varsinkin tehtaat ja vuosisadan vaihteessa työväenyhdistysten ammattiosastot järjestivät työväelle kesäisin huvimatkoja Viikinsaareen, Lempoisiin, Teiskon Kämmenniemeen ja Muroleeseen.⁸⁸

⁸⁵ Rasila 1984, 672–678.

⁸⁶ Voionmaa 1932, 711; Rasila 1984, 291, 677, Jutikkala 1979, 128–129.

⁸⁷ Rasila 1984, 677, 684–685, Voionmaa 1932, 642–643, 646.

⁸⁸ Rasila 1984, 373–375, 382–385, 669, 678.

2.2 Yhdistykset ja seurat

1800–1900-luvun vaihdetta leimasi yhdistystoiminnan vilkastuminen. Tampereella vahvin asema oli työväenyhdistyksillä ja raittiusyhdistyksillä. Koska sanomalehdissä tuli esille näiden yhdistysten lisäksi myös lähiseutujen nuorisoseurat, kerron myös nuorisoseuratoiminnasta. Nuorisoseuroissa painettiin erityisesti nuorison huvittelua nurkkatansseissa. Tutkielmassani on mukana vielä kristillinen työväenyhdistys, koska se vastusti perinteisten työväenyhdistysten toimintaa; erityisesti se piti sopimattomana työväestön tanssi-intoa. Tarkastelun kohteena olisi voinut olla myös palokuntaliike, mutta se jäi hyvin vähälle huomiolle tutkimusaineistossani. Siksi jätän sen käsittelemisen tutkielmani ulkopuolelle.

Työväenyhdistykset

1800-luvun loppua lähestyttäessä työväestön keskuudessa tultiin yhä tietoisemmiksi sosiaalisista ongelmista ja haluttiin saada aikaan muutoksia. Ensimmäisenä työväenyhdistykset perustettiin Helsinkiin ja Vaasaan vuonna 1883 ja Tampereelle vuonna 1886. Työväenyhdistykset syntyivät 1880-luvulla wrightiläiselle pohjalle, joka tarkoitti, että työnantajat organisoivat niiden toimintaa. Toiminta tähtäsi yhteiskunnallisia oloja muuttamatta työväenluokan olosuhteiden parantamiseen. Päättötarkoituksena oli taistella yhteiskunnallisten uudistusten puolesta mutta estää kuitenkin sosialismin leviäminen. Wrightiläiset työväenyhdistykset olivat kaksikielisiä ja johto koostui yleensä ruotsinkielisestä yläluokasta.⁸⁹

Yhdistykseen perustettiin ammattiosastoja alaosastoiksi, joissa työläisten oma aktiivisuus ja luokkatietoisuus kasvoivat. Heidän taloudellisen, sosiaalisen ja sivistyksellisen tasonsa noustessa wrightiläinen työväenliike loi pohjaa lopulta myös sosialismille. Työläiset radikalisoituivatkin 1890-luvun puolessavälissä, jolloin työnantajajäsenet erosivat osastoista; niistä tuli työläisten omia osastoja.⁹⁰ Vuonna 1899 Tampereen työväenyhdistyksellä olikin jo kymmenen ammattiosastoa⁹¹ ja ulkotyöväenyhdistyksellä kaksi ammattiosastoa⁹². Vuonna 1900 niitä oli jo kuusi lisää⁹³. Vuonna 1905 ammattiosastojen määrä oli noussut jo 26:en. Tampereen järjestäytymisaste oli noin 20–22 prosenttia. Suur-

⁸⁹ Rasila 1984, 290; Haapala 1986, 183, 206; Haapala 1990, 228–229; Kortekangas 1965, 131, 269; Soikkanen 1961, 21–22, 27; Henriksson 1974, 12–14, 58; Seppänen 2000, 199.

⁹⁰ Soikkanen 1961, 53; Henriksson 1974, 12–14.

⁹¹ Tampereen työväenyhdistyksen ammattiosastot olivat Tehtaalaisseura, Räätelien ammattiosasto, Suutarien a.o., Maalarien a.o., Leipuri- ja Kondiittorien a.o., Kone- ja Metallityöntekijöiden a.o., Puuseppien, Sorvareiden, Kuvanveistäjien ja Verhoilijoiden a.o., Ompelijattarien a.o., Valurien a.o. ja Naisosasto.

⁹² Tampereen ulkotyöväenyhdistyksen ammattiosastot olivat Kivityömiesten ammattiosasto ja Kirvesmiesten a.o.

⁹³ Edellisten lisäksi Värjärien, Valkaisijoiden ja Valmistustyöntekijöiden a.o., Kirjansitojen a.o., Vaski-, Läksi- ja Levyseppien a.o., Kutojen a.o., Takoseppien a.o. ja Palvelijattarien a.o.

lakon jälkeen työläiset innostuivat liittymään yhä enemmän ammattiyhdistyksiin. Uusia ammattiosastoja syntyi lisää ja vanhojen jäsenmäärät kasvoivat kiivasta tahtia.⁹⁴ Tampereellakin niitä oli lähes 40 vuonna 1910.

1800-luvun lopulla Tampereen työväenyhdistyksen toiminnassa merkittävää oli valistus. Tärkeässä asemassa toimintaa olivat kirjasto ja lukusali sekä erilaiset luennot ja kurssit. Näiden avulla työväestölle saatiin aktiivinen joukko, joka ajoi ammatillista järjestäytymistä. Työväenaatteessa korostuivat yksilöllisyys, tasa-arvo ja sivistys. Ennen suurlakkoa Tampereelle työväenyhdistys oli perustanut *Kansan Lehden*, osuuskauppoja ja teatterin sekä rakentanut työväentalon. Työväen oma äänenkannattaja *Kansan Lehti* oli merkittävä uudistus, koska se toimi tärkeänä sosialismin leviämisen väylänä ja pohjana itsenäisen työväenpuolueen syntymiselle.⁹⁵ Työväenliikkeen vaikutus oli suuri luokkakulttuurin ja identiteetin rakentaja työläisille. Työväelle luotiin usko, että yhteiskunnalliset olot voidaan tehdä paremmaksi omalla toiminnalla. Työväestön yhtenä tavoitteena oli pyrkimys vapauteen, jota pidettiin yleensä vain ylempien luokkien etuoikeutena. Työväenliike auttoi siihen pyrkimistä. Suurin vapautumisen yritys huipentui vuoden 1905 suurlaktoon, jossa työväenyhdistykset olivat voimakkaasti mukana. Sen jälkeen työväen itsetunto vahvistui ja ammattijärjestäytyminen kasvoi.⁹⁶

Työväenliike vahvistui ensin kaupungeissa ja sen jälkeen vasta maaseudulla. Hämeen läänissä ensimmäiset työväenyhdistykset syntyivät tehdastyöväen asuttamille paikkakunnille. Ensimmäiset maaseudun työväenyhdistykset olivat Tammelan Kuha ja Akaan Toijalan työväenyhdistys. Ennen vuosisadan vaihdetta työväenyhdistykset perustettiin vielä Teiskoon, Pirkkalaan, Lempäälään, Kuhmalahdelle, Jämsään, Ruovedelle, Orivedelle ja Akaaseen. Nämä olivat pääasiassa sellaisia seutuja, joissa oli käsityöläisiä tai tehdasyrityksiä. Ne eivät olleet puhtaita maanviljelysseutuja. Parhaiten maaseudun työväenyhdistysten toimintaa toivat esille sanomalehtien maaseutukirjeenvaihtajat.⁹⁷

Suurlakon jälkeen Hämeen läänin maaseudulla työväenyhdistykset muodostivat aatteellispoliittisen keskuksen. Työväenliike oli Hämeessä melko voimakas. Kaikkiin pitäjiin perustettiin ainakin yksi työväenyhdistys. Kuitenkin vain pieni osa pitäjien väestöstä kuului niihin. Kirkolliselle elämälle niiden merkitys oli kuitenkin suuri, koska työväenyhdistykset olivat omaksuneet avoimesti uskontovastaisuuden. Työväenyhdistyksen jäsenyyden merkitys vaihtelikin paikkakunnittain. Teollisuuskaupungeissa yhdistykseen kuuluminen oli luonnollista, mutta maaseudulla siinä oli taustalla protesti

⁹⁴ Rasila 1984, 308; Turunen 2012, 57.

⁹⁵ Voionmaa 1932, 680–684; Rasila 1984, 289–291; Haapala 1986, 182–183, 191–196; Soikkanen 1961, 54, 61; Turunen 2012, 105; Kortekangas 1965, 271.

⁹⁶ Haapala 1986, 293, 299; Kortekangas 1965, 132; Anttila 2005, 35; Turunen 2012, 54–56, 121; Ks. suurlakosta tarkemmin Tikka 2009.

⁹⁷ Kortekangas 1967, 53–57.

kirkkoa vastaan. Jos maaseudulla kuului työväenyhdistykseen, se merkitsi pääsääntöisesti ”jumalaa pelkääväisen”, ”lainkuuliaisen” ja ”siveellisen” leiman menettämistä.⁹⁸

Kristilliset työväenyhdistykset

Suurlakko merkitsi henkisen, valtiollisen ja kirkollisen elämän alalla merkittävää käännekohtaa. Sääty-yhteiskunta oli häviämässä ja oli syntymässä uusi yleisiin ja yhtäläisiin oikeuksiin perustuva yhteiskuntamuoto. Ennen suurlakkoa työväenliikkeen ja kirkon välillä ei ollut suurta ristiriitaa. Jotkut kuitenkin paheksuivat työväenliikkeen uskontovastaisuutta. He olivat jäseninä, vain koska sosialismi antoi vapauden uskonnon harjoittamiselle.⁹⁹

Tampereella teollisuustyöväestö oli kirkollisesti aktiivisempaa kuin mikään muu yhteiskuntaryhmä. Tampereelle kristillinen työväenyhdistys perustettiin 11. marraskuuta vuonna 1905. Yhdistyksen perustamisen taustalla oli henkilöitä sekä työväestön piiristä että papistosta. Maaseudulle Hämeen läänin alueelle syntyivät jo vuonna 1906 ensimmäiset yhdistykset: Forssan, Urjalan, Pälkäneen, Hauhon, Korpilahden Moksen ja Ruoveden kristilliset työväenyhdistykset. Vuoden 1906 kesäkuussa Tampereella pidetyssä kristillisten työväenyhdistysten edustajainkokouksessa perustettiin Kristillinen työväen liitto.¹⁰⁰

Kristillinen työväenliike syntyi suurlakon jälkeen reaktiona sosialidemokraattisen työväenliikkeen hyökkäävästä asenteesta kirkkoa ja uskontoa kohtaan. Siitä pyrittiin tekemään vastaliike sosialismille. Liikkeen suurin kannatus oli kaupungeissa, etenkin Turussa ja Tampereella. Kristillisen työväenliikkeen ajatukset levisivät enimmäkseen sanomalehdissä. Sen äänenkannattajiksi perustettiin Turkuun *Tähti* vuonna 1905, Tampereelle *Työkansa* vuonna 1906 ja Helsinkiin *Veljeys* vuonna 1907. Liikkeen taustalla oli ajatus yhdistää kristillinen vakaumus ja sosialismiin liittyvä yhteiskunnallinen radikalismi. Se kannatti lähes samoja asioita kuin työväenliike mutta perusteluina vaatimuksilleen esitti oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoisuutta, veljeyttä ja yhteiskunnallista vanhurskautta. Kristillisen työväenliikkeen ohjelma oli kirkkopoliittisesti konservatiivinen ja toisaalta sosiaalipoliittisesti uudistushaluinen, vaikkakin tunnustuksellisesti se oli kirkollinen.¹⁰¹

Kristilliseen työväenliikkeeseen kuuluvat arvostelivat sosialidemokraatteja epä kristillisyydestä, materialismista ja epäkansallisuudesta. Kristillinen työväenliike paheksui luokkataistelujattelua, yksilöihin kohdistuvaa luokkavihaa ja väkivaltaa. Sosialidemokraattinen työväenliike reagoi liikkeeseen kohdistuviin väitteisiin toisaalta hyökkäävästi mutta myös sopeutuvasti. Joko tähdennettiin sosialis-

⁹⁸ Kortekangas 1967, 97–99; Soikkanen 1961, 338–339.

⁹⁹ Kortekangas 1967, 54; Kortekangas 1965, 2–3, 110–111, 231.

¹⁰⁰ Soikkanen 1961, 307; Kortekangas 1967, 111–112.

¹⁰¹ Soikkanen 1961, 305–307; Kortekangas 1965, 318; Kortekangas 1967, 111–113, 116; Salokangas 1988, 9.

min ja uskonnon samankaltaisuutta tai sitten yhdistysten erilaisuutta. Maaseudulla sosialistit saattoivat tulla kristillisten työväenyhdistysten perustamistilaisuuksiin ja pyrkiä estämään niiden syntymisen. Yleisesti korostettiin, että kristilliset työväenyhdistykset eivät pysty turvaamaan työväestön taloudellisia tavoitteita. Kristillisestä työväenliikkeestä ei tullut vakavaa kilpailijaa sosialidemokraateille. Koska liike järjestäytyi vasta suurlakon jälkeen, sen oli vaikea saada tarpeeksi kannattajia irtottautumaan sosialidemokraateista. Sen lisäksi sen toiminnassa oli mukana johtavissa asemissa niitä, joilla oli konservatiivisia yhteiskuntanäkemyksiä ja jotka olivat samanaikaisesti porvarillisen puolueen jäseniä.¹⁰²

Raittiusseurat

1800-luvun puolivälissä kiinnitettiin huomiota alkoholin tuotannon ja käytön aiheuttamiin ongelmiin. Etenkin sivistyneistö ja virkamiehet toivat esille alkoholikysymyksen ja pyrkivät järjestelmällisesti vastustamaan kotipolttoa. Alkoholinvastainen keskustelu painottui rahvaan paloviinakulttuuriin. Tämä leimattiin usein juoppoudeksi ja sen myötä myös laiskuudeksi ja saamattomuudeksi. Tehdas-kaupungeissa juoppoutta pidettiin erityisenä vitsauksena. 1870-luvulla valtiovalta tarttui alkoholikysymykseen lainsäädännöllisin toimenpitein. Lainsäädännöllä ei pystytty kuitenkaan lopettamaan väkijuomien käyttöä. Siksi syntyi voimakas kansanliike raittiuden puolesta 1880-luvulla.¹⁰³

Raittiusseuroilla oli kaksi toiminnan vilkastumisen aikaa: 1890-luvun alku ja uuden vuosisadan ensimmäiset vuodet. Voimakkaan sysäyksen työväen raittiusharrastukselle antoi etenkin vuoden 1898 juomalakko. Vuoteen 1914 asti työväki harjoitti raittiustoimintaa porvariston kanssa samoissa raittiusseuroissa. Raittiusliikkeelle syntyi selkeä positiivinen ohjelma, johon oli suurten kansanjoukkojen helppo samaistua. Sillä oli käytännölliset tavoitteet ja vetoava ideologia paremmasta tulevaisuudesta. Raittiusaate korosti viinan aiheuttavan sosiaaliset ongelmat perheissä. Työläisperheiden ahdingon yhtenä syynä pidettiin ylenmääräistä viinan juontia. Työväestöä yritettiin kasvattaa raittiusliikkeen avulla 1800-luvun lopulla. Se olikin ainoa 1800-luvun joukkoliike, joka siihen aikaan menestyi. Työväenliike itsessään ei ollut silloin vielä yhtä voimakas kuin raittiusliike. 1880-luvun puolivälissä Tampereella toimi niin sanottu granfeltiläinen raittiusliike, joka oli suunnattu erityisesti työväelle. Sen seurauksena kaupunkiin perustettiin myös useita raittiusyhdistyksiä, jonka jäsenistö koostui erityisesti työväestä.¹⁰⁴

Kesällä 1883 pidettiin Turussa ensimmäinen raittiuskokous, jolla oli merkitystä laajenevalle raittiusliikkeelle. Kokouksen jälkeen raittiusliike levisi myös Tampereelle, jonne ensimmäinen raittiusseura

¹⁰² Soikkanen 1961, 308–309; Kortekangas 1967, 113.

¹⁰³ Sulkunen 1986, 18–20, 35, 41; Rasila 1984, 682; Kortekangas 1965, 125, 312; Voionmaa 1932, 639; Numminen 1961, 27–30.

¹⁰⁴ Haapala 1986, 185; Seppänen 2000, 58; Kortekangas 1965, 131, 312; Kortekangas 1967, 47; Henriksson 1974, 216.

perustettiin jo syksyllä 1883. Vuonna 1885 Tampereen Raittiusseura hankki oikeudet itsenäisen keskusjärjestön perustamiselle helsinkiläisen Raittiuden Ystävien ja turkulaisen Suomen Raittiuden Seuran rinnalle. Tampereen Raittiusseuralle oli ominaista, että se oli alusta lähtien jakautunut useampaan eri järjestöön. Sen ensimmäiseksi tamperelaiseksi alaosastoksi tuli raittiusseura Liitto, joka muodostettiin entisen Tampereen Raittiusseuran jäsenistä. Vuoden 1884 lopulla perustettiin raittiusseura Aamurusko, vuonna 1885 Toivo ja vuonna 1887 Taisto. Liitossa, Aamuruskossa ja Toivossa jäseninä olivat suurimmaksi osaksi tehtaalaiset kun taas Taistossa käsityöläiset. Raittiusseura Taisto perustettiin protestina Liiton ja Aamuruskon uskonnolliselle ja vanhoilliselle toiminnalle. Tällä tavoin perustettiin useita eri seuroja Tampereelle, joten vuosisadan lopulla yhdistyksiä oli jo kahdeksan. Paavo Kortekangas huomauttaa, että jäsenistö raittiusseuroissa oli hyvin miesvaltaista. Hän toteaa myös, että raittiusliike oli merkittävä aatteellinen tekijä Tampereen henkisessä ilmapiirissä jo jäsenmäärien säkin vuoksi.¹⁰⁵

Raittiusliikkeen tarkoituksena oli edistää siveellisyyttä ja hyviä tapoja. Raittiusliikkeelle oli ominaista yhdistysten vakinaisen toiminnan lisäksi sivistystyö sekä harrastustoiminta. Jäsenkokousten lisäksi suosittuina toimintamuotoina olivat teiltamat sekä huviretket maastossa ja vesillä. Tärkeä tehtävä raittiusliikkeellä oli sivistää erilaisten toimintojen muodossa, ja raittiusesitelmien lisäksi merkittävänä sivistyksen edistäjinä pidettiin kirjastoja ja lukusaleja. Raittiusväen tilaisuuksien tunnelma oli harras ja uskonnollinen, ja ne aloitettiin yleensä virrellä ja rukouksella. Kevytmieliset toiminnot, kuten iloiset leikit ja tanssit, olivat 1800-luvun lopulla kiellettyjä Helsingissä toimivan Raittiuden Ystävien alaisissa yhdistyksissä.¹⁰⁶

Tamperelaiset raittiusseurat pitivät kokouksia aktiivisesti, suunnilleen kahdesta neljään kertaan kuukaudessa. Kokousten lisäksi järjestettiin perheiltamia ja muita tilaisuuksia. Raittiusaate opetti raittiuden olevan ratkaisu alkoholin aiheuttamiin sosiaalisiin ongelmiin. Se antoi uskoa raittiina olevien paremmuuteen, vaikka Haapalan mukaan se tuskin vaikutti alkoholinkäyttäjiin ratkaisevasti. Aate sai Tampereella vahvan kannatuksen. Työväestön raitistamisesta tuli merkittävä yhteiskuntapoliittinen aie. Raittiusaate oli tärkeässä asemassa erityisesti tamperelaisessa kunnallispolitiikassa vuoden 1905 suurlakkoon asti. Raittiusyhdistykset aloittivat vuosisadan vaihteessa uudenlaisen vapaan kansalais-toiminnan. Siihen kuuluivat myös sivistävät ja vapaa-ajanviettoa opettavat iltamat, joita järjestettiin erityisesti Raittiustalolla.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Sulkunen 1986, 155–156; Voionmaa 1932, 640–642; Kortekangas 1965, 126–127.

¹⁰⁶ Kortekangas 1965, 130; Sulkunen 1986, 125–126.

¹⁰⁷ Kortekangas 1965, 127; Haapala 1986, 185.

Nuorisoseurat

1880-luvulla syntyneen nuorisoseuraliikkeen taustalla oli kansakoululaitoksen kansanvalistusajattelu, johon liittyi suomalaiskansallinen ja sitä tukeva hengellinen herätysliike. Nuorisoseuraliikkeen tarkoituksena oli viedä kansallista sivistystä vielä syvemmälle ja laajemmalle kansan keskuuteen kuin jo aikaisemmat kansanvalistusharrastukset ja -seurat. 1890-luku oli nuorisoseuraliikkeen laajenemisen ja järjestäytymisen aikaa.¹⁰⁸

Nuorisoseuraliike toimi erityisesti maaseudulla vaikka jonkin verran myös kaupungeissa. Sen tärkeimmät alueet olivat Etelä-Pohjanmaa ja Etelä-Karjala. Nuorisoseurayhdistys yritettiin perustaa Tampereelle jo vuonna 1888. Sen toiminta kuitenkin pääsi kunnolla alkuun vasta kahdeksan vuotta myöhemmin vuonna 1896. Silloinkin se toimi ainoastaan vuoteen 1927 asti, jonka jälkeen se perustettiin uudelleen vasta vuonna 1958. Paavo Kortekangas kirjoittaa, että vuonna 1902 Hämeen läänissä nuorisoseuroja oli 24 ja ainoastaan Tampereen nuorisoseura sijaitsi kaupungissa. Naiset olivat enemmistönä Tampereella, jossa oli teollisuutta.¹⁰⁹ Tampereen nuorisoseuran toiminta ei ollut tutkimusajankohtanani kovinkaan aktiivista, joten esimerkkitapaukset nuorisoseuroista ja tanssin keskinäisistä suhteista tulevat suurimmalta osalta Tampereen ympäryskuntien maalaispitäjistä. Suurimmat Hämeen läänin nuorisoseurat olivatkin Ruovedellä, Urjalan Nuutajärvellä ja Teiskossa.¹¹⁰

1900-luvun alussa Tampereen nuorisoseura jäi niin sanotusti keskiluokan ja käsityöläisten nuorison pieneksi harrastukseksi, joka ei vaikuttanut enää laajemmin. Sen toimintaan kuuluivat pääasiassa näytelmäharrastus ja ohjelmalliset iltamat. Hämeen läänissä nuorisoseuratoiminta elvytti harrastustoimintaa, mutta muuten sen toiminta ei ollut kovin menestyksestä. Kortekankaan mukaan nuorisoseuroihin kuului pääasiassa vain 12 promillea Hämeen läänin väestöstä. Siihen vaikutti se, että kaupunkilaisväestöä oli suhteellisen suuri osa ja että maaseudulla asui itsenäisiä talollisia vähän. Nuorisoseurojen jäsenet olivat pääasiassa talollisten nuorisoa, vaikka niihin sai kuulua nuorisoa säätyyn ja yhteiskuntaluokkaan katsomatta.¹¹¹

Nuorisoseurat puuttuivat erilaisiin kysymyksiin nuorison elämästä. Keskustelua herättivät nuorisoseurojen suhde erilaisiin huvitteluihin, kuten tanssiin, öitsimisiin ja väkijuomien käyttöön. Seuroissa keskusteltiin sen lisäksi suhteesta kirkkoon, papistoon ja pyhäpäivien viettoon. Kyseenalaisia asioita olivat myös suhde vanhempaan väestöön, säätyläisiin sekä työ- ja palvelusväkeen. Vaikka nuoriso-

¹⁰⁸ Hästesko 1931, 28, 103.

¹⁰⁹ Kortekangas 1965, 133, 226; Kortekangas 1967, 48–49; Numminen 2011a, 203; Suomen Arkistolaitos, Vakka-arkistotietokanta [<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action;jsessionid=D78B31E539D641DD66F6F556F1F3DCF7?kuvailuTaso=AM&avain=34221.KA>]. Luettu 7.1.2016.

¹¹⁰ Kortekangas 1967, 49.

¹¹¹ Hästesko 1931, 98–99; Kortekangas 1965, 226–227; Kortekangas 1967, 50; Numminen 2011a, 203, 244, 151–156, 321–330; Numminen 2011b, 134–135.

seurat eivät olleet varsinaisia raittiusseuroja, ne lukivat raittiuden tärkeäksi edistämisyrykemykseen. Sitä varten perustettiin myös erityisiä raittiusosastoja.¹¹²

Nuorisoseurat tarjosivat nuorisolle mahdollisuuksia harrastuksille, yhteisiin kokoontumisiin ja keskinäiseen seurusteluun. kokousten tuli olla kasvattavia ja opettavia ja iltamien taas taiteellisesti huvia. Taiteellisuus oli oltava siveellistä. Iltamat eivät saaneet tyydyttää nuorison yöjuoksun ja nurkkatanssien kaltaista kiihtynyttä huvinhalua. Tilaisuuksissa nuoriso tuli tutustuttaa jäsenensä aatteen päämääriin, itsekasvatukseen, tasa-arvoisuuteen, kansallistuntoon, työnteon arvokkuuteen ja joutilaisuuden huonoihin seurauksiin. Nuorisoseura-ajatus muovautuikin valistuspyrkimyksistä ja kansan huvittelun ohjaamisesta oikeaan suuntaan. Kansan sivistämiseksi vedottiin sivistyneistön valistuspyrkimykseen. Nuorisoseurat omaksuivatkin toimintamuodoikseen kansanjuhlien ja kansantajuisten luentojen järjestämisen.¹¹³

Kysymys nuorisoseurojen suhteesta työväenliikkeeseen oli vaikea ja arkaluontoinen. Nuorisoseura oli kuitenkin pohjimmiltaan porvarillinen. Nuorisoseurojen porvarilliset jäsenet uskoivat kuitenkin löytävänsä yhteisen pohjan työväenliikkeen kanssa. Hästesko huomauttaa, että nuorisoseuroilla oli ollut ajatuksena alusta lähtien yhteiskunnan vähävaraisten henkisen aseman kohottaminen ja säätyrajojen poistaminen, jotka ajateltiin olevan myös työväenliikkeen ajamia asioita. Nuorisoseuraliike ja työväenliike olivat kilpailijoita keskenään, vaikka nuorisoseuroihin ja työväenyhdistykseen liittyivät eri ihmiset. Kilpailu koski enimmäkseen toisen liikkeen toiminnan lamaannuttamista eikä varsinaisesti työväenluokan houkuttelemista nuorisoseurojen jäseniksi. Hämeen maaseudulla nuorisoseuraliikkeestä tuli pikemmin työväenyhdistyksen vastaliike, johon liittyivät vain talollisten nuoriso.¹¹⁴

Tutkimusajanjaksoni merkittävin poliittinen tapahtuma oli vuoden 1905 suurlakko. Se antoi työväenliikkeelle kyvyn järjestäytyä yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti ja ohjata siten yhteiskuntaa. Säätyyhteiskunta murtui, ja työväki osoitti olevansa tasavertainen tekijä. Sortokaudet ja suurlakko merkitsivät myös nuorisoseuraliikkeelle henkistä kasvua. Monet virkamiehet ja säätyläiset katsoivat velvollisuudekseen liittyä nuorisoseuroihin ja johtaa niitä. Suurlakon jälkeen poliittisista yhdistyksistä erityisesti työväenyhdistykset olivat suosittuja. Hämeen pitäjissä nuorisoseurat jäivätkin työväenyhdistysten varjoon.¹¹⁵ Eri yhdistyksillä ja seuroilla oli kilpailua nuorisosta ja tavoista sivistää sitä. Tampereen seudulla nuorisolla oli mahdollisuus liittyä edellä esitettyihin yhdistyksiin ja seuroihin. Toiminnan mahdollisti se, että yhdistyksessä oli paljon jäseniä. Niiden houkuttelu oli tärkeässä osassa. Sitä varten yhdistystoimintaan kuuluivat virkistävät tilaisuudet: iltamat ja muut hovit.

¹¹² Hästesko 1931, 104–106, 133–134; Numminen 2011a, 144, 147–149; Numminen 1961, 208–212, 219–221, 228; ks. lisää Santeri Alkion kasvatusohjelmasta Numminen 2011a, 145–156 ja Numminen 1961, 208–224.

¹¹³ Hästesko 1931, 12, 16–18, 134, 142–143; Numminen 1961, 16–27, 32–42; Numminen 2011b, 27, 302.

¹¹⁴ Hästesko 1931, 137; Kortekangas 1967, 50–51.

¹¹⁵ Tikka 2009, 270–272; Numminen 1961, 587; Kortekangas 1967, 164.

2.3 Sivisty huveissa, työläinen!

Säätyläiset tanssivat innokkaasti, vaikka yleisesti halveksuttiinkin kansan tanssimista ja muuta huvittelua. Kansan ja sivistyneistön kulttuurien välissä oli jännite jo siksi, että kansankulttuuri oli yhteiskunnallisen, poliittisen, uskonnollisen ja kulttuurisen sivistyneistön paheksunnan kohteena. Kansan keskuudessa merkittävässä asemassa olivat olleet kirkolliset tilaisuudet, joiden rinnalle tuli yhä enemmän muita virikkeitä lähestyttäessä 1900-lukua. Esimerkiksi vapaapalokuntaliike veti omilla tilaisuuksillaan huomiota pois kirkosta. Sen lisäksi olivat vielä raittiusliike – puhumattakaan työväenliikkeestä, jolla oli runsaasti erilaisia tapahtumia kilpailemassa jumalanpalvelusten kanssa.¹¹⁶ Uudenlaisten seurojen syntyminen toi uudenlaiset huvittelumahdollisuudet uudella tavalla kansan ulottuville. Uudenlainen kansalaisjärjestäytyminen toi myös iltamakulttuurin, jossa yhdistyivät huvi ja hyöty.

Työväen iltama- ja muu huvitoiminta kehittyi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. 1800-luvun jälkipuoliskolla erilaiset aatteelliset joukkoliikkeet, valistusseuroista vapaapalokuntiin, olivat järjestäneet iltaman tapaisia kansanjuhlia, joista muodostui myös työväenliikkeelle työväenaatteen ajamista varten sopivat iltamatilaisuudet. Työväenjuhlien edeltäjinä olivat erilaiset uskonnolliset ja kansalliset perinteeseen liittyvät juhlat. Työväenliike otti juhliinsa mukaan omia käytäntöjä ja muokkasi juhla-perinteitä oman näköisikseen. Erityisesti kristilliset juhlat olivat vaikuttaneet maallisten juhlien kautta työväenhuveihin. Tyko Varto toteaa, että työväellä ei ollut julkisia huveja ennen 1880-luvulla alkannutta työväelle suunnattua valistusaikaa. Aluksi vapaa-ajalla tarjottiinkin suomalaisen keskiluokan taidetta ja ihanteita työväestölle.¹¹⁷ Huvit ja juhlat eivät saaneet näin olla minkälaisia tahansa. Kansalle tuli järjestää mieltä jalostavia huvitilaisuuksia.

Jo 1870-luvulla haaveiltiin, että kansanhuveihin osallistuisi henkilöitä yli säätyrajojen. Huveissa tuli olla erityisesti laulua, kansantajuisia luentoja sekä leikkejä ja kilpailuja. Kansalle tuli tarjota myös halvempia teatteri- ja konserttiesityksiä. Kun huvitilaisuuksia alkoivat järjestää yhä enemmän ylimmän sivistyneistön sijaan rahvaanomaisemmat rusthollarit ja talolliset, huviyleisönkin rakenne kansanomaistui. Kansalle järjestettyjen huvien ajateltiin estävän parhaiten kapakassa käynnit ja muut siveettömyydet. Säätyerotuksestakin haluttiin päästä eroon.¹¹⁸ Tanssia vaadittiin lisää jo 1880-luvun Tampereella: Työväestö kritisoi esimerkiksi Schnéevoigtin sinfoniaorkesterin soittotilaisuuksia pitäen niitä herrasväen ja ruotsinkielisten tilaisuuksina. He vaativat enemmän hauskeempaa ja kevyempää, helpompaa musiikkia ja tansseja. Tässä oli näkyvissä ylemmän luokan aikeet sivistää työväkeä, vaikkakaan työväki ei siitä selvästi pitänyt. Elina Sajakorpi toteaa, että työväestölle alkoi muodostua

¹¹⁶ Kaihovaara 2003, 173–174; Kortekangas 1995, 108.

¹¹⁷ Kurkela 1983, 48–49; Kaihovaara 2003, 173–174; Varto 1935, 160; Haapala 1986, 192–193.

¹¹⁸ Hästesko 1931, 13–14; Kortekangas 1965, 124; Lehtonen 1994, 293, 308; Numminen 1962, 34, 38–39.

1880-luvun lopulta alkaen omaa seuratoimintaa, joka järjesti lähes yhtä tasokasta musiikkitoimintaa ilman ylempien luokan ponnistuksia.¹¹⁹

Vuonna 1883 *Tampere*-lehdessä kiinnitetäänkin huomiota työväestön sivistykseen ja huvituksiin ot-sikolla *Muutama sana valistuksesta, seuraelämästä ja huveista*. Kirjoittaja vaatii, että työväestönkin tulisi ottaa osaa sivistykseen ja kansanvalistukseen. Valistus ja siveys puuttuivat usein seuraelämästä. Tähän ratkaisuksi hän esittää hengellisen ja maallisen sivistävän kirjallisuuden lukemista.¹²⁰ Hän huomauttaa työväen vapaa-ajanvietosta:

Ei ole siis oikein, että työmies viettää lomahetkensä, ehkä vähäisetkin [...] vetelehtivässä torkkumisessa, tai mikä vieläkin pahempi on, kuluttaa ja murhaa aikaansa hillitsemättömissä nautinnoissa, himojensa täyttämässä. [...] Tämä on sivistyksen ja valistuksen kammoa, isänmaan tarjoomien sivistyskeinojen pilkkaamista.¹²¹

Työväestö käytti huonosti vapaa-aikansa ja tähän haluttiin muutosta. Kirjoittaja jatkaa:

[...] Ei kuitenkaan ensinkään ole, kuten jo mainitsimmekin, saman tekevä, miten nämä lepo hetket käytämme. Kuten ruumis tarvitsee ruokaa ja lepoa voimainsa pysyttämiseksi, tarvitsee sielukin virvoketta, ettei sortuisi taistelussa monenlaisia, jokapäiväisiä huolia vastaan. Mutta ruumiin halatessa lepoa, halajaa sielu päinvastoin virvokkeensa elähyttäviä nautintoja, [...]¹²²

Kirjoittaja siis vetoaa, että yhtä lailla kuin ihminen elääkseen tarvitsee ruokaa ja lepoa myös henkisesti tarvitaan sivistävää toimintaa. Tällaiset ”elähyttävät nautinnot” saadaan esimerkiksi hyvän kirjallisuuden lukemisesta, jolloin ”saa ruumiskin uusia voimia työhön ja toimeen”. Vaihtelun vuoksi pitää myös virkistyä jostain muustakin kuin kirjallisuudesta.¹²³ Sen takia hän ehdottaa:

Huvit semmoisenaan ovat edellisten kanssa läheisessä yhteydessä sielun virkistäjänä, mielen jalostajana. Erittäinkin kaupungissa sellaisessa kuin Tampere, jossa työväestön on niin painavana osana väkiluvusta, on yleisille huveille annettava tärkeä sija, sillä ne voivat olla valistuksen ja sivistyksen tehokkaina edistäjinä, kun oikeaan suuntaan ovat toimeen pannut, mutta voivatpa ne vaikuttaa päinvastaiseenkin suuntaan. Löytyy tosin henkilöitä, jotka huveja moittivat, mutta näiden maailman kammo ei voi estää hilpeyden ja riemun puhkeamista, etenkin nuoruuden keväässä. Mutta tässä juuri suurin vaara piilee, sillä jos huvien tarkoitus ei ole oikea, turmelevat ne sielun ja mielen.¹²⁴

Tampereella, runsasväkisessä työväen kaupungissa, täytyy olla mieltä jalostavia huvitilaisuuksia. Kirjoittajan mielestä huveja, virkistävänä nautintona, saa ja on oikeus järjestääkin työväelle, ”joka viikkokauden, päivät umpeensa on työnsä ääressä ponnistellut”. Huvit tulee järjestää vain oikealla

¹¹⁹ Sajakorpi 1988, 156–157.

¹²⁰ ”Muutama sana valistuksesta, seuraelämästä ja huveista”, *Tampere* 119/1883, 1–2.

¹²¹ Ibid.

¹²² ”Muutama sana valistuksesta, seuraelämästä ja huveista. (Jatk. 119 n:oon)”, *Tampere* 121/1883, 1–2.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Ibid.

tavalla niin, etteivät sielu ja mieli ole alttiina pahalle. Tilaisuuksissa pitää siis esitellä mieltä jalostavia aatteita missä muodossa tahansa – vaikka runoissa tai lauluissa. Tärkeintä kirjoittajan mukaan huveissa on ”valistus, mielen jalostus ja virkistys siveellisellä puolen”.¹²⁵

Yhdistykset yrittivät parhaansa kansan sivistämisen hyväksi. Työväestön oman työväenkulttuurin kukoistuskautta olivatkin 1800-luvun viimeiset vuodet sekä 1900-luvun alku. Työväen järjestötoiminnassa valistuttiin sekä opiskeltiin puheiden pitoa, laulua, soittoa, näyttelemistä, urheilua, voimistelua ja kansantansseja. Tähän aikaan työväenliike myös itsenäistyi entisestään: se alkoi ajaa sivistäviä laulu- ja näytelmäseurojen perustamista sekä esimerkiksi vaati urheilun puolesta urheilukentän rakentamista. Työväenkulttuuria vahvistivat myös työväen lehdet ja Tampereen Työväen Teatteri. Näiden rinnalla oli aikaa myös huvitella, mikä onnistui hyvin iltamissa ja seurojen juhlissa. Työväenyhdistyksen talossa järjestettiin useita harrastuskerhoja ja iltamia. Siitä tulikin kaupungin työväen juhla- ja huvielämän keskus 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä; työväenyhdistykset pitivät tärkeänä työväen seurustelu- ja huvittelutarpeen tyydyttämistä. Tämä mahdollisti työväen aatteen levittämisen myös sellaisiin työväenkerroksiin, mihin muu toiminta ei pystynyt.¹²⁶

Työväenyhdistysten tarkoituksena olikin rakentaa yhteistä elämäntapaa ja kulttuuria kansalle. Kulttuuria vahvistettiin käymällä erilaisissa työväenyhdistyksen järjestämissä tilaisuuksissa. Näihin pääsi osallisiksi, vaikkei jäsenmaksuja ollut yhdistykseen maksanutkaan. Joustava osallisuus mahdollisti työväenkulttuurin leviämisen laajemmin. Konkreettinen osallistuminen tilaisuuksiin sitoi kansaa sosiaalisesti ja kulttuurisesti. Siksi työväenliike pystyi käyttämään paikallista hegemoniaansa: työväkeä oli sekä työväenyhdistyksissä jäsenenä että sen ulkopuolellakin.¹²⁷ Työväenyhdistyksen perustamisen jälkeen huomattiin, että työväenyhdistykset sivistivät jänsiään iltamilla, joiden ohjelma osoitti, ”että haluttiin jalompaa ajanviettoa kuin kapakassa istumista ja kevytmielisiä tansseja”.¹²⁸

Iltamien taustalla oli sekoitus kahta yleiskulttuurista vapaa-ajanvietonmuotoa: se oli toisaalta yhteisöllinen juhla ohjelmanumeroineen ja toisaalta erityisesti nuorison suosima tanssitilaisuus. Tässä näkyivät sekä säätyläisten sivistävät huvit että maaseudulla harjoitettujen nurkkatanssien perinne.¹²⁹ Järjestäytyneen työväenliikkeen juhliin kuului joukkojen estetiikka, joukkoromantiikka ja joukko näytelmät, joiden juuret olivat 1800-luvulla. Joukkoajatusta toteutettiin kuitenkin vasta enemmän 1900-luvun kuluessa, mutta jo 1900-luvun alun työväenliikkeen murros vahvisti työväenliikkeen uudenlaisen hegemonian muokkaantumisen yhteisössä. Esimerkiksi työväentalolla käynti merkitsi julkista vastarinta-asennetta herrasväkeä kohtaan. Osallisuuden merkitys oli itsenäistä ja omintakeista.

¹²⁵ ”Muutama sana valistuksesta, seuralämästä ja huveista. (Jatk. 119 n:oon)”, *Tampere* 121/1883, 1–2.

¹²⁶ Haapala 1986, 192–193; Seppänen 2000, 5, 121, 138; Kurkela 1983, 48–49; Voionmaa 1932, 711–712.

¹²⁷ Parikka 1997, 147.

¹²⁸ ”Tampere, 17 p. Lokak. Työväenkysymyksen nykyinen tila. II”, *Kansan Lehti* 242/1900, 1–2.

¹²⁹ Rasila 1984, 672; Kurkela 1983, 49; Seppänen 2000, 142.

Työväeniltamat tapahtuivat eri kontekstissa ja merkitysyhteudessa kuin esimerkiksi herrasväen nuorisoseuroissa, vaikka niissä näyteltiin samoja näytelmiä ja tanssittiin samoja tansseja. Siten työväki otti säätyläishuvikulttuurin omintakeisesti omakseen vuosisadan vaihtuessa.¹³⁰

Iltamat olivat kaupunkien suosituimpana pidetty huvitilaisuus. Niiden tarkoituksena oli viihteellinen illanvietto, vaikka niiden tulot käytettiin hyväksi katsottuun tarkoitukseen. Ne eivät olleet kaupallisia huveja, joten ne eivät olleet myöskään ammattimaista toimintaa. Toiminnasta vastasivat yleensä vapaaehtoisvoimat, kuten yhdistysten ja ammattiosastojen huvitoimikunnat. Iltamien ohjelmaan kuului yleensä sekä ”sivistävä” osuus valistavine puheineen, esitelmineen ja näytelmineen että huviosuus viihteellisine musiikkeineen ja yleisine tansseineen. Eeva-Liisa Lehtosen mukaan juuri luento-osuus oli kansanhuvien tunnusmerkki; sitä ei ollut useimmiten sivistyneistön tilaisuuksissa. Valistavan ohjelmaosuuden kuuntelemalla yleisö ansaitsi oikeuden tilaisuuden kevyempään osuuteen.¹³¹ Vuosisadan vaihteessa iltamia oli keskimäärin pari kertaa viikossa ja talvisaikaan niitä järjestettiin enemmän kuin kesäisin. Nimimerkki W. huomauttaa iltamista, että sivistävien puheiden ja keskusteluiden tarkoitus oli herättää nuorison tiedonjano. Iltamien toinen tarkoitus oli kerätä rahaa yhdistyksen toimintaan. Työväen sivistyspyrkimyksiä ei siten saisi nimittää enää ”tehtaalaissivistykseksi”, joka on halventava nimitys työläisten tietämykselle.¹³²

Iltamissa oli tarkoituksena keskustella ja kuunnella sivistäviä puheita. Vuosisadan vaihteessa keskustelukysymyksinä, jossa käsiteltiin tanssia, oli esimerkiksi: ”Mikä olisi nuorelle kansalle hyödyllistä ajanviettoa?” tai ”Miten saataisiin lasitehtaalla pidettävät tanssit ja niitä seuraavat rettelöt loppumaan?”¹³³ Keskustelunkuluista ei kuitenkaan kovin usein raportoitu, vaan ne jäivät yleensä vain iltamissa olijoiden tietoon. Näiden sivistystä luovien keskusteluiden jälkeen oli tärkeää olla myös kevytmielisempää huvia näytelmien ja tanssien muodossa. Huviosuus oli iltamissa tärkeässä osassa sen houkuttelevuuden tähden. Tällä tavoin myös saatiin väki tulemaan juuri järjestäjän kyseisiin iltamiin, koska kilpailu oli kovaa ja iltamatarjonta suurta.¹³⁴ Siksi tärkeä osio iltamissa oli tanssi, ja se oli yleensä myös itsestään selvä asia. Iltamista kertovissa sanomalehtijutuissa on aina mainintoja tanssimisestä tekstein ”sekä tietysti myöskin tanssia” tai ”lopuksi tietysti tanssia” tai ”[l]opuksi oli parin tunnin kestävä vilkas tanssi”.¹³⁵

¹³⁰ Kaihovaara 2003, 180; Seppänen 2000, 121.

¹³¹ Seppänen 2000, 71, 121 138, 142; Haapala 1986, 192; Rasila 1984, 672; Lehtonen 1994, 262, 286.

¹³² Nimim. W., ”Tehtaalais-sivistyksestä sananen”, *Kansan Lehti* 0/1898, 2.

¹³³ Ks. esim. ilmoitus ”Tamp. v.j. Lakkolaiset tekee Kävelyretken”, *Kansan Lehti* 69/1900, 1; Nimim. –n–, ”Kansan Lehten toimitukselle”, *Kansan Lehti* 25/1900, 4.

¹³⁴ ”Huvien pyörteessä”, *Väinämöinen* 5/1897, 3–4.

¹³⁵ Ks. esim. nimim. V-n, ”Maaseutukirjeitä. Kirje Vilppulasta. V:la 21.11.05.”, *Aamulehti* 269/1905, 4; ”Vilppula. Työväenyhdistys”, *Aamulehti* 43/1907, 2; ”Virtain uutisia”, *Aamulehti* 63/1905, 2; ”Tammelan eläinsuojeluseura”, *Aamulehti* 94/1902, 3; ”V. P. K. Humppilassa”, *Aamulehti* 176/1905, 2; ”Suomen orkesterin matkaa varten”, *Tampereen Sanomat* 81/1900, 2; ”Vuosisjuhlaansa vietti Kangasalan nuorisoseura Saarikylien osasto”, *Aamulehti* 179/1905, 2; ”Kangasalan

Huvien määrän kasvua 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kuvasti esimerkiksi jo vuonna 1902 pidettyjen Työväenyhdistyksen Sairaus- ja hautausapurahaston arpajaisten jälkeisten iltamien yleisömäärä ja toteamus siitä: ”iltamassa oli yleisöä vähänpuoleisesti, johon lienee ollut syynä huvien runsaus samaan aikaan”.¹³⁶ Kuvassa kolme on esimerkki iltamailmoituksista vuodelta 1900. Tämä havainnollistaa iltamatarjonnan runsauden jo 1900-luvun kynnyksellä.

Anne Seppänen on laskenut, että iltamia oli vuonna 1898 yhteensä 118. Niistä 93 iltamassa olisi ollut loppuksi yleistä tanssia. Vuonna 1910 *Kansan Lehdessä* ilmoitettiin hänen mukaansa yli 150 iltamasta. Yleisöä houkutteleva lopputanssi oli lähes jokaisessa iltamassa. Suureneva osa iltamista kulki nimellä tanssi-iltama.¹³⁷ Laskin *Kansan Lehestä* vuodelta 1899, että työväenyhdistyksen ja sen ammattiyhdistyksen sekä ulkotyöväenyhdistyksen pitämiä huvitilaisuuksia, joista ilmoitettiin lehdessä, oli 143. Niistä 44 oli iltamia, joista 32:ssa tanssittiin loppuksi. Aktiivisimmin yleisiä iltamia järjesti työväenyhdistyksen huvitoimikunta: peräti kahdeksan iltamaa.

Tampereen työväenyhdistyksen juhlatomikunta järjesti vuosittain useita maksullisia vapaita iltamia, näytelmiä, juhlia ja lasten joulunviettoja. Kesäisin työväkeä vietiin huvimatkoille ja laivamatkoille sekä heille järjestettiin kansanjuhlia. Tampereen työväenyhdistys järjesti kansanjuhlia ja -huveja ensin Pyynikillä ja myöhemmin myös Viikinsaareissa. Ohjelmaan kuuluivat myös kävelyretket. Työväentalon juhlahuoneisto oli tärkeä houkutin myös ammattiyhdistysten liittyessä työväenyhdistysten osastoiksi. Jo vuonna

Kuva 3. Iltamailmoituksia.

<p>Ilmoituksia.</p> <p>Hupaisan ILTAMAN toimii</p> <p>Työväen Naisosasto huomenna, sunnuntaina t. k. 25 p:nä Työväenyhdistyksen talolla.</p> <p>OHJELMA: Soittoa, Esitelmä, Soololaulua, Näytelmä:</p> <p>„Kahden kesken“ Huvin. I:ssä näyt., kirjoittanut Ludvig Fulda.</p> <p>Lausuntoa, „Tulevaisuuden avioliitto“ Duetto kupletti.</p> <p>Tanssia.</p> <p>Iltama alkaa kello puoli 8 illalla. Lippuja myydään huomenna kello 2-3 päivällä ja kello 6:sta illalla. Lippujen hinnat: numeroitut sijat 1 mk., ilman 75 penniä.</p>	<p>Valaja ammattiosaston huvitoimikunta toimii</p> <p>Iltaman</p> <p>Työväenyhdistyksen talolla tänään 24 p:nä Maaliskuuta 1900.</p> <p>OHJELMA: Alkusoittoa, Esitelmä, Runonlausuntoa, Satu, Näytelmäkappale: „Omituisia sairaita“ I:ssä näytöksessä. Tanssia.</p> <p>Iltama alkaa kello puoli 8 j. p. p. Piletien hinta 75 p. ja myydään niitä kello 7:stä alkaen.</p>
<p>ILTAMAN toimeen panee</p> <p>Pirkkalan Työväenyhdistys omalla talolla Rakennusrahastonsa hyväksi Huhtikuun 1 päivä alkaen klo 6 j. p. p.</p> <p>OHJELMA: Soittoa, Esitelmä, Näytelmäkappale:</p> <p>Murtovarkaus 5:ssä näytöksessä kirj. Minna Canth. Tanssia.</p> <p>Lippujen hinnat: istumaan 2:ksi ensirivä 1 mk., seuraavat 75 p., sei- sojat 60 p., lapsilta 25 p.</p>	<p>Tampereen Kirvesmiesten a. osaston huvitoimikunta toimii</p> <p>ILTAMAN Pirkkalan Työväenyhdistyksen talolla. sunnuntaina t. k. 25 p:nä.</p> <p>OHJELMA: Soittoa, (Puuseppään jouhiorok.) Esitelmä Näytelmäkappale, Runonlausuntoa, Satu, Näytelmäkappale, Yleinen tanssi.</p> <p>Iltama alkaa kello 6 j. p. p. Lippujen hinnat: 1 mk., 75 ja 50 pniä, lapsilta 25 pniä.</p>
<p>Iltama</p> <p>Vuokralaisyhdistyksen luku- salin hyväksi</p> <p>pidetään lauantaina t. k. 24 p:nä, klo puoli 8 j. p. p. Vuokralaisyhdistyksen huoneustossa Uusikatu 11. Pääsylip- peja saatavana huoneustossa vaihti- mestarilta ä 1 mk. Etukäteisen osta- essa alennus. Hauska ohjelma.</p> <p>Raittiusyhdistys LIITON Kelkkaretkelle</p> <p>Messukylän Kokille lähdetään sun- nuntaina klo 7 a.-p. Sorinahteelta.</p>	<p>Jalkineamm. osaston Perhe-Iltama</p> <p>on Maanantaina t. k. 26 p:nä kello 8 j. p. p. T. T. Y:n talolla. Pääsylippuja saa samana päivänä jäsenkortin näyttämällä H. N. Liljan jalkineleikestä Läntinen pitkäkatu N:o 20. Uusia jäseniä kirjoitetaan samassa paikassa.</p> <p>Räätäli ammattiosaston Perhe-Iltama</p> <p>Tiistaina t. k. 27 p:nä klo puoli 8 j. p. p. T. T. Y:n talolla vaihtelevalla ja hausalla ohjelmalla. Pääsylippuja jaetaan, uusia jäseniä kirjoitetaan Sunnuntaina t. k. 25 p:nä klo 10-12 e. p. p. 3-5 j. p. p.</p>

Lähde: *Kansan Lehti*, 35/1900, 1.

Saarikylän osastolla”, *Aamulehti* 218/1905, 2; ”Kangasalan Kirkonkylän työväenyhdistyksellä”, *Kansan Lehti* 230/1906, 3; ”Kangasalan Saarikylältä”, *Aamulehti* 63/1910, 6; ”Valkeakosken seurahuoneessa”, *Aamulehti* 33/1905, 3; ”Iltaman”, *Aamulehti* 128/1900, 2; ”Eräjäarvi. Maamiesseuran”, *Aamulehti* 207/1910, 3.

¹³⁶ ”Työväenyhdistyksen Sairaus- ja Hautausapurahaston arpajaisiin”, *Kansan Lehti* 22/1902, 2.

¹³⁷ Seppänen 2001, 137-138.

1895 yhdistyksen komitea arvosteli pääyhdistyksen ja ammattiosastojen toimintaa huvipainotteiseksi, koska sinä vuonna pidettiin työväentalolla 41 iltamaa ja juhlaa.¹³⁸

Iltamat olivat taloudellisesti kannattavia. Tampereen työväenyhdistyksen huvitoimikunnan hovit koostuivat vuonna 1899 kahdeksasta yleisestä iltamasta, viidestä perheiltamasta ja laivamatkasta Vesilahteen. Näiden lisäksi se järjesti kaksi illanviettoa yhdistyksen ammattiosastojen huvitoimikuntien kanssa. Toinen oli työväenyhdistyksen talon rakennusrahaston hyväksi pidetyt arpajaiset ja iltamat palokunnan kentällä, jotka onnistuivat hyvin. Iltamien ohjelmat sisälsivät vuosikertomuksen mukaan soittoa, esitelmiä, näytelmiä, laulua, lausuntoa, sadunkertomista, kuplettia, pukutanssia ja karkeloa

Kuva 4. Työväen Naisosaston iltama ja perheiltama.

**Ensimmäisen
Iltamansa**

toimii
Työväen Naisosasto

Sunnuntaina Jouluk. 3 p. Työv. yhdist. talolla, alkaen klo 7 ill.

O H J E L M A :
Soittoa (hra Ekendahl)
Esitelmä (maist. A. Salmela)
Näytelmä:
»Kihlaus»
Lausuntoa (neiti Hoivala)
Näytelmä:
»Lukkarin arkityöt».
Kirj. V. Niemi.
Spiristi: suuri humoristinen kupletti-monologi (hra K. Sarlund).
Tanssia.

Pääsyliput maksavat: istumasiat 1 m. ja seisomasiat 75 penniä. Myydään klo 1/2 6 alkaen illalla.

**Työväen Naisosaston
Perhe-Iltama**

lauvantaina jouluk. 2 p. klo 8 j. pp. hauskalla ohjelmalla.
Uusia jäseniä kirjoitetaan ja lippuja jaetaan jäsenkortin näyttämällä Perjantaina 1 p. jouluk. klo 8—10 j. pp.

Lähde: *Kansan Lehti*, 116/1899, 1.

eli tanssia. Vuosikertomuksen kirjoittaja arvostelee huvitoimikunnan toimintaa vähäiseksi, mutta syyksi hän sanoo siihen olevan ahtaat tilat, joissa toimittiin.¹³⁹

Iltamia oli kahdenlaisia: perheiltamia ja yleisiä iltamia. Yleiset iltamat olivat maksullisia ja tarkoitettu kaikille. Niiden tarkoituksena oli levittää työväenaatetta ja kerätä rahaa toimintaa varten. Perheiltamat erosivat yleisistä iltamista siinä, että ne oli tarkoitettu ainoastaan oman yhdistyksen tai ammattiosaston jäsenille. Niihin jäsenet saivat ilmaiseksi lipun jäsenkorttia näyttämällä. Lippujenjakotilaisuudessa oli mahdollista liittyä myös jäseneksi päästäkseen osallistumaan perheiltamaan. Perheiltamien ohjelma koostui yleensä iltamien toimeenpanijoiden oman osaston jäsenten valmistamista ohjelmanumeroista. Siten ei tarvinnut aina järjestää iltamiin ohjelmaa järjestön ulkopuolelta, kuten yleisissä iltamissa oli tapana.¹⁴⁰ Kuvassa 4 on esimerkit yleisten iltamien ja perheiltamien ilmoituksista.

Kansan Lehdessä vuonna 1899 ilmoitettiin 57 perheiltamista. *Kansan Lehtien* ilmoitusten ja iltamauutisointien mukaan näistä vain kahdeksassa olisi tanssittu lopuksi. Tämä ei kuitenkaan ole koko to-

tuus, koska perheiltamia järjestettiin selvästi useammin ja lyhyemmällä varoitusajalla. Niiden ilmoituksetkin olivat pieniä eikä niiden ohjelmasta ollut useinkaan mainintaa. Perheiltamia ei aina edes ilmoitettu lehdessä: esimerkiksi puuseppäin, sorvarien, kuvanveistäjien ja verhoilijoiden ammattiosastojen neljästä perheiltamasta mainostettiin vain kahta lehdessä. Ammattiosasto järjesti myös

¹³⁸ Kirkko-Jaakkola 1987, 18; Kanerva 1986, 91; Voionmaa 1932, 712–713.

¹³⁹ Tampereen työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1899, 24, 90–92.

¹⁴⁰ Ks. esim. nimim. Anias, ”Perheiltamien pitäjille”, *Kansan Lehti* 108/1900, 3; ”Perhe-Iltaman” & ”Suuret Arpajaiset”, *Kansan Lehti* 97/1899, 1; ”Tanssiliikkeen’ lopettamisesta”, *Työmies* 259/1907, 5.

kolme yleistä iltamaa ja kaksi laivamatkaa. Aktiivisimmin perheiltamia oli järjestänyt kone- ja metalliammattiosasto seitsemällä perheiltamalla. Kuvassa olevasta naisosaston perheiltamasta on maininta vuoden 1899 vuosikertomuksessa, että perheiltamissa oli hupaisa ja vaihteleva ohjelma, vaikkakaan niissä ei ollut tanssia.¹⁴¹

Iltamia kohtaan esitettiin 1900-luvulle tultaessa erilaisia mielipiteitä. Anias-nimimerkki kyseenalaistaa perheiltamien vieton *Kansan Lehdessä*. Perheiltamienhan tarkoituksena on olla yhdistyksen tai seuran jäsenille ilmaisia. Iltamien pidossa on pääasiallisesti kyse kuitenkin taloudellisesta voitosta, jota perheiltamat eivät tuottaneet. Perheiltamissa ohjelma koostui, kuten iltamissa näytelmistä, soitosta ja tanssista, ja jäseniä oli sali täynnä, mutta niiden pidossa aina hävittiin. Aniaksen mukaan niitä oli vielä tapana pitää useitakin kertoja viikossa ja sen tähden hän ehdottaa, että sisäänpääsymaksua otettaisiin edes 25 penniä iltamien kulujen korvaukseksi.¹⁴² Tässä kuvastui perheiltamien luonne yhteisöllisenä tapahtuma, minkä takia sisäänpääsymaksua ei pyydetty, mutta tätä toimintaa myös kritisoitiin.

Iltamissa kyseenalaista oli sen kesto, joka riippui yleensä järjestäjästä ja ajankohdasta. Jotkut iltamat loppuivat jo aikaisin yhdeksältä ja toiset kestivät puoleen yöhön asti. Iltamien lopuksi saattoi olla tanssia joko tunti tai pari tai sitten puoliinöihin asti. *Kansan Lehteen* kirjoittaneen nimimerkki Närrin mukaan Eurajoki oli määrännyt iltamat lopetettavaksi yhdeksään mennessä, mutta hän kritisoi sitä kirjoituksessaan sillä, että ”tanssi tautia poteva nuoriso niin lyhyellä ajalla ei voinut tuota hurmaavaa hytkyä riittämään asti nauttia”, vaikka tätä varten suurin osa heistä oli liittynyt työväenyhdistykseen.¹⁴³ Vuoden 1900 työväenyhdistyksen vuosikertomuksessa todetaan, että yhdistyksen huoneistossa ei saanut järjestää iltamia eikä perheiltamia rukouspäivää edeltävänä lauantai-iltana vaan sen sijaan ainoastaan rukouspäivänä kuuden jälkeen illalla. Päätökseen johti vanhan rakennuksen tilanpuute.¹⁴⁴

Työväenyhdistyksessä kyseenalaistettiin huvitoimikunnat, joiden tehtävänä oli järjestää iltamia. Esimerkiksi nimimerkki Tähestäjä kertoo vuoden 1901 *Kansan Lehdessä*, että johtokunta on julistanut heidän yhteisessä illanvietossaan huvitoimikuntien olevan tarpeettomia, koska huvitoimikunnat ovat estäneet työväenliikkeen ajamasta kunnolla aatetta. Tähestäjä on toista mieltä ja puolustaa huvitoimikuntia johtokunnalle: Huvitoimikunnat ovat tehneet eniten työväenliikkeen hyväksi, koska he ovat

¹⁴¹ Tampereen työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1899, 72, 75; Puuseppäin S. K. V. V.:n a.o.:n perheiltamailmoitukset *Kansan Lehti* 105–107/1899, 1 & *Kansan Lehti* 123–124/1899, 1.

¹⁴² Nimim. Anias, ”Perheiltamien pitäjille”, *Kansan Lehti* 108/1900, 3.

¹⁴³ Ks. esim. –kk–, ”Ätsäristä”, *Kansan Lehti* 111/1905, 3; nimim. Närrin, ”Eurajoelta”, *Kansan Lehti* 88A/1904, 2.

¹⁴⁴ Tampereen työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1900, 18.

järjestäneet iltamia tanssien ja soittojen kera. Niiden avulla ”jäseniä tuli aatteen pääpesäpaikoille tulvaamalla”. Koska työväestö ei ollut tullut kuulemaan muutenkaan aatetta, huvitoimikunnat ovat siten parhaiten auttaneet työväenaatteen leviämistä.¹⁴⁵ Tähän Tähystäjä vielä jatkaa:

Mutta johtokuntain jäsenet, mokomatkin aatepukarit, eivät olleet pitäneet herätys- ja kasvatustehtävistään huolta eikä tehneet noista huveihin tulijoista reippaita aatteen ritareita. Kenen sitten syy ettei asiamme edisty ja rivimme taajene?!¹⁴⁶

Tämä huvitoimikuntien lopettamisajatus ei jäänyt tähän *Kansan Lehdessä*. Seuraavana vuonna 1902 nimimerkki O. L. kirjoittaa tarkan ja mielenkiintoisen kuvan siitä, millainen hänen mukaansa työväenyhdistyksen toiminnan tulisi olla. Se on merkittävä kannanotto, jossa tulee useita mielipiteitä esille sen ajan iltamaviettotavoista. Hänen mukaansa työväenyhdistyksen toiminnassa suurimman osan ajasta on vienyt iltamien pitäminen ja niissä tanssiminen. Sen takia hän vaatii, että työväenyhdistyksellä pitäisi olla vähemmän huvittelua ja enemmän poliittista toimintaa. Iltamien pitoon ja järjestelyyn yhdistysten ja ammattiosastojen jäsenet ovat kuluttaneet liikaa aikaansa eikä tästä ole ollut hyötyä heille eikä työväenaatteelle. Yhdistysten toiminta pitäisi järjestää vastaisuudessa niin, että huveja tulisi olla mahdollisimman vähän ja painoa olisi enemmän keskustelukokouksilla, joissa keskusteltaisiin työväenaatteesta ja muista kasvattavista kysymyksistä. Työväen luku- ja tiedonhalua tulisi herättää enemmän oppikurssien sekä puheiden ja esitelmien avulla.¹⁴⁷

Huvitilaisuudet eivät olleet siis merkityksettömiä; ne olivat sekä yhteisöllisesti että taloudellisesti merkittäviä. Niiden tarkoituksena oli houkuttaa väkeä yhdistysten toimintaan mukaan. Tanssilla oli myös olennainen osa huvien houkuttelevuutta. Nuoriso piti merkittävänä kokoontumispaikkana tanssi- ja muita huvitilaisuuksia, joita yhdistykset ja seurat järjestivät. Siksi yhdistysten oli tärkeää järjestää vakavan ja sivistävän toiminnan lisäksi myös virkistävää huvitoimintaa. Muuten nuoriso, jota haluttiin sivistää, olisi jäänyt yhdistystoiminnan ulkopuolelle. Ongelmallista näissä oli vain tanssin ylenmääräinen suosio. Erityisesti nuorison ja työväestön tanssi-intoa paheksuttiin. Tanssin hyväksyttävämmäksi tekemisessä painottuu se, miten tanssitaan ja kuka tanssii.

¹⁴⁵ Nimim. Tähystäjä, ”Tähystyksiä. 2”, *Kansan Lehti* 114/1901, 2–3.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Nimim. O. L., ”Vähemmän huvittelua, enemmän poliittista toimintaa”, *Kansan Lehti* 60/1902, 1.

3. TANSSIN TAITO

Tanssia osaa kuka tahansa. Eri asia on, millä tavalla tanssii. Tanssikouluissa oppi tanssimaan ”oikealla tavalla”: 1800-luvun tapaan siroasti ja sivistyneesti. Tanssikouluissa tanssinopettajat opettivat ammatikseen tanssia. Kenellä tahansa ei ollut kuitenkaan mahdollisuutta osallistua tanssinopetukseen. Se oli pitkään ainoastaan varakkaimman säätyläistön etuoikeus. Tanssimisessakin on omat sääntönsä. Niitä ei opi, jos ei ole käynyt tanssikouluja. Siksi alempien säätyjen ja köyhempien tanssitapaa ei pidetty oikeana tapana tanssia.

Vuosisadan vaihteen Tampereella tanssiminen yleistyi työväen keskuudessa iltamakulttuurissa. Työväestönkin tanssimista paheksuttiin, koska koettiin, että se oli erilaista tanssimista kuin herrasväen tanssiminen hienoissa tanssisalongeissa. Tampereen työväellä oli kuitenkin erityislaatuinen mahdollisuus oppia tanssimaan tanssikoulussa. Erityisesti balettimestari ja tanssinopettaja Karl Henrik Karlsson tarjosi työväelle tanssinopetusta. Hänen erikoisuutenaan oli se, että kurssit olivat halpoja ja työväelle sopivia. Niissä opetettiin tanssimisen lisäksi seuraelämän sääntöjä, käytöstä ja ryhtiä. Tällä tavoin hän sivistä työväkeä, ja työväen tanssimisesta tuli oikea oppisempaan ja siten hyväksyttävää. Karlsson oli siis ensimmäinen, joka mahdollisti tanssinopetuksen näin laaja-alaisesti myös työväelle. Hän kävi hakemassa uusia tanssilajeja ulkomailta, joten ihmisten mielenkiinto säilyi tulla hänen tanssikursseilleen uudelleen. Hänellä oli muitakin metodeja, millä hän pääsi suosioon ammattitaitoisena ja hyvänä tanssinopettajana.

Kiertävien tanssinopettajien elantona oli tanssinopetus. He tarjosivat sitä niille, joilla oli varaa opetuksesta maksaa eli yleensä kaupunkien herrasväelle. Ensimmäisen täydellisen poikkeuksen tähän teki turkulainen tanssinopettaja Karl Henrik Karlsson. Veikko Niemelän mukaan vasta 1920-luvulla luokkajako alkoi näkyä tanssinopetuksessa. Silloin opetus jakaantui näkyvämmiin hienostokouluihin ja työväenkouluihin. Edellä mainittuun kuului myös Karlssonin tanssikoulu Turussa.¹⁴⁸ Toisaalta luokkajako näkyi tanssinopetuksessa jo ennen tätä, koska tanssikurssit olivat suunnattu enimmäkseen varakkaammalle kansanosalle. Työväenluokan oli hyvin harvinaista päästä tanssikouluun.

Tanssin taito -lukuni käsittelee balettimestari ja tanssinopettaja Karl Henrik Karlssonia ja tanssinopettamista tamperelaiselle työväelle. Aluksi kerron ammattimaisten tanssinopettajien yleistymisestä Suomessa ja Karlssonin monipuolisesta urasta ja hänen erilaisista nimityksistään. Ne riippuivat vahvasti siitä, mitä vuotta elettiin ja missä paikkakunnalla hän kulloinkin oli. Karlsson on siitä mielenkiintoinen henkilö, että hänestä on tietoa kirjallisuudessa hyvin hajanaisesti ja epämääräisesti. Häntä

¹⁴⁸ Niemelä 1998, 56.

kuitenkin pidetään legendaarisena tanssinopettajana, joka opetti ainakin seitsemällä eri vuosikymmenellä useita tuhansia oppilaita. Seuraavassa alaluvussa avaan Karlssonin tanssikoulua erityisesti Tampereella. Viimeinen alalukuni koostuu pääasiassa tanssikurssien mainostus- ja opetusmetodien analyyseistä.

3.1 Balettimestari Karl Henrik Karlsson

Tanssin merkitykset määräytyvät tilanteen ja muiden tanssien mukaan. Tanssitilanteet ovat sosiaalisesti rakentuneita, ja ne koetaan ennalta määriteltyjen sääntöjen alaisiksi. Tanssin kontrollointi johti tanssitilaisuuksien seremoniallisuuden kasvuun. Tanssia haluttiin nähdä enemmän esityksinä, jolloin sitä pystyttiin valvomaan paremmin. Järjestetyissä tanssitilaisuuksissa pystyttiin myös helpommin valvomaan tansittavaa musiikkia ja tanssijoiden käytöstä. Merkittävää oli, että säätyläisten tanssitapa pidettiin sirompana ja koristeellisempänä. Sivistyneiden tanssiminen käsitettiin hyvin erilaiseksi tanssimiseksi kuin työläisten tanssiminen. Tanssikoulut oli tarkoitettu pääasiassa varakkaiden ja sivistyneiden perheiden lapsille. Alkujaan ei voinut kuvitellakaan, että tavallinen kansa olisi osallistunut tanssikursseille. Tanssikoulussahan pääsi oppimaan tanssiaskeleiden lisäksi sivistystä ja muita seuralämän vaativia taitoja.¹⁴⁹ Näitä ei haluttu tavalliselle työväelle opettaa, koska he eivät tarvineet niitä missään.

1600-luvulta lähtien tanssissa on painotettu kurinalaisuutta. Se on tullut esille opettavien tanssien koreografian ankarassa geometrisuudessa ja tempon tasaisuudessa. Tanssin tarkoituksena oli täyttää hovikulttuurin normit: hienous, täydellisyys, kohteliaisuus, sirous, säännönmukaisuus, säädyllyisyys ja suhteellisuus.¹⁵⁰ Nämä näkyivät edelleen 1800- ja 1900-lukujen taitteen tanssinopetuksessa, vaikka tanssilajit olivat muuttuneet ja kehittyneet toisenlaisiksi. Käyttötansseiksihan vakiintui tanssikouluilmoitusten ja tanssilajien suosionkin perusteella wienervalssi, polkka, masurkka ja schottisch.

Ensimmäiset ammattimaiset tanssinopettajat opettivat ylimmälle säädylle Ruotsin vallan aikaisen hovin tanssikulttuuria 1600-luvun lopulta lähtien. 1700-luvun lopulla tanssinopettajia oli jo useita. He opettivat säätyläisiä salonki- ja seuratanssin saloihin. Tanssit ja niiden opetus olivat saaneet vaikutteita baletista ja sen estetiikasta.¹⁵¹ Näistä juontavat juurensa myös vuosisadan vaihteen tanssiopettajien opetustavat ja opettavat tanssilajit. Tanssinopettajilla oli yleensä yhteistyötä teatterin ja musiikin parissa eikä tarkkaa rajaa voinut piirtää salonkitanssin ja baletin välille.¹⁵² Suomenkielisellä rah-

¹⁴⁹ Hoppu 1998, 170, 175; Melkko 1960, 72; Niemelä 1998, 43; Kahila & Kahila 2006, 129; Faulkener, F. A., ”Tällaistaako tanssi?”, *Työkansa* 48/1908, 2–3.

¹⁵⁰ Hoppu 1998, 166.

¹⁵¹ Saari 2009, 11.

¹⁵² Hoppu 2003, 39; Saari 2009, 11; Hirn 1982b, 18–63, 72–74.

vaalla ei ollut vielä mahdollisuutta päästä tanssikouluun. Kun tanssinopettajat alkoivat kiertää suomea, opetustakin alettiin antaa suomeksi.¹⁵³ Tällöin tavallinenkin kansa onnistui ymmärtämään opetusta; heille syntyi kiinnostus hankkia sivistynyt tanssitaito.

Tanssinopettajat tulivat Suomeen pääasiassa ulkomailta. Useimmat tulivat Ruotsista tai Saksasta. Ensimmäiset ammattimaiset tanssinopettajat tulivat Tampereelle 1800-luvun alussa. Karlssonin kanssa samoina vuosina Tampereella vieraili aktiivisesti opettanut tanssinopettajatar saksalainen Alina Frasa Ahrenius (1834–1899), joka opetti tamperelaista säätyläistöä neljästi vuosien 1881–1895 välillä.¹⁵⁴ 1900-luvun alussa tanssinopettajien määrä kasvoi entisestään. Karlssonin lisäksi Tampereella kävivät muun muassa Bertha Corander, Hildur Carlberg, Hilma Liiman, Aina Niska ja Olga von Kraemer.¹⁵⁵ Tähän aikaan tavallista oli, että Helsingissä toimineet tanssikoulut tekivät paljon matkoja myös maaseutukaupunkeihin ympäri Suomen. Minna Saaren mukaan Suomessa olisi kiertänyt vuoteen 1914 mennessä yli 120 ammattimaista tanssinopettajaa.¹⁵⁶ Määrät olivat huimia. Tämän ajan tanssinopettajia ei ole kuitenkaan kovin systemaattisesti tutkittu, eikä heistä ole mitään muita tietoja, kuin mitä sanomalehdissä kerrotaan.¹⁵⁷ Karlsson kuului tähän erikoislaatuiseen Suomea kiertävien tanssinopettajien joukkoon.

Tampereella vuodesta 1886 lähtien tanssikursseja pitänyt ja Tampereen työväen tanssimaan opettanut Karl Henrik Karlsson syntyi Kemiössä 22.11.1858.¹⁵⁸ Hän asui pääasiassa Turussa, mutta matkusteli paljon ympäri Suomea ja kävi ulkomailla.¹⁵⁹ Hän oli ammatiltaan balettimestari ja kiertävä tanssinopettaja. Karlsson oli ensimmäisiä ammattitanssinopettajia, joka tarjosi systemaattisesti tanssikursseja myös työväestölle – etenkin Tampereella. Karlssonin tanssi- ja tanssinopettajataidot olivat hyvin laajat: hän järjesti tanssiluentoja ja opetti seura- ja salonkitanssien lisäksi myös soolo- ja balettitansseja, kansallistansseja, karaktääri- ja haaveilutansseja, plastiikkaa¹⁶⁰ sekä pantomiimia ja pukutanssia. Hän esiintyi balettiseurueissa ja sirkuksessa sekä perusti Tampereelle oman teatterin ja raittiusravintolan.

¹⁵³ Niemelä 1998, 12.

¹⁵⁴ Niemelä 1998, 25, 31; Saari, 2009, 14–18; Frasa Ahreniuksesta ks. Hirn 1982b, 76, 119; esim. ”Tanssikoulu” ja ”Dansskola”, *Tampereen Sanomat* 83/1881, 4.

¹⁵⁵ Coranderista ks. esim. ”Danskurs”, *Tammerfors Nyheter* 31/1899, 1; ”TANSSIKURSSI”, *Aamulehti* 67/1902, 1; Carlbergista ks. esim. ”Rouva Hildur Carlberg’In TANSSIKOULU”, *Tampereen Sanomat* 11/1906, 1; Liimanista ks. esim. ”Tanssikurssin”, *Tampereen Sanomat* 213/1906, 1; Niskasta ks. esim. ”Tanssikursseja”, *Tampereen Sanomat* 217/1908, 3; ”Aina Niskan Tanssikurssit”, *Tampereen Sanomat* 231/1908, 1; von Kraemerista ks. esim. ”Undertecknads Danskurs”, *Tammerfors Nyheter* 42/1910, 1; ”Allekirjoittaneen Tanssikurssit”, *Tampereen Sanomat* 64/1910, 1.

¹⁵⁶ Saari 2009, 11.

¹⁵⁷ Ainoa tutkimus on Hirn 1982b, jossa hän selostaa sanomalehti-ilmoitusten perusteella tanssinopettajien liikkumista Suomen suurimmissa kaupungeissa Viipurissa, Helsingissä ja Turussa.

¹⁵⁸ Hirn 1982b, 72, 117; TKA, Bg II 3, Tampereen kaupungin maistraatti, Kahviloista ja raittiusravintoloista v. 1901–1920; Niemelä 1998, 31, 39.

¹⁵⁹ Hirn 1982b, 67, 73, 117; Niemelä 1998, 39; ks. esim. ”Hendrick Karlsson’in Tanssikoulu”, *Aamulehti* 110–111/1885, 1; ”Kaupungin palvelijoiksi”, *Tampereen Sanomat* 250/1899, 2.

¹⁶⁰ *Plastillisella käynnillä ja käytöksellä* tarkoitetaan liikkumista sulavasti ja joustavasti. Tanssi voi olla myös plastillista, jolloin se on yksintanssia ja esiaste nykyiselle nykytanssille. Tähän uuteen tanssimuotoon tamperelaiset tutustuivat ensimmäisen kerran vuonna 1903. Saari 2009, 43.

Suomenruotsalaisena miehenä Karlsson oli selvä poikkeus tanssinopettajien keskuudessa, koska 1800-luvun lopun Suomessa vierailleiden tanssinopettajien enemmistö oli naisia. Euroopassa tavallisinta oli, että opettajat olivat miehiä. Niemelä pitää kotimaisista opettajista ensimmäisenä miespuolisena opettajana kemiöläistä Henry Carlsonia. Olettaisin, että henkilö on sama, joka toimi Tampereella vuosisadan vaihteessa nimellä K. H. Karlsson. Hän oli mahdollisesti siis ensimmäinen suomalainen miestanssinopettaja. Niemelä pitää turkulaista Henry Carlsonia legendaarisena ja Turun tanssin suurmiehenä.¹⁶¹ Sitä hän myös oli. Ongelma oli vain, että en tuntenut häntä aluksi Henry Carlsonina vaan K. H. Karlssonina. Ensimmäisiä kertoja hän nimitti itseään Henry Carlsoniksi vuonna 1904 opettaessaan Turussa. Silloinkin hänen tanssikouluilmoituksissaan oli sekaisin allekirjoitukset ”Henry Carlsson” ja ”Henry Carlson”.¹⁶²

Tampereella hänet tunnettiin parhaiten K. H. Karlssonina. Siksi nimitän häntä pro gradu -tutkielmasani K:lla Karlssoniksi. Karlssonina hän halusi mahdollisesti olla kansanomaisempi ollessaan Tampereella työväen keskuudessa.¹⁶³ Karl Henrik Karlsson piti tanssikoulua siis eri nimillä: tanssikouluilmoitukset oli allekirjoittanut joko Hendrick Karlsson, Henrik Karlsson, Henrik Carlsson, Karl Alm, Karl Linder, C. Wilh. Carlsson, K. H. Karlsson, K. H. Carlsson, Karl Henrik Karlsson, Henry Karlsson, Henry Karlson, Henry Carlsson tai Henry Carlson.¹⁶⁴

Vuonna 1895 Karlsson saapui Tampereelle nimellä Karl Alm ja tällä nimellä hän piti tanssikoulua Tampereella vuoteen 1899 asti.¹⁶⁵ Vuosina 1900–1904 ja 1906–1910 Karlsson esiintyi tamperelaisissa tanssikoulumainoksissa nimellä K. H. Karlsson tai K. H. Carlsson. Vuonna 1905 Tampereella hän antoi tanssinopetusta nimellä Henry Carlsson.¹⁶⁶ En ole saanut selville syitä, miksi Karlsson käytti eri nimityksiä. Loppu viimeksi näihin aikoihin ei ollut kovin tarkkaa, miten nimensä kirjoitti. Jokin syy eri nimityksiin kuitenkin oli, koska Karlsson käytti välillä täysin eri nimiä. Oliko hänellä eripuraa ihmisten kanssa vai minkä takia oli parempi olla joskus jonkun muun niminen? Oliko se jokin imagokysymys, millä nimellä toimi? Erilaiset nimitykset, kuten C. Wilh. Carlsson, Karl Alm ja

¹⁶¹ Niemelä 1998, 12, 25–26, 31, 39–40.

¹⁶² Ensimmäinen ilmoitus, jossa Karlsson oli ”Henry Carlson” oli Kotkassa ”Dansskola i Brandkårshuset.”, *Kotka Nyheter* 19/1899, 1 ja johdonmukaisemmin hän nimitti itseään ensi kertaa ”Carlsoniksi” vuonna 1904: ks. esim. ”DANSSKOLA enligt spansk metod”, *Åbo Tidning* 234/1904, 1.

¹⁶³ Vuoden 1904 jälkeen lähestulkoon missään muualla paikkakunnalla kuin Tampereella hän ei nimittänyt itseään Karlsoniksi vaan Carlssoniksi. Aikaisempina vuosina hän käytti sekaisin nimiä ”Karlsson”, ”Carlsson” ja välillä myös ”Karlson” ja ”Carlson”. Henryksi hän nimitti itseään ensimmäisen kerran vuonna 1896. Vuosina 1896–1897 hän ilmoitti etunimekseen sekaisin joko ”Henrik” tai ”Henry” ollessaan eri paikkakunnilla. Sen jälkeen hän ei maininnut itseään enää Henrikiksi. Ks. esim. ”Dansskola.”, *Vasabladet* 133/1896, 1; Henrik Karlssonina Porissa ”!Tanssikoulu!”, *Kansalainen* 7/1897, 1 ja Henry Karlssonina Vaasassa samassa kuussa ”Tanssikoulun”, *Pohjolainen* 9/1897, 1.

¹⁶⁴ Karlssonin erilaisista nimityksistä erottuvat erityisesti Karl Alm ja Karl Linder. Olen kerännyt lähes 2400 Karlssonin tanssikouluilmoitusta vuoteen 1910 asti. Kurssi-ilmoituksia vertailemalla Karlssonin, Karl Almin ja Karl Linderin kurssit eivät mene kertaakaan päällekkäin. Olen tullut siihen tulokseen, että hän oli sama ihminen, vaikka Hirn on esittänyt heidät eri ihmisinä. Hirn 1982b, 74. Ks. esim. ”!Tanssikoulu!”, *Kansalainen* 7/1897, 1; ”Tanssikoulun”, *Pohjolainen* 9/1897, 1.

¹⁶⁵ Saari 2009, 18–19, 23; ks. esim. ”!Tanssikoulu!”, *Aamulehti* 35/1895, 4.

¹⁶⁶ Ks. esim. ”Tanssikoulu”, *Tampereen Sanomat* 68/1900, 4; ”Tanssikoulu”, *Kansan Lehti* 207/1910, 1 vrt. ”Tanssikoulu”, *Kansan Lehti* 209/1910, 1; ”Tanssikoulu”, *Aamulehti* 65/1905, 1.

Karl Linder, olivat hänellä 1890-luvulla. Tällöin hän saattoi kuitenkin ilmoittaa myös toisilla paikkakunnilla nimellä Henrik Karlsson ja Henry Karlsson.¹⁶⁷

Karlsson ilmoitettiin jo kuusivuotiaana vuonna 1864 balettimestari Hanssonin oppilaaksi Tukholmaan. Karlssonista tuli balettimestari, joka oli 1880- ja 1890-luvuilla kiinnitettynä Varsovan balettiseurueeseen nelisen vuotta. Ainakin jo vuonna 1888 hän ilmoittaa tanssikouluilmoituksissaan kuuluvansa Varsovan balettiseurueeseen. Seurue vieraili myös Suomessa vuonna 1895.¹⁶⁸ Karlsson pestattiin italialaiseen sirkus Bonoon tanssimestariksi 1900-luvun alussa.¹⁶⁹ Kesäisin Karlsson vietti paljon aikaa ulkomailla, mutta muuten hän pääasiassa opetti tanssia eri paikkakunnilla Suomessa. Teatteri- ja sirkustoiminta vaikutti siltä, että Karlsson oli hyvä esiintyjä ja mukana useissa balettiseurueissa. Esiintymiset tapahtuivat yleensä sirkuksien tai muiden huvitilaisuuksien yhteydessä, kuten iltamissa¹⁷⁰. Taitojen karttuessa Karlsson alkoi myös itse ohjata näytelmiä ja tehdä koreografioita.

Karlsson kiiruhti teatterialalle, kun hän oli oppinut tarpeellisen verran balettitekniikkaa Tukholmassa.¹⁷¹ Suomessa Karlssonilla oli teatteritoimintaa ainakin Helsingissä vuosina 1890 ja 1894 sekä Joensuussa vuonna 1891 ja Tampereella vuonna 1892.¹⁷² Tampereella Karlsson oli mukana Tampereen Kansan Teatterissa, joka perustettiin vuoden 1900 syksyllä. Kun Kansan Teatteri hajosi seuraavana vuonna, hän oli perustamassa Tampereen Uutta Kansan Teatteria jäljelle jääneiden kanssa.¹⁷³ Tampereen Uusi Kansan Teatteri lähti hyvin käyntiin, ja se kävi tekemässä teatterinäytöksiä ympäri Suomen, kuten Raumalla, Porissa, Uudessakaupungissa ja Itä-Suomen kaupungeissa. Karlssonin opetustaitoja teatterin saralla kehuaan myös lehdessä. Kirjoittaja oli ollut katsomassa näytelmäharjoituksia ja toteaa: ”Tunnustaa täytyy, että teatterin johtaja K. H. Karlsson verraten lyhyessä ajassa on

¹⁶⁷ Kirjallisuudessakaan Karlssonilla ei ole ollut vakiintunutta nimitystä. Sven Hirn nimittää häntä Henry Carlssoniksi. Minna Saari kirjoittaa hänestä joko Karlssonina tai Carlssonina. Nimitykset ovat selkeitä, koska heidän tietonsa pohjautuivat pääosin sanomalehti-ilmoituksiin. Veikko V. Niemelä nimittää Karlssonia kirjassaan pelkästään ”Carlsoniksi” yhdellä s:llä, vaikka harvoin Karlsson kirjoitti sen edes vielä 1940-luvulla. Heikki ja Pia Kahila nimittävät häntä Harry Carlsoniksi. Tämä on ihmeellistä, koska hän ei ole koskaan ollut Harry missään hänen ilmoituksistaan. Saari 2009, Niemelä 1998, Kahila & Kahila 2006.

¹⁶⁸ Hirn 1982b, 72, 117; Niemelä 1998, 39.

¹⁶⁹ Hirn 1982a, 178–179; Hirn 1982b, 72, 117; Niemelä 1998, 39; ks. esim. ”Ilmoituksia. Italialainen Hippodroomo BONO”, *Perä-Pohjolainen* 71/1904, 1.

¹⁷⁰ Ks. esim. ”Työväenyhdistyksen perhe-iltamassa”, *Lounas* 1/1890, 2, jossa Karlsson oli esittänyt Espanjalaisen soolotanssin ”sangen miellyttävällä tavalla”; ”Työväenyhdistyksen iltamassa”, *Suomalainen* 14/1890, 3, jossa Karlsson esitti yksintanssia.

¹⁷¹ Niemelä 1998, 39.

¹⁷² Ks. esim. ”Kaivohuone. Sunnuntaina joulukuun 7 p. Kotimaisen Oppilas-Teaterin ensimmäinen esiintyminen Andersson, Petterson ja Lundström! Kansankomedia laululla ja tanssilla, 6:ssa kuvaelmassa”, *Uusi Suometar* 285/1890, 2; ”Teater gifves af ett amatörskällskap”, *Hufvudstadsbladet* 78/1894, 2; ”Jonkunmoinen teatteri-seura”, *Uusi Savo* 129/1891, 3; ”Kotimainen teatteri.”, *Tampereen Sanomat* 140/1892, 1.

¹⁷³ Rajala 1991, 87, 105; ks. esim. ”Uusi teatterihomma Tampereella”, *Aamulehti* 4/1901. Tampereen Uusi Kansan Teatteri ja Karlssonin tapaus on kiinnostava, koska Väinö Voionmaa ja Viljo Rasila eivät kirjoita ollenkaan Karlssonista ja Tampereen Uudesta Kansan Teatterista *Tampereen historioissaan*. He vain siteeraavat ainoastaan vuodelta 1921 E. Lammiä, joka pelkästään mainitsee Tampereen Kansan Teatterin eikä kerro mitään Tampereen Uudesta Kansan Teatterista. Voionmaa 1932, 819; Rasila 1984, 703.

näyttelijöistä onnistunut kehittämään koko sileätä jälkeä jättäviä näyttämöllä liikkujia. Naamioiminen oli myöskin asiantuntemuksella suoritettu ja näyttämöllepanoon nähden huolta ja taitoa osotettu.”¹⁷⁴

Karlssonilla oli vähän aikaa myös muukin ammatti kuin taiteilija tai opettaja. Hän toimi kaupunginpalvelijana Tampereella vuosina 1899–1904. Hän hoiti toimessaan kaupungin erilaisia juoksevia tehtäviä. Hänen kaupunginpalvelijana olostaan ei ole muita tietoja kuin vuodelta 1902 uutinen, jossa Karlssonille oli käydyä huonosti. *Tampereen Uutiset* kirjoittaa, että kun hän meni erääseen taloon Pohjois-Rantakadun varrella raastuvanoikeuden asioissa, hänen peräänsä ammuttiin seitsemän laukausta revolverilla tai muulla ”tuliluikulla”. Onneksi mikään luodeista ei osunut Karlssoniin.¹⁷⁵

Vuonna 1910 Karlsson otti askeleita myös kahvilayrittäjänä ja perusti Tampereen Kauppakadulle ”Turisti”-kahvilan. Se ei kuitenkaan ollut kovin pitkäikäinen projekti. Jo seuraavana vuonna K. H. Karlsson ilmoittaa *Aamulehdessä* haluavansa myydä kahvilan pois kalusteineen. Kukaan ei ostanut sitä vapaaehtoisesti, koska kuukautta myöhemmin kahvilatila kuulutetaan vuokrattavaksi huutokaupalla. Turisti-kahvilan kalustokin huutokaupattiin myöhemmin keväällä.¹⁷⁶ Karlssonilla oli myös naamiaispuhuliike Turussa. Karlsson järjesti erityisesti vuosina 1887 ja 1888 naamiaisia, jolloin hän mainostaa samalla vuokrattavia naamiaispuhujia.¹⁷⁷ Naamiaispuhuliike oli yksi syy siihen, miksi hän näin innokkaasti piti naamiaisia. Myös vuosina 1908 ja 1910 Karlsson mainostaa naamiaispuhujia. Vuoden 1910 ilmoitusten mukaan naamiaispuhuliikettä Turussa piti hänen vaimonsa Sanny Karlsson. Tässä ilmoituksessa Karlsson mainostaa, että Sannyn pukuväestöstä Turusta on saapunut toimittus Turisti-kahvilaan.¹⁷⁸ Naamiaispuhujia hän käytti myös erityisesti teatteriesityksissä ja muissa tanssiesityksissä, kuten pukutansseissa¹⁷⁹.

Karlsson ei pysynyt kauan paikallaan. Hän oli aktiivinen matkailija sekä Suomessa että ulkomailla. Hän piti usein tanssikoulua Turussa ja Tampereella, mutta vieraili myös Porissa, Hämeenlinnassa, Oulussa, Vaasassa, Viipurissa ja Raumalla. Mikkeli, Savonlinna ja Lappeenranta tulivat hänelle tutuiksi. Helsingissä hän opetti vain muutamia kertoja. Mahdollisesti siellä oli liikaa kilpailua, niin oli hyvä keskittyä opettamaan muualla Suomessa.¹⁸⁰ Ulkomailla Karlsson kävi pääasiassa hakemassa

¹⁷⁴ ”Tampereen Uuden Kansanteatterin”, *Aamulehti* 62/1901, 2.

¹⁷⁵ ”Pieniä uutisia. Virantoimituksessa olevaa henkilöä yritetty ampua”, *Tampereen Uutiset* 218/1902, 3.

¹⁷⁶ Ks. esim. ”Kahvila Turisti Kauppakatu n:o 1”, *Kansan Lehti* 133/1910, 1; ”Turistin kahvila myydään”, *Aamulehti* 63/1911, 5; ”Kuulutus”, *Aamulehti* 92/1911, 6; ”Huutokaupalla”, *Aamulehti* 112/1911, 7.

¹⁷⁷ Ks. esim. ”Stor maskerad”, *Åbo Tidning* 32/1887, 4; ”Naamiohuvit”, *Aura* 29/1887, 1; ”Naamiohuvit”, *Sanomia Turusta* 21/1888, 1.

¹⁷⁸ Hirn 1982b, 117; ks. esim. ”Naamiaispuhujia”, *Turun Sanomat* 902/1908, 4; ”Ilmoituksia. Naamiaispuhujia”, *Tampereen Sanomat* 254/1910, 4.

¹⁷⁹ Pukutanssi oli yleinen ohjelmanumero iltamissa. Pukutanssiesityksillä tarkoitettiin esityksiä, joissa esitettiin yleensä nykyisin tunnettuja kansantansseja. Karlsson opetti niitä erikseen seuroille ja yhdistyksille.

¹⁸⁰ Ks. esim. ”Dansskola”, *Åbo Tidning* 261/1905, 1; ”Tanssikoulu”, *Aamulehti* 66/1905, 1; ”Tanssikoulu”, *Tampereen Sanomat* 9/1906, 1; ”Diverse. Dansskola”, *Åbo Tidning* 269/1906, 1; ”Tanssikoulu”, *Aamulehti* 47/1907, 1; ”Tanssikoulun 3:s osasto”, *Aamulehti* 51/1908, 4; ”Danskurs”, *Vasabladet* 102/1908, 1.

oppia tanssinalalla ja esiintymässä, mutta saattoi hän siellä kenties opettaakin. Tampereella hän vietti aikaa vakituisemmin 1890-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Muuten Karlssonin tärkein kaupunki oli Turku, jossa hän piti tanssikoulua vuosina 1885–1942. Kiertävänä tanssinopettajana hän toimi vuosina 1886–1907 Hirnin mukaan, mutta vuoden 1907 jälkeenkin hän järjesti aktiivisesti tanssikursseja ympäri Suomen.¹⁸¹

Niemelä toteaa, että Turun osoitekirja kertoo Karlssonin ensimmäisen tanssikoulun sijainneen Värikinkadulla. Hänen ammatikseen oli laitettu balettmästare. Niemelän mukaan Karlssonia olisi nimetty vasta vuonna 1927 suomeksi tanssinopettajaksi, danslärare.¹⁸² Jo vuonna 1885 Karlsson järjesti opetusta Turussa ja opetti Kauppiaskadulla. Silloin hän jo allekirjoittikin tanssikouluilmoituksensa ”Högaktningssfullt Henrik Carlsson, danslärare” tai ”Henrik Carlsson, tanssin opettaja”.¹⁸³ Viimeinen Karlssonin tanssikoulu sijaitsi Turussa Brahenkadulla vuonna 1942. Ainakin vuonna 1920 Karlsson piti vielä perinteisen tanssikurssin Tampereella. 1920-luvulla hän kävi opettamassa myös esimerkiksi Uudessakaupungissa. Hän teki aktiivisesti tanssinopetusmatkoja muillekin paikkakunnille siis vanhemmallakin iällä. Esimerkiksi Lahdessa hän kävi mahdollisesti opettamassa 1930- ja 1940-lukujen vaihteessa Holger Reunamon kanssa. Karlsson kuoli 86-vuotiaana 2.4.1944.¹⁸⁴

Niemelä kertoo Karlssonista:

En tavannut häntä koskaan, mutta olen kuullut hänen olleen huumorintajuinen sekä erittäin värikäs ja impulsiivinen toimissaan. Carlson sai sekä Turussa että Tampereella ennakkoluulottoman balettimestarin maineen. Ehkä huumorintaju se piti hänet toimeliaana yli 80-vuotiaaksi asti, sillä hänen tanssikoulunsa toimi vielä vuonna 1942.¹⁸⁵

Karlsson ehti luoda monipuolisen uran 80 vuodessa. Hän oli selvästi värikäs persoona, joka kiersi ympäri Suomen opettamassa ennakkoluulottomasti tanssitaidon sivistystä.

¹⁸¹ Hirn 19982b, 117.

¹⁸² Niemelä 1998, 206.

¹⁸³ Ks. esim. ”Dansskola”, *Åbo Underrättelser* 275/1885, 1; ”Huom!”, *Sanomia Turusta* 236/1885, 1.

¹⁸⁴ Niemelä 1998, 207; Saari 2009, 23–34; ks. esim. ”Tanssikoulu”, *Aamulehti* 66/1920, 1; KPA, AK 2470, Björkman, Saga, Uusikaupunki 18.4.1973, haastattelija: Erkki Ala-Könni; Niemelä 1998, 39–40, 61; ks. esim. ”Tanssikurssi”, *Etelä-Suomen Sanomat* 28/1939; ”Tanssikurssi”, *Etelä-Suomen Sanomat* 14/1941, 2.

¹⁸⁵ Niemelä 1998, 39–40.

3.2 Karlssonin tanssikoulu

Karlsson jakoi useana vuonna voimavaransa Turun ja Tampereen välillä. Tampereella hänellä ei ollut paljonkaan kilpailijoita. Turussa, hänellä oli niitä enemmän, kuten Hilma Liiman.¹⁸⁶ Karlsson opetti mielellään kaikkia. Hän järjesti kursseja kysynnän mukaan siellä, missä intoa oli oppia tanssimaan. Tässä alaluvussa kerron, miten Karlsson aloitti tanssikoulunsa pidon Turussa 1880-luvulla ja jatkoi sieltä muille paikkakunnille opettamaan sekä minkälaisia tanssilajeja hän opetti ja kenelle.

Karlsson aloitti mahdollisesti tanssinopettamisensa vuonna 1885 ollessaan 18-vuotias. Hirnin mukaan hän järjesti ensimmäisen tanssikurssinsa Turussa syksyllä 1885.¹⁸⁷ Karlssonilla saattoi olla ensimmäinen kurssi jo keväällä 1885. Ensimmäinen Karlssonin allekirjoittama lehti-ilmoitus on *Aamulehdessä* 15.9.1885. Siinä hän kertoo tulevansa Tampereelle opettamaan kaikenlaisia nykyajan salonkitansseja. Hän järjestää tunnit erikseen lapsille ja aikuisille kolmena tai neljänä iltana viikossa kaksi tuntia kerrallaan. Tämän kurssin hinta olisi 20 markkaa. Hän lupaa saapua Turusta opettamaan, jos tarpeeksi oppilaita ilmoittautuu *Aamulehden* toimistoon.¹⁸⁸ Tulin siihen tulokseen, että tätä kurssia ei välttämättä järjestetty, koska Karlsson ei ilmoita enää, milloin kurssi alkaisi. Sen lisäksi Karlssonin seuraava ilmoitus oli Turussa jo 10.10.1885¹⁸⁹, jossa hän ilmoittaa, että kurssi alkaa 13.10.1885. Tämän ilmoituksen hän on allekirjoittanut Henrik Carlssonina, vaikka Tampereella hän ilmoittaa olevansa Hendrick Karlsson.¹⁹⁰

Vuosina 1887 ja 1888 Karlssonilla oli uutuutena balettiopintojen tarjoaminen lapsille ja nuorille. Hän haki 15 alaikäistä tyttöä ja poikaa esiintymään ”suurempaan balettiin”. Hän huoli mukaan vain alaikäisiä, mutta he eivät saaneet ilmoittautua ilman vanhempiensa suostumusta. Balettiopinnot olivat ilmaiset, koska hän käytti lapsia balettiesityksissä.¹⁹¹ Yritin löytää sanomalehdistä ilmoituksia Karlssonin järjestämistä balettiesityksistä, mutta niitä ei tullut vastaan. Ainoastaan yhdestä vuonna 1888

¹⁸⁶ Hirn 1982b, 100.

¹⁸⁷ Hirn 1982b, 73.

¹⁸⁸ ”Hendrick Karlsson’in Tanssikoulu”, *Aamulehti* 110/1885, 1; ”Hendrick Karlsson’in Tanssikoulu”, *Aamulehti* 111/1885, 1

¹⁸⁹ ”Dansskola”, *Åbo Underrättelser* 275/1885, 1.

¹⁹⁰ Vuoden 1885 ilmoitus *Aamulehdessä* on siitä vielä erikoinen, että ilmoituksen lopussa on maininta ”Tanssinopettaja Turusta”. Tämä tarkoittaisi, että hän on opettanut jo aikaisemmin Turussa, vaikka mitään tanssikouluilmoituksia ei ole ollut lehdissä. Ainoastaan olen paikantanut vuoden 1885 maalisi- ja huhtikuulta 17 tanssikouluilmoitusta, jotka ovat nimettömiä. Ilmoitukset ovat samantyyliisiä kuin Karlssonin loppuvuoden ilmoitukset, joita on 24. Joten olen päätenyt siihen, että Karlssonin ensimmäinen tanssikouluilmoitus olisi Turussa 11.3.1885 sanomalehdissä *Åbo Tidning* ja *Åbo Underrättelser*. Opetuspaikat vaihtuivat usein, joten eri sijainti ei merkinnyt sitä, etteikö Karlsson olisi voinut olla myös alkuvuoden ilmoitusten takana. ”Dansskola”, *Åbo Tidning* 68/1885, 1; ”DANSSKOLA”, *Åbo Underrättelser* 68/1885, 1.

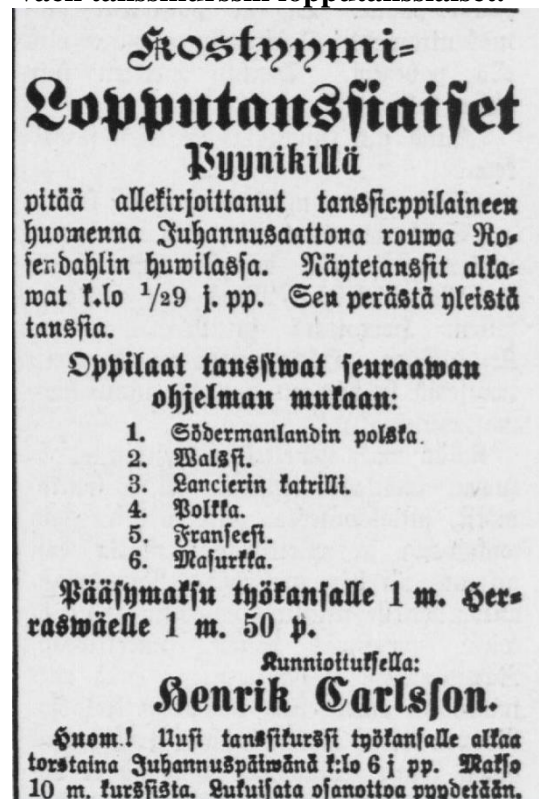
¹⁹¹ Hirn 1982b, 73; ks. esim. ”Baletti”, *Aura* 248/1887, 1; ”Tanssikoulu koululaisille ja lapsille”, *Aura* 252/1887, 1. Vuonna 1888 keväällä Karlsson haki 10–16-vuotiaita tyttöjä balettiin. Hän painottaa vielä sanaa ’gratis’, ilmaiseksi, liivoimalla. ”DANSSKOLA”, *Åbo Underrättelser* 8/1888, 1.

Karlssonin järjestämästä iltamasta on mainos lehdessä.¹⁹² Tässä on mainittu iltamaohjelma, jonka lopuksi on myös balettiesitys. Iltamat olivat ainakin yksi mahdollisuus päästä näkemään nuoria balettitanssijoita.

Vuonna 1886 Karlsson pääsi vauhtiin Tampereella. Hän ilmoittaa *Tammerfors Aftonbladetissa* ja *Aamulehdessä* tulevansa pitämään Tampereelle tanssikurssin. Kurssi kestäisi kolme viikkoa ja sillä opeteltaisiin nykyajan tavallisia salonkitansseja ja kansallistansseja. Kurssi alkoi 5. toukokuuta hotelli Toivossa.¹⁹³ Tälle kurssille oli erikoislaatuista se, että Karlsson julkaisi opetettavat tanssilajit lehdessä ensimmäistä kertaa: ”N:o 1 Promenaatipoloneesi; n:o 2 Taalaan polkka; n:o 3 Fransiisi; n:o 4 Lancier katrilli; n:o 5 Berlinin polkka (lapsille); n:o 6 ”Matrastanssi” (yksityistanssi).”¹⁹⁴ Tampereella hän järjesti opetuksen erikseen lapsille ja aikuisille.

Tampereella ollessaan Karlsson sai myös upean idean. Hän järjesti toisen kurssin, jonka nimeksi hän laittoi ”Käsityöläis-Yhdistyksen Tanssikoulu”. Kurssi järjestettiin Kylpylaitoksen suuressa salissa. Kurssille hyväksyttiin mukaan vain tehtaalaisia, käsityöläisiä ja oppilaita työväenluokasta. Tätä kurssia hän mainostaa ”mahdollisimman huokealla maksulla”. Kurssimaksu oli siis kymmenen markkaa. Hän lupaa vielä ilmoituksessa, mitä enemmän ihmisiä ilmoittautuu sen halvempi hinta. Kurssin ensimmäinen kerta on ilmoituspäivänä 27.5. klo 7–11 illalla.¹⁹⁵ Vasta 8.6. on Karlssonin seuraava ilmoitus, jossa hän ilmoittaa, että hän vastaanottaa oppilaita puolesta maksusta tällä viikolla.¹⁹⁶ Ilmoituksella Karlsson haluaa saada vielä joitain oppilaita mukaan kurssille. Ilmoitus ei kuitenkaan kerro, mikä on kurssin alkuperäinen hinta.¹⁹⁷

Kuva 4. Karlssonin tanssikoulun työväen tanssikurssin lopputanssiaiset.

**Köstymmi-
Lopputanssiaiset
Pyynikillä**

pitää allekirjoittanut tanssiohjelmaan huomenna Juhannusaattona rouwa Rosenbahlin huvilassa. Näytetanssit alkavat k.lo 1/29 j. pp. Sen perästä yleistä tanssia.

Oppilaat tanssivat seuraavan ohjelman mukaan:

1. Södermanlandin polka.
2. Walsst.
3. Lancierin katrilli.
4. Polka.
5. Fransiisi.
6. Rafurka.

Pääsymaksu työväenluokalle 1 m. Herrasväelle 1 m. 50 p.

**Runniottajella:
Henrik Carlsson.**

Suom! Uusi tanssikurssi työväenluokalle alkaa torstaina Juhannuspäivänä k.lo 6 j. pp. Makso 10 m. kurssista. Suksilata osanottoa viedetään.

Lähde: *Aamulehti*, 74/1886, 4.

¹⁹² ”Soiré med dans”, *Åbo Underrättelser* 45/1888, 1. Iltamaohjelma: ”PROGRAM: 1. Marsch samt Midsommarfest i Wermland med sång och dans. 2. Jössehärads polska. 3. Hallingen. 4. Lasse och jag, komisk polka. 15 minuters paus. Matrosdans, Saylor Boys polka. Ballet: Pas de Deux. Allmän bal.”

¹⁹³ ”Dansskola”, *Tammerfors Aftonbladet* 33/1886, 2; ”Tanssiopetuksessa”, *Aamulehti* 49/1886, 1; ”OBS.!””, *Tammerfors Aftonbladet* 36/1886, 1..

¹⁹⁴ ”Allekirjoittaneen tanssikoulu”, *Aamulehti* 55/1886, 4.

¹⁹⁵ ”Käsityöläis-Yhdistyksen Tanssikoulu”, *Aamulehti* 62/1886, 4; ”Tanssikoulu Kylpylaitoksen suuressa salissa”, *Aamulehti* 63/1886, 4.

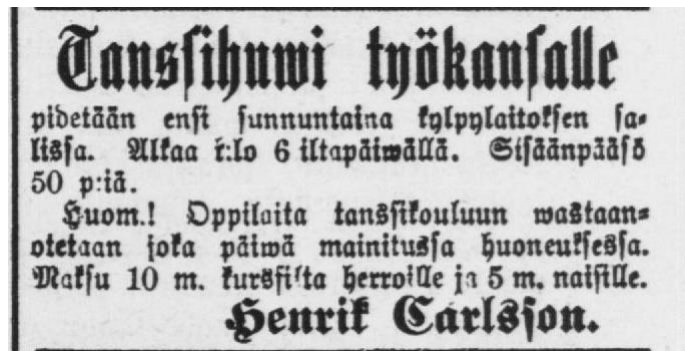
¹⁹⁶ ”Allekirjoittaneen tanssikouluun”, *Aamulehti* 68/1886, 4.

¹⁹⁷ Ilmoitus on myös siitä mielenkiintoinen, että allekirjoitus on ”Henrik Carlssonilta”. Tästä eteenpäin seuraavat yhdeksän ilmoitusta tulevat Carlssonilta ja vasta viimeinen Tampereella ollut ilmoitus, ennen kuin hän lähtee takaisin Turkuun, on taas ”Henrik Carlssonilta”. Ilmoitus Carlssonilta: ”Iloiset Iltahuvit”, *Aamulehti* 91/1886, 4.

Työkansalle järjestetty kurssi päättyi lopputanssiaisiin, joita Karlsson mainostaa useammassa lehdessä.¹⁹⁸ Kuvasta 4 voimme nähdä, että tanssit ovat lähes samat kuin jo herrasväen kurssilla, mutta erojakin on: ”1. Södermanlandin polska. 2. Valssi. 3. Lancierin katrilli. 4. Polkka. 5. Franseesi. 6. Masurkka.”¹⁹⁹ Huomionarvoista on se, että nimet on laitettu yksinkertaisemmin tanssilajien mukaan. Voisi ajatella, että ne ovat kansanomaisempia ja tanssiaiset olisi tarkoitettu enemmän työväelle kuin herrasväelle. Säätyläisillehän Karlsson määritteli kalliimman sisäänpääsymaksunkin. Ilmoituksessa hän vielä muistuttaa uudesta 10 markkaa maksavasta työväen tanssikurssista, joka alkaa juhannuspäivänä.

Karlsson järjestää 4.7. vielä erikseen työkansalle tanssihuvit, joiden sisäänpääsy maksu on puoli markkaa. Hän ilmoittaa samalla, että tanssikurssille voi vielä tulla. Hintana olisi tällöin miehille 10 markkaa ja naisille 5 markkaa.²⁰⁰

Kuva 5. Karlssonin tanssihuvit työväelle.

Ennen kuin Karlsson palaa takaisin Turkuun,

Lähde: *Aamulehti*, 78/1886, 4.

hän pitää Toijalan Kokossa 30. heinäkuuta iltahuvit ja tanssiaiset, jossa hän esittää viisi yksintanssia: ”N:o 1. Espanjalainen Fandanco, ilmahyppäyksillä. N:o 2. Neekerivalssi. N:o 3. Matruusitanssi. N:o 4. Tanssimestari New-Yorkissa. N:o 5. Akrobatin tanssi.” Esitysten jälkeen oli yleistä tanssia pianon säestyksellä. Tämä oli tarkoitettu pääasiassa säätyläisille: herroilta maksoi kaksi markkaa, naisilta puolitoista markkaa sekä koulunuorisolta ja lapsilta markan. Karlsson ilmoittaa loppuun, että ensimmäinen elokuuta ”annetaan kemut työkansalle”. Näistä hän ilmoittaa seuraavassa numerossa. Työkansalle järjestetyt ”Iloiset Iltahuvit” Toijalan Kokossa maksoivat markan ja lapsilta puoli markkaa. Karlsson paljastaa ilmoituksessa, että ohjelma on sama kuin herrasväen iltahuveissa.²⁰¹

Karlsson on vuoden 1886 kursseilla melko tasapuolinen ja huomioi hyvin tamperelaisen työväen. Hän päästi heidät halvemmalla kursseille ja järjesti heille halvemmalla tansseja. Toijalan Kokon iltahuvejakin hän mainostaa positiivisesti iloisina iltahuveina. Niiden piti olla peräti täsmälleen samantyyppiset kuin säätyläisille pidetyt. Vuosi 1886 oli Karlssonilla erikoinen vuosi, koska hän viihtyi näinkin pitkään Tampereella – kesää myöten. Kesäisin häneltä ei näkynyt muina vuosina paljon mitään ilmoituksia lehdessä.

¹⁹⁸ ”Lopputanssi puvuissa”, *Aamulehti* 72/1886, 4; ”Lopputanssi puvuissa”, *Aamulehti* 73/1886, 4.

¹⁹⁹ ”Kostyymi-Lopputanssiaiset Pyynikillä”, *Aamulehti* 74/1886, 4; ”Lopputanssiaiset Pukimissa Pyynikillä”, *Tampereen Sanomat* 74/1886, 4

²⁰⁰ Ks. esim. ”Tanssihuvi työkansalle”, *Aamulehti* 77/1886, 4.

²⁰¹ ”Iltahuvit ja tanssiaiset”, *Aamulehti* 90/1886, 4; ”Iloiset Iltahuvit”, *Aamulehti* 91/1886, 4. Tässä ilmoituksessa Karlsson palaa kansanomaisempaan nimitykseensä K:lla Karlssoniksi.

Vuoden 1886 marraskuussa Karlsson palaa Turkuun.²⁰² Neljän vuoden ajan Karlssonin toiminta jatkui säännöllisenä Turussa. Karlsson kiersi 1880-luvun lopulla intensiivisesti muun muassa Porissa, Tampereella ja Helsingissä.²⁰³ Seuraavan kerran Karlsson laittoi tanssikouluilmoituksen ”Tanssikoulua ja Sivistystä kansalle” tamperelaisiin lehtiin vuoden 1890 huhtikuussa. Samassa lehdessä oli uutinen Karlssonin lopputanssiaisista, jotka oli pidetty kuukausi aikaisemmin Kuopiossa. Uutisella yritetään kenties kertoa Karlssonin ammattitaidosta ja suosiosta. Sen mukaan uudet oppilaat olivat oppineet nopeasti tanssiaskleet tavallisissa seuratansseissa ja useissa vieraisissa tansseissa, kuten Lancierin katrillissa.²⁰⁴ Karlsson järjesti Tampereella loppukevään aikana useamman kurssin kansalle. Kesäkuun 1890 puolessavälissä Karlsson ilmoittaa pitävänsä erikseen kurssin vielä säätyhenkilöille.²⁰⁵ Karlsson järjestää tälläkin kertaa lopputanssiaiset kansan tanssikursseista kesäkuun loppulla.²⁰⁶

Karlsson järjestää tanssikoululaisilleen erityisen hauskan huvimatkan höyrylaiva Neptun I:llä Kuruun Leppälahden taloon sunnuntaina 13.7.1890. Ohjelman luvataan olevan hauska kansallistansseineen ja yleisine tansseineen. Lopuksi on vielä iltama. Lipun hinta on 75 penniä.²⁰⁷ Huvimatalla oli ollut hauskaa, vaikka sää oli ollut hieman sateinen. Huvimatkastä uutisoivat nimimerkki Antti kertoo, että hauskaa oli ollut: ”Leppälahden taloon päästyä pistettiin iloiseksi tanssiksi; varustettiinpa niin, että pirtin permanto paukkui kuni pärekori, tanssin ollessa parhaallaan.”²⁰⁸ Antti toteaa myös iltamista paloruiskun hankkimista varten:

Puheen loputtua saivat tanssikoululaiset ”kunnian” näyttää taitoansa, esittämällä n. s. ”silinteri-franseesin”, mikä kyläkuntalaisten puolelta sai suurta kiitollisuutta. Mutta vasta sitten oli ilo ja mieltymys korkeimmallaan, kun pirtin lattialla esiintyi neljä ripeätä, mustalaisvaatteisiin puettua paria tanssikoululaisia, pannen polvet potkimahan, käsivarret keinumahan; sekä senjälkeen kun tanssikoulun johtaja, herra Henrik Karlsson, puolalaiseen kansallispukuun puettuna, asteli esille, tanssien yksinään useita ulkomaalaisia – meillä vallan tuntemattomia – tanssilajia. Isosti ihmettelivät monet harmaaparta-ukotkin sitä erinomaista notkeutta, mitä tuo mainio tanssitaiteilija monimutkaisilla tempuillaan osoitti. [...]²⁰⁹

²⁰² Ks. esim. ”Önskas hyra. En större sal,” *Åbo Tidning* 298/1886, 4.

²⁰³ Hirn 1982b, 73.

²⁰⁴ ”Ilmoituksia. Tanssikoulua ja Sivistystä kansalle”, *Tampereen Sanomat* 46/1890, 1; ”Hra Henrik Karlssonin tanssikoulun lopputanssiaisissa”, *Tampereen Sanomat* 46/1890, 2 vrt. sama uutinen ”Hra Henrik Karlssonin tanssikoulun lopputanssiaisissa”, *Savo* 33/1890, 2.

²⁰⁵ Ks. esim. ”!!!Tanssikoulun!! Säätyhenkilöitä varten”, *Aamulehti* 133/1890, 4.

²⁰⁶ Saari 2009, 20; ks. esim. ”Lopputanssiaiset kansalle”, *Tampereen Sanomat* 72/1890, 4. Pääsymaksu oli työvältä 75 penniä ja säätyhenkilöiltä markan. Ohjelmana: ”Mustalaispäällikön hääjuhla a) Morsiusparin sisääntulo seurueen kanssa. b) Vihkimisjuhlallisuus. c) Päällikön tanssi (Unkaril. Solotanssi). d) Häävieraiden tanssi (Unkaril. kansant.) Seurueen tanssit. N:o 1 Walssi. N:o 2 Franseesi. N:o 3 Polkka. N:o 4 Polkka Mazurka (vuoroilla). N:o 5 Schottis. Yleinen tanssi.”

²⁰⁷ Saari 2009, 20; ks. esim. ”Katsokaa tähän! Hauskan Huvimatkan”, *Aamulehti* 154/1890, 4.

²⁰⁸ Nimim. Antti, ”Tanssikoululaisten huvimatka.”, *Maamme* 84/1890, 2–3.

²⁰⁹ Ibid.

Karlssonin tanssikoululaisten esittämistä tansseista pidettiin ja huvimatka oli ollut hauska. Harmilista oli vain, että Karlsson jäi tappiolle matkasta 60 markkaa. Iltamissa kerättiinkin kolehti Karlssonille. Kurulaiset lahjoittivat hänelle yhteensä 20 markkaa. Huvimatkan uutisoinnista teki myös mielenkiintoisen se, että siihen lähetettiin vastine, jossa kritisoiitiin sunnuntaina pidettyä tanssipainotteista huvimatkaa. Tammelan kappalainen David Anton Aimonen on sitä mieltä, että huvimatalla ”julki-
sesti halveksittiin Jumalan ja esivallan käskyä pyhäpäivän viettämisestä” ja ”parja[ttiin] kristillisyyttä ja kristillisiä tapoja”.²¹⁰ Loppu viimeksi tässä ei ollut kyse pelkästään Karlssonin huvimatkaista. Lennokas huvimatkan kuvaus oli julkaistu vain väärässä lehdessä. *Maamme*-lehti oli kristillispainotteinen. *Päivälehti* Helsingistä kommentoi tätä vastakkainasettelua. Sen mukaan huvimatkan kuvausta ei olisi saanut julkaista *Maamme*-lehdessä, koska se oli vastoin kristillistä oppia ja lepopäivän pyhittämistä.²¹¹

Vuonna 1892 Karlssonilla on opetusta ainoastaan Tampereella tanssikouluilmoitusten perusteella. Hän jatkaa työväen opetusta halvalla hinnalla. Erikoislaatuinen ilmoitus on lokakuulta, jossa hän mainitsee, että seuraava kurssi olisi viimeinen kahteen vuoteen. Tällä kurssilla hän lupaa opettaa ”niitä, jotka ovat ihan alkavaisia”. Hän huomauttaa, että nyt kannattaa tamperelaisen nuorison tulla kurssille ”oppiakseen sitä kumminkin hauskaa ja usein tarpeellista tanssitaikoa”. Kurssin kesto olisi pitkä ja maksu huokea. Hän kertoo myös, että joka sunnuntai-ilta järjestettäisiin tanssioppilaille vapaa huviltama seuranäytelmien ja muiden huvien kera.²¹²

Karlsson saapuu uudelleen Tampereelle lupaamansa kahden vuoden jälkeen vuoden 1895 helmikuussa Karl Almina. Hän lupaa edelleen halvan hinnan ja hyvän opin. Kurssin hinta on siis kymmenen markkaa miehiltä ja viisi markkaa naisilta.²¹³ Hän pitää kevään aikana Tampereella neljä halpaa hintaista kurssia ja erikseen vielä franseesi-kurssin. Viimeiselle kurssille pari pääsee sisään kymmenellä markalla. Mies maksaa erikseen seitsemän ja nainen kolme markkaa. Kurssi on viitenätoista iltana. Se on kuukauden mittainen, koska tunnit ovat joka toinen ilta. Franseesi-kurssin hinta on viisi markkaa parilta. Karl Almin suosio on niin suuri, että hän järjesti kaksi kurssia samaan aikaan niin, että molemmat ovat joka toinen ilta. Kurssilla on kuitenkin pulaa naisista, joita kehoitetaan ottamaan osaa runsaalla mitalla.²¹⁴ Se oli selvästi syynä siihen, miksi naiset pääsivät halvemmalla kurssille.

Samaan aikaan, kun Karl Alm aloittaa viimeisen kurssinsa Tampereella, hän ilmoittaa Karl Linderinä Hämeenlinnan lehdissään 25 markkaa maksavan tanssikurssin alkamisesta. Ohjelmassa olisi oppilaiden ryhdin ja kävelyn opettelemista, valssia, franseesia, polkkaa, polkkamasurkkaa ja viisi muuta

²¹⁰ David Anton Aimonen, ”Vastalause Maammelehteen.”, *Maamme* 87/1890, 3.

²¹¹ ”Pappien lehtenä olemisen”, *Päivälehti* 167/1890, 2.

²¹² Ks. esim. ”Tanssikoulu.”, *Aamulehti* 253/1892, 4.

²¹³ ”Ilmoituksia. Tanssikoulu!”, *Tampereen Sanomat* 17/1895, 1.

²¹⁴ Ks. esim. ”!!Tanssikoulu!! Viimeinen kurssi.”, *Aamulehti* 53/1895, 4; ”!!Franseesi-kurssi!!”, *Aamulehti* 59/1895, 4.

tanssia.²¹⁵ Karlsson käy opettamassa tämän kurssin Hämeenlinnassa. Kurssi kestää todennäköisesti kymmenen peräkkäistä iltaa. Sen jälkeen hän palaa takaisin Tampereelle.²¹⁶ Karlsson on siis jonkun aikaa pois paikkakunnalta. Hän pitää kurssit sekä huhti- että toukokuussa. Huhtikuussa alkaneella kurssilla hänellä on kaksi eri osastoa. Toinen maksaa kymmenen ja toinen 20 markkaa parilta. Kalliimmassa osastossa oppilaat pääsevät opettelemaan myös puolalaista masurkkaa.²¹⁷ Hän järjestää myös franseesi-kurssin erikseen. Kurssi maksoi pelkästään kaksi ja puoli markkaa yhdeltä ihmiseltä ja neljä markkaa parilta.²¹⁸

Vuonna 1899 hän opetti Karl Almina vielä joitain kursseja Tampereella sekä keväällä että syksyllä. Vuosisadan vaihteessa Karlsson keskittyi erityisesti tanssinopettamiseen Tampereella.²¹⁹ Karlsson muutti asumaan vakituisemmin Turusta Tampereelle vuonna 1899, kun hän sai paikan kaupunginpalvelijana. Tässä toimessa hän oli vuoteen 1904, jonka jälkeen hän muutti takaisin Turkuun. Vuoden 1903 lopulla Karlsson ilmoitti lopettavansa tanssikoulun Tampereella ja viimeisen kurssin hän piti vuoden 1904 helmikuussa. Sen jälkeen hän piti tanssikurssin ainakin Kuopiossa – heti jo maaliskuussa. Loppuvuoden hän piti kursseja Turussa. Vuoden 1904 kesän hän piti tanssi- ja voimistelunäytöksen Lahden hotellissa Helsingin Kansallistanssiseuran kanssa ja osallistui Porvoon Raittiudenyhdistävien kesäjuhlaan.²²⁰ Vuosina 1904–1910 Karlsson opetti pääasiassa Turussa. Etenkin vuosina 1908–1910 Karlsson opetti Tampereella joka vuosi muutaman kuukauden. Hän ei siis unohtanut käydä myös Tampereella opettamassa.

Karlsson järjestää myös tanssikoulun päätöstanssiaisia jouluisin ja keväisin. Esimerkiksi vuonna 1900 Karlsson järjesti kahdet päättäjäiset. *Kansan Lehti* uutisoi 13.12.1900 edellispäivänä Raittiustalolla olleista tanssikoulun päättäjäisistä, joissa oppilaat olivat esittäneet taitavasti oppimiaan tansseja, joiden kaikkien nimiä kirjoittaja ei edes tiennyt. Tärkeä uutisoinnin kohde oli myös se, että yleisökin pääsi tanssimaan loppuksi.²²¹ Koska Raittiustalo oli työ- ja raittiustyön kokoontumispaikka, päättäjäiset olivat selvästi työläisille suunnatut. Toiset päättäjäiset Karlsson piti vuoden vaihteessa.

²¹⁵ ”Tanssikoulu!”, *Hämäläinen* 26/1895, 1. Kurssin koko ohjelma: ”N:o 1. Oppilaiden käynti ja ryhti. N:o 2. Tavallinen valssi. N:o 3. Tavallinen franseesi. N:o 4. polkka. N:o 5. Polkka-mazurka eri tempuissa. N:o 6. Parisilainen ’Langsierquadrilla’. N:o 7. Wieniläinen valssi. N:o 8. Puolalainen masurkka 12 tempussa. N:o 9. Schottis eri tempuissa. N:o 10. Valikoima tuureja ’koteljongista’.”

²¹⁶ ”Nyt”, *Aamulehti* 89/1895, 4.

²¹⁷ ”!Tanssikoulu!”, *Aamulehti* 88/1895, 4

²¹⁸ Ks. esim. ”!Franseesikurssi!”, *Aamulehti* 93/1895, 4.

²¹⁹ Vrt. Niemelä 1998, 39–40.

²²⁰ Ks. esim. ”Kaupungin palvelijoiksi”, *Tampereen Sanomat* 250/1899, 2; ”V. t. kaupunginpalvelijaksi”, *Aamulehti* 68/1904, 2; ”Kirkollisia ilmoituksia”, *Tampereen Sanomat* 22/1905, 1; ”Tanssikoulu”, *Aamulehti* 294/1903, 1; ”Ilmoituksia. Tanssikoulu”, *Kansan Lehti* 13/1904, 4; ”Tanssikoulu”, *Otava* 10/1904, 1; ”Dansskolan”, *Åbo Tidning* 326/1904, 1; ”Huveja”, *Lahden Lehti* 56/1904, 1; ”Kokouksia ja huveja”, *Uusimaa* 90/1904, 4.

²²¹ ”Pieniä uutisia. Tanssikoulun päättäjäiset”, *Kansan Lehti* 146/1900, 3.

Hän ilmoittaa *Aamulehdessä* jakavansa tanssikoulun päättäjäisiin lippuja 30. ja 31.12.1900. Samaisessa ilmoituksessa hän myös mainostaa seuraava uutta kurssiaan ”halpa maksuisena vähävaraisempia varten”.²²² Tännekin päättäjäisiin sai tulla ne, jotka vain halusivat Karlssonin vanhoista oppilaista.

Karlssonilla oli Tampereella useita eri paikkoja, missä hän opetti. Vuonna 1898 hän opetti Satamankatu 9:ssä, mutta järjesti jonkin aikaa syksyllä 1898 tanssiharjoitukset Kuninkaankatu 30:ssa. Hän oli vuokrannut huoneen Tampereen vahtimestariklubilta. Se oli mielenkiintoinen tapaus, koska klubin vuosikertomuksessa kerrotaan, että huonetta ei vuokrattu kenellekään muulle ulkopuoliselle kuin K. Almille²²³ tanssiharjoituksia varten. Vuosikertomuksessa ilmoitetaan syy sille, miksi huonetta ei ole vuokrattu muihin tarkoituksiin: ”talonmistaja on kieltänyt vuokraamasta sellaisiin pitoihin, missä tanssitaan tahi huvit muuten häiritsevät taloa [...]”.²²⁴ Karlssoninkin piti vain vähän aikaa tanssituntinsa siellä. Kiinnostavaa on, että hän sai pitää siellä harjoituksiaan, jos muuten siellä ei saanut tanssia. Sinänsä tanssinopetus taidettiin mieltää siten sivistävämmäksi asiaksi kuin pelkät juhlat tai muut huvit, jossa olisi ollut vapaamuotoista tanssia.

1890-luvulla suosituimmat opettavat lajit olivat franseesi, polkkamasurkka ja wienervalssi. Näitä Karlsson opetti myös erillisinä kursseina. Niemelän mukaan masurkka oli ainoa tanssi, joka oli jatkuvasti otsikoissa.²²⁵ Myös franseesia ja wienervalssia näkyi mainostettavan paljon. Karlsson mainostikin masurkkaa useaan otteeseen eri vuosikymmenillä. Hän toi sitä aina uudelleen ihmisten tietoisuuteen kertomalla opettavansa uudenlaista puolalaista masurkkaa. Karlsson kuvailee masurkkaa jo vuonna 1889 yleiseksi tanssiksi: ”[...] nykyään yleisessä Wenäläisessä Masurkassa, jossa ilmaantuu Puolalaisten omituisuus ja oikeastaan onkin vaan teatterimainen tanssi, mutta joka myöskin on niin muodostettu, että sitä voidaan Salongeissakin tanssia useissa tuureissa.”²²⁶ Tanssilajien suosio riippui ajasta ja paikasta.

Karlsson kertoi esimerkiksi vuonna 1900 elokuun kurssilla opettaviksi tanssilajeiksi wienervalssin²²⁷, franseesin, polkan, sottiisin, vengerkan, pas d’Quatren, puolalaisen masurkan ja pukutanssin. Pukutanssilla tarkoitettiin vanhoja ulkomaisia kansantansseja, joita esitettiin puvuissa iltamissa, tanssikoulujen lopputanssiaisissa ja muissa huvitilaisuuksissa. Pukutansseja olivat esimerkiksi espanjalainen tanssi, englantilainen tanssi ja unkarilainen tanssi. Herrasväen kursseissa tanssien nimet olivat

²²² ”Tanssikoulun päättäjäiset”, *Aamulehti* 303/1900, 4.

²²³ Tällä nimellä Karlsson toimi Tampereella vuosina 1895–1899.

²²⁴ K. G. Helminen & E. J. Silcke, ”Tampereen Vahtimestariklubin vuosikertomus vuodelta 1898”, *Aamulehti* 58/1899, 3.

²²⁵ Niemelä 1998, 38.

²²⁶ ”Puolan Masurkka.”, *Lounas* 103/1889, 2.

²²⁷ Wienervalssi erosi valssista normaalia nopeatempoisempaan. Niemelä 1998, 10.

hienommat: wienervalssin, polkkamasurkan ja Pas d'Quatren lisäksi saattoi olla esimerkiksi pas d'Espagne, Chaconnea, Mignonia, Arkadienia ja Ungarischia. Ilmoituksissa korostettiin opetettavina tanssilajeina olevan ”uudenaikaisia yleisesti tunnettuja salonkitansseja”.²²⁸

Uudet tanssilajit levisivät Suomeen muun muassa tanssinopettajien mukana. Niistä tuli joko pitempi aikaisempia suosikkilajeja tai sitten vähän aikaa suosiossa olevia.²²⁹ Cakewalkista tuli muodikkain tanssi vuonna 1903 – silmänräpäyksessä helmikuisen *Tammerfors Nyheterin* mukaan. Sitä nimitettiin neekeritanssiksi. Tanssin suosioon ei vaikuttanut se, että eurooppalaiset sivistyneet protestoivat tanssia vastaan. Tanssi oli villiä eikä siinä ollut mitään tavanomaisia sääntöjä tai tuureja, joiden mukaan tanssiti. Tanssin elekieli oli irvokasta eikä niinkään siroa. Liikkeissä matkittiin kengurun pomppimista.²³⁰ Helsingissä sitä nähtiinkin ensimmäisen kerran huhtikuussa 1903.²³¹ Niemelä kertoo, että Karlsson aikoi tanssikurssinsa päätöstanssiaisissa esityttää oppilaillaan cakewalkin, mutta jostain syystä tanssiaiset peruutettiin. Hän arvelee cake walkin olleen syynä siihen.²³² Jotkin uudet tanssilajit herättivät huomiota toisenlaisella tanssityylillä, mihin oli totuttu. Kaikkia tanssilajeja ei edes opetettu kaikille säätyyn tai luokkaan katsomatta.

Tavalliselle kansalle opetettavia tansseja Karlsson kutsui seuratanseiksi²³³, kun taas säätyläiset tanssivat mahdollisesti samoja tansseja salonkitansseina. Tarkkaa rajaa oli vaikea vetää tanssityyppien välillä. Seuratanseja Karlsson näytti opettavan juuri työväelle mutta myös lapsille ja nuorisolle. Seuratanssit olivat ilmeisesti helpompia eikä kaikkia salonkitansseja voinut opettaa seuratanseina. Kaikki tanssit eivät aina soveltuneet työväestölle opetettaviksi. Seuratanseina tansseilla oli yleensä nimet yksinkertaisempia. Karlsson käytti nimityksinä pelkästään esimerkiksi valssia puhuessaan wienervalssista ja masurkkua puhuessaan puolalaisesta masurkasta. Tanssikouluilmoituksen perusteella

²²⁸ Ks. esim. ”Tanssiopetusta”, *Tampereen Uutiset* 67, 69/1900, 1; ”Danslektioner”, *Tammerfors Nyheter* 54/1900, 2; ”!Dansskola!”, *Tammerfors Nyheter* 138/1900, 4; ”!Tanssikoulu!”, *Aamulehti* 208–209/1900, 4.

²²⁹ Elise Littson toi juhlatanssin pas d'Espagnen Suomeen vuosisadan vaihteessa ja Bertha Corander taas tom tit -, pas zephyr -, Hiawatha- ja cake walk -tanssilajit 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopulla Suomeen. Karlsson pysyi myös uutuuslajien mukana. Hän opetti Tom Titt -tanssia uutuutena vuonna 1907 Turussa. Hän kuvailee sen olevan uusi englantilainen seuratanssi. Hän opetti taas Hiawathaa ainakin Vaasassa syksyllä 1908. Niemelä 1998, 25, 36; ks. esim. ”Dansskola”, *Åbo Underrättelser* 19/1907, 2; ”Dansskola”, *Vasabladet* 102/1908, 1.

²³⁰ ”’Cake-walk.’ Dansen på modet.”, *Tammerfors Nyheter* 29/1903, 3.

²³¹ Jalkanen 2003, 173.

²³² Niemelä 1998, 38.

²³³ Ihan ensimmäisen kerran Karlsson mainitsee seuratanssit (societetsdanser) vuonna 1887 ilmoituksessaan, jossa hän kertoo tullessaan juuri tanssiopintojen parista ulkomailta. Vuonna 1888 Karlsson puhui seurustelutansseista: ”[...] Paitsi tavallisia seurustelutansseja opetetaan myöskin käytännössä oleva Uusi franseesi ja koska seurustelupiiri on antanut suoremman huomion näille tansseille, tahdon minä opettaa seuraavia, niin kuin Menuettiä, shottista vuorojen kanssa sekä puolalaista masurkkua vuorojen kanssa. [...]” ja vuonna 1889 seuratanssista: ”[...] Kaikkia uudenaikaisia seuratanssia (societetsdanser) harjoitellaan tarkasti [...]” Tampereella ensimmäisen kerran Karlsson mainitsi sanan seuratanssi-sanana havaintoni mukaan *Tampereen Uutisten* tanssikouluilmoituksessa 3.11.1900. Vrt. Niemelä 1998, 33. Hän kirjoittaa, että seuratanssi-sanana olisi esiintynyt vasta suomalaisissa sanomalehdissä 6.9.1925 tanssinopettaja Aku Käyhkön tanssikurssi-ilmoituksessa. Lisäksi ks. esim. ”Dansskola”, *Åbo Tidning* 257/1887, 1; ”Tanssikoulun”, *Lounas* 85/1888, 1; ”Tanssikoulun”, *Rauman Lehti* 19/1889, 1.

työväelle opetettiin tavalliset tanssit, jotka olivat parin päivän päästä olevassa ilmoituksessa valssi, franseesi, saksanpolkka, vengerka ja polkka.²³⁴

Kuva 6. Masurkan opetusta työväelle.

!Tanssikoulu!
 ja puolalainen mafurta, jola on mitä haus-
 kin ja nuotikkaampi tanssi ja on tähän asti
 ollut ainoastaan hienoimmissa piireissä, mut-
 ta nyt annetaan täällä täydellinen kurssi hal-
 valla maksulla, että myöskin vähempivarai-
 sempi kansa voi opetella sitä, jos riittävä
 määrä ilmoittaa itsensä ennen 15 p. tammit.
 Kunnioitatu 34 a; muisja tansseissa anne-
 taan eri kurssi. Masurkkakurssi on 10 m.
 hengeltä. Kurssi kestää 28 tuntia tavallinen
 kurssi. Kaitisja tanssissa 10 m. mieheltä ja
 6 m. naifilta.
Suom.! Masurkkakurssia ei pitä unhoit-
 ta.
 Kunnioitufella
Kaari Alm.
 Tanssiopettaja.

Lähde: *Aamulehti*, 300/1895, 4.

Vaikka työväestölle tarjottiin halvemmalla mahdollisuutta oppia tanssimaan, heille ei opetettu heti kaikkia tanssilajeja. Esimerkiksi vuonna 1895 Karlsson lupasi opettaa puolaista masurkkaa työväestölle, vaikka sitä oli aikaisemmin opetettu ”ainoastaan hienoimmissa piireissä”. Hän halusi antaa myös ”vähempivaraisille” mahdollisuuden oppia tätä tanssia ”täydellisellä kurssilla halvalla maksulla”. Halvalla hinnalla hän tarkoitti, että masurkkakurssi maksaisi kymmenen markkaa hengeltä. Masurkkakurssin lisäksi hän lupasi järjestää myös tavallisen kurssin, joka kestäisi 28 tuntia kuten tavallisestikin.²³⁵ Muissa ilmoituksissa hän on mai-

ninnut yleensä kymmenen²³⁶ tai kaksitoista tanssia, joten yhtä tanssia opetettiin yhdellä kurssilla mahdollisesti noin kahdesta kolmeen tuntiin.

Tanssinopettaja Karlssonin opettamissa tansseissa oli mukana myös kansallistansseja.²³⁷ Kansallistanssien tanssiminen kansallispuvuissa oli toisella lailla hyväksyttävää kuin perinteinen vapaamuotoinen tanssiminen. Jo vuodelta 1886 on nimimerkki Puusta katsoja kirjoittaa *Tampereen Sanomissa* kansallistanssien paremmuudesta seurataansseihin nähden. Hän oli ollut katselemassa kansallistansseja naamiohuveissa: ”Eräs talkoojoukko tanssi purpurin ja eräs toinen joukko muita kansallistanssia. [...] Minä en ole tanssin tuntija, enkä siis osaa arvostella, mutta minun, kuten monen muunkin mielestä, näyttävät nämä tanssit paljon sievemmiltä, kuin tavalliset seurataanssit.”²³⁸ On selvästi väliä, mitä tansseja tanssii. Kansallistanssit toimivat kansallisten tapojen edistäjinä, joten niiden tanssimiseen ollaan suosiollisempia. Puusta katsojan mukaan monet pitivät kansallistansseja sievempinä tavallisiin tansseihin verrattuna.²³⁹

²³⁴ Ks. esim. ”Tanssikoulu!”, *Kansan Lehti* 106, 108/1900, 4.

²³⁵ ”!Tanssikoulu!”, *Aamulehti* 302/1895, 4.

²³⁶ Ks. esim. ”Tanssikoulu”, *Kansan Lehti* 72/1901, 4.

²³⁷ Hän mainostaa vuonna 1903 Tampereella, että hänellä on uusi suuri valikoima kansallistansseja opetettavanaan. Ks. esim. ”Tanssikoulu!”, *Tampereen Uutiset* 32/1903, 4.

²³⁸ Nimim. Puusta katsoja, ”Puustakatsojan kirjeitä. 12”, *Tampereen Sanomat* 45/1886, 2.

²³⁹ Vanhimmat kansantanssit olivat laululeikit ja laulutanssit. Näissä ei tarvittu soittimia, vaan tanssiessa laulettiin samalla. Kansantansseista on käytetty paljon eri nimityksiä. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa puhuttiin pukutansseista, koska tanssiesityksissä pidettiin yleensä kansanpukua tai kansallispukea päällä. 1900-luvun alussa puhuttiin yleisesti myös kansallistansseista ja kansantansseista. Vasta 1910-luvulla on alettu käyttämään sanaa kansantanssi. Numminen 2011b, 542–543.

3.3 Tanssinopetuksen metodit

Ruumiillisuuden tasolla tanssiin liittyy myös tanssin ulkoinen ilmenemismuoto, miten tanssitaan. Hoppulla tähän liittyvät käsitteet tanssin rakenteesta ja tyylistä. Tanssin rakenne on kiinteästi yhteydessä tanssimiseen toimintana ja kokemuksensa. Se ei ole ainoastaan abstrakti koreografia vaan kehon liikettä ja erilaisia suhteita ajassa ja paikassa. Rakenne voi olla muodoltaan hyvin yksinkertaista ja vapaamuotoista, jolloin tanssijalla itsellään on tilaa yksilölliselle muuntelulle. Se voi olla myös monimutkaista ja tarkasti määriteltyä, jolloin tanssin koreografiassa tärkeää on tanssijoiden liikkeiden yhtenäisyys ja yhtäaikaisuus. Rakenne määrittää myös ruumiillista kokemusta: Yksinkertainen tanssi antaa enemmän vapauksia ruumiilliseen kokemiseen. Monimutkaiset vuorot ja kuviot sitovat tanssijat muiden asettamiin raameihin.²⁴⁰ Tämä on havaittavissa sallitun ja luvattomien tanssien merkityksissä.

Rakenne siis kertoo, mitä tanssitaan. Tyyli kertoo, miten tanssitaan. Tyyli on liikkeen elementtien tavanomainen suoritustapa. Liikkeen elementteihin kuuluvat tila, rytmi, dynamiikka ja kehon käyttö. Tyyliä voidaan pitää identiteetin ilmaisijana. Tanssityyliin vaikuttavat myös sosiaalisen toiminnan kautta opitut rajat ja yksilön oman kehon määrittelemät mahdollisuudet. Nämä vaikuttavat taas siihen, kuinka paljon tanssi on kontrolloinnin ja manipuloinnin kohde ja väline. Hoppu vertaa tanssityylin eroavaisuuksissa hovitansseja ja lavatansseja: Hovitansseissa yksilöllinen muuntelu oli vähemmän yhtenäistä, koska niissä oli tärkeämpää tanssin oikea suoritus ja tyylin yhtenäisyys. Lavatansseissa jokaisella tanssijalla on oikeus olla oma tanssityylinsä. Erityisesti hän korostaa yksilöllistä tanssitapaa niillä, jotka eivät saaneet oppia tanssikouluissa.²⁴¹

Vaikka Karlssonin opetus sijoittuu vuosisadan vaihteessa hovitanssien ja lavatanssien väliselle ajalle, tansseissa on nähtävissä juuri samat asiat. Suurin osa Karlssonin tanssilajeista pohjautuu hovitansseihin ja kurinalaiseen tyylin yhtenäisyyteen ja suoritustapaan. Lavatanssien yksilöllistä tyyliä voidaan verrata iltamien tansseihin ja nurkkatansseihin, joissa tanssimaan pääsivät myös tanssikoulua käymättömät ja tanssityyliä kirjo oli suuri. Tällöin pahennuksen kohteena olivatkin juuri itseoppineet tanssijat. Rakenteeseen ja tyyliin vaikuttaa siten se, miten on opittu tanssimaan ja käyttäytymään tansseissa.

Tanssikoulujen käyminen oli suotavaa jo siksi, että tanssista tuli kontrolloidumpaa ja tietyn tyylistä. Tanssitaito on myös subjektiivinen näkemys. Tanssitaitoon voidaan laskea liikemateriaalin eli askelten ja kuviodien hallinta, kehonhallinta ja kohteliaisuustaidot. Tanssiminen on ruumiillista. Siksi se on välittömästi muiden nähtävissä ja arvosteltavissa. Tämä johtaa helposti tanssitaidon arvottamiseen

²⁴⁰ Hoppu 1998, 168–169.

²⁴¹ Hoppu 1998, 169; Hanna 1979, 245–246.

ja leimaamiseen hyväksi tai huonoksi.²⁴² Tanssin ruumiillisuus on yksi syy, miksi työläistenkin kannatti hankkia tanssitaito tanssikoulusta. Jo tähän aikaan saatettiin katsoa paheksuvasti henkilöitä, jotka olivat itseoppineita tanssijoita tai eivät tanssineet normien mukaisesti – erityisesti sivistyneemmissä piireissä.

Työkansassa otetaan kantaa tanssikoulun toimintaan vuonna 1907:

Täällä Vilppulassakin on tämän kuukauden ajan ollut tanssikoulu, joka kuitenkin lienee pääasiassa säätyläisten ajanviettoa varten, koska varsinaisella maalaiskan-salla on nykyään kiire heinäniityllä ja elonkorjuussa. Millä kaupalla tätä oppia annetaan, onko tuntikauppa tai metrilasku, ei ole tämän kirjoittajan tiedossa. Mutta kyllä kai se täydestä arvosta ja hinnasta kaupataan sekä hengen, että aineellisuuden puolesta, tuo helsinkiläinen tanssi.²⁴³

Vilppulalainen kirjoittaja ei arvostanut tanssinopetusta ja piti sitä vain ylemmän luokan harrastuksena sekä tanssikoulussa opetettavia tansseja ”helsinkiläisinä tansseina”. Analysoin seuraavaksi, minkälaista se oli balettimestari Karl Henrik Karlssonilla. Kerron erityisesti Karlssonin tavoista opettaa monipuolisesti: hän opetti sekä tanssimaan että seuraelämän sääntöjä ja muita hyödyllisiä sivistyksellisiä taitoja. Pääosassa on myös Karlssonin tanssikouluilmoitusten tavat houkuttaa ihmiset tulemaan juuri hänen kursseilleen oppimaan tanssimista.

Karlsson kiersi opettamassa ympäri Suomen kaikenlaisia ihmisiä. Hänellä oli tavallisesti kurssillaan kymmenestä kahteentoista tanssilajia. Ne tulivat tutuksi viimeistään silloin, kun tuli uudelleen kurs-sille. Karlsson otti kursseille mukaan halvemmalla hinnalla erilaisia ihmisiä. Jos oli ollut jo aikaisem-min kurssilla tai oli aikaisemmin tanssinut, saattoi päästä sisään puoleen hintaan. Myös lapset pääsi-vät sisään halvemmalla hinnalla kuin aikuiset. Jos perheestä tai samasta koulusta osallistui useampi kurssille, hinta oli myös halvempi.²⁴⁴ Karlsson oli siitä erityislaatuinen, että hän huomio myös varat-tomammat työläiset. Hän piti heille erikseen oman hintaisiaan kursseja. Karlssonhan ei kaihtanut työ-väkeä, hän esiintyi peräti työväenyhdistyksen iltamissa.²⁴⁵

Vielä vuonna 1885 Karlssonin tanssikurssin hinta oli 20 markkaa ja opetus oli ”nykyajan salongitans-seista”. Työväelle suunnatut kurssit olivat huomattavasti halvempia, yleensä 10 markkaa henkilöltä. Mahdollisesti myös naiset saattoivat päästä jopa 5 markalla kurssille.²⁴⁶ Kurssille saattoi päästä vie-läkin halvemmalla: vuoden 1890 heinäkuussa Karlsson otti työkansaa mukaan myös kymmenellä

²⁴² Lauronen 2015, 66.

²⁴³ ”Maaseutukirjeitä. Vilppulasta”, *Työkansa* 89/1907, 3.

²⁴⁴ Ks. esim. ”Allekirjoittaneen tanssikoulu”, *Satakunta* 6/1886, 1; perhealennuksesta esim. ”Huomaa!”, *Satakunta* 7/1886, 1.

²⁴⁵ Ks. esim. ”Työväenyhdistyksen perhe-iltamassa”, *Lounas* 1/1890, 2, jossa Karlsson oli esittänyt Espanjalaisen soolo-tanssin ”sangen miellyttävällä tavalla”; ”Työväenyhdistyksen iltamassa”, *Suomalainen* 14/1890, 3, jossa Karlsson esitti yksintanssia.

²⁴⁶ Ks. esim. ”!!Danskolan!! för ståndspersoner.”, *Tammerfors Aftonblad* 47/1890, 1.

markalla per pari.²⁴⁷ Karlsson halusi tarjota tanssikursseja halvemmalla hinnalla juuri Tampereella, jossa työväkeä, tehtaalaisia ja käsityöläisiä oli huomattavasti enemmän kuin säätyläistöä. Vuoden 1886 ensimmäisen työväen tanssikurssin lopputanssiaisissa hän suosi myös työläisiä sillä, että hän päästi heidät markalla sisään, kun taas herrasväen tuli maksaa tanssiaisiin pääsystä puolitoista markkaa.²⁴⁸ Muillakin paikkakunnilla Karlsson tarjosi useamman halvemmän kurssin saadakseen niille osanottajia.²⁴⁹

Työläisillä talvipalkka oli kesäpalkkaa pienempi, koska työpäivät olivat lyhemmät talvisin. Tehtaalaisilla oli säännöllisempi työaika kuin ulkotyöläisellä. Naisilla oli tehtaissa huonompi palkka kuin miehillä. Esimerkiksi Tampereella Finlaysonin tehtaan keskimääräinen palkka oli 702,59 mk vuodessa ja 2,34 mk päivässä vuonna 1900. Keskimääräisesti työmiehen päiväpalkka vuonna 1900 oli verkatehtaassa 3,38 mk, pellavatehtaassa 1,92 mk ja paperitehtaassa 3,58 mk. Tampereen kaupungin töissä maksetut apurien päiväpalkat olivat vuonna 1900 talvella 2–2,2 mk ja kesällä 2,7–3 mk, vuonna 1905 talvella 1,6–1,7 mk ja kesällä 2,2–2,3 mk sekä vuonna 1910 talvella 2,4–2,8 mk ja kesällä 3,2–3,7 mk.²⁵⁰ Siis 1900-luvun ensimmäisinä vuosina palkat hieman laskivat, kun ne taas 1910-lukua kohti lähtivät takaisin nousuun. Lopulta voidaan kuvitella, että halvatkin tanssikurssit olivat hieman kalliita tavalliselle työläiselle. Kuitenkin Karlsson antoi hyvän mahdollisuuden myös varattomamman väen päästä tanssinopetuksen saloihin.

Karlsson ei halveksinut työväkeä ja vähempivaraisia henkilöitä. 1800-luvun puolella oli tapana laittaa tavalliselle kansalle tarkoitettuihin tanssikouluilmoituksiin huomautus ihmisten siisteydestä. Teksti ”Siistit ja hyväksi tunnetut henkilöt” toistui usein siis kansalle suunnatuissa tanssikouluilmoituksissa.²⁵¹ Kuitenkaan vuosisadan jälkeen Karlsson ei enää huomauttanut työväestön siisteydestä ja käytöksestä mitään. Mahdollisesti työväestön yleinen maine oli siistiytynyt tai kurseille ei ollut tullut resuisen näköisinä, jolloin Karlsson ei nähnyt enää tarvetta mainita asiasta. Vuonna 1890 lokakuussa lopputanssiaisilmoituksessa huomautettiin peräti niin päin, että ”[p]ahamaineisilta henkilöiltä kielletään pääsy”.²⁵² Lieneekö, että tanssitilaisuuksiin oli tullut välillä epämääräistä väkeä?

²⁴⁷ Ks. esim. ”Tanssikoulu Kansalle.” *Maamme* 78/1890, 4.

²⁴⁸ ”Hendrick Karlsson’in Tanssikoulu” *Aamulehti* 110–111/1885, 1; työväelle halvemmista kurseista ks. esim. ”Tanssikoulu kylpylaitoksen suuressa salissa”, *Aamulehti* 63/1886, 4; ”Tanssihuvi työkansalle”, *Aamulehti* 76–79/1886, 4; tanssikurssin lopputanssiaisista ks. esim. ”Kostyymi-Lopputanssiaiset Pyynikillä”, *Aamulehti* 74/1886, 4.

²⁴⁹ Ks. esim. ”Tanssissa”, *Aura* 71/1887, 1; ”Tanssikoulu koululaisille ja lapsille”, *Aura* 252/1887, 1; ”Ilmoituksia. Tanssikoulu”, *Aura* 288/1887, 1.

²⁵⁰ Kortekangas 1965, 211; Voionmaa 1932, 670–672, 679.

²⁵¹ Esim. vuonna 1890 Karlssonin ehtona työläisten tanssinopetukselle oli se, että työläisen tuli olla ”siisti ja hyväksi tunnettu henkilö”. Karlsson ilmoittaa kurssin kestävän neljä viikkoa ja maksavan kymmenen markkaa. Kurssi järjestettiin rouva Rosendahlin huvilalla Pyynikillä. Kurssi on ilmoituksen mukaan halpahintainen ja hauskaa huvia. Kurssilla oppilaat tulisivat oppimaan seuratanseja sekä teatteripukutanseja lopputanssiaisia varten. ”Tanssikoulua ja Sivistystä kansalle”, *Tampereen Sanomat* 46/1890, 1; Niemelä 1998, 12–13; Saari 2009, 20.

²⁵² Ks. esim. ”Ilmoituksia. !!!Lopputanssiaiset!!! Seurahuoneen juhlasalissa”, *Aamulehti* 226/1890, 4.

Kurssien halpa hinta ei ollut täysin erikoinen asia. Esimerkiksi J. A. Westerlund piti vuonna 1897 Helsingissä tanssikursseja, joita hän mainostaa halvalla hinnalla: ”Billig Dansskola”.²⁵³ Muita mainoskikkoja Westerlund ei käyttänyt. Myös H. Günther piti tanssikoulua halvalla Turussa ja mainostaa sitä tanssikouluna kansalle ”Dansskola för arbetare”.²⁵⁴ Tampereella oli muitakin, jotka mainostivat halpahintaisia kursseja, mutta he eivät toimineet niin pitkäaikaisesti Tampereella kuin Karlsson. Esimerkiksi Bertha Corander tarjosi tanssikursseja halvalla maksulla.²⁵⁵ Coranderin kurssin halvasta hinnasta ei kuitenkaan tiedä, oliko se oikeasti työläisille halpa vai pelkästään normaalia halvempi varakaammille ihmisille. Hän kuitenkin ilmoittaa kurssistaan myös ruotsinkielisessä lehdessä eikä viittaa, että työväki olisi ollut tervetullut kurssille. Saattoihan olla niin, että Coranderin mielestä normaali 20 markan kurssihinta oli halpa. 1880-luvun lopulla maataloustyöväen keskimääräinen päiväpalkka oli 0,5 ja 1 markan välillä.²⁵⁶ Maaseudun työväestöllä ei ollut oikein mitään mahdollisuutta osallistua 15–20 markan hintaiselle ”halvalle” kurssille.

Esimerkiksi loppuvuonna 1900 Karlsson piti neljä kurssia työväestölle. Näitä hän mainosti halvalla hinnalla ja siitä huolimatta olevalla täydellisellä opetuksella. Työläisille hän tarjosi kursseja, koska niitä oli häneltä pyydetty. Teksti ”usiampien henkilöiden pyynnöstä annetaan vielä yksi kurssi” toistui usein Karlssonin tanssikouluilmoituksissa, joten voidaan todeta, että työläisille suunnatut tanssikurssit olivat suosittuja.²⁵⁷ Syyskuisella kurssilla tanssikouluilmoituksen perusteella opetettiin tavalliset tanssit, jotka olivat parin päivän päästä olevassa ilmoituksessa valssi, franseesi, saksanpolkka, vengerka ja polkka.²⁵⁸ Vaikka Karlsson tarjosi usein halvempi hintaisia kursseja vähävaraisille, hän lupasi opettaa yhtä tarkasti ja huolella kuin kalliimmillakin kursseilla.

Karlsson käytti tunneilla pianonsoittajaa.²⁵⁹ Karlssonilla oli tapana antaa myös halukkaille yksityistunteja.²⁶⁰ Tavallisesti Karlsson piti illalla opetustunnit kuudesta kahdeksaan lapsille ja kahdeksasta joko kymmeneen tai yhteentoista aikuisille. Hän määrittelee ilmoituksessaan vuonna 1886 opetuspäivistä näin: ”Yhteistanssi iltoja pidetään joka sunnuntaina, keskiviikkona ja perjantaina. Harjoitukset

²⁵³ Ks. esim. ”Billig Dansskola”, *Hufvudstadsbladet* 268/1897, 10; ”Huokea tanssikoulu”, *Uusi Suometar* 248/1897, 4. Muita mainoskikkoja Westerlund ei käyttänyt. Ilmoituksissa kerrotaan ainoastaan, milloin kurssi alkaa ja missä.

²⁵⁴ Ks. esim. ”Tanssikoulu kansalle”, *Sanomia Turusta* 275/1892, 1; ”Dansskola för arbetare”, *Åbo Underrättelser* 320/1892, 1. Kurssin hintana oli 10 markkaa.

²⁵⁵ Ks. esim. ”Danskurs”, *Tammerfors Nyheter* 31/1899, 1; ”Tanssikurssi”, *Aamulehti* 49/1899, 1.

²⁵⁶ Vattula 1983, 407.

²⁵⁷ Hän pitää pyynnöstä halvempi hintaisia kursseja myös muilla paikkakunnilla. Ks. esim. Hirn 1982b, 67; ”Seka ilmoituksia. Tanssikoulu! Halpa kurssi!”, *Porilainen* 234/1895, 4; ”Tanssikoulu! Halpa kurssi”, *Satakunta* 26/1897, 4; ”Diverse. Dansskola!”, *Wiborgsbladet* 240/1898, 1; ”Tanssikoulu”, *Wiipuri* 239/1898, 1.

²⁵⁸ Ks. esim. ”Tanssikoulu!”, *Kansan Lehti* 106, 108/1900, 4.

²⁵⁹ Ks. esim. ”Dansskola”, *Björneborgs Tidning* 5/1886, 1; ”Allekirjoittaneen tanssikoulu”, *Aamulehti* 55/1886, 4.

²⁶⁰ Ks. esim. ”DANSSKOLA”, *Åbo Underrättelser* 290/1885, 1; ”Ressällskap till Åbo önskas i nästa vecka.”, *Björneborgs Tidning* 99/1888, 4.

alku askeleissa ja tanssivuoroissa jatketaan joka päivä. Yksityisiä opetustuntia annetaan, jos niin tahdotaan.”²⁶¹ Tämä viittaa siihen, että hänellä oli erilaisia opetuskertoja. Yhteistanssi-iltoja oli melkein joka toinen päivä, mutta kurssin oppitunnit olivat joka päivä. Yksityistäkin opetusta annettiin.

Veikko Niemelä mainitsee, että tanssikurssit alkoivat syksyisin ja erityisesti joulun alla järjestettiin joululomakursseja koulunuorisolle. Tanssikoulujen opetuksen määrään vaikuttivat vuoden ajat. Kesäisin ei yleensä opetettu. Syksyisin opetus vilkastui jouluun mennessä ja keväisin kursseja kesti huhti-toukokuuhun asti. Niemelä toteaa, että tanssinopettajat siirtyivät talven kuluessa opettamaan pienemmille paikkakunnille.²⁶² Karlsson toimi lähestulkoon samalla tavoin. Hänellä oli kursseja myös keväisin. Hänen kurssinsa kestivät tavallisesti kuukauden, jolloin tunteja oli joko joka päivä tai joka toinen päivä tunti tai kaksi kerrallaan. Hänellä oli myös yhden tanssilajin kursseja, jotka kestivät lyhemmän aikaa.

Niemelä toteaa, että kesäisin tanssinopettajat joko pitivät kesäkursseja tai kävivät ulkomailla ”utele-
massa uusien tanssien askeleita”.²⁶³ Karlsson kävikin kesäisin juuri ulkomailla opiskelemissa, opet-
tamassa tai esiintymässä. Hänen tanssikouluilmoituksiaan ei näkynyt ainakaan silloin sanomaleh-
dissä. Hän ilmoittaakin välillä olleensa opiskelemissa jossain tai oppineensa jotain uutta. Esimerkiksi
kesällä 1887 Karlsson oli ulkomailla opiskelemissa plastiikkaa ja balettia. Ulkomailta tulonsa jälkeen
hän lupasi antaa Turussa perusteellista opetusta moderneissa seuratanseissa kuten myös plastiikassa
ja baletissa.²⁶⁴

Tähän aikaan monet toivat uusia opetustapoja ulkomailta Suomeen. Karlsson mainostaa Turussa
vuonna 1888 joulukuussa, että opettaa balettimestari Max Schaptinskynin metodin mukaan puola-
laista masurkkua vuoroissa.²⁶⁵ Metodi oli toimiva, koska hän jatkaa sillä mainostamista edelleen
vuonna 1890 Helsingissä ollessaan.²⁶⁶ Vuonna 1904 Karlsson mainostaa Turussa uutta metodia tans-
sinopetuksessaan. Hän mainitsee espanjalaisen metodin, jolla opettaa käyntiä ja käytöstä ja muita
salonkielämän perussääntöjä. Hän tarkentaa ilmoituksen lopuksi, että espanjalainen metodi on uusi
keksintö samalta puolalaiselta balettimestari Max Schaptinskyltä, jonka hän näki Barcelonassa.
Karlsson vakuuttaa, että hän on soveltanut käytäntöön samaa metodia ja että metodi on helpottanut
valtavasti oppimista niilläkin oppilailla, joilla on ollut vaikeuksia pysyä muuten opetuksessa mukana.

²⁶¹ ”Huomaa!”, *Satakunta* 7/1886, 1.

²⁶² Niemelä 1998, 35, 38.

²⁶³ Niemelä 1998, 35.

²⁶⁴ Hirn 1982b, 73; ks. esim. ”Dansskola”, *Åbo Underrättelser* 255/1887, 1.

²⁶⁵ Ks. esim. ”DANSSKOLA”, *Åbo Underrättelser* 353/1888, 1.

²⁶⁶ Hirn 1982b, 74; ”!!!Danskolan!!! å Brandkärshuset.”, *Hufvudstadsbladet* 315/1890, 4; ”!!!Tanssikoulu!!! Palokunnan-
talolla.”, *Uusi Suometar* 269/1890, 4.

Heidän on ollut helpompi omaksua oikeanlaista kehon liikekieltä (kroppsrörelse), johon muuten vaaditaan tietoja yleisesti tanssista ja salonkielämästä.²⁶⁷

Karlssonilla oli myös vuonna 1898 uusi ja käytännöllinen opetustapa mennessään opettamaan Viipuriin. Hän oli oppinut tavan opettaa kuuluisalta espanjalaiselta balettimestari Don Juigolta Berliinissä viime kesänä. Hän mainostaa myös kyseistä kurssia halpana: hinta olisi 30 markkaa ja kurssi kestäisi noin kuusi viikkoa. Kurssilla oli tarkoitus oppia uudempia ja vanhempia salonkitansseja sekä balettia, plastiikkaa, käyntiä ja ruumiinasentoja.²⁶⁸ Työväelle kurssi oli vielä kallis, mutta suhteessa kurssin kestoon verrattuna hinta oli halvempi kuin tavallisesti.

Kuva 7. Mustalaismetodi.

Ilmoituksia.
Tanssikoulu.
Uutta huom! Huom! Uutta!
Mustalaismetodi
Jokainen vanha tai nuori, joka ei ole koskaan ennen tanssinut, voi täydelleen oppia tämän uuden metoodin mukaan. Ne jotka haluavat ottaa osaa oppitunteihin, ilmoittautukoot ensi tilassa Vellamonkatu N:o 9. Maksu on hyvin pieni, niin että pienempivaraisetkin voivat ottaa osaa. Opetusta annetaan Vuokralaisyhdistyksen suuressa salissa.
K. H. Karlsson
balettimestari

Lähde: *Tampereen Sanomat*, 152/1900, 4.

Heinäkuussa 1900 Karlssonilla oli taas uusi opetusmetodi. Hän mainostaa tätä halpahintaista kurssia innolla yhteensä kahdeksan kertaa *Tampereen Sanomissa* ja *Aamulehdessä*. Ilmoituksen perusteella hänen aikomuksenaan on käyttää uutta espanjalaista opetusmetodia. Tällä ”mustalaismetodilla” (”Zigenarmetod”) hänen oli tarkoitus saada sekä nuoret että vanhat oppimaan helposti ja nopeasti, vaikka he eivät olisi koskaan ennen tanssineet. Tämän metodin avulla kaikki oppisivat tanssimaan täydellisesti. Metodi oli espanjalaisen balettimestarin Ingo Argchelottin kehittelemä. Hän ilmoittaa myös seuraavan vuoden tanssikoulun mainoksissa opettavansa samalla metodilla.²⁶⁹ Metodi vaikutti hyvinkin käyttökelpoiselta. Karlsson ilmoittaa edelleen vuonna 1906: ”Minun järjestelmäni mukaan voi jokainen oppia joka ei ennen ole tanssinut. 11 tanssia harjotetaan suurimmalla huolella.”²⁷⁰

Hän siis säilytti tietynlaisen tavan opettaa helposti ja yksinkertaisesti.

²⁶⁷ Ks. esim. ”DANSSKOLA enligt spansk metod”, *Åbo Tidning* 234/1904, 1.

²⁶⁸ Hirn 1982b, 67, 74; ks. esim. ”Uusi opetustapa! Uusi opetustapa! Tanssikoulu”, *Wiipuri* 235/1898, 1; ”Ny metod! Ny metod! Dansskola!”, *Wiborgsbladet* 236/1898, 1.

²⁶⁹ Ks. esim. ”Ilmoituksia. Tanssikoulu”, *Tampereen Sanomat* 152–153/1900, 4; ”Tanssikoulu!”, *Aamulehti* 137–138/1901, 4.

²⁷⁰ Ks. esim. ”Tanssikoulu. Viimeinen kurssi”, *Turun Sanomat* 388/1906, 4.

Vuonna 1894 Karlsson oli ollut Tukholman baletti-instituutissa oppimassa Rafael Lundilta uudenlaista plastiikkaa.²⁷¹ Karlsson piti vuoden 1900 elokuussa kaksi kurssia, joista toisesta hän pelkästään ilmoittaa *Tampereen Sanomissa* sellaisen kurssin olevan ja joista toisesta kurssista hän kertoo samaisessa lehdessä tarkemmin kurssin sisällöstä. Sen avulla pystyi esimerkiksi hahmottamaan, etteivät tanssikurssit sisältäneet hänen opetuksessaan pelkästään askeleiden harjoittelua, vaan siihen sisältyi sekä seuraelämän sääntöjen, että kävelyn ja ryhdin opettelua.²⁷² Ensimmäisellä tunnilla Karlsson lähti liikkeelle tanssinperusteista: tanssin alkusäännöistä, plastiikasta, astunnasta ja ryhdistä.²⁷³ Karlsson muistaa usein huomauttaa, että ”[s]uurin huomio pannaan oppilaiden käyntiin ja ryhtiin”.²⁷⁴ Karlsson piti tanssinopetuksessa tärkeänä, miten asiat tehdään. Karlssonille tärkeää oli mainita hänen ulkomaiset opettansa, jotka olivat kuuluisia Euroopassa. Se saattoi olla myös mainoskikka, jolla houkutella lisää väkeä kurssille.

Karlsson piti tärkeänä myös korostaa tanssitaidon yleissivistystä. Karl Almina hän ilmoittaa tanssikurssi-ilmoituksessaan fransesista ja tanssitaidosta, että

pitäisi kaikkien nuorukaisten ottaa huomioon [kyseinen kurssi], sillä nykyaika vaatii nuorukaisilta vähäsen tanssitaitoa, ja kun nyt on tilaisuus saada opetella 2 m. 50 p:nillä (5 m. parilta) se niin kansalle muotiin otettu franseesi-tanssi, niin sitten on jokaisen hauska olla iltamissa ja häissä y. m. kun ei tarvitse sanoa ”menisin minäkin, mutta en taida”.²⁷⁵

Hoppu toteaaakin, että ”[t]anssin välittömin konteksti on tanssitilanne”.²⁷⁶ Siksi on tärkeää, miten tansseissa käyttäytytään, ja siksi on hyvä, että tanssikoulussa opetetaan myös seuraelämän sääntöjä ja käytöstapoja. Vuonna 1896 Karlsson kertookin, että hän oli käynyt suorittamassa kurssin salonkielämän perussäännöistä, käytöksestä, käynnistä ja ryhdistä kuninkaallisen hovitanssinopettajan Johannessén luona Kööpenhaminassa. Hän tarjoaa Porissa kurssia, jossa ei ole pääasiana tanssin oppiminen vaan opetuksen antaminen myös kyseisissä aineissa. Kurssin hinta on 25 markkaa ja sen kesto 56 tuntia. Tunti opetusta on joka päivä kuuden viikon ajan siihen aikaan, kun koulun johtajille tai lasten

Kuva 8. Tanssikoulussa opettavat seuraelämän säännöt.

Ilmoituksia.

Tanssikoulu.

Se suuri kurssi joka tänään alkaa askeleitten harjoituksessa, pitäisi jokaisen sivistystä harrastavan henkilön ottaa huomionsa, sillä tanssikoulussa ei ainoastaan opeteta tanssia, vaan myöskin seuraelämän säännöt, kävely ja ryhti tulee myöskin tässä kurssissa opetettavaksi. Tanssiohjelmaan tulee **Vienervalsi, Fransesi, Polkka, Schottis, Wingerka, Pas-de quatre, Fuolalainen Mazurka, Pukutanssi.** Oppilaita vastaanotetaan tänään Verkatehtaankatu 9.

K. H. Karlsson.
balettimestari.

Lähde: *Tampereen Sanomat*, 188/1900, 4.

²⁷¹ ”!!Dansskola!!”, *Björneborgs Tidning* 100/1894, 2.

²⁷² ”Ilmoituksia. Tanssikoulu”, *Tampereen Sanomat* 180–181/1900, 4; ”Ilmoituksia. Tanssikoulu”, *Tampereen Sanomat* 188/1900, 4; ”!!Dansskola!!”, *Tammerfors Nyheter* 138/1900, 4; ”!!Tanssikoulu!!”, *Aamulehti* 208–209/1900, 4.

²⁷³ Ks. esim. ”’Kansan’ Tanssikoulu”, *Tampereen Sanomat* 57/1890, 1.

²⁷⁴ Ks. esim. ”Tanssikoulu!”, *Hämäläinen* 26/1895, 1.

²⁷⁵ ”!!Fransesi-kurssi!!”, *Aamulehti* 61/1895, 4.

²⁷⁶ Hoppu 1998, 170.

vanhemmille sopii. Kurssi oli siis tarkoitettu koulunuorisolle ja lapsille. Vanhemmille oppilaille hän lupasi järjestää erillisen kurssin 35 markan hinnalla parilta. Tärkeää ilmoituksessa oli mainita myös, että opetuksessa on mukana puolalainen masurkka ja wieniläinen valssi.²⁷⁷ Karlsson oli kiinnittänyt aina huomiota tapaan tanssia, ja käynnin ja ryhdin huomioimisesta hän huomauttaakin jo vuonna 1890 Jyväskylän ilmoituksessaan.²⁷⁸

Karlssonin kurssi-ilmoitukset eivät muuttuneet vuosien saatossa. Hän painottaa edelleen vuonna 1940 samoja asioita kuin viisikymmentä vuotta aikaisemmin: ”Paitsi tansseja, jotka opetetaan huolellisesti, opetetaan myös seuraelämän perussääntöjä, esim. käynti ja ryhti y.m., joka on välttämätöntä nuorisolle, joka tulee liikkumaan sivistyneessä maailmassa.”²⁷⁹ Karlssonilla oli omanlaatuinen tapa mainostaa tanssikurssejaan. Vaikka hän toimi eri nimillä, ilmoituksista kuului tietynlainen tapa opettaa tanssimista. Hänellä oli hyvin usein pitkäkin selostus kurssin sisällöstä. Muilla tanssinopettajilla saattoi olla hyvinkin lyhyitä tanssikurssi-ilmoituksia, joissa kerrottiin vain, milloin kurssi alkoi ja mihin sai ilmoittautua. Karlssonilla oli tapana myös ilmoittaa, kun kurssi oli alkanut ja että kurssille vastaanotettaisiin vielä oppilaita.²⁸⁰ Erikoisinta Karlssonin tanssikouluilmoittelussa oli se, että hän ilmoittaa samana päivänä useamman kaupungin sanomalehdissä tulewansa opettamaan sinne.²⁸¹

Karlssonin tanssikouluilmoitusten ääni oli itsetietoinen. Hän allekirjoitti esimerkiksi Porissa vuonna 1888 ilmoituksensa: ”Henrik Karlsson, Tanssinopettaja. Ensiluokan tanssija puolalaisesta Warssovan balettiseurasta.” tai ruotsiksi ”Henrik Karlsson. Danslärare. Premier dansör ur Polsk Warschauska Balletten.”²⁸² Karlssonilla oli myös itsetunto kohdillaan, koska hän uskalsi kehua itseään ilmoituksissaan. Hän esimerkiksi toteaa, että ”[a]llekirjoittanut, jonka opetusta ovat käyttäneet korkeimmat seurapiirit ulkomailla ja Helsingissäkin, sulkeutuu täten arvoisan yleisön huomioon”.²⁸³ Hän oli myös suosittu. Siitä hän usein myös muisti mainita: ”[u]seampain perheitten pyynnöstä antaa allekirjoittanut vielä” yhden kurssin ja ”[k]aikkialla olen saavuttanut suurta luottamusta, ja saan täten sulkea itseni yleisön suosiolliseen huomioon”.²⁸⁴

²⁷⁷ Ks. esim. ”Tanssikoulu.”, *Kansalainen* 13/1897, 1.

²⁷⁸ Ks. esim. ”Tanssikoulun”, *Keski-Suomi* 13/1890, 1.

²⁷⁹ Ks. esim. ”Tanssikurssi”, *Etelä-Suomen Sanomat* 186/1940, 2.

²⁸⁰ Karlssonin tanssikouluilmoituksista pystyi hyvin seuraamaan hänen liikkeitään Suomessa. Näiden lähes 2000 tuhat tanssikouluilmoituksen perusteella pystyy myös havainnoimaan, että eri nimiset kurssi-ilmoitukset eivät menneet päällekkäin eikä hän ollut eri nimisenä kahdella paikkakunnalla yhtä aikaa.

²⁸¹ Ks. esim. ”Tanssikoulu!”, *Aamulehti* 64/1896, 1; ”Ilmoituksia. Tanssikoulu.”, *Savonlinna* 21/1896, 1; ”Tanssikoulu.”, *Lappeenrannan Uutiset* 22/1896, 1; ”Tanssikoulu.”, *Mikkeli* 23/1896, 1. Ilmoituksessa hän pyytää halukkaiden osallistujien ilmoittautumaan joko kyseisen sanomalehden toimistoon tai paikkakunnan kirjakauppaan. Tällä hän halusi varmistaa, että kurssille oli tulossa tarpeeksi osallistujia. Päädyin siihen, että jos paikkakunnan lehdissä ei ilmoitettu enää, milloin kurssin tulisi alkaa, kurssia ei järjestetty mahdollisesti ollenkaan. Jos Karlsson pyysi 20–35 markkaa kurssistaan, useimmiten kurssin alkamisajasta ei ollut enää ilmoitusta. Tästä voisi päätellä, että kurssille ei löytynyt tarpeeksi halukkaita eikä kurssia järjestetty ollenkaan.

²⁸² Hirn 1982b, 73; ”Tanssikoulun”, *Lounas* 85/1888, 1; ”Dansskola.”, *Björneborgs Tidning* 85/1888, 1.

²⁸³ Ks. esim. ”Tanssikoulu!”, *Hämäläinen* 26/1895, 1.

²⁸⁴ Ks. esim. ”Tanssikoulu.”, *Satakunta* 97/1888, 1; ”Tanssikoulu.”, *Lounas* 97/1888, 4.

Tanssinopettaja ja balettimestari Karlssonia ei kommentoitu kovin moneen kertaan lehdissä, mutta muutama lehtijuttu koski häntä ja hänen opetustaan. Esimerkiksi vuonna 1907 *Uudenkaupungin Sanomat* kirjoittaa Henry Carlssonin tanssikoulun päättäjaisistä. Uutisessa ilmoitetaan: ”Illan kuluessa suorittivat oppilaat moninumeroisen ohjelman, josta voi huomata, että pienelläkin ajalla hra Carlsson voi saada melkoisia tuloksia aikaan.” Tilaisuudessa oppilaat antoivat Karlssonille muun muassa kukkaviihkon kiitokseksi opetuksesta. Lopuksi oli yleistä tanssia, joka kesti myöhään yöhön. Hänen opetuksensa oltiin selvästi tyytyväisiä. Oppilaiden tyytyväisyydellä mainostettiin hänen kurssejaan myös Oulussa samana vuonna. Oululaisessa *Kaleva*-sanomalehdessä todetaan: ”Herra C[arlsson] on antanut useasti kursseja Tampereella, Helsingissä, ja Turussa, joista ensi mainitussa vallankin hyvin useita, ja on hänellä aina ollut suuret määrät oppilaita, jotka ovat olleet hyvin tyytyväisiä hänen etevään opetukseensa.”²⁸⁵ Mielenkiintoista uutisessa on, että Tampere nostetaan Turkuun merkittävämmäksi opetuskaupungiksi.

Oulussa pidettiin Karlssonista. Muita paikkakuntia enemmän lehtijutuissa ylistetään Karlssonia. Vuonna 1910 Karlssonin tullessa opettamaan Ouluun hänestä tehdään pieni uutinen, jossa kerrotaan Karlssonin oleva tunnettu tanssinopettaja Turusta. Hänen tanssikoulun mainostetaan olevan olleen toiminnassa jo 25 vuotta eli vuodesta 1885 asti. Uutinen väittää hänellä olleen oppilaita lähes 10 000.²⁸⁶ Uutisen arvio tanssikoulun oppilasmäärästä on iso ja mahdollisesti liioiteltu. Paljon hänellä kuitenkin on ollut oppilaita jo vuoteen 1910 mennessä, koska hän kävi opettamassa useammassa eri kaupungissa yhdenkin vuoden aikana. Kurssille otettiin yleensä 25 oppilasta. Esimerkiksi vuonna 1890 Karlssonilla oli ollut yhdellä kurssilla 40 oppilasta Porissa ja toisaalta Tampereella 18 paria jaettuna kahteen osastoon.²⁸⁷ Välillä kurseilla oli enemmän oppilaita ja välillä taas vähän vähemmän. Karlsson toivoi myös vanhojen oppilaidensa tulevan kurssille kertaamaan puoleen hintaan.

Karlsson oli myös pidetty opettaja. Siitä kertoo jo se, että Karlsson sai lahjoja oppilailtaan tanssikoulunsa päättäjaisissä eri kaupungeissa. Vuonna 1890 Porissa hänelle lahjoitettiin helmillä koristeltu kultasormus, johon oli kaiverrettu teksti ”Minne af elever i Björneborg”.²⁸⁸ Sanomalehdissä mainittiin hänen saaneen muun muassa kukkaviihkoja ja muita koruja. Toijalalainen kirjoittaja ilmoittaa taas vuonna 1905 maaseutukirjeensä loppuun ylpeänä, että paikkakunnalla toimii balettimestari K. H. Karlssonin tanssikoulu.²⁸⁹ Samana vuonna Uudessakaupungissa ilmoitetaan: ”Iloinen uutinen tanssia

²⁸⁵ ”Pikku uutisia. Henry Carlssonin tanssikoulun”, *Uudenkaupungin Sanomat*, 59/1907, 3; ”Tanssikoulu”, *Kaleva* 201/1907, 3.

²⁸⁶ ”Tanssikoulu Ouluun”, *Kaleva* 19/1910, 3.

²⁸⁷ ”Lopputanssit.”, *Satakunta* 5/1890, 2 vrt. ”Tanssikoulussa.”, *Maamme* 71/1890, 2.

²⁸⁸ ”Lahja oppilailta.”, *Satakunta* 11/1890, 3; ks. myös ”Tanssikoulun lopettajaisiäshypyt”, *Tampereen Sanomat* 68/1907, 2.

²⁸⁹ Nimim. – – k., ”Kirje Toijalasta”, *Tampereen Uutiset* 81/1905, 3.

harrastavalle osalle lukijoistamme ollene se tieto, että balettimestari Henry Carlsson Turusta saapuu tänne tanssikurssin antamaan.”²⁹⁰

Karlssonin oppilaista olen paikantanut kuusi ihmistä nimeltä.²⁹¹ 1920-luvulla Karlssonin tanssikoulua Uudessakaupungissa kävi Saga Björkman, joka kertoi, että hänen muutkin sisarukset useilla vuosikymmenillä ovat olleet Karlssonin oppilaina.²⁹² Vuosisadan vaihteen koululaisten tanssikursseilta olen saanut selville yhden oppilaan: Karl Hjalmar Schreckin. Hän kertoo Karlssonista innoissaan kirjeessään tädilleen tähän tapaan:

Nyt seuraa hyvin, ehkäpä vaarallinen kysymys. Heti lukukauden päätyttyä alottaa balettimestari Carlsson halvan tanssikurssin koululaisille T:reella. Useat koululaisten vanhemmat Tampereella huomasivat tanssikurssien lukukauden aikana häiritsevän lukuja, ja pyysivät sentähden, että tuo hra K. pitäisi uuden, lyhyen ajan kestävän kurssin keväällä ja hän suostui! Tämän luin lehdistänne. Olen yksi niitä, jotka konventin iltamissa istuvat kädet ristissä kun muut tanssivat. Kyllä luulen että tädin Hjalmar veli kernaasti antaisi minunkin oppia tanssimaan. Täti kun siellä nyt oleskelee, niin kysyy nyt ja neuvottelee muuten miten kesäni vietän. Toivon, että tulette hyväksymään ehdotukseni.²⁹³

Kirjeestä saa selville, kuinka Karlsson piti aina tanssikursseja, jos vaan halukkaita oli kurssille. Schreck on ollut pahoillaan siitä, ettei hän ole osannut tanssia. Nyt hänellä olisi vihdoin tilaisuus oppia. Hän oli innoissaan, että hänkin pääsisi nyt tanssikurssille, kun se järjestettäisiin koulun loppuessa.

Tanssikoulun tulosta paikkakunnalle oltiin yleensä hyvin innostuneita. Nimimerkki Apollo Kuopiosta kuvaa sitä näin vuonna 1890:

Allekirjoittaneella ei ole ollut tilaisuutta mennä tanssikouluun, niin mieli kuin sinne on tehnytkin*), vaan minun huonekumppanini käy masurkkakurssissa. Hän oli muualla maailmassa kulkiessaan nähnyt masurkkaa tanssittavan ja oli jonkun verran mieltynyt siihen, vaikka hän muuten on taipuvainen tanssihaluisia ivaamaan. Mutta kun nyt täällä tuli masurkka päivän polttavaksi kysymykseksi, vei ajan virka hänetkin mukanaan. Ja nyt tuo ennen niin vakainen mies on innokkaimpia oppilaita masurkkakurssissa.²⁹⁴

Vaikka allekirjoittanut Apollo-nimimerkki ei päässyt tanssikouluun, tähdellä merkitty kohta viittaa sivun alalaitaan, jossa kerrotaan miehen saapuneen toimitukseen masurkan askeleita tapaillen. Karlsson saapui juuri kirjoituksen aikoihin Kuopioon, joten todennäköisesti jutussa on kyse hänen tanssikoulustaan. Apollo kertoo hänen huonekaverinsakin innostuneen tanssista, vaikka hänellä oli yleensä

²⁹⁰ ”Tanssikoulu”, *Uudenkaupungin Sanomat* 21/1905, 2.

²⁹¹ Yksi heistä oli Veikko Niemelän mainitsema tanssinopettaja Hjalmar Lehto (1892–1985) ja teatterin alalta Ester Lindgrén sekä Holger Reunamon. Niemelä 1998, 188–189, 193, 206.

²⁹² KPA, AK 2470, Björkman, Saga, Uusikaupunki 18.4.1973, haastattelija: Erkki Ala-Könni.

²⁹³ Tapola 2011, 67–69.

²⁹⁴ Nimim. Apollo, ”Keveämmän luonteen”, *Savo* 33/1890, 2.

kielteinen asenne tanssivia ihmisiä kohtaan. Samana vuonna nimimerkki Kytö huomioi raittiusseuran Puijon iltamissa sen, että tanssikoulu on tehnyt tehtävänsä: ”[Vilkasta tanssia] katsellessa tuli siihen päätökseen, että tanssikoulut ovat Kuopiossa opettaneet työtätekevääkin nuorisoa siivoon ja säädylliseen käytökseen.”²⁹⁵ Karlssonin kehuminen ei loppunut tähän, vaan vielä vuoden 1891 tammikuussa nimimerkki Asko huomauttaa, että ”[h]ra Karlsson, tanssin opettaja, onkin koko mestari tanssitaidon opettamisessa”. Asko kertoo tanssikoulun olevan parhaillaan Kuopiossa ja saapuvan kohta muillekin paikkakunnille ”tanssihaluisille tarkempaa tahtia taivuttamaan”.²⁹⁶

Suurin osa kansasta myös mahdollisesti kävi tanssikoulua jossain vaiheessa elämässään. Nimimerkki Jukka kertoo tanssikoulussa käymisen välttämättömyydestä vuonna 1909:

Se on siitä merkillinen, että ”siellä on kaikkien käytävä, jos tahtoo aikaan seurata”, niin sanotaan. [...] Tämä onkin sellainen koulu kuulemma, ettei siellä anneta lupapäiviä ollenkaan. Sunnuntait, juhla- ja arkipäivät vaan yhtä mittaa. Eikä oppilaat enemmän kuin oppilasten vanhemmatkaan kuulu lupapäivää kaipaavankaan.²⁹⁷

1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen loppuun mennessä lähes kaikki halukkaat olivat varmasti päässeet oppimaan tanssiaskeleita kouluun, jos lehtien kirjoituksia on uskomisen. Tanssikoulussa käyminen yleistyi ja se alkoi kuulua lähes yleissivistykseen. Köyhimmälläkin kansan osalla oli varaa päästä käymään tanssikoulua. Tanssikoulun käyminen oli vielä niin intensiivistä, että vapaapäiviä ei ollut eikä niitä edes kaivattu. Toisaalta oli myös vastakkaisia ajatuksia ainakin vielä 1800-luvun puolella. *Työväenyhdistykset huvittelevat* -kirjoituksessa vuodelta 1895 kirjoittaja huomauttaa hyvinkin merkittävän seikan tasa-arvoisuudesta nuorten kesken: sivistyneemmät ihmiset laittoivat lapsensa kunnolla tanssikouluun. Jos työväen nuoret halusivat huvitella tanssimalla, se oli sopimatonta.²⁹⁸ Kun tanssinopettajan johdolla on päästy oppimaan tanssimista, on tanssin aika. Seuraavassa luvussa perehdyn siihen, miten tanssimiseen suhtauduttiin ja mitä vaikutuksia tanssilla oli yhteiskuntaan.

²⁹⁵ Nimim. Kytö, ”Matkahavainnoita Kuopiosta. (Jatkoa 79 n.roon.)”, *Karjalatar* 81/1890, 2–3.

²⁹⁶ Nimim. Asko, ”Kirje Kuopiosta, (Karjalattaren kirjeenvaihtajalta.) Kuopio 11 p. tammik. 1891”, *Karjalatar* 5/1891, 2.

²⁹⁷ Nimim. Jukka, ”Rauman uutisia”, *Työkansa* 16/1909, 3.

²⁹⁸ Nimim. K. R., ”Työväenyhdistykset huvittelevat”, *Työmies* 36/1895, 1–2.

4. TANSSIN AIKA

Tanssimisesta oli tullut 1700-luvulta lähtien merkittävä vapaa-ajanviettomuoto. Alun perin tansseja järjestettiin Suomessa maaseudulla talkoopäivien päätteeksi. Muita mahdollisuuksia oli päästä tanssimaan esimerkiksi häissä. 1800-luvun lopulla yleistyivät silta- ja latotanssit sekä talonväen luvalla nurkkatanssit pirteissä. Näin tanssikulttuuri vaikutti myös nuorten seurustelutapojen kehittymiseen. Tanssitilanteen sosiaalista vuorovaikutusta säätelivät tavat ja tottumukset. Nuorten joukossa tanssitaidosta kehittyi vähitellen merkittävä arvoasemaan vaikuttava tekijä. Tärkeää suomalaisessa talonpoikaiskulttuurissa oli suvun ja perheen merkitys nuorten sosiaalistumisessa. 1900-luvun alussa nuorten elämässä yhä tärkeämmäksi nousivat nuorten omaan sukupuoleen sidotut ryhmät. Tähän vaikuttivat pareittain tanssiminen ja sen kautta nuorten omaksumat sukupuoliroolit ja käsitykset vastakkaisesta sukupuolesta. Tanssimisen sosiaalinen kanssakäyminen kanssa johti siihen, että nuorisoi alkoi kiinnittää enemmän huomiota esimerkiksi ulkonäkönsä.²⁹⁹

Tanssi voi olla abstrakti vallan, voiman ja politiikan symboli. Tanssia on kontrolloitu rajaamalla tanssi esimerkiksi tiettyihin tilaisuuksiin, kuten häihin, joissa tanssiminen on tapahtunut valvovien silmien alla. Nuorison omia vapaamuotoisia tanssitilaisuuksia, nurkkatansseja, on paheksuttu suuresti. Tämä tuli ilmi myös lehtiteksteissä. Tanssiminen ja siihen liittyvä mahdollinen seksuaalisuus ja muut paheet ovat nähty sen verta pahoina asioina, minkä takia tanssitilaisuuksia on pyritty rajoittamaan kaikin keinoin.³⁰⁰ Häihin verrattuja tilaisuuksia ovat olleet iltamat, joita on pidetty parempana kuin nurkkatansseja. Tässä luvussa käsitelen tanssin vaikutuksia yhteiskunnassa: miten tanssi käsitettiin paheena ja poiskitettävänä asiana sekä kenellä oli lupa tanssia ja milloin? Lähden liikkeelle tanssin vaaroista ja tanssin ongelmista tanssiajoissa. Lupa tanssia? -luvussa pohdin tanssin luvanvaraaisuutta eli verotusta ja sakkoja sekä pyrkimyksiä vähentää tanssimista. Esille tulevat myös säätyerot ja raittiusväen ongelmat tanssin suhteen.

4.1 Tanssien vaaraan!

Tupakoinnista nykyisin ajatellaan, että se on vaarallista, aiheuttaa tauteja ja tappaakin viimein.³⁰¹ Kärjistetysti samoja ajatuksia herätti myös tanssiminen. Ajateltiin, että tanssimisessa itsessään ei välttämättä ollut mitään pahaa tai vaarallista, mutta tanssimisen seuraukset saattoivat olla kohtalokkaat. Tanssien ja tanssimisen vaarat olivat moninaiset: oli tauteja, väsymystä, himokkuutta, siveettömyyttä ja synnillisyyttä. Otsikko ”Tanssien vaaraan!” kuvaa, miten tanssimalla kuljettiin kohti näitä vaaroja. Tanssin yhteydessä kirjoitetaan usein myös tappeluista, väkijuomista, tupakoinnista ja kortinpeluusta.

²⁹⁹ Yli-Jokipii 1999, 237–238; Hoppu 1998, 174; Hoppu 2003, 38.

³⁰⁰ Hoppu 1998, 166–167; Hanna 1979, 128–129.

³⁰¹ Lahtinen 2007, 169.

Tanssimalla pystyi menettämään myös terveytensä. Lehtiin kirjoittavat ovat vakavasti sitä mieltä, että tanssi – ja oikeastaan sen oheisilmiöt – eivät ole hyvästä nuorille ihmisille. Aluksi käsittelen tanssin aistillisuutta ja viettelevyyttä sekä siihen liitettyjä muita paheita viinoineen ja korttipeleineen. Seuraavaksi tarkastelen tanssia hyvinvoinnin ja siihen liitettyjen tautien näkökulmasta. Nuorison ja työväen tanssimisen vaaralliseksi teki vielä tanssihalu ja sosialismi, joihin pureudun lopuksi.

Tanssin viettelys

Työväenyhdistykset huvittelevat -kirjoituksessa korostetaan, että nuorisolle kuuluu tanssiminen. Huvia, jopa tanssiakin, pidetään nuorison luonteeseen kuuluvana ja suvaitaan, että nuoriso hakeutuu huvien pariin.³⁰² Tähän aikaan nuoriso pääsi kosketuksiin vastakkaisen sukupuolen kanssa ainoastaan tanssi-iltamien, erilaisten leikkien sekä yöjalassa käynnin eli öitsimisen yhteydessä. Tanssi on herättänyt voimakasta vastustusta, koska tanssi kytkeytyy läheisesti seksuaalisuuteen ja seksuaalisuus on olennainen osa ruumiillisuutta. Tanssia ei voi kuitenkaan alistaa pelkäksi seksuaalisuuden osa-alueeksi. Tanssin kautta välittyneet ruumiilliset kokemukset ovat tärkeitä pohjoismaisessa luterilaisessa kulttuuriympäristössä. Tanssin aistillisuuden tähden sitä on pyritty myös eri tavoin kontrolloimaan.³⁰³ Tämä korostuu lehtiteksteissä pelkoina ja käsityksinä tanssista paheena, joka pitää saada kitkettyä pois. Voitiin ajatella, että tanssia ei voinut tanssia vain tanssin tähden.

Nuorisoseuratoiminnassa mukana ollut Santeri Alkiokin myöntää, että liian monen nuorisoseuran iltamissa tanssitaan liikaa. ”Tanssi on luonteeltaan niitä huvittelukeinoja, joita nuoriso kohtuuden ja siveyden rajoissa pysyessään saattaa käyttää miellyttävänä, voimistelun tapaisena virkistyskeinänä. Mutta muuttuessa intohimoiseksi tanssikiihkoksi – joksi se hyvin helposti muuttuu –, vaikuttaa se mitä turmiollisimmin nuorison siveellisyyteen ja terveyteen.” Nuorisoseuroja ei saanut silti moittia siitä, ettei niillä ollut tarpeeksi jyrkkää kieltoa tanssimisen suhteen. Alkion mukaan monet seurat toimivat sellaisissa oloissa, joissa vanhat totutut tavat tuli poistaa varovaisesti.³⁰⁴ Tällä hän viittaa mahdollisesti maaseutuun, jossa nurkkatanssit olivat suuressa suosiossa. Niistä nuoriso ei hevillä luopunut.

Erityisesti raittiusväki ja kristillismieliset yhdistivät tanssiin synnin ja liiallisen himokkuuden, jonka valtaan kokemattomat nuoret helposti joutuivat. Vuoden 1901 raittiusyhdistysten äänenkannattajan *Väinämöisen* kirjoittaja aloittaa mielipidekirjoituksensa ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille” tällä tavoin:

Olen usein kuullut sekä puolustettavan että moitittavan tanssia, samoin muitakin huvia ja nautintoa. Varsin varma on sekin, että totinen ja valistunut kristittykin on

³⁰² Nimim. K. R., ”Työväenyhdistykset huvittelevat”, *Työmies* 36/1895, 1–2.

³⁰³ Hoppu 1998, 165–167.

³⁰⁴ Numminen 1961, 221.

useasti epätietoinen sellaisissa tilaisuuksissa ja saattaa muun muassa kysyä itseltään: Onkohan tanssi synnillistä vai luvallista? Ja tuskin lieneekään mikään elämän kysymys vaikeampi ratkaista, kuin juuri tämä. Sentähden vaatisi asia aivan puolueetonta tarkastelua.³⁰⁵

Kirjoittaja on epätietoinen siitä, voiko tanssia pitää syntinä vai ei. Hän pyrkii vaikuttamaan tanssimieltymyksiin ja punnitsee tanssia tarkasti ja monipuolisesti. Tanssia puolustavat ihmiset olivat ”maailmaan mieltyneitä” eli he halusivat vain huvitella ja viihtyä. Puolustavina kommentteina on todettu tanssin olevan välttämätöntä terveydelle. Se ”muka” virkistää sielun ja ruumiin voimia. Kirjoittajan tekstissä näkyy jako siihen, miten tanssi voidaan toisaalta mieltää huonoksi tai paremmaksi sen mukaan, kuka tanssii. Hän jakaa väestön kristittyihin ja huvitteleviin ihmisiin. Kristityt ovat hylänneet tanssimisen yksimielisesti. Huvit ovat käsitettävissä eri tavoin sen mukaan, katselevatko niitä ”lihallisen mielen elähyttämät” silmät vai ”hengellisen mielen hienotunteisuudella kirkkaasti teroitettut” silmät.³⁰⁶

Kangasalan kristillisen työväenyhdistyksen kokouksessa vuonna 1908 tuli ilmi, että tanssi ei sopinut kristityille, vaikka useat pitivät sitä ”viattomana”. Tärkein argumentti kokouksessa oli, että ”tanssi on turhanaikaista ja vaarallista, koska sen suojassa piilevät monet synnit kamalane seurauksineen”.³⁰⁷ Väinämöisen kirjoittaja korostaa taas kristillisyyden vaikutusta oikeanlaisessa tanssimisessä. Tanssia pystyy harjoittamaan mahdollisesti myös ”sydämensä puhtautta saastuttamatta”, jos on kasvatettu kristillisesti. Mutta harvoilla sydän pysyy tanssiessa tahraantumattomana. ”Viettelys on heikolle, tunteelliselle ihmiselle siinä tilaisuudessa liian suuri ja moni ajattele mattomasti lausuttu sana voi helposti painua nuoreen sydämeen ja sytyttää siellä tulen, joka ei suinkaan ole puhdas ja pyhä.” Tämän takia kirjoittaja kieltää kristillisiä perheitä päästämästä tyttäriään tanssimaan. Tanssiminen turmelee todennäköisemmin nuoren mielen.

Samalla tavoin Väinämöisessä vuonna 1898 kirjoittanut on sitä mieltä, että tanssista voi hurmaantua niin, ettei tanssia osaa lopettaa ajoissa. Hänen johtopäätöksensä on: jos huvista hurmaantuu, se kadottaa sivistävän ja virkistävän voimansa. Tällöin ”se ei enää tee ihmistä hyväksi, vaan pahaksi, se ei enää korota, vaan alentaa.” Tanssin ongelma on siis se, että harvat pystyvät tanssimaan viattomasti. Ainoastaan vanhempien valvonnassa ja sisarusten seurassa kotona on mahdollista tanssia viattomasti, koska tanssi ei ole silloin pääasia.³⁰⁸ Tällöin se ei aiheuttaisi syntiä vaan pysyisi mahdollisimman

³⁰⁵ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ ”Kangasalan krist. työv. yhdistyksellä”, *Työkansa* 147/1908, 3; nimim. H. K:ri, ”Kangasalan kr. t. y:n kokouksessa”, *Työkansa* 1/1909, 2.

³⁰⁸ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4; ”Nuorison huvituksesta”, *Väinämöinen* 17/1898, 3.

viattomana – pelkkänä tanssiliikuntana. Myös *Väinämöisen* kirjoittaja vuodelta 1901 sallisi tanssimisen lapsena sisarusten seurassa, koska silloin tanssi olisi vain leikkiä ja virkistävää liikuntaa eivätkä lapset tarvitsisi tanssimiseen ”hekumallista musiikkia”, ”pauhaavaa soitantoa” tai tanssivaatteita. Lapsilla ei ollut myöskään herännyt vielä seksuaaliset halut: ”[L]apsen tanssivat itse tanssin, itse liikkeen vuoksi, eikä suinkaan sen vuoksi, että miellyttäisivät ja keikailisivat.” Tällä tavoin tanssi olisi sallittua, mutta vanhempana himot estäisivät viattomana tanssimisen. Kirjoittaja päätelee, että tanssitavalla on myös vaikutusta tanssin moraaliin. Hän myöntää, että uskonnollisuus ei suoralta käsin tuominnut tanssijaa epäsiiveelliseksi.³⁰⁹

Väinämöisen kirjoittaja korostaa tanssimisen ”lihallisuutta” eli kahden ihmisen lähekkäisyyttä. Jos tähän vielä lisätään alkoholi ja sen kiihottava vaikutus, lopputulos ei voi olla myönteinen. Alkoholin myötä tanssista hurmaantuu niin, ettei sitä voi edes lopettaa. Tanssi aiheuttaa siten siiveettömyyttä ja muuta synnillistä toimintaa. Kirjoittaja tähdentää, että siiveiden ihmisten ei pitäisi hyväksyä tällaista.³¹⁰ Tanssi turmelee siis hyvät tavat ja siiveyden. Tästä on kärjistetty esimerkki vuodelta 1908, jolloin entisen tanssinopettajan, los angelesilaisen tanssiakatemian johtajan, professori F. A. Faulkenerin kirjoitus ”Tällaistaako tanssi?” julkaistaan useassa lehdessä ympäri Suomen. Hän kertoo tekstissään, miten sivistyneen perheen vanhemmat laittavat tyttärensä hienoon tanssikouluun. Siellä tyttö koskee tuntemattomiin miehiin opetellessaan tanssimaan. ”Niin ottaa hän ensi askeleensa ja samalla viskaa menemään Luojan antaman vaiston joka on kaikille puhtaille ja jaloille naisille johtaja ja suojelija tällaistenkin tapausten varalle.”³¹¹ Kertomus on yhdysvaltalainen näkökulma tanssikoulusta. Osa asioista on totuudenmukaisempaa kuin toinen osa, joka suorastaan pelottelee tanssin turmiollisuudella.

Tanssikoulussakaan opittu tanssi ei välttämättä ole kaikista viattominta Faulkenerin mukaan. Tanssikoulussa tyttö oppii rohkeutta ja kohtaamaan miehiä, jotka häntä imartelevat petollisesti. ”Nyt tulee tanssista epäpuhdas ja aistillinen nautinto.” Tytölle aiemmin tärkeät hyödylliset ja jalostavat puuhut menettävät merkityksensä ja viehätyksensä. Faulkenerin mukaan tyttö alkaisi lukea tanssiharjoitusten välillä huonoja romaaneja, joilla hän ”vain herättää ja ylläpitää epäpuhtaita ja alentavia himoja”. Tanssikurssien päättyessä tytön tanssiessa ”[h]än on täynnä synnin viehätystä”. ”Sielun on vallannut himojen mieliteot ja hän nauttii täysin siemauksin.” Faulkener kertoo: ”Kaunis ja jalo tyttö, joka kolme kuukautta sitten meni tanssikouluun puhtaana ja turmeltumattomana huomaa nyt hukanneensa kalleimman aarteen, mitä naisella voi olla.” Faulkener väittää nähneensä tuhansia kertoja kuvaamansa

³⁰⁹ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ Ks. esim. F. A. Faulkener, ”Tällaistaako tanssi?”, *Työkansa* 48/1908, 2–3; F. A. Faulkener, ”Tällaistaako tanssi?”, *Uusi Aura* 83/1908, 3–4; F. A. Faulkener, ”Tällaistaako tanssi?”, *Mikkelin Sanomat* 16/1908, 2; F. A. Faulkener, ”Tällaistaako tanssi?”, *Wiipurin* 86B/1908, 2; F. A. Faulkener, ”Tällaistaako tanssi?”, *Uusimaa* 77/1908, 2–3; ks. lisäksi ”Tanssi. (Jatkoa.)”, *Tähti* 69/1908, 3–4.

asian. Hän toteaa, että kaksi kolmesta kaikista langenneista työistä ovat langenneet tanssihuvien seurauksena.³¹² Tämän mukaan kuka tahansa tanssikin, tanssi oli syntistä. Tanssin syntisyys ei siis riippunut oikeastaan siitä, kuka tanssi. Tanssi johti syntiin ja turmioon hienoissakin tanssisaleissa, joissa herrasmiehet viettelivät kevytmielisiä naisia. Tällä tavoin Hopun tarkoittama tanssin symboliset merkitykset kohtaavat tanssijan ruumiillisuudessa ja seksuaalisuudessa. Symboliikkakin toimii hyvin konkreettisella tasolla. Tanssissa voidaan viitata suoraan esimerkiksi miehen ja naisen väliseen kanssakäymiseen.³¹³

Väinämöisen kirjoittaja on toisaalta toista mieltä tanssin viattomuudesta. Hän jatkaa mielenkiintoisesti: ”Mutta kaikki tanssit eivät ole yhtä likaisia ja inhoittavia”, kuten siisteissä saleissa pidettävät tanssit. Hän kuitenkin myöntää, että näillä on samankaltaisuuksia: alkoholinvaikutuksen alaisena hurmostila korostuu synnillisessä tanssissa ”törkeällä tavalla ja kömpelösti”. Siisteissä saleissa saman pystyy toteuttamaan kohteliaasti ja sivistyneesti. Hän myöntää myös, että ”lihallinen hurmaus on pääasiallinen ajovoima molemmissa tapauksissa.” Kritiikki johtuu siitä, että tanssiessa ollaan aivan liian lähellä toisiaan ja tehdään vapaasti tuttavuutta vastakkaisen sukupuolen kanssa.³¹⁴ Petri Hoppukin huomauttaa tanssin suhteen, että todellisuus on rakentunut ruumiillisen toiminnan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen välityksellä. Tanssihan koostuu usein sellaisista rakenteista ja merkityksistä, joita on vaikea selittää järjellisesti. Tanssin ollessa epämuodollista ruumiillisuuden välitön kokeminen nousee merkittävämmäksi asiaksi.³¹⁵ Ei ole siis ihme, että liiallinen läheisyys tanssiessa on herättänyt tähän aikaan kritiikkiä.

Tyypillisesti tanssitilanteita voidaan pitää poikkeavana todellisuutena. Juhlinnassa, johon voidaan lukea myös illanvietot ja muut vastaavat tilaisuudet, hierarkkisuus on taka-alalla. Tietynlainen sosiaalinen valvonta niissä on kuitenkin läsnä.³¹⁶ Poikkeavana todellisuutena niihin liittyvät erilaiset säännöt kuin muihin tilanteisiin. Niissä on mahdollista päästä koskettamaan tuntematonta luvan kanssa vaikkakin tietyin rajoituksin. Siksi tanssia puolustetaan myös sillä, että nuoret saavat tutustua toisiinsa. *Väinämöisen* kirjoittaja vuodelta 1898 on kuitenkin sitä mieltä, että tanssiessa ei voi saavuttaa rehellistä tuttavuutta. Yleensä silloin käyttäydytään paljon juhlallisemmin ja kohteliaammin kuin tavallisesti. Tällöin tuntemisesta tulee pinnallisempaa. Nuoriso on silloin ”tanssituulella”. He oppivat

³¹² Ks. esim. F. A. Faulkener, ”Tällaistako tanssi?”, *Työkansa* 48/1908, 2–3; F. A. Faulkener, ”Tällaistako tanssi?”, *Uusi Aura* 83/1908, 3–4; F. A. Faulkener, ”Tällaistako tanssi?”, *Mikkelin Sanomat* 16/1908, 2; F. A. Faulkener, ”Tällaistako tanssi?”, *Wiipuri* 86B/1908, 2; F. A. Faulkener, ”Tällaistako tanssi?”, *Uusimaa* 77/1908, 2–3; ks. lisäksi ”Tanssi. (Jatkoa.)”, *Tähti* 69/1908, 3–4.

³¹³ Hoppu 1998, 165–167.

³¹⁴ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4.

³¹⁵ Hoppu 1998, 172, 176.

³¹⁶ Hoppu 1998, 172.

itse asiassa vain tietämään, kuka osaa parhaiten tanssia. Siksi hän epäilee, ettei tansseista löytynyt puoliso ollut edes välttämättä se oikea eikä avioliitosta tullut onnellista.³¹⁷

Lehtiteksteissä korostuu nuorten kohtaamiset. Yleensä tanssia kritisoivat kirjoittajat eivät unohda todeta, että nuorisolle kuuluu hujut ja ilot. Yhtä lailla *Väinämöisenkin* kirjoittaja ottaa tekstissään kantaa nuoruuden iloihin:

Eikös sitä sitten nuorena saisi ensinkään iloita? Pitääkö ihmisen oleman aina koko ikänsä totinen, kuin tonttu tuvan nurkassa? Voihan ihminen tanssia itse tanssin vuoksi ilman mitään sivutarkoituksia.³¹⁸

Onko tämä sitten mahdollista: tanssia ainoastaan tanssin vuoksi? Tanssiessa informaatiota välittyy sekä visuaalisesti havaittavana tanssina, pukeutumisena että musiikin auditiivisena esityksenä. Tanssija aistii sen lisäksi vielä parinsa kehon hajun ja lämmön.³¹⁹ Tämän huomasi kirjoittajakin ja huomauttaa: ”Jätä pois tunteita ärsyttävä tanssisoitanto ja pelaaminen, jätä pois ylöllinen tanssipuku, niin saamme nähdä, kuinka moni silloin tanssii itse tanssin vuoksi!” Tanssin himokkuus saattoikin siis johtua vain oheisrekvisiitasta: soitosta, nuorison laittautumisesta ja hienoista vaatteista. Nämä veivät nuoret hurmioon. Kirjoittajan mielestä vain lapsenmielinen pystyy tanssimaan mahdollisesti ilman sivutarkoituksia, vain tanssin tähden. Hän toteaaakin, että olisi petos väittää nuorison tanssivan vain tanssin tähden. Kehon voimisteluna ja säännöllisenä pyörimisenä tanssia ei tarvitsisi hyljätä liikunnan muotona. ”Tanssi itsessään ei ole moitittavaa, vaan niissä vallitsevat sivuseikat, jotka useinkin muuttuvat pää-asioiksi, joiden tähden useimmat käyvätkin tanssissa.”³²⁰ Yksi pahe tanssissa oli tanssin tunnepitoisuus ja toisen ihmisen kosketus, jotka aiheuttivat paheksuntaa. Ajatukset tanssimisestä vie-raan ihmisen kanssa aiheutti sen verran vahvan tunteen lihallisista himoista ja hurmoksen tilasta, ettei pelkkä liikunnasta nauttiminen voinut olla selvästikään syynä tanssimiselle. Tanssimaan tulon syynä saattoi olla vain musiikki ja vastakkainen sukupuoli.

Vaikka tanssi käsitettiin yleensä syntiseksi, siitä ei haluttu luopua. *Kansan Lehdessä* vuonna 1902 nimimerkki Tähystäjä lainaa Matti Kurikkaa, joka kyseenalaisti kunnolla tanssin syntisyyden:

”Mistä syystä tanssia pidetään syntinä?” Siksi, että sitä niin usein väärin käytetään. Mutta mitä ei väärinkäytetä? Eikö avioliittoa, eikö uskontoa? Totta puhuen näyttää siltä kuin väärinkäytökset olisivat suurimpina juuri kallempain asiain yhteydessä.³²¹

³¹⁷ ”Nuorison huvituksesta”, *Väinämöinen* 17/1898, 3.

³¹⁸ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4.

³¹⁹ Hoppu 1998, 167.

³²⁰ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4.

³²¹ Nimim. Tähystäjä, ”Tähystyksiä”, *Kansan Lehti* 2/1902, 2–3.

Tanssin syntisyys johtui siis siitä, että tanssia käytettiin väärin. Toisaalta taas oli muitakin asioita, mitä käytettiin väärin, kuten avioliittoa tai uskontoa, mutta niiden syntisyyttä ei kukaan kyseenalaistanut. Nimimerkki Savon ukko vertaa tanssikoulun oppeja muiden koulujen oppeihin, ja on sitä mieltä, että siitä seuraa vain turmio ja synti, jos jotain oppiansa ja taitoansa käyttää väärin. Hän jatkaa: ”Se myöskin suuri synti, kun sitä harjoitetaan siinä kunnian himon pyynnössä, että tahdotaan näyttää, jotta näin minä osaan.”³²²

Tanssia pidettiin myös perisyntinä: ”Tanssi, joka on tuhatvuotinen perintö jo muinaispakanuuden ajoilta, tuo ’perisynti’ on kiivennyt vielä vuosisadallamme aika vauhtiin”.³²³ Nimimerkki Katuralli jatkaa:

Sanotaan kyllä, että ”nuori elämän haluinen olento tarvitsee voimistelua”. Onkohan tuommoinen soiton avulla ”myllementinen”, usein yökauden kestävä raskas työ mitään voimistelua? Suomen kansan tanssissa pistää esiin vielä epäonnistuneet, melkein pä rumat liikkeet, sitä paitsi on tanssikappaleiden soittajilla niin mahdoton kiire, että ne jotka sitä työksi toimittaa täytyy reuhtoa, että luulisi koko maailman päälleen kaatuvan.³²⁴

Nimimerkki Vilppulalainen on toista mieltä kirjoittaessaan maaseutukirjeen *Aamulehteen* vuonna 1905:

Varsinkin tanssin aikana – joka tšekäläisten vaatimusten mukaan kesti aamuun asti – näytti tuo ahtaaseen sikermään sullottu pyörivä parvi koskelta, jonka suuret vesimäärät tenhottomina seuraavat jonkun vastustamattoman voiman määräyksiä. Tuo vastustamaton voima se oli – kantele, jonka soittajalta sormet särkyi, veri vuoti kyntten alta nahat näppiä nenistä.³²⁵

Kirjoittaja runoilee osuvasti tanssin hurmiollisuudesta. ”Pyörivä parvi” kuvastaa tanssijoita esimerkiksi polkan tai valssin tahdissa ja ”suuret vesimäärät” ahtausta tanssilattialla niin, että tanssijat liikkuvat vain virran mukana musiikin tahtiin. Tanssijoiden ”vastustamaton voima”, joka heitä liikutti, oli musiikki. Soittaja soitti selvästi lähes taukoamatta aamuyöhön asti.

Kun tanssia käytetään vallan tai manipulaation välineenä tai tanssia halutaan kontrolloida enemmän, tanssin symboliikan määrä kasvaa ja muuttuu abstraktimmaksi Hopun mukaan. Tanssi etäännytetään ruumiillisista kokemuksista. Siitä tehdään mahdollisimman ennalta määritelty. Nurkkatanssien sukupuolinen presentaatio ja ruumiillisuuden kokeminen tulee esille eri tavoin tanssijoissa ja tanssien katsojissa. Tanssija voi heittäytyä tanssiin koko kehollaan. Tanssija voi kokea sen välittömänä sukupuol-

³²² Nimim. Savon ukko, ”Sananen tanssista. (Työmiehen mietteitä.)” *Wiipurin Sanomat* 261/1888, 3.

³²³ Nimim. Katuralli, ”Juupajoelta”, *Kansan Lehti* 178/1909, 3.

³²⁴ Ibid.

³²⁵ Nimim. Vilppulalainen, ”Maaseutukirjeitä. Kirje Vilppulasta. Vilppula 26.4.05”, *Aamulehti* 98/1905, 3.

lisena kokemisena, kun taas katsoja voi nähdä sen joko kauniin nuoren rakkauden symbolina tai synnillisyyden ja irstauden ruumiillistumana.³²⁶ Tämä on vaikuttanut siihen, miten tanssi on vietelty nuorison.

Tanssiin liitetyt paheet

Vielä 1870-luvulla viina turmeli kylän nuorison ja tanssit ja muut synnilliset hovit vetivät nuorison kauemmaksi Jumalasta ja kristillisyydestä.³²⁷ Paheiden vastakohtana pidettiin kristillisiä hyveitä. *Väinämöisessä* vuonna 1902 listataan kristittyjen kieltäytymisohjeita. Kristittyjen tulisi kieltäytyä kaikesta, mikä olisi saattanut vahingoittaa kanssakristittyjä. Tällaisia olivat esimerkiksi kortinpeluu sekä teatterissa, sirkus- ja tanssihuveissa käyminen. Näistä ei välttämättä itse turmeltuisi, ”mutta niiden vaikutus on vahingoittanut tuhansia kanssakristityitäsi. Kaikkien epäilyttävien huvitusten varmin puoli on ulkopuoli.”³²⁸ Tanssiminen oli tämän perusteella hyvinkin kielteisessä asemassa kristillismielisten opeissa, joita yritettiin jakaa ihmisille. Toinen puoli asiassa oli se, kuinka paljon kansa noudatti näitä.

Vihdin Läntisen kristillisen työväenyhdistyksen vuoden 1907 kokouksessa toivottiin, että nuoriso luopuisi yöjuoksun, korttipelien ja nurkkatanssin lisäksi yleisesti hyväksytyistä perhejuhlatansseista, koska nämäkin ”väärin käytettyinä tuovat mukanaan pahennusta”. Nimimerkki Veljeys toteaa tähän, että nuorisolle tulisi tarjota jotain poisotetun tilalle. Sen pitäisi olla henkistä, ylevää ja jaloa, kuten urheilua tai opettavia viattomia leikkejä. Tällöin nuorison mieli ohjattaisiin ”terveeseen, raittiiseen kristilliseen suuntaan”.³²⁹ Samaa mieltä oltiin nuorisoseuroissa. Ne vastustivat kiivaasti tanssimisen kanssa yhtä huonossa valossa ollutta nuorison öitsimistä. Se oli keskusteltavana useissa eri kokouksissa, ja suurin osa oli vastustavalla kannalla. Toisaalta välillä joku saattoi huomauttaa, että öitsiminen oli ikivanha kosimistapa, joka ei ollut kaikkialla vaikuttanut kansan siveystason alentumiseen. Tapa oli kuitenkin hylättävä. Nuorisoseurojen olisi järjestettävä ohjattua toimintaa, kuten yhteisiä kävely- ja veneretkiä, ja yritettävä näin vieroittaa nuoriso öitsimistavoistaan.³³⁰

Työväenyhdistyksissä valitettiin samaa, että nuoriso harrasti ainoastaan korttipelejä, tanssia ja irstailua eikä innostunut ollenkaan työväenasiasta. Työväenyhdistysten tulo maaseudulle kuitenkin paransi maaseudun tilannetta, koska työväenyhdistykset löysivät sellaisen väen, joka oli tottunut nurkkatansseihin sivu- ja jälkiseurauksineen. Työväenliike pystyi pääasiassa totuttamaan heidät järjestettyyn

³²⁶ Hoppu 1998, 168.

³²⁷ Nimim. N. H., ”Maaseutukirjeitä. Kangasalta. (Lapsuuden leikkitovereille)”, *Työkansa* 36/1908, 3–4.

³²⁸ ”Kieltäytyminen Kristuksen tähden”, *Väinämöinen* 37/1902, 1. Ks. myös Eero Järvinen, ”Suomen Kr.t. Liiton hallinnon kokous Helsingissä tammik. 3 ja 4 p:nä 1908”, *Työkansa* 3/1908, 3.

³²⁹ Nimim. Veljeys, ”Kristillis. työväenliikkeen alalta. Vihdin Länt kr. t. y:n”, *Työkansa* 16/1908, 2.

³³⁰ Hästesko 1931, 105–106.

huvielämään ja sivistäviin harrastuksiin, jolloin maaseudulla väheni nurkkatanssit ja muut paheet Kortekankaan mukaan.³³¹

Raittiusseuroissa suurimpana huolenaiheena oli viinan juonti. Vuosisadan raittiusaatteen suosioon liittyi uudenlainen näkökulma alkoholin juomisesta paheena. Vanhasta ja perinteisestä juomiskulttuurista luopuminen nähtiin hyväksyttävänä ja jopa toivottavana asiana. Juomisen lopettaminen vaati suurta itsekuria. Pertti Alasuutari korostaa, että juomiskulttuuri nähtiin ”luonnontilaisena”, moraalittomana ja omaa nautintoa hakevana toimintana. Raittiusaate antoi mahdollisuuden itsekurin ylläpitämiseen ja juomishimon kitkemiseen yhteiskunnasta.³³² Juomishimoon verrattiin tanssimista, mistä luopuminen vaati myös itsekuria. Se nähtiin yhtä lailla ”luonnontilaisena”, moraalittomana ja omaa nautintoa hakevana toimintana.

Tanssiaiheisissa teksteissä vedotaan usein Snellmaniin, Lönnotiin tai muihin aikansa vaikuttajiin antiikin filosofiin myöten, kuten nimimerkki A. W., joka kertoo merkittävän asian tanssin ja alkoholin juomisen samankaltaisuuksista:

Tanssin viattomuuden kanssa on melkein sama laita, kuin kohtuullisen ryyppimisen ja korttipelin. Kohtuullinen väkijuomien nauttiminen, esim. ei ole turmiollinen terveydelle eikä siveellisyydelle, mutta koska kaikki juoppous on juuri siitä alkunsa saanut, niin on juuri tuo k o h t u l l i s u s hyljättävä. [...] Että Suomen kansa yleensä pitää tanssihuvit sopimattomana, ei ole ihmeteltävää, koska pakanalliset vakavammat filosofitkin ovat olleet sitä mieltä. [...] Tietty kyllä on, että tanssia eli hyppyä tavataan joskus uskonnonkin vaikutuksen yhteydessä, esim. W. Testamentissa kiitoksen ja riemun osoituksena, [...] Mutta ajan henki on antanut niille toisen merkityksen. Syystä kyllä kummastellaan joitakuuta lahkolaisseuroja, joiden sivistymättömimmät jäsenet toisinaan osoittavat uskonriemunsa riehuvilla liikunnoilla.³³³

Toisaalta tanssia siis saisi kohtuudella, mutta yleensä se ei jäänyt kohtuuteen, kuten väkijuomien käytössä ja korttipeleissäkään, joten näitä paheita ei saanut harrastaa ollenkaan. A. W. perustelee kantansa tanssiin historiallisten ihmisten mielipiteillä. Filosofeista hän mainitsee Ciceron, joka sanoo, että ”[e]i viisas ihminen tanssaa, ellei hän ole juovuksissa” ja Senecan, joka kirjoittaa, ”ettei mikään niin helposti hyviä tapoja turmele, kuin senlaiset hovit, sillä niissä pahe hekuman kautta keviästi sydämiin luikahtaa. Niistä palajaa ihminen kevytmielisempänä, (y. m.) kuin sinne mennessään”. Vanhan Testamentin esimerkit tanssista ovat taas positiivissävytteisiä: Mooses ja Mirjam kiittivät ”Jumalaa ’kanteleilla ja hypyillä’”. Hän kuitenkin toteaa, että ajan henki on muuttunut tähän päivään

³³¹ Kortekangas 1967, 102–103; ks. esim. nimim. –ni–, ”Kirjeitä. Ruoveden Kekkoselta”, *Kansan Lehti* 63/1910, 4; nimim. Kyösti, ”Teiskosta”, *Kansan Lehti* 123/1910, 4.

³³² Alasuutari 2011, 53.

³³³ Nimim. A. W., ”U. Suomettaren Toimitukselle. Mille kannalle on ’Raittiuden Ystävien’ seuran asettuminen yleisien huvien suhteen?”, *Uusi Suometar* 37/1886, 3.

tullessa. Erilaisten lahkolaisten riemuitsemista hyppimisillä ja muilla epämääräisillä liikkeillä pidetään jo sivistymättömänä. A. W. toteaa lopuksi ennen kuin alkaa näytelmien osalta puimaan samaa asiaa: ”Seuratkaamme vanhain esimerkkiä kaikessa, mitä hyvää on.”³³⁴ Tällä hän tarkoittaa, että historialliset esimerkit osoittavat, että tanssimista on pidetty enemmän huonona asiana eikä sitä kannata vielääkään suosia raittiusseurojen huveissa.

Väinämöiseen kirjoittanut pitää paheiden – alkoholijuomien, tupakan, tanssi-iltamien ja näytelmien – mainostamista kiellettävänä asiana. Näitä paheita mainostaneet lehdet olivat huonompia kuin toiset.³³⁵ Mainostenkin houkuttamana sekä alkoholin juojat ja tanssijat kuluttivat rahansa helpommin kyseisiin paheisiin. Rahan käytöstä huomautettiin vuonna 1901 *Väinämöisessä*:

Juomari [... ja t]anssija ei millänsäkään siitä, kuinka monta markkaa häneltä kului [”viinanuijaan” tai] tanssi-iltana, sitä vastoin kun hänen pitäisi ostaa kirja tai tilata hyvä lehti tai maksaa rehellisen työmiehen ansaittu, kohtuullinen palkka, niin saattaa hän olla kyllä valmis tinkimään.³³⁶

Mutta se, mitä himoitsee, siihen yleensä kuluttaa rahansa ja aikansa. Varat, jotka käytetään tanssimiseen, olisi kannattanut kirjoittajan mukaan käyttää enemmän jalompiin ja sivistävämpiin toimiin. Varmemman ja pysyvemmän ilon olisi tuottanut esimerkiksi ”onnettomain ja hätää kärsiväin” auttaminen. Tanssimallahan häviää vain aikaa, omaisuutta ja voimaa, jolloin menetykset tanssijalle ovat suuremmat kuin hyöty. Tanssijalle ja viinan käyttäjälle oma harrastus oli kuitenkin tärkeämpi. Luonnollisesti silloin piti tinkiä kaikesta muusta. Kirjoittaja vetoaa lopulta lukijoihin todeten: ”Et suinkaan sinä, hyvä lukija, tahtone kuulua näiden, omia taipumuksiansa sokeasti jumaloivien joukkoon.”³³⁷

Aamulehteen vuonna 1900 kirjoittanut huomauttaa myös rahankäytöstä ja arvioi ”jalostuttavia iltahuveja” sen perusteella, että siellä on vain tanssia ja juopuneita ihmisiä. Hän on sitä mieltä, että mitä suuremmat juhlat ovat tulossa, sen enemmän ihmiset hankkivat väkijuomia ja juopuvat. Tällöin ei edes köyhyys haittaa ja varaa on maksaa itsensä sisälle vaikka minkälaisiin ”jalostuttaviin” iltahuveihin. Tällaiset henkilöt turmelevat jalot iltamat, koska he rettelöivät ja kiroilevat siellä vielä lastenkin läsnä ollessa. Tanssilla houkuttelevat jalostuttavat iltamat ovat muuttuneet ”raittiuutta harrastaville kansalaisille ’inhottaviksi’.”³³⁸ Kirjoittaja halusi korostaa, että yhdistykset eivät täyttäneet lupauksia sivistävistä iltamista. Iltamienvietosta jäi mieleen vain juopuneet ihmiset ja tanssi.

³³⁴ Nimim. A. W., ”U. Suomettaren Toimitukselle. Mille kannalle on ’Raittiuden Ystävien’ seuran asettuminen yleisien huvien suhteen?”, *Uusi Suometar* 37/1886, 3; ks. myös nimim. Savon ukko, ”Sananen tanssista. (Työmiehen mietteitä.)”, *Wiipurin Sanomat* 261/1888, 3.

³³⁵ ”Aliettimistä tähän aikaan”, *Väinämöinen* 39/1900, 1; ks. esim. myös ”Syy kiitollisuuteen”, *Väinämöinen* 4/1900, 2.

³³⁶ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4.

³³⁷ Ibid.

³³⁸ ”Jalostuttavia iltahuvia”, *Aamulehti* 303/1900, 3–4.

Vuodesta 1903 lähtien Tampereen kunnallinen kieltolaki vaikutti viinan käyttöön ympäristöpitäjiä myöten.³³⁹ Siurossa ei kuitenkaan niin merkittävästi. Siellä Nuutilan kartanon läheisyydessä harrastettiin tanssimista enemmän kuin muualla lähipitäjissä. Tansseja varten tehtiin ”möyrykaljaakin” houkuttimeksi tanssijoille.³⁴⁰ Toisaalta taas alkoholin juomista yritettiin vähentää iltamienviottotavoista. Ähtäristä kertovassa tekstissä vuonna 1905 korostetaan, ettei päihtyneitä suvaittu iltamissa. Juomahaluiset eivät saaneet tulla iltamiin ”häiritsemään rauhallisten ihmisten oloa”. Kuitenkaan tämä toivomus ei aina toteutunut eikä viinan juonti välttämättä haitannut edes menoa. Esimerkiksi samana vuonna Myrskylässä jäsenet olivat olleet tyytyväisiä perheiltamaan tansseineen, ”vaikka useat olivatkin 'mikon tuulella’³⁴¹”.³⁴²

Yleisesti toivotaan iltamissa olijoilta, että ”ennen kaikkea jätettäköön väkijuomat nauttimatta”.³⁴³ Suurempana paheena kuitenkin pidettiin näin alkoholia kuin tanssia, vaikkakin tanssiakaan ei saanut liikaa. Väkijuomien käyttöön johti lopulta myös tappeluihin, joista kirjoitettiin erityisesti, kun ne tapahtuivat tanssia sisältäneissä tilaisuuksissa. *Kansan Lehdessä* nimimerkki Risu kirjoittaa Pirkkalasta vuonna 1903 hieman kyseenalaistaen työväenaatteen ja kärjistäen huvien paheellisen ihanuuden:

Sitä kyllä jotkut sanovat, ettei tämän kylän työväestä aatteesta tiedä hölyn pölyä, vaan viis siitä. Tietäähän se tanssista ja tappelemisestä. Ja mitäpä muuta oikea kunnan työväki tarvitsis tietää? Sanovat, että luentokurssit olisivat tarpeen, vaan me valtava enemmistö emme ole sitä mieltä. Luentokurssit vievät takaisin meidän aineellista edistystämme, vaan sen sijaan tanssit ovat ne jotka tuottavat hyvän tahdon, Luentokursseihin apua tarvitsis muualtakin, mutta tansseja saamme panna toimeen itse. Ei siis luentokursseja, vaan tansseja, ei henkisyttä, vaan ainetta me harrastamme. Eläköön aineelliset pyrintömme.³⁴⁴

Kirjoituksessa on selvästi häivähdys myös tavallisen kansan mielipidettä siitä, mikä oli tarpeellista ja mikä hauskaa. Työväkeä ei kiinnostanut näin ollen aina luentokurssit niin paljon, että niihin olisi tullut väkeä. Tanssiminen miellettiin paremmaksi puuhaksi jo siksi, että tanssien toimeen paneminen oli helpompaa.

Kuitenkin tansseja, joissa tapeltiin, oli enemmän maaseudulla porvariensa taloissa, joissa yleisesti lähes kaikissa oli joskus tansseja toimeenpantu kirjoittajan mukaan: ”Nämä tällaiset tanssit ovatkin yleensä porvariemme suosimia. Ei ole taloa jossa ei ole tanssia toimeenpantu.”³⁴⁵ Vaikka porvarit syyllistivät

³³⁹ Kortekangas 1967, 90.

³⁴⁰ Nimim. Kokelas, ”Siurosta”, *Kansan Lehti* 125/1903, 3.

³⁴¹ ”Mikon tuulella” -sanonta juontuu Mikkelin-päivästä, 29.9., jolloin palvelusväellä alkoi vapaaviikko ja jolloin maaseudun salakapakat saivat heistä asiakkaita. Lehtonen 1994, 103–104.

³⁴² Nimim. –kk–, ”Ätsäristä”, *Kansan Lehti* 111/1905, 3; nimim. P, ”Myrskylästä”, *Kansan Lehti* 114/1905, 3.

³⁴³ nimim. Kaari, ”Lapualta”, *Kansan Lehti* 49B/1905, 2.

³⁴⁴ Nimim. Risu, ”Pirkkalasta”, *Kansan Lehti* 104/1903, 3.

³⁴⁵ ”Navakka tappelu”, *Kansan Lehti* 181/1910, 2.

työväkeä tanssimisesta ja kielsivät heitä tanssimasta, mahdollisesti he tanssivat ja joivat samalla paljon hurjemmin kuin työväki. Tappeluiden uutisointi tansseissa lisääntyi huomattavasti vuodesta 1905 eteenpäin. Nimimerkki Käsäkoura kertoo vuonna 1908, että Kangasalan suomettarelaiset, jotka vastustavat kaikenlaisia kansansivistämispyrkimyksiä, taas ”antavat kovin mielellään huoneitaan erään ’pompposakin’ käytettäväksi; kun nämä ’iltamiaan’ puuhaavat”. ”[T]ämän surkean sakin ’iltamissa”” pääasiana on tanssi ja tappelu. Käsäkoura on sitä mieltä, että suomettarelaisille on parempi, että ”[m]itä raaimpana kansa pysyy, sitä parempi heille”. Hän vetoaa, etteivät kunnolliset työläiset menisi tällaisiin iltamiin, jossa vain tapellaan tanssin lomassa.³⁴⁶ Perimmäinen viesti oli tanssin käyttö kilpailun välineenä: kuka menee ja kenen iltamiin. Käsäkoura on huomannut, että varakkaampien talollisten järjestämissä iltamissa ei ole muuta kuin tanssia. Niihin ottaa osaa myös juopunut väki, joka aiheuttaa tanssin ohen vielä tappeluita ja muita paheita.

Tanssin taudit

Nimimerkki Savon ukolla on mielipide tanssista ja sen terveellisyydestä:

Kaikki leikit, viattomasti käytettyinä, lienevät huviksi ihmiskunnalle laitetut tähän matoiseen maailmaan. Niinpä tanssiminenkin, kun se taidolla käytetään, niin ett’ei yli voimien riehuta, on hupainen leikki nuorison keskuudessa. Voimistelun sijasta myöskin tasaisesti käytettynä, mahtaa tanssiminen olla raittiissa huoneessa ruumiille terveellistä ja virkistävää. Mutta suuressa joukossa, kovasti ja pitkään yhtä mittaa tanssiminen ei suinkaan ole terveellistä. Sitä kuitenkin näkyy olevan tapana tehdä [...] Silloin tanssiminen ei ole enää hovin ja voimistelun sijassa, [...] Silloin se myöskin tuottaa ruumiillista vammaa ja niin muodoin sielullekin tekee tekee rasitusta ja vaivaa. [...] Esim. kun ensin sitä tehdään niin paljon, että oikein hikoaa ja sitte kun mennään hikisenä kylmään, niin saadaan ikuinen tauti. Jos vielä halvaus tapaa, niin ell’ei paikalle kuole, niin ei tervettäkään tule ikinään.³⁴⁷

Tanssimisen yhteydessä saattoi sairastua yllättäviin asioihin. Tanssiin liitettyjen paheiden lisäksi tanssissa kyti taudin siemeniä. Erityisesti ajateltiin L:a-nimimerkin tapaan, että koko yön tanssimisen jälkeen pää ja silmät olivat raskaat valvomisesta sekä työkyky oli normaalia huonompi. Huvit olivat vieneet myös suuren loven pienistä rahoista. L:a huomauttaa vielä tanssimisen muista ”monista sivuvarjopuolista, joista, esim. tanssihuveilla ja varsinkin sellaisilla työväen keskuudessa toimeenpannuilla on.”³⁴⁸

Tupakoinnista huomautetaan yllättävän useaan otteeseen tanssimisen yhteydessä. Erityisesti *Väinämöisessä* korostetaan tanssin yhteyttä tupakanpolttoon. *Väinämöisessä* vuonna 1897 urheilua raittiissa ilmassa pidetään parempana kuin tanssia. Tehtaissa työskentelevien tulisi työn vastapainoksi liikkua enemmän raittiissa ulkoilmassa. ”Vilkas toimiminen raittiissa ja avarassa ulkoluonnossa on

³⁴⁶ Nimim. Käsäkoura, ”Kangasalan Kuohenmaasta”, *Kansan Lehti* 72/1908, 4.

³⁴⁷ Nimim. Savon ukko, ”Sananen tanssista. (Työmiehen mietteitä.)” *Wiipurin Sanomat* 261/1888, 3.

³⁴⁸ Nimim. L:a, ”Säästäväisyydestä. (Jatkoa n:o 220.)”, *Aamulehti* 224/1900, 2.

ruumiille ja sielulle varmaankin monin verroin edullisempaa, kuin esim. yöttiset tanssit³⁴⁹ pölyisissä ja tupakansavulla täytetyissä huoneissa”.³⁵⁰

Toisessa kirjoituksessa samana vuonna korostetaan, että yhtä lailla maalla kuin kaupungeissa tupakoidaan tansseissa. Kirjoituksessa vedotaan, että elämässä tulisi tehdä muutakin kuin vain ”tupakoida, juopotella ja tanssia”. Sinä vuonna on kolmaskin huomautus tupakoinnista tanssitilaisuuksissa. Kirjoittaja toteaa, että tupakoinnista voi olla vahinkoakin: kerran tanssin aikana miehen tupakasta putosi tuli naisen vaatteille ja poltti ne pilalle. Kirjoittaja ei ollut tanssia vastaan, vaan korostaa enemmän sitä, että naisen tulisi huomauttaa miehelle tanssiin hakiessaan tupakoinnista. Tanssin aikanaan ei saisi tupakoida.³⁵¹ Tupakoimista kuitenkin pidettiin tuolloin aikuisuuden ja miehekkyyden merkkinä.³⁵² Joten ei ollut ihme, että tanssiessakin piti näyttää miehekkäältä polttaen vähän paperossia. Tupakoinnista oli keskustelua myös kokouksissa. Ainakin Länsi-Teiskon työväenyhdistys päätti vuonna 1909, että tupakanpolttokielto koskisi iltamatilaisuuksissa pelkästään tanssi- ja ravintolahuoneita.³⁵³ Tämäkin oli edistystä tupakoinnista luopumiseen.

Nimimerkki Rasia on sitä mieltä, että tanssi ei sovi kristillisen työväenliikkeen toimintaan. Hän vastustaa tanssimista ja eniten tanssipaiikkoja, joissa ihmiset ovat ahtaasti pölyisessä ympäristössä. Tällaisessa tilassa ”tanssin ritkuttelu” aamuun asti ”turmelee ihmisten ruumiillisen terveyden”. Tanssipaiikoissa leviää taudin siemenet esimerkiksi keuhkotaudista.³⁵⁴ Toisessa *Työkansan* jutussa ihmetelläänkin, että keuhkotaudin vastustamiseksi pidetään arpajaiset, joissa tarjotaan alkoholijuomia ja lopuksi vielä tanssitaan. Kirjoittaja arvelee tarkoituksen pyhittävän keinot, koska käsitysten mukaan tanssi aiheuttaa keuhkotautia, jota pitäisi ehkäistä.³⁵⁵ Keuhkotaudin estämiseksi oli kuitenkin hyvä kerätä rahaa, koska keuhkotaudin yleisemmät leviämisen syyt olivat epähygieeniset olot sekä töissä että kodeissa.³⁵⁶

Tomun määrä oli suuri tanssipaiikoilla. Siksi sen ajateltiin aiheuttavan keuhkotautia. *Aamulehden* kirjoittaja vuodelta 1900 toteaa, että työntekijöitä ei tahtonut saada riihitöihin tomun takia.³⁵⁷ Hän jatkaa, että nykyisin

saadaan nähdä ihmisten tanssia tepsuttavan vaarallisemman tomun seassa kuin riihitomu onkaan. Niin pitkälle ulottuu kevytmielisen ihmisen tanssihalu, että hän maksaa päästäkseen tanssissa syntyvän, hyvin usein terveydelle vaarallisen tomun sekaan hiessä päin palkattomasti hyppelemään, mutta ei tahdo mielellään mennä

³⁴⁹ ”Yöttiset tanssit” tarkoittavat yöllä tapahtuvaa tanssimista.

³⁵⁰ ”Vähän urheilusta”, *Väinämöinen* 4/1897, 2.

³⁵¹ ”Nuorisoseuroille”, *Väinämöinen* 15/1897; nimim. R. K., ”Nuorille miehille”, *Väinämöinen* 20/1897, 4.

³⁵² Lahtinen 2007, 90.

³⁵³ Nimim. Mi Mem., ”Puoleen riennot. Länsi-Teiskon t. y:llä”, *Kansan Lehti* 41/1909, 2.

³⁵⁴ Nimim. Rasia, ”Maaseutukirjeitä. Pakinoita Vilppulasta”, *Työkansa* 108/1910, 3.

³⁵⁵ ”Ihmettelyä ja kummastusta”, *Työkansa* 24/1908, 3.

³⁵⁶ Kortekangas 1965, 213.

³⁵⁷ ”Jalostuttavia iltahuvia”, *Aamulehti* 303/1900, 3–4.

palkan edessä riihi-tomun sekaan, vaikka kyllä tietääkin, että riihitomussa oleminen on tarpeellinen, vaan tanssitomuun meneminen on aivan tarpeeton, ainoastaan vanhan tavan orjuuden tyydytystä eikä mitään muuta.³⁵⁸

Kirjoittaja toteaa kärjekkäästi, että tanssiminen ei olisi suotavaa tällaisessa pölyssä. Tanssi on vain ”vanhan tavan orjuuden tyydytystä”. Tällä kirjoittaja vetoaa tanssin olevan vain totuttu tapa, mitä ei pysty kitkemään pois. ’Orjuudella’ hän tarkoittaa tanssin aistillisuutta ja himokkuutta, joka on orjuuttanut nuorison. Tanssihalun tyydyttämiselle ei ole edes väliä, että tanner vähän tömisee ja tomu pöli-see.

Vuoden 1910 kesän lopulla *Kansan Lehdessä* on kirjoitus, jossa todetaan, että Kurun Karjulankylässä työväenyhdistyksen toiminta on supistunut, jos mittana käytetään tanssia. Karjulankylässä ”[o]n luovuttu noista ainaisista tanssirenkutus-iltamista”. Nimimerkki Kullervo toteaa nuorison haluavan yhä edelleen tanssia, vaikka se tapahtuisikin ”millaisen tomun seassa tahansa”. Hän korostaa vielä, että villitys ei ole ainoastaan työläisnuorisossa vaan ”korkeammissakin piireissä”. Kirjoittaja ei halua kirjoituksessaan silti saarnata tanssista, koska hän kertoo olevansa tanssin ihailija, jos tanssista ei muodostu ainoa aate eikä ainoa ohjelmanumero iltamiin.³⁵⁹ Toisaalta Nimimerkki W. L. Kiikan Kiimajärveltä myöntää kiertelemättä tanssilla olevan vain haitallisia vaikutuksia. Hän moittii kristillisessä *Työkansassa* paikkakunnalla toimivia yhdistyksiä siitä, että ne ”kauniisti ’valistavat’ kansaa” enimmäkseen tanssi-iltamilla. Hän jatkaa: ”Minä olen kuitenkin yksi niistä, joka en usko tanssilla saatavan aikaan minkäänlaista ’valistusta’, sillä se on sellaista elämän iloa, jossa helposti menettää terveytensä, puhumattakaan monista muista tanssin turmiollisista seurauksista.”³⁶⁰

Turmiollisia seurauksia on monia *Väinämöiseen* kirjoittaneen mukaan:

Tanssin puolustajat [...] vakuuttavat tanssin olevan terveellistä. Kysyä sopii: Kuinka moni sitten on tanssinut itsellensä kadonneen terveytensä takaisin? [...] Usein näyttää siltä, että se, joka nuorena on yökaudet tanssinut, on nyt rampa ja jalaton, ja valittaa kuluneita nuoruutensa voimia, valittaa tanssi-öiden tuottamia vahingoita. Ihan varmaa on sekin, että moni on tanssin tähden – [...] vilustumisen vaikutuksesta – vaipunut tautivuoteen omaksi, vieläpä saanut kuoleman vammankin. Ja tämä se sitten muka on terveellistä!³⁶¹

Kirjoittaja vastustaa hyvin kärjekkäästi tanssin terveellisyyteen liittyviä väitteitä. Hänen mukaansa tanssissa ei ole oikeastaan mitään hyvää. Hän liioittelee asioita, mutta se on ainakin totta, että tansseista lähtiessä hikisenä on helppo vilustua kotimatalla, jolloin ilma on jo viilentynyt.

³⁵⁸ ”Jalostuttavia iltahuvia”, *Aamulehti* 303/1900, 3–4.

³⁵⁹ Nimim. Kullervo, ”Kirjeitä. Kurun Karjulasta”, *Kansan Lehti* 195/1910, 4.

³⁶⁰ Nimim. W. L., ”Maaseutukirjeitä. Kiikan Kiimajärveltä”, *Työkansa* 18/1908, 3.

³⁶¹ ”Vähän arvostelua. Sananen nuorille”, *Väinämöinen* 16/1901, 3–4.

Aamulehdessä vuonna 1900 kirjoittaja arvostelee työväenyhdistyksien ja nuorisoseurojen toimintaa. Hän huomauttaa, että yhdistysten säännöissä lukee poikkeuksetta: ”yhdistys panee toimeen jalostuttavia iltahuveja”. Hänen mukaansa kuitenkin kyseisissä iltahuveissa on ohjelmana ainoastaan ”tanssia ja ehkä joku yllytyspuhe”. Muuna ohjelmana voi kuulla ”huonosti esitetyn soittokappaleen ja jonkun ’monologin’ tai ulkoluvun tapaisesti esitetyn ilveilysnäytelmän.”³⁶² Hän jatkaa iltamien hauskumista:

Senlaiset iltahuvit eivät suinkaan voi olla ”jalostuttavia”, vaan päin vastoin mielen laatua ja terveyttä turmelevia. Kun ottaa huomioon, että noita ”jalostuttavia iltahuveja” tarjotaan yleisölle enimmäkseen rahan keräys tarkoituksessa, niin on helposti käsitettävissä mitä varten niitä pidetään juhlain aikana, jopa kaikkein tärkeimpinä kirkkojuhlinakin.³⁶³

Aamulehden kirjoittaja on hyvin vahvasti sitä mieltä, että yhdistysten iltamatoiminta ei vastaa tarkoitustaan. Ne eivät sivistä ollenkaan vaan pelkästään keräävät rahaa toimintaansa eikä niiden tarkoituksena olisi edes sivistää vaan ainoastaan viihdyttää yleisöä.

Pitkästäniemestä kirjoitetaan *Kansan Lehteen* vuonna 1903. Kirjoittaja valittaa, ettei siellä ollut muuta toimintaa kuin tanssia ja siitäkin sai nauttia vain juhlapäivinä. Vaikka tanssit järjestettiin konserttisalissa, ne olivat pikemminkin nurkkatanssien arvoiset. Kirjoittajan mukaan ne eivät olleet ollenkaan ”terveellistä henkistä ravintoa”, koska soittimena oli vain ”vanha harmonikkarämä”.³⁶⁴ Harmonikallahan soitettiin yleensä ainoastaan tanssi- ja viihdemusiikkia. Harmonikan koettiin houkuttelevan rahvaan vääränlaisen ja liian yksinkertaisen musiikin pariin. Yleisesti ajateltiin, ettei harmonikan soittaminen tarvinnut musiikin teorian tuntemusta eikä muutakaan musiikillista osaamista. Siksi harmonikansoittajia ei liiemmin arvostettu eikä harmonikan soittaminen ollut siten vakavasti otettavaa.³⁶⁵

1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä harmonikansoittajat työllistyivät ensi alkuun satunnaisesti kylän nuorison tai perhetilaisuuksissa, talkoissa, häissä ja nurkkatansseissa ja myöhemmin laajemmin kansanhuveissa, markkinoilla ja yhdistysten järjestämässä iltamissa.³⁶⁶ Iltamissa tanssisoitinhan oli yleensä harmonikka. *Kansan Lehdessä* kerrotaan toisestakin soittimesta, kanteleesta, jota käytettiin tanssien säestäjänä. Vuoden 1901 syksyllä Keuruulla talkoiden jälkeen nuoret saivat tanssia. Kirjoittajan mukaan harmonikka on menettänyt siellä merkityksensä soittokoneena ja tilalle olnotettu kantele. Hän toivoo, että kantele olisi laajemminkin käytössä tanssien säestäjänä. Myös torvisoittoa saat-

³⁶² ”Jalostuttavia iltahuvia”, *Aamulehti* 303/1900, 3–4.

³⁶³ ”Jalostuttavia iltahuvia”, *Aamulehti* 303/1900, 3–4.

³⁶⁴ Nimim. Sieppi, ”Pitkästäniemestä”, *Kansan Lehti* 121/1903, 2.

³⁶⁵ Tikka & Kurkela 2014, 8–14.

³⁶⁶ Tikka 2014, 163.

toi kuulla tanssien aikana riippuen siitä, oliko torvisoittokunta ollut muuten soittamassa paikalla. Kurun torvisoittokunnan iltamasta *Tampereen Sanomien* kirjoittaja mainitsee positiivisella tavalla: ”En-täs lopuksi? Hypikepyörike, johon nuoriso totutulla tavalla ryhtyi.” Hän kannattaa torvisoittokunnan iltamiin osallistumista, koska torvisoittokunnan musiikillinen anti on tärkeä osa paikkakunnan henkistä sivistystä. Musiikki on merkittävä osa iltamia, koska ”musiikilla on arvaamattoman suuri merkitys ihmisen henkiseen olemukseen”.³⁶⁷

Tanssiminen erilaisten soitinten säestyksellä oli eri tavoin kehittävää. Harmonikan soiton tahdissa tanssimista pidettiin epäterveellisempänä kuin kanteletta soittavan tai torvisoittokunnan soittaessa tanssin aikana. Sitäkään ei katsottu hyvällä, että tanssimusiikkia alettiin soittaa levyiltä. Tekniikan kehittyessä jo vuonna 1905 mainitaan, että iltamien ohjelmaan kuului muiden ohjelmanumeroiden ja tanssin lisäksi ”grammofoonin soittoa”. Gramofonilla oli tarkoitus soittaa myös iltamien lopuksi tanssimusiikkia. Pispalassa taas soitettiin Edisonin keksimää soitinta, joka oli kirjoittajan mukaan nimeltään ”honofooni” eli todennäköisesti siis fonografi.³⁶⁸ Näin ei tanssiminenkaan enää ollut kiinni soitotaitoisen henkilön puuttumisesta.

Tanssin epäterveellisyyteen viitaten 1900-luvun alussa uutisoidaan yhä enemmän iltamatanssien tai muiden tanssien tappeluista tai kuolemantapauksista. Erään kerran jo epäiltiin, että liiallinen tanssiminen oli aiheuttanut kuoleman 20-vuotiaalle tytölle:

Kuoli liiallisesta tanssimisesta? Tavallisuuden mukaan vietettiin helluntaijuhlaa Sotkamon nuorison keskuudessa tanssilla, jota ensimmäisenä juhlapäivänä aikasin illalla jo alettiin ja lopetettiin vasta aamupuolella yötä. Tästä lystistä nautti ehkä liiallisesti Kaikkolan talon tytär, joka mainittuna yönä tuli kipeäksi ja kuoli koviin tuskiin tiistaita vasten yöllä. Sanotaan liivin olleen liian lujalla ruumiin ympärillä ja siihen kun lisäksi ahkerasti tanssi, josta ehkä kuolema seurasi. [...] ³⁶⁹

Tanssiminen saattoi siis äityä hyvinkin vinhaksi. Edellisessä uutisessa oli kyseessä talon tytär, jolla oli ollut muodikkaat kureliivit yllään. Jos ne olivat olleet liian tiukalla, ne olivat painaneet keuhkoja. Tässäkään tilanteessa tanssi ei itse asiassa tappanut vaan syy oli lopulta jokin muu. Tanssimista syytettiin usein kaikesta mahdollisesta, vaikka asiat vain sattuivat tapahtumaan tanssimisen aikana tai sen jälkeen.

³⁶⁷ Ks. esim. ”Rukiinleikkuutalkoita”, *Kansan Lehti* 92/1901, 2; nimim. P, ”Myrskylästä”, *Kansan Lehti* 114/1905, 3; nimim. Vieras, ”Kirjekortti Kurusta”, *Tampereen Sanomat* 84/1909, 3.

³⁶⁸ Ks. esim. nimim. Pohja, ”Ahlaisista”, *Kansan Lehti* 122/1905, 3; nimim. -kk-, ”Ätsäristä”, *Kansan Lehti* 111/1905, 3; ”Pispalan V. P. K.”, *Kansan Lehti* 98/1905, 2.

³⁶⁹ ”Kuoli liiallisesta tanssimisesta?”, *Tampereen Sanomat* 135/1900, 2–3.

Tanssihalu ja sosialismi

Kansan Lehteen kirjoitetaan kuulumisia eri puolilta Suomea ja usein myös maaseudulta. Näissä kirjoituksissa korostuu nuorison tanssihalukkuus. Monessa tekstissä kerrotaan, että nuorison ainut harrastus on tanssiminen.³⁷⁰ Aikuiset kritisoivat nuorten huvittelunhalua. Heitä syytetään nautinnonhaluisiksi, jotka eivät ajatele yhtään tulevaisuuttaan.³⁷¹ Tammelan nuorisoseuran perustaja rautasorvari K. Sundblomin mielestä nuorisoseuran toiminta on poikennut alkuperäisistä aikeistaan. Seurassa huviteltiin liikaa näytelmillä ja tanssilla. Vaikka nuoriso on huvinhaluista ja kaipaa huvia, sitä ei saanut olla liikaa. Sundblom oli puhunut seuran vuosikokouksessa, mistä *Aamulehdessä* kirjoittanut on sitä mieltä, että Sundblomilla oli ”hyvin ahdas käsitys huvien suhteen, joka ainakin osassa yleisöä synnytti tyytymättömyyttä”.³⁷² Nuoriso halusi siis huvitella ja usein koettiin, että seurojen ja yhdistysten johdossa oli huveja kieltäviä ja ahdasmielisiä jäseniä. Oli toisiakin mielipiteitä. *Tammerfors Nyheterissä* B.-nimimerkin mielestä tanssia ja huvitella sai, jos muun toiminnan pystyi järjestämään sivistäväksi.³⁷³

Tanssikysymyksestä keskusteltiin jo 1880-luvulla. Turussa kuntakokouksessa oli kiivas keskustelu tanssin kuulumisesta Runebergin syntymäpäivän kunniaksi järjestettyyn juhlaan. Sekä tanssia vastaan että puolesta esitettiin mielipiteitä. Suutari I. Helanderin mielestä tanssia ei tarvita juhlissa, koska se aiheuttaa vain väentungosta. Selvästi oltiin tietoisia siis siitä, että tanssi oli suosittua, koska tohtori Kyrklundkin totesi, että juhlia ei voisi mielellään järjestää ilman tanssia. Puheenjohtaja d:r Spoof puolusti tanssia, koska juhlat järjestettäisiin kaupungintalolla, jossa ei ahtaus heti häiritsisi tanssimista. Kauppias Pousar piti taas tanssia tarpeettomana ja uskoi, että suurin osa suomea puhuvista on yleisesti samaa mieltä. Rovasti Malmström piti Pousarin mielipidettä erikoisena, koska hän piti tanssimista luonnollisena ja iloisena asiana. Nuorten tanssimisessa ei ollut mitään väärää, ja ylipäänsä koko yhteiskunnassa tanssiminen kuuluu tavallisiin julkisiin huveihin. Jos tanssiminen jätettäisiin pois juhlista, niihin tulisi ainoastaan vanhempaa väkeä. Pousar kiivastui, ettei hänen tanssikielteisyytään ymmärretty, koska myös tohtori Kyrklund totesi, että juhla tulee olla ilon eikä surun asialla, ja siksi sinne kuuluu myös tanssiminen. Kokouksessa pidettiin vielä pari puheenvuoroa, ja lopullinen päätös oli, että tanssi säilytettiin juhlaohjelmistossa.³⁷⁴

³⁷⁰ Ks. esim. nimim. Etelän poika, ”Raattius esitelmän”, *Kansan Lehti* 52/1899, 2.

³⁷¹ Tiihonen 2000, 185; Numminen 1961, 494–502.

³⁷² ”Tammelan nuorisoseuran vuosikokouksessa”, *Aamulehti* 255/1900, 2.

³⁷³ Nimim. B. ”Ej i rätt anda”, *Tammerfors Nyheter* 115/1897, 3.

³⁷⁴ ”Tammerfors d. 12 Jan. Vecko-revy. Dansfrågan vid kommunalmötet i Åbo”, *Tammerfors Aftonbladet* 4/1886, 2–3.

Tanssia ei haluttu kieltää, koska tanssin salliminen toi juhlakansan paikalle monipuolisemmin ja tanssimista pidettiin hyvänä ajanvietteenä ja iloisena asiana. Tanssihaluinen nuoriso ei välittänyt vakavammista harrastuksista, kuten keskusteluseuroista tai sivistävistä puheista.³⁷⁵ Tanssia pidettiin helposti iltamien parhaimpana osana.³⁷⁶ Yleisesti vuosisadan vaihteessa ajateltiin, ettei nuoriso saanut huvitella ja tanssia liikaa, vaan piti tehdä muutakin. Tampereen työväenyhdistys halusi nuoria mukaan toimintaansa. *Kansan Lehden* vuoden 1905 pakinan mukaan nuorillekin pitäisi tarjota heidän luonteensa mukaista toimintaa. Kirjoittajan mukaan syynä siihen, ettei nuoria nähdä niin usein työväenyhdistyksen toiminnassa oli se, että siellä ”muka ei ole keveämmälle ajanvietolle tilaa vaan ainoastaan punnitaan syviä yhteiskunnallisia ongelmoita ja suunnitellaan vaalikiihotusta y. m. joka ei aina huvita nuoria”. Pakinan kirjoittaja esittää mielipiteen, ettei vakavista periaatteista saanut tinkiä, mutta ei olisi saanut myöskään kieltää elämäniloa ja huvia. Huvin pitäisi olla oikeasti virkistävää.³⁷⁷ Virkistävään huvitteluun ei kuitenkaan kuulunut tanssiminen vaan selvästi toisenlainen huvittelu.

Nimimerkki Alkava huomauttaa vuonna 1906, että Kangasalan kirkonkylässä on työväkeä, joka ei halua kuulua mihinkään. Heidän päätarkoituksenaan on vain ”tehdä työtä toisen hyödyksi koko päivät aamusta iltaan, syödä, maata ja jos väliin vähäsen tanssia retkutella saa, siinä ihanteet ja toiveet”. Alkava syyttää saamattomuudesta ja sivistymättömyydestä heitä itseään mutta myös työväenyhdistyksen jäseniä, jotka eivät ole saaneet tällaisia ”kehittymättömiä ja raskaassa työssä tylsistyneitä” ”loiseläjä”-työkavereitaan mukaan yhdistyksen toimintaan sivistymään ja ajamaan oikeuksiaan.³⁷⁸ Kaikkia työväestöstä ei kiinnostanut vapaaehtoisesti omat oikeudet ja työväenaate niin paljon, että he olisivat kokeneet tarpeellisiksi liittyä työväenyhdistykseen aktiivisiksi jäseniksi.

Nimimerkki M. W–a manaa samaa asiaa jo vuonna 1899: Tampereella, teollisuuden pääkaupungissa, työväen järjestäytyminen on jäänyt puolitiehen. Tilaisuuteen, johon piti tulla lähes sata henkeä, tuli vain 15 jäsentä.³⁷⁹ Tästä nähdään, että työväki ei ollut aina aktiivinen järjestöasioissa. Tämä oli ongelma. Harvinaislaatuiseenkaan tilaisuuteen ei saapunut väkeä, jos siellä ei ollut jotain huvittavaa ja mielenkiintoista ohjelmaa. Nimimerkki M. W–a kärjistäen kirjoittaa ahkerien järjestötoiminnasta kiinnostuvista ja lopuista välinpitämättömistä työmiehistä:

Yksillä on työtaakka tavattoman suuri, kymmenittäin eri toimia, toiset ei välitä mistään mitään. Sitä on muutamilla ja hyvin suurella osalla ihmisiä niin erinomaisen hyvä halu elää toisten valmiilla, mitä tulee varsinkin yhteispyrintöihin. [...] Meidän ammattilaisia ja työmiehiä on kohoannut velttouden ja välinpitämättömyyden puuska, josta on niin vaikia päästä. Oma kuri, oma järjestys ei mitään merkitse vaan

³⁷⁵ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 150/1900, 2–3.

³⁷⁶ Ks. esim. ”Soarén”, *Tammerfors Nyheter* 25/1899, 3.

³⁷⁷ Nimim. Lippo, ”Pikku pakinaa”, *Kansan Lehti* 9/1905, 3.

³⁷⁸ Nimim. Alkava, ”Kirjeitä. Kangasalta”, *Kansan Lehti* 273/1906, 4.

³⁷⁹ Nimim. M. W–a, ”Tuohan tuo nyt on harrastusta”, *Kansan Lehti* 94/1899, 1.

kapitalistien ruoska se on jota pitää totella, jota pitää päästä uudelleen suutelemaan kaikessa entisajan kamaluudessa.³⁸⁰

Kirjoittajan mukaan vuosisadan vaihetta kuvastavat sanat ”laimeus, velttous ja välinpitämättömyys”. Toisaalta aikaa pidettiin järjestäytymisen aikana. Tosiasiassa, kuten kirjoittajakin pohtii, että aktiivien joukko oli pieni mutta sisukas. Jos heitä ei olisi ollut, työväki olisi joutunut tanssimaan enemmän työnantajien, kuten tehtaan omistajien, pillin mukaan. M. W–a pohtii, että jos suurta yleisöä ei saada liittymään ja toimimaan aktiivisemmin työväenyhdistyksissä, asiat voisivat muuttua huonompaan suuntaan.

Työväenyhdistyksistä liikkui myös mielipiteitä, ettei siellä tehtäisi mitään muuta kuin huviteltaisi.³⁸¹ *Työmiehessä* työväenyhdistyksiä puolustetaan tältä syytökseltä ainakin vuonna 1895. Työväenyhdistyksiä syytetään yleisesti liiallisesta huvittelunhalusta, joka nimimerkin K. R.:n mukaan on täysin aiheeton. Huvittelua on vain murto-osa yhdistysten toiminnasta, vaikka se saattaa olla näkyvin osa. Iltamien päätarkoituksena on kuitenkin sivistää erilaisilla esitelmillä, lauluilla ja kuvaelmilla. Tanssi on vain sivuasiasia. Kirjoituksessa myönnetään, että on vielä sellaisiakin iltamien järjestäjiä, jotka pitävät tanssia pääasiana, mutta ne ovat vähenemässä. Toisaalta myös ne, jotka tulevat iltamiin vain tanssin tähden, sivistyvät kuunnellessaan esitelmiä siten, ettei tanssi sitä voinut tuhota. Mallikelpoinen yhdistys on sellainen, joka tuomitsee huvit. Jos yhdistyksen nuorison annetaan huvitella, yhdistys saa huvittelijan maineen.³⁸²

Nimimerkki Moukka huomauttaa vuonna 1899 Forssan työväenyhdistyksestä samaa: tanssinto tähden työväenyhdistys on olemassa. Tämä tarkoittaisi sitä, että yhdistyksellä ei ole olemassa todellista tointa ollenkaan, jos siellä vain leikitään ja tanssitaan.³⁸³ Epäkohdalla oli kaksi puolta: Jos nuorison vapautta vähennettäisiin tanssin suhteen, niin puheita pidettäisiin pian tyhjille seinille. Jos taas puheita ei kuunnella, seurojen työ ei edistyisi. Puheidenpitäjät tulisivat olla vähintään omintakeisia, että heitä kuunneltaisiin. Parannuskeinot pitäisi tehdä myös hienovaraisesti, ettei tanssiminen siirtyisi takaisin nurkkatansseihin.³⁸⁴ Selvästi radikaalein muutos koskisi tanssin lopettamista iltamista, jolloin

³⁸⁰ Nimim. M. W–a, ”Tuohan tuo nyt on harrastusta”, *Kansan Lehti* 94/1899, 1.

³⁸¹ Esimerkiksi tanssiminen pilaisi vain seuran maineen. Nimim. Vilppulalainen, ”Maaseutukirjeitä. Kirje Vilppulasta. Vilppula 16.3.05”, *Aamulehti* 65/1905, 3

³⁸² Nimim. K. R., ”Työväenyhdistykset huvittelevat”, *Työmies* 36/1895, 1–2. Tanssin osuudesta iltamissa on esimerkiksi vuodelta 1905, jolloin nimimerkki Justinan-Kallu toteaa, ettei iltamissa ainoastaan tanssittu: tanssin osuus iltamista on puolitoista tuntia, kun ohjelmaa sitä ennen on neljästä ja puolesta tunnista kuuteen tuntiin. Nimim. Justinan-Kallu, ”Pietarista”, *Työmies* 63/1905, 3.

³⁸³ Nimim. Moukka, ”Poimintoja Tammelasta”, *Tampereen Sanomat* 241/1899, 3–4. Vrt. Jämsänkoskella oli työväenyhdistyksen perheiltama, josta mainitaan erikseen, että siellä oli muutakin ohjelmaa kuin vain tanssia, mikä oli edistystä kirjoittajan mukaan. Nimim. Veli Kiili, ”Jämsänkoskelta”, *Kansan Lehti* 43/1904, 2–3.

³⁸⁴ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 264/1900, 2–3.

nuoriso alkaisi järjestää omia nurkkatanssejaan, mikä olisi vielä huonompi asia. Kirjoituksissa painotetaan myös, että kaikkien olisi pitänyt käydä enemmän yhdistyksen kokouksissa, joissa olisi oppinut esimerkiksi ”jalompia ihanteita, kuin tanssi ja huvitukset”.³⁸⁵

Myös raittiusseurat olivat huomanneet samanlaisen ongelman. Raittiusseura Aamuruskon jäsen toteaa *Kansan Lehdessä*, että raittiusaate on ”sellaista sorttia ettei sitä huvittelulla eikä tanssilla eteenpäin viedä”. Huvittelu näyttää olevan kirjoittajan mukaan useimpien jäsenten päätehtävä, koska iltamista ei puuttunut yleisöä. Taas kokouksiin, jossa puhuttiin vakavammin aatteesta ja sen käytäntöön laittamisesta, suurin osa jäsenistä ei vaivauduttu tulemaan. Kokouksissa kävivät ainoastaan ne, jotka tunsivat jo aatteen. Huvittelu ja iltamissa käyminen tuli pitää sivuseikkana. Kirjoittaja silti toteaa, ettei huvittelussa ollut mitään pahaa, jos sitä ei tee liiallisesti. Hän huomauttaa vielä, että seuran 300 jäsenestä 4–50 käy ainoastaan kokouksissa ja siksi ”aatteellisuus on jäseniltä kaukana”.³⁸⁶ Paavo Kortekangas pitää kokousten vastakohtana Aamuruskon perheiltamia, joissa kävi paremmin väkeä, koska niissä oli monipuolisempi ohjelma.³⁸⁷

Kansan Lehdessä vuonna 1910 on Teiskosta kirjeenvaihtaja nimimerkiltään Kyösti, joka kirjoittaa peräti neljä kertaa kyseisen vuoden aikana työväen tanssimisesta. Hänen mielestään työväestö ei paineudu tarpeeksi sosialistiseen aatemaailmaan vaan työväenyhdistyksien puitteissa vain tanssivat ja väsyvät.³⁸⁸ ”Kyösti” toteaa kärjistäen:

Työväenyhdistykset esittävät tanssihuvia, eikä ne ole, ei voi ollakaan orkani-seeraavaa laatua, vaan individualistista kahden yksilön yhteen löyhkäävää aistillisuutta. Ja se, että tuota nimitetään sosialismiksi, se on ilmeinen väärennys.³⁸⁹

”Tanssi ei ole sosialismia”, toteaa nimimerkki Kyösti pari viikkoa myöhemmin *Kansan Lehdessä*. Nimimerkki Kyösti ei ole tanssia muuten vastaan ja hänen mukaansa se on muuten luvallista, mutta sen avulla ei saa ajaa sosialismia. Hänen mukaansa nuoriso ei voi yksin tanssilla kannattaa työväenaatetta. Nuorison tulisi myös ajatella hengellisiä asioita eikä vain huvitella.³⁹⁰

³⁸⁵ Ks. esim. ”Virran mukana”, *Väinämöinen* 9/1900, 1–2; ”Virran mukana”, *Kansan Lehti* 23/1900, 3; nimim. Kirvesmies, ”Lempäälästä”, *Kansan Lehti* 137/1901, 3; nimim. O-n, ”Limingasta”, *Kansan Lehti* 82/1902, 4; nimim. Kokouksessa ollut, ”Messukylästä”, *Kansan Lehti* 37/1903, 3; nimim. Jehu, ”Kemistä”, *Kansan Lehti* 111/1903, 3; nimim. Jehu, ”Loukkaantuneet palveliat!”, *Kansan Lehti* 122/1903, 4; nimim. Juupeli, ”Vesilahdelta”, *Kansan Lehti* 110/1905, 3; ”Lempäälästä”, *Kansan Lehti* 31/1905, 4; ”Sananen nuorisolle”, *Aamulehti* 263/1902, 2.

³⁸⁶ Nimim. G. N....n, ”Sananen Aamuruskon jäsenille!”, *Kansan Lehti* 14/1900, 3.

³⁸⁷ Kortekangas 1965, 127.

³⁸⁸ Nimim. Kyösti, ”Teiskosta”, *Kansan Lehti* 65/1910, 4.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Nimim. Kyösti, ”Kirjeitä. Teiskosta”, *Kansan Lehti* 123/1910, 4.

Seurat valitsevat iltamien ohjelmaan huvittavaa ohjelmaa, jotta iltamiin tulisi kunnolla yleisöä. Tällä tavoin heille voisi levittää myös aatetta, mikä yleensä unohdetaan vuoden 1900 tekstin ”Virran mukana” kirjoittajan mukaan. Seurat ovat usein valittaneet, ettei suurin osa iltamien yleisöstä tunne seurojen ajamia aatteita. Vaikka iltamia pidetään vuosittain useita kuukaudessa, seurat eivät saaneet levitettyä aatettaan. Kirjoittajan mukaan tässä ei ole mitään järkeä, koska yleisö käy iltamissa vain huvin tähden, ja tällä tavoin kansa kasvatetaan pelkästään huvittelemaan.³⁹¹ Nuoriso vaatii vain lisää huvia:

Se on aivan luonnollistakin, sillä sielun toimintahalun ja vaihtelutarpeen tyydyttäminen huveilla on samanlaista, kuin janon sammuttaminen suolaisella vedellä. Mitä enemmän juo, sitä enemmän janottaa.³⁹²

Kirjoittaja vertaa tällaista huvittelun haluisuutta syrjäkyliin, jossa asiat ovat toisin. Siellä ihmiset tulevat vielä raittiusluennoille, koska heitä ei ole kasvatettu huvittelemaan vain näytelmien ja tanssien parissa. Kirjoittaja yrittää saada seurat luopumaan rahankeruusta iltamien avulla, luopumaan huvienpidosta ja levittämään enemmän aatettaan.³⁹³ Nimimerkki Vanhus taas antaisi tanssihaluisten nuorten tanssia, koska ”luonto on täyttänyt kaikki, jopa eläinkunnankin, ilon ja hyppelyn halulla, kuka taitaa sitä vastaan sotia”. Hän kyseenalaistaa silti luvan tanssille ja soittamiselle. Jotta työväki voisi tanssia, pitäisi kannattaa myös yhdistyksien pyrintöjä, koska silloin voisi olla mukana myös niiden riennoissa, ja pääsisi tanssimaan. Tanssimisen lisäksi nuoret oppisivat tulevaisuutta varten ja voisivat paremilla mielin tanssiakin.³⁹⁴

Työväenyhdistyksissä aatetta tärkeämpänä pidettiin iltamien huveja. Erityisesti nuoret tekivät niin, että kävivät iltamissa vain tanssin tähden. Pääsylipunkin he ostivat vasta viime tingassa. Ajatus toistui useaan otteeseen sanomalehtien sivuilla. *Kansan Lehden* vuoden 1898 kirjoituksen mukaan työväenyhdistysten pitäisi vähentää tällaista toimintaa.³⁹⁵ Kuka-nimimerkinen arvostelee yleisöä myös siitä, että osa tuli sisään maksamatta ovirahaa, ja he olivat yleensä niitä, jotka olivat heti ensimmäisenä tanssilattialla tanssien alkaessa.³⁹⁶ Kirjoittajan käsitys on, että tanssihaluisimmat ovat tulleet maksamatta sisään ja se ei saisi enää toistua.

Väinämöisessä vuoden 1897 alussa pohditaan huvittelun tärkeyttä iltamissa. Iltamiin piti keksiä aina uudenlaisia houkutusia, jotta iltamien pito olisi kannattavaa. Kirjoittajan mukaan myös huvinhalu

³⁹¹ ”Virran mukana”, *Väinämöinen* 9/1900, 1–2; ”Virran mukana”, *Kansan Lehti* 23/1900, 3.

³⁹² Ibid.

³⁹³ Ibid.

³⁹⁴ Nimim. Vanhus, ”Jämsänkoskelta”, *Kansan Lehti* 150/1903, 3; ks. myös nimim. Pisara, ”Haapakoskelta”, *Kansan Lehti* 38/1905, 3.

³⁹⁵ Nimim. W., ”Tehtaalais-sivistyksestä sananen”, *Kansan Lehti* 0/1898, 2.

³⁹⁶ Nimim. Kuka, ”Kirjeitä. Vilppulasta”, *Kansan Lehti* 179/1907, 4.

kasvaa entisestään, mitä enemmän sitä tarjotaan. Ainoastaan yksi huvittelu on ylitse muiden. Se houkuttelee ihmiset tulemaan iltamiin ilman muuta eikä muuta ohjelmaa välttämättä tarvita ollenkaan. Se on tanssi. Kirjoittajan mukaan suurimman osan mielestä ”ainoastaan tanssi on hauskaa”. Kirjoittaja ei halua täysin vastustaa tanssia ja myöntää sen kuuluvan nuorison huvituksiin. Kirjoittaja tietää kuitenkin nuoria, jotka tulevat iltamiin vasta tanssin alkaessa tai kuuntelevat iltamien alun esitelmät ja muut puheet levottomina vierustoverille jutellen.³⁹⁷ Tämä ei ole oikeanlaista toimintaa, mutta sitä tapahtui ympäri Suomen kaikissa nuorisolle järjestetyissä tilaisuuksissa.³⁹⁸

”Virran mukana” -tekstin kirjoittajan mukaan tällaiseen kevytmielisyyteen vaikuttaa ainoastaan kasvatus. Kotona on opetettu, että ”ikäivistä” asioista saa valittaa ja vaatia hausempia asioita. Tämä on johtanut siihen, että tärkeistä aatteista ja ”siveellisistä pyrinnoista”, kuten raittiudesta, ei välitetty. Kirjoittaja jatkaa osuvasti: ”Sitä ei jaksaa, se on laita, sillä alituisesti tarjona olevat keveät hovit ovat levittäneet pysyvän hovinhalun ja luoneet mielenvelttouden, joka kammoo kaikkea vakavaa.”³⁹⁹ Humppilasta kirjoittanut arvelee samaa: ”[v]anhemmat antavat lasten kulkea kaikissa iltamissa ja tansseissa sekä viipyä siellä vaikka aamuun saakka.”⁴⁰⁰ Nuorten käytös johtui vanhemmista, jotka eivät kasvattaneet ja valvoneet tarpeeksi nuoria.

Kalajoellakin tanssittiin ja piirileikittiin riihessä ja tuvassa. Kalajoella ei ollut seuroja, mihin nuoriso olisi voinut liittyä. Kirjoittajan mukaan nuoriso ”kaihoo parempaa jalompaa huvia”. Aiemmin nuoriso-seura ”tapettiin – tanssimalla” ja nyt siellä odotettiin uuden seuran perustamista, johon kukaan ei ollut ryhtynyt.⁴⁰¹ Teiskon Viitapohjassakin oli tapaus, että kristillinen työväenyhdistys olisi lopetettu sen takia, koska nuoriso ei saanut tanssia sen kokouksissa ja iltamissa. Yhdistys olisi kirjoittajan mukaan muutettu ”suomalaiseksi seuraksi”, että nuoriso saisi vähän niin kuin pyörähdelläkin, jos siten rupeaisi sitä paremmin seuraamaan.⁴⁰² Kristillisyyteen ei mielletty hovin pitäminen. Kristillisiin työväenyhdistyksiin ei aina saatu maaseudulla tarpeeksi kannattajia ja etenkin nuorisoa, koska siellä ei tanssittu. Samat ihmiset päätyivätkin perustamaan sellaisen yhdistyksen, jolla oli lupa järjestää paremmin huvitilaisuuksia.

³⁹⁷ ”Huvien pyörteessä”, *Väinämöinen* 5/1897, 3–4.

³⁹⁸ Ks. esim. nimim. W., ”Tehtaalais-sivistyksestä sananen”, *Kansan Lehti* 0/1898, 2; ”Tietoja Tammelasta”, *Aamulehti* 9/1900, 2; nimim. L:a, ”Säästäväisyydestä. (Jatkoa n:o 220.)”, *Aamulehti* 224/1900, 2; nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 264/1900, 2–3; nimim. Alaperänkänni, ”Seinäjoelta”, *Kansan Lehti* 11/1904, 4; nimim. A..s, ”Kirjeitä. Teiskosta”, *Kansan Lehti* 233/1907, 4; nimim. Iisakki, ”Maaseutukirjeitä. Humppila”, *Tampereen Sanomat* 45/1910, 3; ”Humppilan nuorten käytös”, *Aamulehti* 31/1910, 5; ”Kangasala. Maalaisseuran kesäjuhla-iltama”, *Aamulehti* 151/1910, 3.

³⁹⁹ ”Huvien pyörteessä”, *Väinämöinen* 5/1897, 3–4; ”Virran mukana”, *Väinämöinen* 9/1900, 1–2; ”Virran mukana”, *Kansan Lehti* 23/1900, 3.

⁴⁰⁰ ”Humppilan nuorten käytös”, *Aamulehti* 31/1910, 5.

⁴⁰¹ Nimim. Autere, ”Kaikuja Kalajoelta”, *Kansan Lehti* 45/1902, 3.

⁴⁰² Nimim. Purelo, ”Kirjeitä. Teiskon Viitapohjasta”, *Kansan Lehti* 213/1907, 3.

Sosialismi ja työväenliike levisivät nopeasti ja laaja-alaisesti myös maaseudulle.⁴⁰³ Kurussa kristillisen työväen aatteen edustajan mielestä kurulaiset eivät olleet kiinnostuneet tästä aatteesta vaan pelkästään sosialismista, koska paikkakunnalla tämän aatteen puhujat saivat paljon enemmän yleisöä kuin kristillisen työväen aatteen edustajan puheet. Kirjoittajan mukaan tähän vaikutti tanssin tarjoaminen sosialistipuheiden päätteeksi. Tämä houkutti erityisesti nuorisoa ja myös hieman vanhempiaakin. Kirjoittaja arvelee sosialismin vetovoimana olevan tanssimisen ja muiden huvitusten järjestäminen.⁴⁰⁴ Kristillisen työväen aatteen kannattajat olivat sosialismia vastaan, koska työväenyhdistykset tanssivat sosialismin lipun alla nuorisoa eivätkä tehneet mitään muuta. He ajattelivat, että työläisen toki pitäisi tietää, ettei tanssilla ja muilla maallisilla huveilla viedä työväen asiaa eteenpäin.⁴⁰⁵ Tanssi rinnastettiin remuamiseen, ja tällaisten tanssi- ym. remuilmien järjestämistä pidettiin ”agiteeraus-temppuna”, koska muuten yleisöä ei olisi saatu kuulemaan yhdistysten asioita.⁴⁰⁶ Kirjoittaja toteaaakin *Työkansassa*:

Eikö juuri tämän kaltainen tunnustus selvästi todista, miten suuresti tuollaiset iltoissa kävijät, jotka eivät muuten tule tyydytyiksi kuin tuollaisella alhaisella remulla, kaipaavat henkistä kasvatusta ja ennen kaikkea sielun ruokaa.⁴⁰⁷

Tottijärvellä työväenyhdistyksen edustaja toteaa samana vuonna *Kansan Lehdessä*, että muut paikkakuntalaiset, ”n. s. hengen miehet”, järjestävät työväenyhdistyksen kanssa samaan aikaan tilaisuuksia, jotta ihmiset eivät tulisi työväenyhdistyksen iltamiin ja muihin tilaisuuksiin. Kirjoittaja antaa esimerkkinä erään sunnuntain, jolloin työväenyhdistyksen iltaman aikaan papillinen ryhmä järjesti hartaushetkensä työväentalon naapuriin. Täältä osa väestä oli siirtynyt työväenyhdistyksen iltamaan, mutta osa oli mennyt Ali-Pihnalaa, johon kylän paroni oli järjestänyt tanssit.⁴⁰⁸ Paronin mukanaoloa tansseissa kuvataan näin:

Tanssissa esiintyi paroonikin omassa persoonassaan ehkä täten koettaen tanssilla luoda juhlallisempaa luonnetta. Sanottiin hänen tanssilleen siellä työnhaluisiansa. – Mikä suuri uhrautuvaisuus ilmeneekään paroonin menettelyssä, antautua pölyisessä tuvassa, halveksitun massan kanssa myllertämään ja vielä ilman suunkastiketta, jolla voisi suurempia pölykasoja kurkustaan alas huuhtoa. Sillä pölyannos kuului olleen runsas, syystä että edellisen tanssien pölyt oli siivoomatta. Väkeä oli tilaisuudessa vähä, vaikka Laukostakin oli lähetetty pari kuormaa tyttöjä. – Kyllä sietääkin rypeä pölyssä ja tuhassa, saadakseen edes ne pienet joukot pillinsä mukaan tanssimaan.⁴⁰⁹

⁴⁰³ Apo 1997, 8.

⁴⁰⁴ Nimim. –tto, ”Maaseutukirjeitä. Kuru”, *Työkansa* 69/1907, 3–4.

⁴⁰⁵ Nimim. O. T., ”Tampere, helmikuun 7 p:nä. Kuinka työväestön yhteistoimintaa parhaiten hajoitetaan?”, *Työkansa* 15/1908, 1–2.

⁴⁰⁶ ”Maaseutukirjeitä. Vilppula”, *Työkansa* 130/1907, 4. Ks. myös nimim. – K., ”Pappi puhunut tanssilavalta”, *Työkansa* 81/1907, 2; Nimim. M. Salminen, ”Matkoiltani”, *Työkansa* 7/1908, 3.

⁴⁰⁷ ”Maaseutukirjeitä. Vilppula”, *Työkansa* 130/1907, 4.

⁴⁰⁸ Nimim. –e–i, ”Kirjeitä. Tottijärveltä”, *Kansan Lehti* 199/1908, 3–4.

⁴⁰⁹ Ibid.

Tanssihaluinen nuoriso liitettiin usein sosialismiin, vaikka kaikissa säädyissä ja luokissa oli tanssihaluista nuorisoa. Tanssilla oli myös hyvä kilpailla siitä, kenen iltamiin tuli paremmin väkeä. Tanssia ei enää vastustettu niin paljon, kun paikkakunnalle saapui toisen aatteen kannattajia. Väärän aatteen kannattajia haluttiin hyljeksiä sillä, että järjestettiin samaan aikaan tanssitilaisuuksia muualla, jotta nuoriso tulisi ennemmin sinne.⁴¹⁰ Yhteisö määrittelee, kuka saa tanssia. Tanssia on käytetty toisaalta taas kilpailuun, kenen tilaisuuteen ihmiset halusivat osallistua mieluiten. *Työkansa* uutisoi vuonna 1907, että kristilliseen työväkeen kuulumattomat ovat järjestäneet usein tansseja samaan aikaan kristillisen työväen kokousten aikaan, jotteivät ihmiset menisi kokouksiin.⁴¹¹

Nuorisoseuran ja työväenyhdistyksen välillä toimittiin samalla tavoin. Nuorisoseura oli toimeenpannut hovit Kierikan kylän Narvin torpassa Jämijärvellä. Niissä oli ollut lopuksi tanssia, ”[y]leisöä oli saapunut runsaasti, vaikka samalla aikaa oli eräässä toisessa paikassa täkäläisen työväenyhdistyksen ”juhlat”, jotka useinkin ovat sattuneet pujahtamaan samaksi päiväksi, kuin nuorisoseurankin hovit.”⁴¹² Kirjoittaja yrittää lieventää nuorisoseurojen ja työväenyhdistysten kamppailua ’pujahtaa’-sanalla. Se vaikuttaisi, että tilaisuudet olisivat laitettu ainoastaan vahingossa samalle päivälle, vaikka totuus oli mahdollisesti toinen. Ilmiö ei ollut uusi. Nuorisoseurat ja työväenyhdistykset kilpailivat yleisöstä ja aatteensa leviämisestä niin, että pyrkivät järjestämään tilaisuutensa samoille päiville. Tällä tavoin nuorison tuli valita, kumpaan tilaisuuteen menivät ja kumpaa liikettä he kannattivat.

4.2 Tanssit yöaikaan

Tanssien ajankohta oli asia, joka aiheutti negatiivisia tunteita lehtien sivuilla. Tanssiminen tapahtui yleensä ilta- ja yöaikaan: miten siihen vaikuttivat työaika ja sen lyhentäminen tai pyhäpäivien vietto? Maaseudulla ongelmallista häiriöihin asti olivat talkootanssit ja nurkkatanssit. Vuosisadan vaihde oli myös poliittisesti huonoa aikaa tanssille. Vuonna 1899 alkoi ensimmäisen sortokausi, minkä huomioivat erityisesti nuorisoseurat kieltämällä tanssimisen tilaisuuksissaan. Ajatuksia herättävä asia oli vielä, millä tavoin nuorison tuli kuluttaa vapaa-aikansa: sivistymällä puheita kuunnellen vai huvittelemalla tanssien.

⁴¹⁰ Vrt. talollisten järjestämät tanssit työväenyhdistysten tilaisuuksien aikaan samalla tarkoituksella luvussa 4.2.

⁴¹¹ ”Tanssiin turvautuvat vastustajamme”, *Työkansa* 100/1907, 2.

⁴¹² ”Jämijärvi. Nuorisoseura”, *Aamulehti* 70/1907, 2.

Työt ennen tanssia

Yksi tanssin paheista oli sen ajankohta: töiden jälkeen tanssiminen yökaudet aiheutti paheksuntaa. Tanssia ei olisi saanut, mihin aikaan tahansa, eivätkä etenkin ne, jotka tekivät raskasta työtä. Nimi-merkki E. L. Salosta kirjoittaa kristillisen työväen äänenkannattajassa *Työkansassa* vuonna 1909 työväen työstä:

Eihän ole kummeksittavaa, että työläinen päivät pitkät raadeltuaan ja ponnistuksista uupuneena taas kesän tullen kaipaisikin varsin oikeutettua lepoa. Mutta se on kummeksittavaa, että väsymys useinkin heti haihtuu ja jalat kepenee, kun on kysymyksessä jotkut turhanpäiväiset ”huvitilaisuudet”, kuten arpajaiset, tanssit j. n. e. Äskensanomani ei luonnollisestikkaan koske kaikkia paikkakuntalaisia, mutta yleisenä sääntönä taikka oikeammin tapana se kylläkin pitää paikkansa.⁴¹³

E. L.:n ajatukset havainnollistavat, että tanssi ja muut hovit olivat työväestön keskuudessa iloittavia asioita ja työn vastapainoa. Vaikka olisikin tehnyt pitkän työpäivän, tanssia jaksoi aina. Kirjoittaja on huvittelua vastaan ja korostaa vielä, etteivät kaikki menneet huvittelemaan töiden jälkeen.

Yksi syy kontrolloida työväen tanssia oli se, että tanssia harjoitettiin yleensä yöllä. Huonon ajankohdan tähden siihen liitettiin helposti siveettömyyttä ja turmiollisuutta, johon oli puututtava. Vuonna 1907 työväelle ajatus työpäivän lyhennyksessä oli kyse myös vapaa-ajan lisääntymisestä ja sen käytöstä. Työpäivän lyhentämistä pidettiin hyvinkin merkittävänä muutoksena, joka oli työntekijöiden terveyden kannalta kannattavaa. Aikaisemmin tehdastyössä oli ollut tapana tehdä työtä koko valoisa aika, mutta 1800-luvun lopulla alettiin vaatia 8 tunnin työpäiviä. Työajan lyhentämisestä tulikin merkittävin työväenkysymys. Haapalan mukaan sen perustana olivat sekä kansallistaloudelliset että siveelliset syyt. Työajan lyhentämisen ja paremman palkan seurauksena työntekijät pystyivät saamaan enemmän ruokaa, terveyttä ja sivistystä. Tämä myös johtaisi tuotannonkasvuun ja lisäisi työnantajalle voittoja. Työntekijät voisivat myös sivistyä lisääntyneellä vapaa-ajallaan mm. kirjallisuuden, näytelmien ja muiden henkisesti sivistävän kulttuurin parissa.⁴¹⁴

1800-luvun lopulla käsitys vapaa-ajasta vahvistui työnteon vastapainona: se mahdollisti virkistävän ja hyödyllisen toiminnan tekemisen välttämättömien töiden ulkopuolella. Tehdasteollisuus toi työläiselle aikaan sidotun palkkatyön, mikä mahdollisti työn erottamisen muusta ajasta – vapaa-ajasta. Tehtaissa tamperelaiset työläiset saivat suhteellisen varman toimeentulonsa. Tehdastyö ei tehnyt työläisistä passiivisia eikä vieraannuttanut yhteiskunnasta. Työläisten henkinen vireyden kulminoitui haluun osallistua yhteiskunnallisiin asioihin. Säännöllinen työaika mahdollisti oikeuden vapaa-aikaan ja itsensä toteuttamiseen. Tampereen teollistuminen toi tehtaassa työskenteleville kiinteämmät työajat

⁴¹³ Nimim. E. L., ”Maaseutukirjeitä. Salosta”, *Työkansa* 58/1909, 3–4.

⁴¹⁴ Haapala 1986, 182–183.

verrattuna maaseutuun. Uutta oli, että työajan jälkeinen aika oli heille oikeasti omaa aikaa, vapaata aikaa.⁴¹⁵

Tampereella Finlaysonin tehtaalla oli lyhennetty työpäivää tunnilla jo vuonna 1886, mutta silti se oli vielä 12-tuntinen. Myös yö- ja pyhätyö olivat yleisiä.⁴¹⁶ Vielä vuonna 1899 Tampereen työväenyhdistyksen ammattiosastot yrittivät aktiivisesti saada lyhennettyä työpäiviä, missä myös onnistuttiinkin.⁴¹⁷ Tampereella työaika lyhennettiin virallisesti 10-tuntiseksi suurlakon jälkeen, mutta maaseudulla asiat olivat vielä toisin.⁴¹⁸ *Työkansan* pääkirjoitus vuodelta 1907 painottaa sivistystä ja työnteekijöiden jaksamista myös maaseudun työajan lyhentämisen perustaksi:

Kansamme on siksi paljon kehittynyt huonoon suuntaan, että se ja varsinkaan sen nuoriso osaa tuskin oikein käyttää lomahetkensä. Kaikkialla näemme nytkin jo ympärillämme turmiollisia tapoja, huonoja huvituksia, tansseja y. m. Tätä ei tietysti kristitty tahtois mitenkään lisätä eikä tilaisuutta niiden harjoittamiseen hankkia. On nimittäin pelätty niiden lisääntyvän työpäivän lyhentyessä. Mutta on huomattava, että noita synnillisiä huvituksia himoava halu on juuri osaltaan kasvatettu siten, että liiallisella ruumiin rasituksella on juuri tukahutettu ihmiseltä taipumukset harrastamaan henkisesti jaloja harjoituksia, joihin olisi voitu herättää intoa ja harrastusta antamalla niihin tilaisuutta ja jos olisi tahdottu johdattaa nuorisoa oikeaan, kun keran alhainen himokkaisuus jo on ihmisessä kasvanut, niin vaatii se toimintamuotonsa ja aikansa. Pitkällä työ päivällä voidaan tässä suhteessa vaikuttaa niiden ehkäisemiseksi ainoastaan siten, että pakotetaan ne pois päivän valosta – yöksi. Yöllä ne sitte vaativat aikansa siihen määrään, että seuraavana päivänä työnteosta tuskin tulee mitään, joten siis työtä ei tule tehdyksi olkoon työpäivä vaikka 18 tuntinen. Työpäivän lyhennys voipi nuot harjoitukset paremmin vetää päivän valoon, joten niitä on helpompi vastustaakin. Kansaa on sen vuoksi johdettava jalostavaan ja kehittävään henkiseen työhön loma-ajoiksi. Niille on annettava aikaa hyödyllisen ja henkevän kirjallisuuden käyttämiseen ynnä aikaa hyödyllisiin kokouksiin.⁴¹⁹

Kirjoittaja kokee, että työajan lyhentämiseen liittyy ongelmia, koska tällöin työnteekijöiden vapaa-aika lisääntyisi. He voisivat pitää hauskaa huonojen huvitusten, kuten tanssin, parissa. Hyvä puoli tässä olisi kuitenkin se, että lyhentyneen työajan jälkeen huveja vietettäisiin jo aikaisemmin, jolloin ne olisivat helpommin kitkettävissä nuorten keskuudesta; yöaikaan harjoitettunahan ne ovat hankalammin kontrolloitavissa. Kirjoittaja pitää tanssimista ja muita huonoja huvituksia kasvatuksen syynä, joten pitkät työajat eivät estäisi niihin sortumista. Tärkeintä olisi, että työväen pidentyneisiin vapaa-aikoihin tuotaisiin sivistävämpää toimintaa, joka korvaisi huonot huvitukset.⁴²⁰

⁴¹⁵ Rasila 1984, 253; Haapala 1986, 177; Tuovinen 2006, 41; Anttila 2005, 37; Seppänen 2000, 53–54.

⁴¹⁶ Kortekangas 1965, 116.

⁴¹⁷ Tampereen työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1900, 31.

⁴¹⁸ Haapala 1986, 182–183.

⁴¹⁹ Nimim. Korven mies, ”Työpäivästä maalta”, *Työkansa* 87/1907, 1–2.

⁴²⁰ Ibid.

Paavo Kortekangas toteaa, että suurlakon jälkeen perheenomainen suhde isäntäväen ja palkollisten välillä hävisi entisestään.⁴²¹ Maaseudulla ongelmia oli työaikojen lisäksi myös palvelijoiden elinoloissa. Rengin ja piian asema oli heikko: he olivat vuosipalveluksessa, palkka maksettiin pääsääntöisesti ylöspitona ja pienenä rahapalkkana, työaika ei ollut rajoitettu ja isännän käskyjä oli toteltava. Vapauden puutteen vuoksi palvelusväki ei ollut arvostetussa asemassa.⁴²² Toisin oli muutama vuosikymmen aikaisemmin, jolloin palvelijoita pidettiin vielä perheenjäseninä. *Työkansan* nimimerkki Maalainen toteaa, että palvelijaa on alettu pitää koneena, jolle lasketaan käyttökustannushinnat. Palvelijat tekevät vielä pidempää työpäivää kuin maaseudun muu työväki ja heidän päiväpalkkansa on pienempi. He työskentelevät joka päivä isäntiensä hyväksi eikä ”heidän tarvitse viettää vapaapäiviä, he saavat siis ansaita joka päivä vuoden umpeen”. Kirjoittaja toteaa, että ”[j]os vertaa näitä määriä kaupunkien ja tehtaiden 10 tai 11 tuntisiin päiviin, on erotus tuntuva. Ei siis ole ihmettä, jos nuori kansa maaseudulla pyrkiikin kaupunkien ja tehtaiden huonoon ilmanalaan, mutta ainakin kuviteltuun vapauteen”.⁴²³

Rahapalkka tarkoitti eri asiaa kaupungeissa kuin maaseudulla. Kaupungissa nuori työläinen pystyi käyttämään osan palkastaan helpommin kaupungin huvituksiin.⁴²⁴ *Tampereen Uutisten* ”Kirje Tampereelta”-palsta kirjoittava nimimerkki Koukku julkaisee palstallaan *Koti ja yhteiskunta* -aikakauslehden artikkelin ”Maalla ja kaupungissa”, jossa nimimerkki Maria ihmettelee tätä samaa, miksi ihmiset pyrkivät maaseudulta kaupungin huonoon ilmaan. Marian mukaan kaupunkien ihmiset ovat kalpeita ja laihoja sekä väsyneitä ja synkkiä, kun taas maaseudulla tytöt ja pojat ovat punaposkisia ja kirkassilmäisiä. He jaksavat syödä ja tehdä työtä ahkerasti; he ovat pellolla koko päivän ja sen jälkeen tanssivat puoleen yöhön asti sekä nousevat taas neljältä aamulla töihin. ”Maalaisella, köyhemmälläkin, on raitis ilma, puhdas vesi, hyvä maito, väljät huoneet ja auringonpaistetta, yksinkertainen elämä, terveellinen työ, ja siitä seurauksena hyvä uni”. Kaupunkilaisella olisi kaikki näiden vastakohtat kirjoittajan mukaan. Palvelusväkeä houkuttaa kaupunkiin vain oletetut isot palkat. Kaupungeissa on vain yksi etu: siellä on helpompi oppia ja osallistua jaloihin huveihin. Maria myöntää siellä olevan myös huonojakin huveja ja paljon kiusauksia synnintekoon.⁴²⁵

Nimimerkki Maria ei suoraan ilmaise tanssin oleva huono asia vaan kehuu ennemmin maaseudun työläisiä jaksamisestaan, koska he tekevät pitkät päivät töitä ja käyvät tanssimassa ja sen jälkeen jaksavat taas herätä seuraavan päivän toimiin aikaisin. Kirjoittajaa ei haittaa tanssiminen, vaan hän

⁴²¹ Kortekangas 1967, 159.

⁴²² Haapala 1986, 83–84.

⁴²³ Nimim. Maalainen, ”Maalaispalvelijain asemasta”, *Työkansa* 88/1907, 1–2; ks. myös palvelijoiden työajasta nimim. Mörkö, ”Kirjeitä. Längelmäeltä”, *Kansan Lehti* 117/1909, 4.

⁴²⁴ Turunen 2012, 33.

⁴²⁵ Nimim. Koukku, ”Kirje Tampereelta 270”, *Tampereen Uutiset* 70/1901, 2–3; nimim. Maria, ”Maalla ja kaupungissa”, *Koti ja Yhteiskunta* 2/1901, 3–4.

selittää tanssin avulla maaseudun terveellisyyttä: työläiset jaksavat peräti tanssia monta tuntia raskaan työpäivän jälkeen. Tämä johtuisi maaseudun ilmanalan hyvistä puolista. Hän pitää myös maaseudun työläisten kokemaa väsymystä enemmän terveellisenä väsymyksenä verrattuna kaupunkien ahtauteen ja huonosta ilmasta johtuvaan väsymykseen.

Maaseudulla nuoriso pääsi tanssimaan myös talkoopäivien päätteeksi. Pentti Yli-Jokipiin mukaan tällä tavoin työhön yhdistettynä tanssi olisi ollut hyväksyttävämpää.⁴²⁶ Sanomalehdissä osa kirjoittajista on vähän eri mieltä asiasta. Maaseudulla suhtauduttiin monin eri tavoin talkoisiin ja niiden jälkeisiin leikkuutansseihin. Maaseudullahan köyhemmät ihmiset, kuten torpparit ja pientilalliset joutuivat tekemään oman talonsa työt pyhisin ja muina vapaahetkinä, koska arkisin he tekivät töitä suurtilallisille. Töiden nopeuttamiseksi järjestettiin pyhisin myös talkoita, joiden päätteeksi toimeenpantiin tanssit. Kirjoittaja huomauttaa sen rasittavan työntekijöitä entisestään ja he suostuvat vielä olla pyhittämättä lepopäivää ”paremman yöspidon toivossa ja [työtä seuranneen] tanssin hurmaamina”.⁴²⁷

Toisaalta myös talolliset järjestivät talkoita peltotöiden aikaan. Vuoden 1908 *Työkansassa* nimimerkki J. P. arvostelee rukiinleikkuutalkoita ja -tansseja.⁴²⁸ Hänen mukaansa talolliset käyttävät köyhälistöä säälimättömästi hyväkseen halpana työvoimana:

Muutamat ovatkin siinä niin hyvin onnistuneet, että ovat siitä päässeet ”vehnäskahvilla ja – tanssilla”. Mainittua maksutapaa kutsutaan ”talkooksi”. Talkoot toimitaan tavallisesti seuraavalla ohjelmalla: Työnantaja ilmoittaa jo ennakolta, että heillä on sinä päivänä talkoo, jos olisitte hyviä ja tulisitte sinne. Määräajan tultua alkaa talkootaloon saapua ”juhlapukuista” yleisöä – (varsinkin jos se on sunnuntaina) – sirppi kädessä. Aluksi talossa ”pistouvataan vehnäskahvit” ja (jos isäntä on tupakoitsija) tupakkaa. Kahvin juotua mennään pellolle, asetutaan rintamaan pellon ääressä ja niin sitä aletaan viedä ”etuja saran päähän”. Jonkun ajan kuluttua tuodaan taas kahvia, mutta vehnäleipä on jo poissa, sillä ”eihän makeeta vatsantäyttä”, Useammassa tapauksessa on kahvikin jotain sikurivettä. Onpa siihen käytetty palaneita leipiäkin; ainakin eräs emäntä lausui kerran: ”ai, kun leivät ovat palaneet uunissa, mutta ei siitä vahinkoa tule, minä keitän siitä talkookahvia”. Annetaan sentään joskus ”voitaleipääkin”. Näin kuluu talkoo aika ja pimeään tultua kokoonnutaan talkootaloon, ei katetun pöydän ääreen, vaan useammassa tapauksessa kuuntelemaan hanurin soittoa, jonka ”tahdissa” nuorempi väki hyppelee mielipuolen tavoin. Vanhemmat ihmiset, jotka jo ovat työstä väsyneet, ottavat sirppinsä, poistuvat pois talkootalosta, mutta nuoret jaksavat tanssiaan aamupuoleen saakka, ja he tuntuvat useinkin olevan tyytyväisiä työpalkkaansa. Siinä on tavallisin talkoo ohjelma.⁴²⁹

J. P. kertoo tarkasti, miten hänen mukaansa talkoopäivä kului. Hän huomauttaa vielä, että nekin työntekijät, jotka valittivat palkkansa pienuutta, osallistuivat talkoisiin. Työväkihän ei olisi tyytyväinen,

⁴²⁶ Yli-Jokipi 1999, 237.

⁴²⁷ ”Lepopäiväin vietosta”, *Työkansa* 100/1907, 1.

⁴²⁸ Nimim. J. P., ”Maaseutukirjeitä. Korpilahti. Moksi”, *Työkansa* 96/1908, 3.

⁴²⁹ Nimim. J. P., ”Maaseutukirjeitä. Korpilahti. Moksi”, *Työkansa* 96/1908, 3.

jos sosialidemokraattien ohjelmassa lukisi: ”Työpalkat maksetaan tanssilla ja sikurivedellä.” Toinen asia, jonka J. P. ottaa esille, on kristillisen työväen ja sosialistien ajatuksien ero tanssin suhteen. Hän haluaa, että kristillinen työväenyhdistys alkaisi vastustaa tällaisia talkoita, koska sosialistit eivät tätä tekisi sen takia, että siellä pääsee tanssimaan. Hän toteaa jutun loppuun: ”Onko oikein, kun Jumala armossaan kasvattaa viljan, että Häntä siitä kiitetään t a n s s i l l a ? ja onko oikein, että maksetaan työntekijäin palkat samoin t a n s s i l l a ?”⁴³⁰ J. P. ei selvästikään pidä tanssimisesta. Hän on myös työväen palkkojen asialla, koska talkoissa on käytetty työläisiä halpamaisesti hyväksi. Leikkuutalkoisiin meno oli silti suosittua nuorison keskuudessa juuri tanssin tähden. *Kansan Lehdessä* kerrotaan nuorison jutelleen äänekkäästi, milloin olisi leikkuutalkoot ja tanssit seuraavan viikon iltoina.⁴³¹ Nuoriso oli innolla menossa leikkuutalkoisiin, jotta pääsisi vähän tanssahtelemaan lopuksi.

Vuonna 1902 *Väinämöisessä* kritisoidaan ihmisten käyttäytymistä kristillisten oppien mukaan – etenkin pyhäpäivän vietosta oli sanomista. Pyhäpäivää ei kunnioitettu Tampereella siten, miten olisi pitänyt. Osa tamperelaisista kävi kirkossa jumalanpalveluksissa, mutta osa teki lepopäivästä ”huvituksen ja synninharjoituksen päivän”. Kirjoittaja korostaa, että kymmenestä lähtien pidetään jo erilaisten yhdistysten ja ammattiosastojen kokouksia. Iltapäivällä neljästä lähtien sunnuntaita vietetään kaikentyyppisissä teatterinäytöksissä ja iltamissa. Iltamienvietosta kirjoittaja pitää tärkeänä mainita vielä tanssimisen, jota pidetään erityisesti pyhäpäivänä synnillisenä kortinpeluiden ja juopottelujen lisäksi. Huono taloudellinen tilannekaan ei estä lähtemästä huvittelemaan pyhäpäivänä.⁴³²

Väinämöisen kirjoittaja vertaa Tampereen tilannetta maaseutuun, jossa hän kokee asioiden olevan paremmin: ”Ja maaseuduilla ei varmaankaan perkeleenpalvelus pyhäpäivinä ole niin yleistä ja törkeää kuin suuremmissa kaupungeissa, sillä silloin olisi kai kansamme kohtalo jo ennen tullut nykyistä huonommaksi.”⁴³³ Hän olettaa, että maaseuduilla ei huviteltaisi niin paljon kuin kaupungeissa – etenkin pyhäpäivinä. Siten maaseudun väki olisi uskonnollisempaa ja sillä tavoin parempaa. *Työkansan* kirjoittaja vuodelta 1907 on kuitenkin toista mieltä ja toteaa maaseudulla häiritävän sunnuntailepoa työnteolla: ”Eikä sunnuntaipäivän rikos pääty työntekoon, vaan seuraa sitä yleisesti juominkit, tanssit, tappelut ja murhat.” Hänen mukaansa sunnuntaisin pitäisi virkistyä henkisesti ja ruumiillisesti, jotta arkena jaksaisi tehdä paremmin töitä. Jos tämä laiminlyödään, ”[r]uumis heikkonee, voima vähenee ja velttous valloittaa ihmisen. Tästä seuraa niin hyvin henkinen kuin ruumiillinenkin rappiotila.”⁴³⁴

Pyhäpäivisin yleistä oli myös huvimatkojen järjestäminen. Matkalle lähdettiin aikaisin aamulla höyrylaivalla, ja määränpäässä oli monipuolista ohjelmaa. Iltapäivästä laiva vei matkustavaiset takaisin

⁴³⁰ Ibid.

⁴³¹ Nimim. Tutkia, ”Kirjeitä. Tottijärveltä”, *Kansan Lehti* 186/1908, 4.

⁴³² Nimim. K. H., ”Muista pyhittää lepopäivä!”, *Väinämöinen* 8/1902, 1–2.

⁴³³ Nimim. K. H., ”Muista pyhittää lepopäivä!”, *Väinämöinen* 8/1902, 1–2.

⁴³⁴ ”Lepopäivän vietosta”, *Työkansa* 100/1907, 1.

lähtösatamaan. Tällaisen matkan järjesti esimerkiksi Tampereen työväenyhdistys kesällä 1899 Vesilahteen Kaakilan kylän Rassalle. Matkasta kirjoittanut toteaa, että siitä ”muodostui jyrkkä vastakohta niille joka sunnuntaisille juopottelu- ja tanssimatkoille, sillä yleisö oli kerrassaan mallikelpoista”.⁴³⁵ Järjestettyjen huvitilaisuuksien pitämistä pidettiin siten parempana tapana viettää pyhäpäivät kuin vapaaehtoinen tanssiminen ja juopottelu.

Työkansaan kirjoittanut paheksuu pyhäpäivän kunnioittamattomuutta myös kaupungeissa. Tehtaat järjestävät töitä pyhisinkin ja vapaalla olevat ihmiset huvittelevat. Useita juhlia vietetään juuri sunnuntaisin, ja niissä on päänumerona yleensä tanssi.⁴³⁶ Kristillismielinen kirjoittaja toteaa tilanteesta kärjistetysti:

Näissä juhlissa ollut nuoriso tahraa sielunsa puhtauden, rasittaa ruumiinsa voimat ja saa usein vielä kärsiä pitempiaikaista sairautta. Hyvällä syyllä voidaan kysyä: ”onko tämä oikeata lepopäivän viettoa? Virkistetäänkö siten ruumista ja kasvate-taanko henkistä elämää?”⁴³⁷

Nimimerkkiä O. T. on samaa mieltä tanssimisesta viikonloppuisin. Hän kertoo Hämeen suomalaisen puolueen järjestämistä arpajaisista, jossa huviteltiin tanssilla ja muulla tavoin. Tapahtumaa hän kommentoi: ”On jo vähän tavatonta – liikanaista, kun sunnuntaita vasten kokonainen yö noin viidessä eri paikassa tanssittiin ja sitten aamulla väsyneinä ja unisina Herran temppeleihin kävellä nuljutettiin – torkkumaan ja ehkäpä makeata unta vetämään.”⁴³⁸ Hän vetoaa tanssien pitkittymiseen aamuun asti. Hänestä paha asia on myös, että kristityiksi sanovat henkilöt käyvät tanssimassa ja kääntävät tällä tavoin selkänsä Jumalalle ja kristinuskolle.

Tampereella nuorisolla oli tapana käydä huvittelemassa ja viettämässä aikaa Pyynikin harjulla. Tästä Kullervo Pispalasta huomauttaa vuonna 1901 *Kansan Lehdessä*, etteivät nuoret saisi viettää siellä viikonloppuöitänsä. Pyynikin harju oli huvittelupaikkana hyvä mutta se tapa ei, miten nuoriso siellä vietti aikaansa. Hän kävi kerran katsomassa siellä yöaikaan tapahtunutta nuorten elämää: ”toiset täällä tanssivat harmonikan soiton mukaan, toisia makasi pitkin puitten juurilla päihtyneinä, muutamat taas kiroten ja riitaa haastaen temmelsivät väkijoukossa”. Tällainen huvittelu ei ollut ollenkaan siveellistä ja se olisi pitänyt saada loppumaan.⁴³⁹ Tanssiminen tapahtui siis yleensä väärässä paikassa väärään aikaan.

⁴³⁵ Nimim. m., ”Huvimatkasta,” *Kansan Lehti* 54/1899, 2.

⁴³⁶ ”Lepopäivän vietosta”, *Työkansa* 100/1907, 1.

⁴³⁷ Ibid.

⁴³⁸ Nimim. O. T., ”Yleisöltä. Uskonnollisen valtapuolueen uskonnollisuuden kunnioittaminen – tanssikemuilla”, *Työkansa* 21/1908, 3.

⁴³⁹ Nimim. Kullervo, ”Pispalasta 11/8 1901”, *Kansan Lehti* 93/1901, 3.

Nurkkatanssit

1900-luvun alussa huvielämässä tapahtui yhä enemmän järjestäytymistä. Nurkkatanssit vähenivät ja niiden tilalle tulivat seurojen järjestämät iltamat ja tanssit. Paavo Kortekankaan mukaan ainoastaan syrjimmäisissä pitäjissä säilyivät nurkkatanssit kielloista huolimatta.⁴⁴⁰ Nurkkatanssien säilymisestä voitiin olla kuitenkin montaa mieltä. Nurkkatanssit olivat nuorison omia tanssitilaisuuksia. Ne oli järjestetty yleensä seura- ja yhdistystoiminnan ulkopuolella. Sen takia niitä useimmiten vastustettiin. Sanomalehtien mielipiteet olivat suurimmaksi osaksi nurkkatansseja vastustavia, vaikkakin talkoo- ja nurkkatansseista löytyi hyviäkin puolia.

Nurkkatanssien huonon maineen aiheutti erityisesti tanssipaiikka ja sen valvomattomat olot. Vuoden 1898 *Väinämöiseen* kirjoittanut toteaa: ”tanssitupa on kuin tomuinen mylly”. Tanssimista pahempaa oli siis pölyiset ja ahtaat tilat. Useammassa pitäjässä nurkkatanssit olivat myös sakon uhalla kiellettyjä, koska niissä harjoitettiin ”suuresta määrin epäsiiveellisyttä ja riuttautta”. Nurkkatanssien juopuneet ihmiset aiheuttivat myös tappeluita ja muita levottomuuksia. Nimimerkin A. R.:n mukaan nurkkatanssit ovat Kannuksessa jokapäiväisiä ja viina vain virtaa niissä. Yleensä alkoholin juominen aiheutti tappeluitakin, kuten vuoden 1905 laskiaistiistaina, jolloin miestä lyötiin päähän ja muutkin saivat kolhuja. Kirjoittaja toteaa, että ”[o]lipa tätä ilolientä hankittu oikein runsaasti, koska tanssijat näkyivät niin hoiperrelleen ja huutaneen”.⁴⁴¹

Etenkin viinaa juovat haluttiin tanssitilaisuuksista pois. Siinä onnistuttiin esimerkiksi Kankaanpäässä. Vuonna 1903 *Aamulehden* kirjeenvaihtaja kertoo Kankaanpään nuorisoseuran kymmenvuotisjuhlista, joissa muisteltiin muun muassa 1800-luvun puolella vallitsevaa epätasa-arvoisuutta kansan ja säätyläisten välillä. Säätyläislapsia opetettiin katsomaan talonpoikia ja muuta kansaa epäluulolla ja halveksuen.⁴⁴² Kirjoittaja painottaa:

Kansan omat toimeenpanemat huvitukset olivat pää-asiallisesti tanssit eli n. k. ”krykkypaalit”, joiden yhteyteen kuului myös miespuolisten nuorukaisten juopotelu, josta taas oli seurauksena, että silloin tällöin syntyi heidän keskuudessaan tappeluja, puukotuksia ja – kuitenkin aivan harvoin –, mies murhiakin.⁴⁴³

Kankaanpään nuorisoseura oli pystynyt kuitenkin tuomaan järjestystä ja tasa-arvoa seudulle ja hävittämään nurkkatanssit. Tanssiminen oli siirtynyt valvottuihin oloihin. Kymmenvuotisjuhlakirjoituksessa mainitaan, että juhlassa nuoret olivat päässeet purkamaan tanssihaluansa ”juhlasalin lakealla

⁴⁴⁰ Kortekangas 1967, 90.

⁴⁴¹ Ks. esim. ”Nuorison huvituksesta”, *Väinämöinen* 17/1898, 3; Nimim. Tähestäjä, ”Tähestyksiä. 52”, *Kansan Lehti* 52/1903, 2; nimim. Tuppu Taavetti, ”Karkusta”, *Kansan Lehti* 12/1902, 4; ”Tanssista sakotettu”, *Kansan Lehti* 54/1904, 2; nimim. Vesa, ”Muroleesta”, *Kansan Lehti* 54/1904, 2–3; nimim. A. R., ”Kannuksesta”, *Kansan Lehti* 15/1905, 3; ”Nurkkatanssit ja tappelut”, *Kansan Lehti* 30/1905, 2.

⁴⁴² ”Kankaanpään Nuorisoseuran 10 vuotinen juhla. Aamulehden kirjeenvaihtajalta”, *Aamulehti* 158/1903, 3.

⁴⁴³ Ibid.

permannolla”.⁴⁴⁴ Nuorisoseura ei ollut kieltänyt tanssimista, mutta oli saanut toiminnallaan kuitenkin nurkkatanssit vähenemään seudulta, mitä pidettiin hyvänä asiana.

Säätyläisten halveksunnan kohteena olivat olleet erityisesti palvelusväki ja heidän tuhmaavainen luonteensa.⁴⁴⁵ *Aamulehdessä* nimimerkki K. P. kertoo, että vuosipalkan saatuaan palvelijat juovat ”miestä väkevämpää, jonka kanssa sitte tanssien ja tapellen mässättään koko viikko kaikkien paikkakunnan kunnan ihmisten kauhistukseksi”. Kirjoittaja suosittelee palvelijoita elämään siivommin ja säästämään palkkansa.⁴⁴⁶ Nimimerkki Mörkö on samaa mieltä, että palvelijoiden tulisi muuttaa tapansa, koska heidän ihanteenaan on ollut ”saada juoda ja tanssia”. Palvelijat olivat juuri niitä, jotka menivät mielellään nurkkatansseihin. Mörön mielestä jokainen tanssiaskel on heidän vahingokseen. Palvelusväen tulisi pikemminkin liittyä työväenyhdistyksiin ja mennä niiden kokouksiin. Koska palvelijoille jokainen penni on tärkeä, heidän tulisi katsoa, mihin sen laittavat – ”itseäänkö vahingoittavaan, vaiko hyödylliseen tarkoitukseen”.⁴⁴⁷

Myös nimimerkki Sepeteus huomauttaa vuonna 1909 palvelijoiden rahankäytöstä ja ajan tanssista:

Muuten, kun ajattelee niiden huvien ja tanssien paljoutta mitä nykyään toimeksi pannaan niin hyvällä syyllä voi sitä nimittää tanssiaikakaudeksi. Pääasiallisesti Eräjärvelläkin huvia ja tanssiaisia eniten toimeksi panee ylhäisempi kansan luokka, täten keinottelevat alhaisemmankin kansan luokan pennosia omiin tarkoituspieriinsä, joihin kyllä auliisti alhaisempi kansan luokka vie roponsa. [...] Te työläiset, varsinkin palvelusväki säästäkää penninne vanhan päivän varaksi, ja järjestäkää edes huveissa käyntinne oman luokkanne eduksi.⁴⁴⁸

Sepeteus korostaakin, että työläiset eivät saisi käydä ylemmän luokan huveissa, joissa heidän vaivalla ansaitut rahansa menevät hukkaan. Työläisten tulisi ennemmin kannattaa oman varakkuusluokkansa huveja ja toimintaa. Hän mainitsee myös, että tanssien määrä on lisääntynyt huimasti vuosisadan vaihteessa, vaikkakin suurimmaksi osaksi tansseja järjestivät edelleen ylemmät kansan osat.

Sippolan Viialasta tulleessa kirjoituksessa *Kansan Lehdessä* vuonna 1905 nimimerkki Piikki ehdottaa nurkkatanssien kävijöitä liittymään siksi ennemmin työväenyhdistyksiin. Silloin he voisivat oppia aineellisesti ja henkisesti enemmän. Hän kertoo, että nurkkatansseja järjestettiin edelleen lähes joka sunnuntai. Kirjoittaja pyytää nuorisoa lopettamaan nurkkatansseissa käymisen, ”sillä ensiksikin ei ole se mitään kaunista ja toiseksi se on vielä vastaan nykyajan vaatimuksia”. Kunnassa oli selvästi

⁴⁴⁴ ”Kankaanpään Nuorisoseuran 10 vuotinen juhla. Aamulehden kirjeenvaihtajalta”, *Aamulehti* 158/1903, 3. Tällainen miestappo tapahtui esimerkiksi Alavieskan Käännän kylässä vuonna 1905. ”Väkijuomain ansioluetteloa”, *Kansan Lehti* 105/1903, 2–3.

⁴⁴⁵ Kortekangas 1967, 90–91.

⁴⁴⁶ Nimim. K. P., ”Tampere, 4 p:nä Marrask. Säästöön liiat rahat!”, *Aamulehti* 249/1903, 1.

⁴⁴⁷ Nimim. Mörkö, ”Kirjeitä. Längelmäeltä”, *Kansan Lehti* 117/1909, 4.

⁴⁴⁸ Nimim. Sepeteus, ”Kirjeitä. Eräjärveltä”, *Kansan Lehti* 122/1909, 3–4.

tanssihaluista väkeä enemmänkin, koska esimerkiksi toukokuun alun perheiltamissa oli kuulunut tyytymättömyyttä, koska oli päätetty, ettei siellä tanssittaisi.⁴⁴⁹ Tanssihaluinen nuoriso ei kadonnut minnekään, vaikka nurkkatanssit olisikaan saatu loppumaan. Nimimerkki Sepeteuskin toteaa, että vaikka nurkkatanssit on pyritty poistamaan peräti sakkojen uhalla⁴⁵⁰, niiden tarkoitus on nuorison osalta aina sama – olkoon tanssit luvallisia tai luvattomia. Jos talolliset ajattelevat nurkkatansseissa olevan paheita, Sepeteuksen mukaan luvallisissakin tansseissa esiintyy samoja paheita.⁴⁵¹

Nurkkatanssien paheellisuutta korostetaan nimimerkki Lipon kuulemassa papin saarnassa, jota hän lainaa pakinassaan:

Te seurakunnan tytöt ja pojat, te elätte saastaista elämää. Yhtenään käytte nurkkatansseissa ja harjoitatte siellä mitä inhottavimpia pimeyden töitä. Te makaatte yksissä vuoteissa kuten pariskunnat ja teette lapsia yhteiskunnan elätettäviksi. [...] j. n. e.⁴⁵²

Papin saarnassa kuvastui kirkon kielteisyys nurkkatansseja vastaan. Vaikka tämä oli kirjoitettu pakinan yhteyteen hyvinkin kärjistäen, siitä voidaan tulkita, että nurkkatanssit miellettiin hyvinkin siveetömmiksi. Siellä korostui joko seksuaalisuus tai sen pelko, koska siellä ei ollut auktoriteetteja valvomassa toimintaa. Lippo itse piti papin saarnaa tavallisena saarnana muiden joukossa. Hän kritisoi saarnan kielenkäyttöä: Papin pitäisi pystyä käyttämään siistimpää kieltä ja lopettaa ”moiset helvetillä uhkaamiset”. Tällaiset ”haureussaarnat” täytyisi hänen mukaansa pitää enemmän nurkkatanssitilaisuuksissa kuin kirkossa, jossa nämä ”yöjuoksijat” eivät yleensä edes käyneet.⁴⁵³

Nurkkatanssien kitkemisessä myös onnistuttiin. *Kansan Lehdessä* vuonna 1905 nimimerkki Raapia kertoo, että Virtain Toisvedellä järjestettiin yhtä aikaa iltamien kanssa nurkkatanssit, johon ei ollut tullut väkeä. Vaikka nurkkatansseista levitettiin tietoa, ihmiset olivat menneet enemmän iltamiin. Mainittavaa työväenyhdistyksen järjestämissä vapunpäivän iltamissa on se, että ne olivat ilmaiset sekä jäsenille että tehtaan muulle työväelle. Tehtaiden isännistö oli ollut myös niin suopeaa, että he olivat antaneet yhdistyksen pyynnöstä vapaata työntekijöilleen vapunpäiväksi, joten työväen osanotto oli illanvietossa myös lukuisa.⁴⁵⁴ Iltamissa käyminen alkoi voittaa paheellisena pidetyt nurkkatanssit.

⁴⁴⁹ Nimim. Piikki, ”Sippolan Viialasta”, *Kansan Lehti* 24/1905, 3; nimim. Piikki, ”Sippolan Viialasta”, *Kansan Lehti* 54/1905, 3.

⁴⁵⁰ Tanssimisen sakottamisesta lisää luvussa 4.3 Lupa tanssia?

⁴⁵¹ Nimim. Sepeteus, ”Kirjeitä. Eräjärveltä”, *Kansan Lehti* 122/1909, 3–4.

⁴⁵² Nimim. Lippo, ”Pikku pakinaa”, *Kansan Lehti* 96/1905, 2–3.

⁴⁵³ Nimim. Lippo, ”Pikku pakinaa”, *Kansan Lehti* 96/1905, 2–3.

⁴⁵⁴ Nimim. Raapia, ”Virtain Toisvedeltä”, *Kansan Lehti* 66/1905, 3.

Yleishyödylliset hovit ja iltamat olivat vastapainona nuorison nurkkatansseille. Ne kanavoivat nurkkatanssiperinteen julkisuuteen. Nuorten paheksuttu ja salassa pidetty tanssi muuttui hyväksyttävämmäksi osana sivistäviä ohjelmallisia iltamia – etenkin, jos ohjelmistossa oli tanssin vastapainona puhe tai esitelmä.⁴⁵⁵ Nimimerkki Pakinanpitäjällä onkin huomioita nuorison tansseista:

Toista ovat omat tanssit ja hyyt, joissa saa vapaammin liikkua eikä tarvitse kuunnella käsittämättömiä esitelmiä. Miten jalostavasti nuo vapaat nurkkatanssit kohottavat nuorisoa, on hyvin tunnettua, kun ei niissä ole minkäänlaista henkistä ohjelmaa tarjona eikä järjestään siedä arvostelua. Kumminkin on meillä niistä jotain opittavaa: niiden yksinkertainen, nuorison luonteeseen soveltuva helppotajuisuus ja kodikkaisuus.⁴⁵⁶

Mielenkiintoista on, että Pakinanpitäjä löytää jotain positiivistakin nurkkatansseista. Hän ehdottaa, että nuorisoseurojen iltamat, juhlat ja kokoukset järjestettäisiin yksinkertaisemmiksi ja kansantajuemmiksi, vaikka sivistävää ohjelmaa ei saisi jättää pois. Tanssi- ja huvi-iltamat ei saisi olla pää tarkoitus, koska ”hovit ilman hyötyä – jollei [ole] niin vahingollisia, ainakin joutavia”. Hänellä on kokemusta siitä, että nuorison tanssihalukkuus voidaan korvata myös muulla tavoin, jos tarjotaan nuorison ”virkeälle ruumiin ja hengen toiminnalle tarpeeksi muuta vaihtelua”.⁴⁵⁷ Pakinanpitäjä lieventää tanssien ja huvien vahingollista merkitystä, vaikkakin hän pitää niitä toisaalta tarpeettomina.

Papistolla ja nuorisoseuroilla konfliktit ilmenivät siinä, että nuorisoseurojen toiminnassa huveilla oli tärkeä osa. Nuorisoseurat olivat heidän mielestään turmiollisia, koska niiden iltamissa tanssittiin. He eivät huomioineet sitä, että nuorisoseuralla oli myös myönteisiä vaikutuksia maaseudun huvielämään. Nuorisoseuroissa kaikissa mahdollisissa tilaisuuksissa oli tapana tanssia ahkerasti, vaikka osa nuorisoseuroista suhtautuikin tanssiin täysin kielteisesti. Nuorisoseurat taistelivat etenkin nurkkatanssien pitoa vastaan, jolloin paras keino oli kuitenkin sallia tanssiminen ja ilonpito seurojen tilaisuuksissa. Juupajoen suomalaisen seuran kokouksessa olijat – niin kuin useat muutkin – pitivät nurkkatansseja ”ala-arvoisina huvitilaisuuksina”. Kokouksessa tultiin siihen tulokseen, että nuoriso tarvitsee kuitenkin tanssihuveja. Nuorison tanssiminen tulisi sallia valvotuissa oloissa, etteivät he itse järjestäisi nurkkatansseja. Nuorison omat nurkkatanssit saatiin vähenemään järjestämällä valvottuja tansseja. Nuorisoseuroissa nurkkatanssien tilalle oli saatu seuraintalojen iltamien yhteydessä tanssiminen sekä kansantanssiharjoitukset ja -esitykset, jotka olivat kontrolloidumpia tilaisuuksia. Nurkkatanssit hävisivät pikkuhiljaa järjestettyjen huvien myötä.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Lehtonen 1994, 261.

⁴⁵⁶ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 29/1901, 2–3.

⁴⁵⁷ Ibid.

⁴⁵⁸ Kortekangas 1967, 51, 91; Numminen 1961, 494–495; Numminen 2011b, 396–398; Hoppu 1998, 174; ”Juupajoki. Keskustelukokouksen”, *Aamulehti* 84/1910, 4.

Kannuksen raittiusseuran kokouksessa vuonna 1905 keskusteltiin huhtikuun alussa siitä, että nuoriso pitää tanssimista pääharrastuksenaan, mikä ei ollut suotavaa. Tanssihan ei sinänsä ketään pahentanut, jos sitä ei pidetty tärkeimpänä harrastuksena. Kokouksessa syylistettiin talollisia, jotka järjestivät nurkkatansseja. Heitä pidettiin siihen aikaan erityisen vanhoillisina, kun taas erilaisten aatteiden ajajia pidettiin uudistusmielisinä. Talollisten vanhoillisuus tuotiin esille kokouksessa toteamalla, että he eivät suostuneet kovin helposti antamaan huonetta kokouksia varten, mutta tansseja varten tilaa pyytävälle nuorille oltiin hyvinkin suopeita.⁴⁵⁹ Kannuksella nurkkatanssit olivat yhtä tyypillisiä kuin kaikkialla muillakin maaseuduilla. Talolliset olivat yleensä vielä niitä, jotka vastustivat uudistuksia eivätkä halunneet yhdistysten tulevan seudulle sivistämään palvelusväkeä ja muuta kansaa. Tähän viittaa myös edellinen Sepeteuksen huomio siitä, että ylemmät luokat olivat niitä, jotka oikeastaan tansseja järjesti.⁴⁶⁰

Nimimerkki –e–i Tottijärveltä vuonna 1908 huomauttaa nurkkatanssien kielteisen kuvan vaihtumisesta takaisin myöntäväisemmäksi herrasväen silmissä:

Ei kovinkaan pitkä aika siitä, kun meidän mahtavien taholta ankarasti protesteerattiin nurkkatanssia vastaan, niitä aikoja muistaa vielä moni ihminen, jolloin saarnatuoleista y. m. julistettiin ankaraa tuomiota tanssien ylitse. Mutta ne ajat ovat olleet ja menneet. Sittemmin vapaampien tuulahduksien hajoittaessa tiedottomuuden usvaa, rupesivat työläiset jättämään pois nuo nurkkatanssit ja hankkimaan tilalle opetettavaa, jalostavaa ja samalla huvittavaa ajan viettoa. Tulos tästä muutoksesta rupesi näkymään pian. Yhä suuremmat ja suuremmat työläisjoukot antoivat tavalla ja toisella ymmärtää, että he ovat se osa, joka elämisen välineet hankkii yhteiskunnalle; kuin myöskin sen, että heiltä itseltään on jotenkin tyystin elämisen ja nautinnon oikeus riistetty. Ja vielä mikä kauheinta, ilmaisivat, että tuota järjestelyä he eivät aijo pidemmälle kärsiä, vaan vaativat luonnolliset oikeutensa takaisin. [...] Tästä on noussut hätä, anastajain leirissä, kaikki ymmärrettävät keinot on käytetty valitsematta, tuon oikeuksiin pyrkivän suunnan tappamiseksi, kuitenkin onnistumatta. Yksimpä tuo aikoinaan hyljättäväksi tuomittu nurkkatanssikin löytyy anastajain asekokoelmasta, jolla aikovat vastustajansa kukistaa. Ei enää jyrisi tuomion pasuuna, saarnatuoleista nurkkatanssien ylitse, ei rähise parooni, ei tilallinen, palveloitaan tanssissa käynnistä, vaan esimerkkiä antaen murjovat itse joukossa. Mitäköhän tämän muutoksen on aiheuttanut? Kokemusko, että työläisetkin tahtovat vaihtelun kaipuutaan tyydyttää tavalla tai toisella. Vai ovatkohan keksineet jotain hyvää tai jalostavaa nurkkatanssissa?⁴⁶¹

Kirjoittajan mukaan näin ollen välttämättömyyden pakosta he ovat hyväksyneet esimerkiksi nurkkatanssit pienempänä pahana. –e–i osuvasti toteaa: ”Siinä syy, miksi entinen tuomio on puolustukseksi muuttunut. Mutta tästä muutoksesta olisi jumalanpalveluksemme saanut kärsiä, – ainakin tuomio

⁴⁵⁹ ”Kannuksesta”, *Kansan Lehti* 41B/1905, 2.

⁴⁶⁰ Nimim. Sepeteus, ”Kirjeitä. Eräjärveltä”, *Kansan Lehti* 122/1909, 3–4.

⁴⁶¹ Nimim. –e–i, ”Kirjeitä. Tottijärveltä”, *Kansan Lehti* 199/1908, 3–4.

osasto. Kun tanssit ja m. s. kirottavat siunattavaksi muutettiin.”⁴⁶² Nurkkatanssien huonot puolet tiedostettiin, mutta oli myös asioita, joiden estämisen tärkeys meni nurkkatanssien estämisen edelle, kuten toisten aatteen kannattajien toiminnan estäminen. Talollisten mielestä oli parempi järjestää nurkkatanssit kuin antaa sosialidemokratian levitä pitäjällä. Nimimerkki –e–i korostaa, että herrasväelle ei kelvannut sekään, että maaseudun työläiset jättivät nurkkatanssit, liittyivät työväenyhdistyksiin ja saivat sivistävää ajanvietettä. He huomasivat, että työväki viisastui liikaa ja tajusi, että heitä sorretaan heidän työssään. –e–i selittää, että herrasväki on hädissään noussut työväkeä vastaan keinoja kaihtamatta. Heidän vastustamisyrityksiinsä kuului myös nurkkatanssien järjestäminen eikä palvelijoita enää kiellettykään tansseissa käymästä.

Talollisten nurkkatanssitempauksesta on esimerkki *Kansan Lehestä* vuodelta 1908, kun Eräjärvellä vastustettiin työväenyhdistystä. Tällöin ei enää ollut tanssin niin väliä. Nimimerkki –n nimittää maaseutukirjeessään työväenyhdistyksen vastustajia ’äkätautisiksi’. Hän kirjoittaa, että ”[v]iimeksi oli äkätautisillia suuria raivokohtauksia silloin, kun Wiherlan työväenyhdistys vietti arpajaisiaan.” ’Äkätautiset’ tiesivät, että yhdistys keräsi arpajaisilla rahaa uuden talon rakentamiseen, jolloin heidän toimintaansa olisi vielä vaikeampi estää.⁴⁶³ Estääkseen ihmisten menon arpajaisiin he päättivät järjestää naapurikylään kristillismieliset tanssiaiset:

Tanssiaiset toimeenpantiin kerrassa komeat. Manttaalipapat kai arvelivat, että tanssi sellaisenaan ei ole kylliksi tarkoitustaan vastaava, ja siitä syystä he hankkivatkin sinne Helsingistä ilolientä, jonka avulla huojennettiin äkätaudin tuskia ja samalla annettiin sitä sydämmen vahvikkeeksi sellaisille, jotka äkätaudin tarttumista pelkäsivät. Tanssijaiset olisivat onnistuneet kerrassa hyvin, mutta poliisi tuli häiritsemään koko juhlatunnelman, sillä hän ei tuntenut tanssin tarkoitusta, eikä tietänyt äkätaudin kouristuksia, vaan luuli niitä tappelemiseksi ja hajoitti juhlat.⁴⁶⁴

Kirjoittaja huomauttaa vielä, että kahdeksan ’manttaalipappaa’ otettiin kiinni ja vietiin kihlakunnan oikeuteen. ’Manttaalipapat’ olivat vielä niitä, jotka olivat olleet kuntakokouksessa tekemässä päätöstä siitä, että väkijuomien vieminen yleisiin huveihin olisi kiellettävä sakon uhalla.⁴⁶⁵ Tässä tapauksessa työväen vastustaminen meni kirikkaasti ohi tanssin vastustamisen. Tanssin ja väkijuoman avulla pyrittiin houkuttelemaan väki pois vastakkaisen puolen tilaisuudesta. Peräti kunnan johtotehtävissä olevat henkilöt sortuivat laittomuuksiin työväen järjestäytymisen estämiseksi.

Särkijärven kylässä oli Rastilan isännän, joka antoi hänelle kokoushuoneen hyvän asian edistämiseksi. Isäntä totesi, että tanssiin ja muihin huvituksiin hän ei antaisi huonetta käyttöön, vaikka

⁴⁶² Nimim. –e–i, ”Kirjeitä. Tottijärveltä”, *Kansan Lehti* 199/1908, 3–4.

⁴⁶³ Nimim. –n, ”Kirjeitä. Eräjärveltä”, *Kansan Lehti* 157/1908, 4.

⁴⁶⁴ Ibid.

⁴⁶⁵ Ibid.

useimmat muut paikkakunnan talot niin tekivätkin. Talollisten huoneiden antaminen nuorten nurkkatansseille ei siis ollut täysin lakannut. Vielä vuonna 1910 Juupajoen suomalaisen seuran keskustelukokouksessa huomautettiin, että talojen isännät eivät saisi antaa huoneita nurkkatanssien pitämiseen, koska huvittelemaan pääsi julkisiin tilaisuuksiin ihan riittävästi.⁴⁶⁶

Huonoa aikaa tanssille

Tanssia tömisteltiin viime sunnuntaina muutamissa huveissa – yleisestä alakuluisesta mielialasta huolimatta. Piirileikki voisi ehkä mennä mukiin, mutta ”ransiisi” ja semmoiset ovat lievimmin mainiten nykyisin sopimattomia.⁴⁶⁷

Tanssia, kuten franseesin tanssimista, pidettiin sopimattomana, mutta piirileikit⁴⁶⁸ olisivat kelvanneet juuri ja juuri. Siten tanssiminen ei ollut itsessään pahaa vaan ajankohta, milloin se tapahtui. Nuorisoseuroissakin pyrittiin liiallista tanssimista estämään kannustamalla nuorisoa piirileikkeihin. Piirileikkilaulut olivat kuitenkin sisällöltään ala-arvoisia ja sopimattomia, joten ne olivat melkein yhtä paha asia kuin tanssiminenkin.⁴⁶⁹

Huvittelua ja tanssia on kaikkialla. Iltamissa pitää olla välttämättä aina hauska ohjelma ja erityisesti ”iloista tanssia.” *Väinämöisessä* vuonna 1897 kirjoittaja kritisoi, miten kansa pystyy näin iloitsemaan samalla, kun muut kärsivät kurjuudessa.⁴⁷⁰ Erityisesti tanssi ja muu huvittelu on sopimatonta surun aikaan. Huonoina aikoina, jolloin on hätää ja puutetta, ei olisi saanut huvitella. *Väinämöisen* nimimerkki Panu pitää vuosisadan ensimmäisiä vuosia niin huonoina, että silloin ei olisi saanut tanssia eikä muutenkaan huvitella. Hän kertoo työläisille järjestetyissä tanssi-iltamissa käyneen runsaasti väkeä, mutta vielä pahempaa on varakkaiden huvittelu teattereissa ja hienoissa kapakoissa. Kirjoittaja pitää näitä itsekkäinä ja mukavuudenhaluisina. He eivät tunteneet huono-osaisia kohtaan mitään sääliä.⁴⁷¹ Kirjoittajat mahdollisesti suurentelivat tilannetta. Näistä teksteistä tärkeimpänä asiana selvisi se, että vaikka yhteiskunnallisesti ja poliittisesti olisikin ollut huonompi aika, ihmiset huvittelivat tanssilla.

1900-luvun ensimmäiset vuodet olivat poliittisesti epävakaita aikaa, mutta nuoriso jatkoi silti huvittelua ja kaikenlaisiin huveihin riitti tulijoita. Nimimerkki Panu kirjoittaa tästä osuvasti:

⁴⁶⁶ Nimim. M. Salminen, ”Matkoiltani”, *Työkansa* 7/1908, 3; ”Juupajoki. Keskustelukokouksen”, *Aamulehti* 84/1910, 4.

⁴⁶⁷ ”Tanssia”, *Aamulehti* 55/1899, 2.

⁴⁶⁸ 1800-luvulla kansannuoriso huvitteli enimmäkseen piirileikeillä. Kylän nuoriso kokoontui tasaiselle rannalle, mäille ja niityille laulamaan ja pyörimään piirissä. Piirileikkien ero kansantanssiin ei ollut suuri, koska useissa tanssisävelmissä oli sanat. Piirileikit olivat periytyneet vanhemmasta kansankulttuurista sekä naapurikansoilta, kuten Ruotsista. Kolmijakoisten polskatyypiset laulut soveltuivat hyvin suomeksi laulettaviksi. Piirileikissä oli tyypillistä kävellä suuressa piirissä laulaen piirileikkilaulua ja hakien pari, jonka kanssa jatkettiin kävelemistä. Numminen 2011b, 555–556.

⁴⁶⁹ Numminen 1961, 501–502; Numminen 2011b, 406.

⁴⁷⁰ ”Hauskaa”, *Väinämöinen* 32/1897, 2–3; ks. myös nimim. – uo –, ”Yleisöltä. Tanssikoulut”, *Louhi* 111/1899, 3.

⁴⁷¹ Nimim. Panu, ”Kirje Tampereelta”, *Väinämöinen* 14/1903, 4–5; nimim. Panu, ”Katsaus”, *Väinämöinen* 9/1904, 5–6.

Julkinen elämä tänä hädän ja puutteen aikana on meillä aivan samallaista, kuin hyvinäkin vilja- ja työvuosina. Huvia jos jonkinlaisia, näytelmä, tanssia, juopottelua, tupakoimista, hienojen vaatteitten pitämistä jatkuu edelleen. Silmäillessä esim. Tampereen elämää pyhisin, tuntuu siltä, että hädän ja puutteen merkit ovat sangen kaukana. Nuori kansa käy erittäin hyvin puettuna, näytelmiä annetaan useissa eri paikoissa ja toisissa paikoissa parikin samana päivänä ja huone on aina täynnä; tanssi ja näytelmä-iltamissa käy väkeä runsaasti. Onpa tapahtunut, etteivät kaikki aina ole sisäänkään päässeet. Ja kun pistäytyy sisään tuommoiseen huvitilaisuuteen, niin mitä saa nähdä. Iloa ja nautintoa. Eteinen jo on täynnä tupakansavua, sisällä ja ravintolahuoneissa syödään ja juodaan näytelmien ja tanssin väliajoilla. Paljonko tuommoinen elämä, jota viikko viikon perästä jatketaan, tulee maksamaan, sitä ei osaa edes suunnilleen arvella. Tuhansiin se vaan viikottain nousse yksin Tamperreellakin.⁴⁷²

Panu asettaa tanssimisen samaan kategoriaan muiden paheiden, kuten näytelmien, juopottelun ja tupakoinnin, kanssa. Kiinnostavasti hänen kyseiselle listalleen kuuluu myös hienojen ja kalliiden vaatteiden pitäminen. Tämä merkitsee siis, että tanssi on myös turhamaista vaatetuksen osalta.

Panu huomauttaa, että Helsingissä meno on hurjempaa kuin Tampereella: pelkästään työväki järjesti eräänä sunnuntaina 7 tanssi-iltamaa ja 3 ”puku-ilveilyä” ja niissä hän olettaa myös väkeäkin käyneen. Työväen lisäksi on vielä ”hienosti sivistyneet”, jotka käyvät teattereissa ja ”hienoissa kapakoissa”, vaikka osa kansasta elää puutteessa. Silloin ”valtaa mielen epätoivo ja häpeä”. Kirjoittaja vetoaa ihmisten itsekkyyteen ja säälintunteen puuttumiseen.⁴⁷³ Tampereen riennot eivät siis yltäneet ihan Helsingin tasolle, jossa voitiin olettaa olevan kaikkea vähän enemmän kuin muualla Suomessa. Seuraavana vuonna nimimerkki Panu toteaa edelleen, että elämä kulkee samalla kaavalla uusine teatterinäytöksineen, konsertteineen sekä tanssi- ja ilveilyiltamineen. Huveissa käyvistä ihmisistä hän kärjistäen huomauttaa: ”Ja tästä kaikesta hienostunut yleisö nauttii. Sen hajuaisti on tottunut hajuvesien, alkoholin tai tupakan tuoksuun, eikä sen vuoksi tunne lähenevää kalman hajua.” Herrasväki ei kirjoittajan mukaan surrut tarpeeksi, ja hän ehdottaakin, että pitäisi viettää yhteistä suruaikaa, koska niin monet ovat sodassa tai muuten elävät hädässä ja kurjuudessa.⁴⁷⁴

Panun kirjoitukset kritisoivat enimmäkseen herrasväen tanssimista ja huvittelua. Hän ei pidä hyvänä kenenkään nautinnonhakuista huvittelua, koska samanaikaisesti monilla menee huonosti. Yhtä lailla *Aamulehteen* kirjoittanut on sitä mieltä, että on hyvin kevytmielistä tanssia, jos esimerkiksi perheessä sairastetaan. ”Ainoastaan alkoholin huumaamat ihmiset voivat tanssia hautajaistilaisuuksissa”. Hän toteaaakin, että ”[t]unnottomalta tuntuisi, jos selvä talonisäntä hautajaisissa komentaisi: ’laulut käymään ja viulut soimaan!’” Hän vertaa alkoholin sokaisemiin ihmisiin kiihkeästi puolue-etuja ajavia,

⁴⁷² Nimim. Panu, ”Kirje Tampereelta”, *Väinämöinen* 14/1903, 4–5.

⁴⁷³ Ibid.

⁴⁷⁴ Nimim. Panu, ”Katsaus”, *Väinämöinen* 9/1904, 5–6. Ks. myös ”Kaunis päätös”, *Aamulehti* 47/1899, 2.

jotka ”eivät huomaa ajan vakavuutta isänmaan suhteen”. He vain ”tanssia teputtavat silloinkin kun oikeastaan sietäisi surupuvussa käydä”.⁴⁷⁵

Vuosi 1899 oli merkittävä vuosi Suomelle poliittisesti helmikuun manifestin julistamisen takia. Tanssin osalta vuosi 1899 ei pitänyt olla mitenkään erityinen. Kuitenkin nimimerkki Pakinanpitäjä toteaa, että etenkin nuorisoseurat viettivät vuoden 1899 alkua suruvuotena: ne kunnioittivat sitä lopettamalla täksi ajaksi tanssin iltamistaan. Useat nuorisoseurat toimivatkin niin. Ongelmallisinta oli, että muut paikkakunnan yhdistykset järjestivät kuitenkin tilaisuuksia, joissa pääsi tanssimaan. Nuoriso siirtyi tietysti niihin, erityisesti työväenyhdistyksen tilaisuuksiin.⁴⁷⁶

Hästeskokin kertoo, että ajan vakavuuden vuoksi useat nuorisoseurat päättivät lopettaa tanssin kaikista tilaisuuksistaan. Ajatuksena oli, että Suomessa oli koko maan kattava suruaika, jolloin ei kevyt iloittelu sopinut.⁴⁷⁷ Jaakko Numminen huomauttaa samasta asiasta: ensimmäinen routavuosi oli hillinnyt huvittelua, koska tilannetta pidettiin hyvin vakavana. Toisaalta routavuosien jatkuessa sekään asia ei enää vaikuttanut nuorison tanssihaluun, vaan tanssia saatettiin enemmänkin kuin yleensä, koska sortokausien sensuuri esti pitämästä sivistäviä puheita ja esitelmiä. Kiellon takia hovin määrä korostui nuorisoseurojen tilaisuuksissa. Siksi nuorisoseurojen vastustajat moittivat seuroja ala-arvoisiksi. Niitä arvosteltiin myös nuorison viemistä pois Jumalan luota ja kiihottavan nuorisoon turhaa huvituksen halua.⁴⁷⁸ Kortekangas pitää toisaalta sortovuosien vaikutusta tanssimista hillitsevänä asiana. Nuorisoseurojen isänmaallisuuskin ja aatteellisuus hyväksyttiin merkittävämmiin sortovuosiin, jolloin sen huvejakin voitiin katsoa suopeammin kuin muulloin. Hänen mukaansa tanssi oli ollut kiellettyäkin jonkin aikaa, vaikkakin nuorisoseurat olivat tehneet vain yhteisen päätöksen tanssista luopumisesta.⁴⁷⁹

Vuoden 1899 suruaikana nuorisoseurojen Santeri Alkio kehotti tanssimisen sijaan järjestämään esitelmiä, puheita ja kertomuksia kaikissa nurkkatanssitilaisuuksissa.⁴⁸⁰ Alkio ajattelee, että koska nuorisoseura ei järjestänyt enää tanssimista omissa tilaisuuksissa, niin nurkkatanssit olisivat yleistyneet. Siksi nuorisoseurojen tuli mennä puhumaan sinne, missä nuorisokin oli eli nurkkatansseihin. Alkio myös myöntää, että nurkkatanssien sakotusta ja verotusta⁴⁸¹ parempi keino olisi järjestää nuorisolle

⁴⁷⁵ ”Jalostuttavia iltahuvia”, *Aamulehti* 303/1900, 3–4.

⁴⁷⁶ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 150/1900, 2–3; Numminen 2011b, 404–405.

⁴⁷⁷ Hästesko 1931, 133.

⁴⁷⁸ Numminen 1961, 587; Hästesko 1931, 129–130.

⁴⁷⁹ Kortekangas 1967, 51–52.

⁴⁸⁰ Hästesko 1931, 133.

⁴⁸¹ Nurkkatanssien verotuksesta ja sakotuksesta lisää luvussa 4.3.

sivistävää toimintaa. Useat nuorisoseurat tulivatkin siihen tulokseen, että nurkkatansseja ei voida vastustaa muuten kuin ottamalla tanssi iltamaohjelmistoon mukaan.⁴⁸² Lopullisesti viranomaisten toimenpiteet eivät estäneet nuorisoseuroja toimimasta vaan nuorisoseurojen toiminnan ja jäsenten määrä kasvoi koko sortovuosien ajan. Vuosisadan vaihteen poliittisista toimista huvittelulle haitallisena pidettiin kesällä 1899 annettua asetusta, joka rajoitti kokoontumisvapautta ja joka kielsi uusien yhdistysten perustamisen. Tällöin ei voinut enää ilman kuvernöörin lupaa pitää kokouksia, juhlia eikä arpajaisia.⁴⁸³

Aamulehden Pakinanpitäjä pitää ajanjaksoa huonona edelleen vuonna 1901. Nuorisoon pitäisi kiinnittää enemmän huomiota: ”Tahtooko sen suurin osa vastaisuudessakin, kuten tähänkin asti, elää omaa huoletonta elämäänsä, iloita ja tanssia, sekä hoiperrella alkohoolin vaikutuksesta, vai tahtooko se tehdä kääntein tässä ja ryhtyä miehen tavoin karsimaan pois itsestään tätä olojen kasvattamaa mädännäisyyttä?” Hän toteaa ensimmäisen vaihtoehdon olevan ”hyvinkin vaarallinen” ja saattavan ”valmistaa haudan kansallisuudellemme”, kun taas jälkimmäisen vaihtoehdon olevan vastaisuudelle sellainen perustus, ”ett’ei mitkään ajan vaiheet kansamme kulttuuria voi hävittää.” Siten ei ole yhdentekevää, miten nuoriso käsittää tämän hetken.⁴⁸⁴ Pakinanpitäjä muistuttaa vielä:

Elkäämme unohtako, että suuren suuri osa maamme nuorisosta elää elämää, jossa ei ilmaannu mitään pyrkimystä korkeampaan, itsetietoisempaan asemaan, vaan joille huvitus ja nautinnonhimo antaa kaiken sen tyydytyksen, mitä he kaipaavat, joita nykyiset olosuhteet ja kansamme surut ja huolet eivät ole saaneet hitustakaan pitämään huolta kansamme tulevaisuudesta. [...] Perin tärkeää sen vuoksi olisi, että koko nuorisomme saataisi hereille työhön ja toimiin valistuksen vainioilla, sillä meillä on todellakin ääretön joukko nuorisoa, joka ei ole koonnut rikkaita valistuksen hyväksi, niin tärkeää kun se nyt juuri olisikin, vaikka asiasta ei suinkaan ole puhumatta oltu. Ja ett’ei tämä nuoriso useinkaan ole tiedotonta enemmän tai vähemmän valistunutta, on erityisesti merkille pantava.⁴⁸⁵

Pakinanpitäjä kannattaa sitä, että nuorisoa pitäisi valistaa enemmän ja opettaa omaamaan sivistyneen luonteen. Nuoriso pitää saada käsittämään sivistystyön merkitys, koska sillä on silloin merkitystä tulevaisuudensikin kannalta.⁴⁸⁶ Tekstistä tulee ilmi, että Pakinanpitäjä ei pidä vain työ- ja köyhemmän väen nuorisoa sivistymättöminä, vaan sivistyneempienkin nuoriso on valistumatonta ja kevytmielistä. Nuorison rientoihin olisi puututtava jo senkin tähden, että heistä tulisi valistuneempia ja sivistyneem-

⁴⁸² Numminen 1961, 502.

⁴⁸³ Numminen 2011b, 54; Numminen 1961, 587–588; Hästesko 1931, 128–129. Esimerkiksi Tampereen työväenyhdistykselle arpajaisluvan haku maksoi 9,60 mk vuonna 1900. Tampereen työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1900, 49.

⁴⁸⁴ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 5/1901, 2–3.

⁴⁸⁵ Ibid.

⁴⁸⁶ Ibid.

piä. Tilaisuuksissa ei saisi pelkästään tanssia. On tilaisuuksia, jolloin saa tanssia ja huvitella. On kuitenkin aikoja, jolloin ei ole soveliasta tanssia ja muutenkaan huvitella. Osa lehtiin kirjoittavista piti juuri vuosisadan vaihdetta isänmaallisesti huonona hetkenä tanssimiselle.

Tanssi ja sivistys

1840-luvulta lähtien ongelmallisinta huvitilaisuuksissa oli ollut se, että herrasväen hovit olivat olleet sellaisia, mihin alempi kansa ei uskaltanut tulla tai ei ollut rahaa tulla. Maaseudulla ongelmallista oli se, että kansa kokoontui pirtteihin tanssimaan ja huvittelemaan, jolloin ilo oli yhtä korkealla kuin tomukin. Ongelmana näissä oli yleensä myös viinan käyttö. Kansalle tuli siis opettaa sivistävämpiä huveja, kuten laulua ja soittoa.⁴⁸⁷

Kansan keskuudessa kansan itsensä järjestämällä sivistävillä huveilla oli täysin toisenlainen merkitys kansan sivistyksen kohottajana kuin säätyläisten toimeenpanemilla kansanjuhilla. Silloin kun kansa itse oli järjestämässä sivistäviä ja kansaa jalostavia huveja, kansa otti ne omakseen koko sydämellään. Säätyläisten järjestämistä kansanhuveista ajateltiin olevan pelkästään varojen hankkimista varten.⁴⁸⁸ Tanssista kirjoittaneet totesivat siis, että tanssia sai, mutta ei liikaa. Tanssin lisäksi piti tehdä muutaakin. Yhteiskunta ei pyöri vain tanssimalla. Nuorison tuli sivistyä ja ottaa vastuuta elämästään.

”Tanssi on viettelyä”⁴⁸⁹ todetaan toisaalla, mutta tanssilla on myös toinen puoli. Nimimerkin Mikko U. mielestä iltamien muu ohjelma oli laadultaan niin kurjaa, ettei tanssien suosio olekaan ihme:

Siinä on reipasta, nuorison ripeää liikettä, se innostaa ja usein kylläkin, nyt jo useammin on se muodostanut liian suureksi yleisön mieli nautinnoksi. Mitä olisi tehtävä sitten, että saataisiin jonkunmoinen uuden ajan tuulahdus henkäilemään läpi iltama ohjelmien, että ne tulisivat innostuttaviksi, kasvattaviksi, että ne voisivat täyttää niitä vaatimuksia, joita nykyajan yleisö niille asettaa?⁴⁹⁰

Siksi ihmisten tulisi käyttää vapaa-aikansa järkevämmin ja kristinopin mukaisesti.⁴⁹¹ Ylenmääräinen tanssikiikkoilu haluttiin yleensä lopettaa. Hankoniemestä tullessa kirjoituksessa *Kansan Lehdessä* vuonna 1901 työväkeä käsketään ennemmin halveksimaan tanssimista, koska työväenyhdistykseen kuuluvan tuli olla mieluummin ”sivistyksen opin siivon ja jalon käytöksen esikuva”. Tanssimisella ja muulla huvittelulla työväenyhdistykset saivat ulkopuolisten silmissä vääränlaisen kuvan toiminnastaan. Myös työ- ja raittiusväen yhteisessä kokouksessa vuonna 1903 keskusteltiin tanssista. Siellä

⁴⁸⁷ Hästesko 1931, 12–13.

⁴⁸⁸ ”Kankaanpään Nuorisoseuran 10 vuotinen juhla. Aamulehden kirjeenvaihtajalta”, *Aamulehti* 158/1903, 3.

⁴⁸⁹ ”Kalvolan Metsäkulmalaisten kansankirjasto”, *Väinämöinen* 5/1903, 4–5.

⁴⁹⁰ Nimim. Mikko U., ”Puhujaseuroja Yhdistyksiin”, *Kansan Lehti* 10/1903, 3.

⁴⁹¹ ”Maaseutukirjeitä. Teisko”, *Työkansa* 42/1907, 3.

päädettiin siihen, että tanssimista piti ehdottomasti vähentää ja tilalle saada kehittävämpää ajanvietettä.⁴⁹²

Yleisesti tanssi on mielletty aina nuorison⁴⁹³ huviksi. Tanssin tärkeyden korostamisesta nuorisolle ei vältytty 1800- ja 1900-lukujen lehtikirjoittelussakaan. Yhdistykset kilpailivat nuorisosta ja pohtivat, miten he saisivat nuoria liittymään yhdistyksiin. Iltamien avulla oli hyvä houkutella kansaa liittymään mukaan, mutta iltamissa piti olla mukana myös sivistävän ja henkisen ohjelman lisäksi aina jotain viihteellistä, kuten näytelmä tai tanssia.⁴⁹⁴ Ne eivät kuitenkaan olleet täysin samanarvoisia huveja. Esimerkiksi nimimerkki O. L. *Kansan Lehdessä* vuonna 1902 piti teatterissa esitettyjä näytelmiä parempana ajanvietteenä kuin tanssimista. Hän halusi vähentää radikaalisti iltamien määrää, jolloin teatterissa käyminen kasvaisi. Hänen ajatuksenaan olisi, että tällöin siirryttäisiin ”tanssin rompotuksesta taiteelliseen, virkistävään huvitteluun”.⁴⁹⁵ *Aamulehdessä* ”Kirje Tampereelta” -palstaa pitävä nimimerkki Pakinanpitäjä on myös sen puolella, että seuranäytelmät kasvattavat hyvin esitettyinä ja onnistuneina.⁴⁹⁶ Asikkalan nuorisoseuran johtohenkilöt pyrkivät kontrolloimaan tanssimista sillä, että saisivat maaseutunuorison kiinnostumaan näyttelemisestä.⁴⁹⁷ Toisaalta näytelmiäkin pidettiin yhtä paljon huvina kuin tanssimista, joten pelkästään näytteleminen ei riittänyt, vaan siihen piti saada tuotua taiteellisuutta ja sitä kautta ihanteita nuorisolle.

Nimimerkki Kaapo Kurun Pohjankapeesta viittaa Kyöstin kirjoituksiin tanssimisesta ja nukkumisesta sekä luonteiden kasvattamisesta. Hänen mielestään tanssista pitäisi luopua vähitellen ja hankkia sen tilalle ”jotain muuta korkeampaa ja jalompaa”. Kaapon mielestä tanssimalla ei saada ’veljeyden tunnetta’ eli yhteenkuuluvuuden tunnetta aikaan. Hänen mukaansa nuorten tulisi oppia parempia taitoja tanssin sijasta, kuten puhumista, runonlausumista, laulamista tai soittamista sekä näyttelemistä. Ne auttaisivat paremmin kohtaamaan tulevaisuuden vaikeita aikoja.⁴⁹⁸ Kasvatukseen ja oppineisuuteen viitataan myös vuoden 1898 kirjoituksessa ”Tarpeetonta harjoitella”. Siinä ilmaistaan, että jos on oppinut tanssimaan, on ollut pakko laiminlyödä jonkun muun asian oppimisen. Siten nuoruutta ei saisi kuluttaa pelkästään huvitteluun ja tanssimiseen, koska ”eihän tarkoituksemme olekaan kehittyä vaan paljaiksi tanssinukeiksi”, kuten *Väinämöisen* vuoden 1897 kirjoittaja toteaa.⁴⁹⁹ Tähän aikaan pidettiin tärkeänä opiskelua ja ahkeraa työntekoa, jonka takana oli Jumalan pelko. Siksi nuoruutta ei saisi kuluttaa joutavien huvitusten äärellä oppimatta mitään elämästä.

⁴⁹² Nimim. Vanhapoika, ”Havaintoja Hankoniemestä”, *Kansan Lehti* 30/1901, 3; nimim. –Viip., ”Työväen puoluelaiset ja raittiusväki yhteistoiminnassa”, *Kansan Lehti* 107/1903, 2.

⁴⁹³ Nuoreksi miellettiin tähän aikaan rippikoulun käyneet ja yleensä avioitumattomat alle 30-vuotiaat.

⁴⁹⁴ ”Huvien pyörteessä”, *Väinämöinen* 5/1897, 3–4.

⁴⁹⁵ Nimim. O. L., ”Vähemmän huvittelua, enemmän poliittista toimintaa”, *Kansan Lehti* 60/1902, 1.

⁴⁹⁶ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 150/1900, 2–3.

⁴⁹⁷ Nimim. Asikkalan nuorisoseura, ”Kutsumus”, *Aamulehti* 6/1904, 3.

⁴⁹⁸ Nimim. Kaapo, ”Kirjeitä. Kurun Pohjankapeesta”, *Kansan Lehti* 105/1910, 4.

⁴⁹⁹ ”Tarpeetonta harjoitella”, *Väinämöinen* 20–21/1898, 8; ”Huvien pyörteessä”, *Väinämöinen* 5/1897, 3–4.

Tanssimisen toinen puoli oli sivistymättömyys. Tanssin avulla ei voinut sivistyä. *Väinämöisen* mukaan tanssiminen ja muu huvittelu ei olisi pitänyt olla ihmisen päätarkoitus. Vuonna 1897 lehden kirjoittaja päättelee tanssin himon vallanneiden olevan ”jotenkin kehittymätöntä väkeä”⁵⁰⁰. Tällaiset ihmiset eivät ymmärrä aatteista mitään eikä heiltä löydy yhtään tiedon halua. Tähän ei ole kuitenkaan syynä huvien järjestäjät vaan kasvatus. Kirjoittajan mielestä nuorison kasvatus on vaikea asia, koska vanhempien tulisi vastata siitä, että nuorille syttyisi tiedon ja opinhalu ja jolloin nuori pystyisi itse myös hankkimaan lisätietoa. Kun tiedon halu on saatu sytytettyä, pitäisi pystyä antamaan arvoa myös muullekin kuin huvittelulle, ja hovit pitäisi jättää silloin toisarvoisiksi asioiksi. Kirjoittaja toteaa vielä osuvasti, että niillä, jotka eivät opiskele, ei ole oikeutta huvitellaan.⁵⁰¹ Näin tanssimista voitiin kontrolloida, kun ei annettu lupa tanssia, jos ei ollut edes opiskellut tai tehnyt mitään muuta sivistää vastapainoksi.

Myös vuonna 1898 *Väinämöisen* toinen kirjoittaja on sitä mieltä, että jos nuorisolla ei ole muita harrastuksia kuin tanssi, ”se on henkisen köyhyyden merkki”. Hän on sitä mieltä, että vanhempien pitäisi ottaa osaa nuorten huvituksiin, jolloin he voisivat valvoa nuorten käytöstä ja lopettaa ne ajoissa. Tällöin vanhempien läsnäolo pyhittäisi nuorten ilon ja tanssi säilyttäisi silloin sivistävän voimansa eikä tanssista tulisi liian vallatonta.⁵⁰² Tämä on ajatuksena hieno, mutta ei tainnut siihen aikaan todellisuudessa toteutua. Kirjoittaja pyrki tekstillään antamaan ohjeita nuorisolle ja heidän vanhemmilleen tanssimisen suhteen.

Tanssiminen ei mielletty ollenkaan sivistyneeksi toiminnaksi. Lehtien teksteistä huomasi, että iltojen kiinnostus oli paljon suurempaa kuin kokouksien. Eräjärven nuorisoseuran kokouksessa vuonna 1904 ihmeteltiin, miksi nuorisoa ei liity enempää nuorisoseuraan.⁵⁰³ Kirjoittaja huomauttaa, että kokouksessa

[j]oku arveli, että siihen mahtaa olla syynä se, kun ei tässä seurassa ole tanssi yleisemmin suosittuna eli oikeammin sanottuna pääasiana, koska useat nuoret siitä niin pitävät, että tekisivät sitä lakkaamatta illasta aamuun.⁵⁰⁴

Kokouksessa ollut oli siis pohtinut, että tanssi veti ainoastaan nuorisoa mukaan toimintaan, mutta sitä ei onneksi ollut paljontaan tarjolla nuorisoseuran ohjelmassa, vaikka silloin ei ollut nuorisoakaan.

Kurussa on ilmennyt sellaista käytöstä, joka on tuottanut paheksuntaa kyläläisissä: Pojat ovat istuneet kokouksissa lakit päässä ja tupakat suussa, ja sen lisäksi he ovat tanssien aikana tanssineet keskenään

⁵⁰⁰ Kehittymättömällä on tarkoitettu samaa kuin sivistymätön. Sivistyksellä on tarkoitettu 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa henkisten kykyjen kehittämistä ja valistumista hyväksi ihmiseksi, joka pystyy tekemään yhteiskunnallisesti oikeita päätöksiä oikeiden yhteiskunnallisten arvojen mukaan. Seppänen 2000, 15.

⁵⁰¹ ”Huvien pyörteessä”, *Väinämöinen* 5/1897, 3–4.

⁵⁰² ”Nuorison huvituksesta”, *Väinämöinen* 17/1898, 3.

⁵⁰³ ”Nuorisoseuran vuosikokous Eräjärvellä”, *Aamulehti* 7/1904, 2.

⁵⁰⁴ Ibid.

ja ilveilleet rumasti. Iisakki huomauttaa samasta mielenkiintoisesta epäkohdasta Humppilan nuorisoseuran iltamista: ”Muutamat nuoret miehet eivät vain tahdo päästä tuosta ’maanvaivasta’: tanssia poikaparissa hattu päähän painettuna.”⁵⁰⁵ Poikapareissa tanssimista ei selvästikään pidetty suotavana asiana. Toinen asia, mitä ei hyväksytty oli miesten päähineen pito sisätiloissa.

Nimimerkki Kanto on sitä mieltä, ettei osa nuorista ole sivistynyttä, koska joillain nuorilla miehillä on tapana olla juovuksissa, häiriköidä ja tapella yhdistysten iltamissa ja muissa tansseissa. Kirjoittaja vetoaa naisiin, etteivät he tanssisi juopuneiden miesten kanssa eikä silloin, jos tällaisia on tanssilattialla. Naisten ei pitäisi antaa arvoa ja huomiota tappeleville ja remuaville miehille. Kirjoittaja toteaa myös, että huvitilaisuuksien järjestäjien pitäisi valvoa tilaisuuksia ja olla päästämättä niihin juopuneita ja muita häiriköitä. Tämä johtaisi siihen, että huveissa säilyisi järjestys ja että ihmiset uskaltaisivat antaa tiloja huveille ja mennä niihin, ”kun ei siellä ole semmoisia viljeljiä reuhtomassa”. Kirjoittaja toteaa loppuun, että kylän nuorista saa huonon kuvan, jos joku ulkopaikkakuntalainen sattuisi tulemaan iltamiin, joissa olisi häiriköintiä ja juopuneita nuoria.⁵⁰⁶ Samaan asiaan ottaa myös nimimerkki Kyösti kantaa ja kertoo iltamissa vierailevista tappelupukareista, jotka ovat vain naisten perässä eikä kannata työväenääntä.⁵⁰⁷

Yleisessä keskustelussa oli esillä se, että työväenliike olisikin edistänyt toiminnallaan siveettömyyttä. Tähän saattoivat olla syynä työväentalolla järjestetyt iltamat, joissa ilmeni arveluttavia piirteitä vuosisadan vaihteessa. Näitä vastaan alettiin taistella. Perheiltamia pidetään siveettömyyden pesinä, jonne kokoontuu epämääräistä väkeä. Tanssikaan ”ei ole tanssia, vaan villiintyneiden ihmisten järjetöntä reuhtomista, jota säästetään huudoilla, kiljumisella ja saastaisilla puheilla”. Näin toteaa Yrjö Mäkelin Tampereen työväenyhdistyksen pöytäkirjassa 21.9.1901 Kortekankaan mukaan. Siveettömyyttä siis tavattiin jonkin verran iltamissa, ja syyllisenä pidettiin tietysti tanssimista. Muulloinkin työväenliikkeen tilaisuuksissa olivat esillä sukupuolisiveellisyteen kuuluvat asiat. Kortekangas puolustaa, että työväenliike ei suosinut siveettömyyttä, vaan vastusti sitä voimakkaammin kuin muut aatteelliset yhdistykset.⁵⁰⁸

Yhdistysten ja seurojen kokouksissa keskusteltiin paljon tähän aikaan tanssista ja sen soveliaisuudesta.⁵⁰⁹ Vuonna 1899 *Kansan Lehdessä* uutisoidaan Tampereen Työväenopiston toiminnasta. Yhdessä keskustelukokouksessa oli ollut aiheena ”Työväen osanotosta kansansivistystyöhön”, joka aiheutti enemmän toimenpiteitä kuin yleensä. Keskustelun johdosta he valitsivat toimikunnan, joka

⁵⁰⁵ ”Urheilukilpailut ja iltama Kurussa”, *Tampereen Sanomat* 245/1908, 2; nimim. Iisakki, ”Maaseutukirjeitä. Humppila”, *Tampereen Sanomat* 45/1910, 3.

⁵⁰⁶ Nimim. Kanto, ”Maaseutukirjeitä. Omilta kirjeenvaihtajilta. Kirje Teiskosta”, *Tampereen Sanomat* 238/1909, 3.

⁵⁰⁷ Nimim. Kyösti, ”Kirjeitä. Teiskosta”, *Kansan Lehti* 123/1910, 4.

⁵⁰⁸ Kortekangas 1965, 311.

⁵⁰⁹ Ks. esim. nimim. K:n, ”Oulun raittiusepiirin kokous”, *Aamulehti* 54/1903, 3; ”Raittiilla nuorisolla”, *Aamulehti* 47/1906, 2; ”Kangasalan krist. työv. yhdistyksellä”, *Työkansa* 147/1908, 3.

kutsui kokoon kaupungin yhdistysten huvitoimikunnat. Toimikunnan tuli heidän kanssaan keskustella siitä, että tanssi piti syrjäyttää sen henkisestä asemasta. Sen sijaan huvitilaisuuksissa pitäisi tarjota henkistä ohjelmaa.⁵¹⁰ Yhteisö pyrki kontrolloimaan tanssimista esimerkiksi puheiden avulla, jotka usein käsittelivät tanssimista ja sen turmiollisuutta.⁵¹¹

Joillain oli kuitenkin käsitys, että yhdistyksiä ”tapettiin tanssimalla.”⁵¹² Usein kirjoittajat toteavat lieventävästi, että ei halunnut kuitenkaan täysin vastustaa tanssimista – ei myöskään *Viipurin Sanomien* kronikoitsija:

Itse puolestani en tosin ole tanssin vastustaja, vaan suon kernaasti ketteräkoipisille sen ilon, vaikka itse en ole koko konstin päällä. Mutta kun tanssi alkaa olla kaiken nuoruuden ilon sisältönä, silloin tahdon minäkin pamppuineni astua tanssivain joukkoon ja tanssittaa heitä velvollisuuden tuntoon. Ei tämä elämä nykyään ole sellaista silkkiä että se kannattaisi yksinomaan tanssimista.⁵¹³

Vuosisadan vaihteen nuoret tuli siis saada liittymään enemmän työväenyhdistyksiin ja osallistumaan niiden kokouksiin. *Kansan Lehdessä* vuonna 1904 nimimerkki Hessu kertookin, että Lapualla nuorilta oli kysytty asiasta ja vastaukseksi oli saatu: ”Mitä minulla yhdistyksessä tehdään, kun siellä ei saa tanssiakaan. Mitä auttaa meitä se, jos vaikka aina tanssisimme, tulemmeko tanssin avulla yhtään edistyneemmiksi aineellisessa tai henkisessä suhteessa? Minä ainakin epäilen sitä.” Kuukautta myöhemmin Lapuan työväenyhdistyksen kokouksessa keskusteltiin samaisesta asiasta. Ehdotuksena oli, että nuoret saisivat tanssia kokouksen loputtua, jolloin nuoriso oppisi käymään myös kokouksissa. Päätöstä asiasta ei kuitenkaan tehty.⁵¹⁴

Papisto haukkui yleensä vuosisadan vaihteessa aatteellisten järjestöjen huveja siveellistä elämää heikentäviksi.⁵¹⁵ Eräjärven kirkossa lähetyssaarnaaja Toiviainen arvostelee nuorisoseuroja sellaisen sivistyksen antamisesta, mikä vetää ”ihmisiä pois Jumalan yhteydestä kaiken maailman pyörteeseen”. Kirjoittaja päättelee Eräjärven nuorisoseurasta juuri samoin, koska toteaa, ettei se järjestä muuta kuin

⁵¹⁰ Severi Nyman, ”Kertomus Tampereen Työväenopiston toiminnasta kevätlukukaudella 1899”, *Kansan Lehti* 81/1899, 2.

⁵¹¹ Iltamien tanssimiseen liittyvien puheiden aiheita olivat esim. ”puhe tanssin merkityksestä kansan henkisenä ja ruumiillisena kasvattajana” ja ”Mitkä olisi sopivaa huvipuolta nuorisoseurain kokouksissa ja iltamissa ja miten sitä saataisiin?” Nimim. Vieras, ”Kirjekortti Kurusta”, *Tampereen Sanomat* 84/1909, 3; ”Satakunnan nuorisoseurain liiton vuosikokous ja vuosijuhla Karkussa 29 ja 30 p. kesäk.”, *Aamulehti* 148/1902, 3; ”Satakunnan nuorisoseurain liiton vuosikokous ja vuosijuhla Karkussa”, *Aamulehti* 149/1902, 2.

⁵¹² Ks. esim. nimim. Autere, ”Kaikuja Kalajoelta”, *Kansan Lehti* 45/1902, 3.

⁵¹³ ”Pieniä uutisia. Tanssit ja hovit”, *Tampereen Uutiset* 174/1900, 3; ”Tanssit ja hovit”, *Aamulehti* 203/1900, 2.

⁵¹⁴ Nimim. Hessu, ”Lapuulta”, *Kansan Lehti* 56/1904, 3; nimim. –n, ”Lapuan työväenyhdistyksen kokouksessa”, *Kansan Lehti* 67/1904, 4.

⁵¹⁵ Kortekangas 1967, 51.

remuavia tanssi-iltamia.⁵¹⁶ Nuorisoseura oli vakaumuksestaan huolimatta alkanut yhä enemmän järjestää iltamia, joissa tärkeintä oli tanssiminen. Sen oli huomannut myös Taave, joka sekä kehuu että kritisoi suomettarelaisia ja Eräjärven nuorisoseuraa vuonna 1909:

Sanotaan että seura tekee kaltaisekseen ja siltä se näkyy. Eräjärven nuorisoseuran-kin toiminta on kohdistunut pääasiallisesti tansseihin ja huvien pitoon. Nyt sen seuraukset rupeavat jo näkymään. Se kukoistaa jo ja totta kai; niitä kalojahan ihminen saa kun pyytääkin.⁵¹⁷

Taave jatkaa kirjoituksessaan, että työväenyhdistyksen tulisi ottaa mallia nuorisoseurasta ja toimia aktiivisemmin asiansa eteen. Työläisten ei kuuluisi olla niin välinpitämättömiä, etteivät he edes saapuneet yhdistyksen vuosikokoukseen, joten se piti jättää pitämättä osallistujien puutteen vuoksi.⁵¹⁸

Taaven teksti kertoo paljon Eräjärven oloista. Mahdollisesti nuorisoseura on saanut jo enemmän kannatusta kuin vuonna 1904, jolloin osallistujien määrä oli alhainen. Merkittävä huomautus on, että Eräjärven nuorisoseuraan kuului suurimmaksi osaksi vain talollisten lapsia, vaikkakin muutama palvelijakin oli ottanut osaa toimintaan. Taave kiinnittää huomiota myös siihen, että nuorisoseura järjestää ainoastaan tansseja ja muita huveja eikä siten paljonkaan sivistävää toimintaa, vaikkakin vuoden 1904 kirjoittaja on toista mieltä vuosikokouksen perusteella. Tämän hän toteaa näkyvän nuorisossa ja viittaa mahdollisesti nuorison tanssihalukkuuteen. Sanonta ”kalojahan ihminen saa kun pyytääkin” tarkoittanee, että nuoriso on tullut nuorisoseuraan pelkästään huvittelemaan ja tanssimaan eikä sivistymään.

Kansanopisto-opettaja, maisteri, agronomi Antti Laiho huomauttaa, ”että tanssikin on virkistävää kun sitä tehdään kohtuullisesti eikä ylenmäärin, jos pari tai kolme tuntia korkeintaan kerralla”. Laiho on kuitenkin sitä mieltä, että ”[t]anssi kyllä ei ole jalostavaa”.⁵¹⁹ Tanssiminen miellettiin sivistyksen vastakohtaksi. Molemmat veivät aikaa toisiltaan. Ristiriitaa siis herätti, milloin oli tanssin aika.

⁵¹⁶ Nimim. L., ”Lähetysaarnaja”, *Työkansa* 37/1908, 3.

⁵¹⁷ Nimim. Taave, ”Kirjeitä. Eräjärveltä”, *Kansan Lehti* 42/1909, 4.

⁵¹⁸ Ibid.

⁵¹⁹ ”Nuorisoseuran vuosikokous Eräjärvellä”, *Aamulehti* 7/1904, 2.

4.3 Lupa tanssia?

Tanssikysymys on herättänyt paljon keskusteluja 1900-luvulle saavuttaessa. Yleisesti tanssista ja etenkin työväen tanssimiseen suhtautumisessa on korostunut kielteisyys. Pertti Haapala erityisesti korostaa, että alkoholiin ja tanssiin huveina suhtauduttiin kielteisesti ja näistä luopuminen oli työväenyhdistyksen yksi tavoitteista.⁵²⁰ Olen itse sitä mieltä, että Haapala on painottanut liian yksioikoisesti alkoholin ja tanssin samankaltaisuutta. Vaikka näistä molemmista haluttiin päästä eroon työväenyhdistyksen ylemmillä tasoilla, kansan keskuudessa etenkin tanssiminen miellettiin huviksi, jota ei saanut lopettaa. Lupa tanssia? -luvussa paneudun ajatukseen siitä, kenellä oli lupa tanssia ja minkälaisia lupia tanssiminen tarvitsi vai päädyttiinkö kokonaan tanssimisesta luopumiseen. Ensin analysoin herrasväen ja työväen välistä kuilua tanssimisen osalta sekä raittiusyhdistysten kantaa tanssimiselle. Lopuksi kerron tanssiin liittyvistä veroista ja luvista sekä pyrkimyksistä vähentää tai poistaa tanssi iltamista.

Tanssin säätyrajat

Vielä 1800-luvulla säätyrajat olivat selkeät herrasväen ja työväen huvien välillä: köyhemmän väen julkiset hovit olivat nurkka- ja talkootansseja, kun taas herrasväellä oli suljettuja säätyläishuveja, jossa palkollisten asema oli selvä palvelusväkenä – ei huviyleisönä. Hoppu toteaaakin, että ”tanssin merkitykset vaihtelevat tilaisuuksien ja toimijoiden mukaan”.⁵²¹ Siten tanssimisen selväpiirteinen jakaja oli säätyerotus ja luokkajakoisuus. Tanssimisen sallittavuus riippui siitä, ketkä tanssi ja missä tilanteessa. Sanomalehdissä yleinen keskustelunaihe oli talollisten ja heidän palvelusväkensä suhde tanssin ja muun huvittelun näkökulmasta. *Kansan Lehden* nimimerkki Tiitus kertoo eräästä suomettarelaisien rekiretkestä, jossa ”laulettiin ja tanssittiin ja tanssittiin siksi, kun kukin sai tarpeensa”. Hän toteaa, että tanssiminen näytti olevan rakasta suomettarelaisillekin, vaikka he ovat aina moittimassa työväen tanssihaluja.⁵²² Tämäkin näyttää jo sen, että mitä varakkaampi ihminen oli, sitä oikeutetumpi hän oli tanssimaan.

Kortekangas mainitsee Hämeessä ajateltavan, että vain talolliset saivat kuulua nuorisoseuroihin. Palvelusväkeä ei päästetty samoihin tilaisuuksiin talollisten nuorten kanssa: Pirkkalan nuorisoseuran juhlassa vuonna 1902 palvelusväki tanssi eri salissa kuin talollisten nuoret. Ruovedellä ei haluttu, että työväkikin liittyisi nuorisoseuraan.⁵²³ Sanomalehdissä oli kuitenkin useita tekstejä, joissa kannatettiin maaseudun palvelusväen ja muun työväen liittyvän nuorisoseuroihin. *Aamulehden* nimimerkki Pakinänpitäjä on sitä mieltä, että eri säätyihin kuuluvien nuorien tulisi voida toimia yhdessä ja kuulua

⁵²⁰ Haapala 1986, 192.

⁵²¹ Hoppu 1998, 168.

⁵²² Nimim. Tiitus, ”Kirjeitä. Korpilahdelta”, *Kansan Lehti* 57/1909, 3.

⁵²³ Kortekangas 1967, 50.

samaan seuraan. Hän antaa selkeät ohjeet huvitilaisuuksista ja kokouksista: Niiden pitäisi olla nuorisoa kehittäviä ja sivistäviä. Niissä saisi olla ”omituksia huvittamistapoja ja leikkejä, jotka eivät loukkaa kristillissiveellistä tunnetta”, mutta ”raakoja tapoja”, kuten öitsimistä, tulisi maltillisuudella poistaa. Mukana tulisi olla myös toverillista seurustelua eri nuorten kesken, jolloin kaikista säätyluokista tulevia nuoria kohdeltaisiin tasa-arvoisina.⁵²⁴

Nuorisoseurojen tulisi ottaa enemmän mukaan nuorisoa kaikista kansanosista ja mahdollistaa heidän pääsyä seurojen tilaisuuksiin. Vaikka vielä oli käsitys, että työnantajien ja työtätekevien ei tulisi olla samoissa tilaisuuksissa, Pakinanpitäjä kannattaa säätyerotuksen poistamista nuorisoseuroista. Tämän aikainen yleinen käsitys on, ”että nuorisoseura on vaan hienostelevain joukko, johon ei sovellu muiden liittyä”.⁵²⁵ Loppuun Pakinanpitäjä esittää merkittävän kehotuksen:

[...] nuorisoseurat panisivat enemmän toimeen nuorison kehityskantaa vastaavia kokoustilaisuuksia, joita tulisi ulotuttaa syrjäkyliinkin ja että jokapäiväisessä sekä seuraelämässä tulisi asettaa palvelus- ja työläisnuorison kanssa veljelliseen yhteiselämään.⁵²⁶

Pakinanpitäjä pitää tärkeänä, että nuorisoseuroihin kuuluisi kaikista luokista tai säädyistä nuorisoa. Ei vain ”kansan keskisäädyn nuoriso[a], johon luokkaan seuran jäsenet maaseudulla nykyään enimmäkseen kuuluvat, vaan etenkin kansan syvimpiin kerroksiin, jotka valistuksen tarpeessa kipeimmin ovat”. Hän kehottaa heitä osallistumaan nuorisoseuran rientoihin aktiivisemmin, vaikka he eivät olisikaan jäseniä. Erityisesti palvelusväen tulisi rohkaistua tulemaan tutustumaan seuran tarkoituksiin ja tehtäviin. ”Kylmäkiskoiset ennakkoluulot” nuorisoseuroista tulisi saada poistettua ja ”kansan nuorison syvät rivit” tulisi ottaa mukaan toimintaan, jolloin nuorisoseura ”saisi uusia vereksiä voimia taistelemaan valistuksen aseilla raakaa pimeyden valtaa vastaan”.⁵²⁷ Nuorisoseuroissa ei tulisi siis olla säätyerotusta. Tämä tuli ilmi myös vuonna 1903 Satakunnan nuorisoseuran kesäjuhllilla, jossa mainittiin, että palvelusväkeä haluttiin saada mukaan nuorisoseurojen toimintaan, mutta esteenä olivat olleet säätyrajat.⁵²⁸

Kuitenkin valitettiin, ettei palkollisväki viihtynyt nuorisoseuroissa.⁵²⁹ Tähän nuoriso on esittänyt syyksi ainakin tilaisuuksien vaikeaselkoiset puheet: ”mitä siellä tekisi, kun ei ymmärrä siellä pidettäviä puheita, keskusteluja, näytelmiä. Eihän siellä komeain joukossa kehtaa eikä rohkene muualle kuin

⁵²⁴ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 29/1901, 2–3.

⁵²⁵ Ibid.

⁵²⁶ Ibid.

⁵²⁷ Ibid.

⁵²⁸ ”Satakunnan nuorisoseurain kesäjuhllilta. Aamulehden kirjeenvaihtajalta”, *Aamulehti* 137/1903, 3; Lehtonen 1994, 99.

⁵²⁹ Numminen 1961, 407.

jossain nurkassa katsella.”⁵³⁰ Kuitenkin pidettiin tärkeänä, että juuri palkollisväki olisi tullut kuulemana sivistäviä puheita ja keskusteluja. Vuoden 1907 *Työkansan* kirjoittaja ajattelee, että koska palvelijoilla oli vain vähän vapaata aikaa, he halusivat kuluttaa sen henkisen kasvun sijaan tanssiin ja muihin kevytmielisiin huvitteluihin.⁵³¹ Nimimerkki Maalainen on myös huolissaan palvelijoiden sivistyksestä: he käyttävät ainoat vapaahetkensä ”niin hauskaasti kuin mahdollista” ja nämä huvittelut ovat muuttuneet ”raa’oiksi ja kevytmieliseksi”. Siksi kirjoittaja kehottaa heitä liittymään nuorisoseuroihin.⁵³²

Nuorisoseurojen ongelmana oli se, että siellä oli mukana enimmäkseen tilallisuusnuorisoa. Heidän joukossaan palvelijat tunsivat itsensä ulkopuolisiksi. Kirjoittaja nimeää toiseksi ongelmaksi sen, että nuorisoseurat eivät lopulta edes sivistäneet jäseniään, koska niissä tanssi oli kuitenkin tärkein asia: ”Ne eivät näytelmäkappaleineen ja tanssineen muuta pysty aikaan saamaan kuin korkeintaan jonkunlaisen pariisilaisporvarilliseen malliin valetun kuorisivistyksen.” Oikeanlaisen sivistyksen perustana tuli olla kristillisuus.⁵³³ Huvi-iltamissa pitäisi olla siveellistä ja opettavaa loukkaavien puheiden sijaan nimimerkki Yhden mukaan. Tähän Kyösti vastaa: ”Siis tarkoitus on saada tuo suomettarelaiten suusta jauhettu siveellisyysominaisuus oikein porvarien todisteella ja aistinalaisuuteen kallistuvalla tanssilla se varmennetaan”. Porvarien suosiminen taas johtaisi luokkatietoisuuden katoamiseen.⁵³⁴

Siten palvelusväki ja työväestö maaseudulla ei kotiutunut nuorisoseurojen ilmapiiriin. He jäivät mielellään syrjään nuorisoseurojen toiminnasta. Heitä yritettiin houkuttaa mukaan esimerkiksi halvemmilla jäsenmaksuilla. Nuorisoseuraliikkeen johdon mielestä palkollisten ja työväestön puuttuminen seurojen toiminnasta oli huomattava epäkohta. Asiasta keskusteltiin paljon ja palvelusväelle järjestettiin muun muassa palvelusväen vapaaviikolla heille suunnattuja tilaisuuksia. Tällä heitä yritettiin saada mukaan toimintaan. Nuorisoseurojen tilaisuuksien ajankohdat olivatkin yleensä esteenä työväen osallistumiselle niihin. Osa tapahtumista järjestettiin arkipäivisin, jolloin palkolliset eivät päässeet niihin. Myös Pakinanpitäjä oli huomannut asian. Hänen mukaansa vallitsevien säätyrajojen yhtenä syynä oli myös nuorisoseuroissa toimivien henkilöiden vähäinen määrä: he saattoivat olla mukana useammassa eri seuroissa tai yhdistyksissä yhtä aikaa, jolloin nuorisoseuran toiminnan kehittämiseksi ei jäänyt aikaa. Koska seuroissa oli vähän henkilöitä, heitä oli myös yksipuolisesti eri kansanosista. Nuorisoseurojen toiminnan ongelmana oli se, että kansa jakautui varallisuuden perusteella.

⁵³⁰ Nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 29/1901, 2–3.

⁵³¹ ”Palvelusväen oloista”, *Työkansa* 140/1907, 1–2.

⁵³² Nimim. Maalainen, ”Maalaispalvelijain asemasta”, *Työkansa* 88/1907, 1–2.

⁵³³ *Ibid.*

⁵³⁴ Nimim. Kyösti, ”Kirjeitä. Teiskosta”, *Kansan Lehti* 82/1910, 4.

Merkittävä huomio oli, että köyhemmät olisivat tarvinneet juuri juhlien tuomaa sivistystä ja siveellistä seurustelua enemmän kuin varakkaammat henkilöt. Arkipäivisin järjestetyistä nuorisoseurojen tilaisuuksista luovuttiinkin jo 1890-luvulla.⁵³⁵

Kuitenkaan 1900-lukua lähestyessä asiat eivät olleet muuttuneet radikaalisti. *Tampereen Sanomissa* nimimerkki R. uutisoi,

ettei kaikin paikoin talollisten toimeenpanemiin iltamiin suvaita kernaasti palkollisväkeä, tahi jos päästetäänkin, niin mahtavan talollisen poika katsoo kerran ja toisenkin ympärillensä, ottaako tai ei piikatyttöä pyörimään mukaansa laattialla. Yhtä paljo alentavaa olisi jos talontyttö tanssisi renkipojan kanssa. Talolliset tämän huomattuaan loukkaantuvat mielessänsä ja kokoavat mukaisensa seurapiirin, ja näin on ensi askel siveettömyyden tielle otettu.⁵³⁶

Varallisuuden mukana tulevat luokkaerot säilyivät 1900-luvun puolelle. Vaikka nimimerkki R. toteaa yhtä lailla kuin Pakinanpitäjänkin veljeyden ja tasa-arvon olevan ajan hengen mukaisia, harvoin niitä toteutettiin. R. antaa *Aamulehden* kirjoituksessaan ohjeita sekä isännille että palvelijoille, jotta tältä ”siveettömyyden tieltä” olisi välttytty. Hän kehottaa isäntiä ohjeistamaan tarkkaan palvelijoille heidän työnsä ja käyttämään vapaa-aikansa hyvissä seurapaikoissa ja tulemaan illanvieton jälkeen suoraan kotiin. Palvelijoita hän neuvoo olemaan ahkeria ja kuuliaisiksi isännille. Näissä ohjeissa hän ei kiellä palvelijoilta tanssimasta eikä muutenkaan huvittelemasta ja hän laittaa palvelijoiden sivistämissäpyrkimykset isäntien vastuulle: Heidän tulisi tarjota palvelijoille Uutta Testamenttia tai Raamattua sekä jotain maallista kirjallisuutta lukemistoksi. Kirkkoon palvelijoiden tulisi päästää joka toinen sunnuntai. Palvelijoille olisi tärkeä myös tilata sanomalehteä, jota pitäisi kehottaa myös lukemaan.⁵³⁷

Palvelusväen saaminen tanssin ja muun huvittelun parista nuorisoseuroihin oli myös kiivasta. Paavo Kortekangas kertoo tapauksesta vuodelta 1904, jolloin Lempäälässä nuorisoseura olisi järjestänyt iltamat palvelijoiden vapaaviikolla, jotta palvelijat eivät olisi menneet työväenyhdistyksen tilaisuuksiin.⁵³⁸ Nuorisoseurojen ja työväenyhdistyksiä välillä oli selvästi kilpailua osallistujista. Kangasalla taas Raudanmaan työväenyhdistyksen kuukausikokous päätti järjestää palvelusväen vapaaviikolla eli ”kissaviikolla” iltaman ja kokouksen. Järjestelyllä haluttiin houkutella yhdistyksen toimintaan mukaan myös palvelusväkeä. Tästä nimimerkki Peska ajattelee: ”Silloin ehkä tulevat paremmin kun tietävät, saa lopuksi pistää polkan pätkän, sillä se tanssi näyttää pitävän kaikista voiton.”⁵³⁹ Tämä vahvistaa käsityksiä siitä, että ajateltiin palvelusväen kulkevan vain huvien perässä. Myös Kiikasta va-

⁵³⁵ Numminen 1961, 408–409; Numminen 2011b, 317; nimim. Pakinanpitäjä, ”Kirje Tampereelta”, *Aamulehti* 29/1901, 2–3.

⁵³⁶ Nimim. R., ”Tampere, 9 p. Jouluk. Haltijat ja hallittavat”, *Aamulehti* 287/1899, 2.

⁵³⁷ Ibid.

⁵³⁸ Kortekangas 1967, 50–51.

⁵³⁹ Nimim. Peska, ”Kirjeitä. Kangasalta”, *Kansan Lehti* 241/1907, 3.

paapalokunnan vuosijuhlista kommentoidaan *Tampereen Sanomissa*: ”Ohjelman päänumerona tällaisissa palokunnan huveissa on kumminkin aina tanssi, ja ne, jotka niissä enemmän käyvät, ovat palkollisväestöä.”⁵⁴⁰

Raitista tanssia!

1880-luvun lopulla raittiusliikkeen ja kirkon väliset suhteet olivat viilenemässä, jolloin hengelliset iltamat kävivät harvinaisemmiksi. Huvitukset nousivat tärkeämmiksi tilaisuuksiksi raittiusseurojen ohjelmassa. Kirkollinen aktiivisuus laski ja vanhaluterilainen yhtenäiskulttuuri mureni entisestään vapaa-ajanvieton keskittyessä yhä enemmän huvituksiin.⁵⁴¹ Siksi Raittiuden Ystävät pohti jo vuonna 1886, miten raittiusliikkeen tulisi suhtautua yleisiin huveihin. Nimimerkki A. W. toteaa *Uudessa Suomettaressa*, että asia on ajankohtainen, koska jotkut raittiusyhdistykset ovat järjestäneet tanssihuveja ja näytelmiä ja muuta sellaista, mikä on aiheuttanut erilaisia mielipiteitä raittiusseuralaisten kesken.⁵⁴²

A. W. puolustaa ensin huveissa tanssimista:

Asiassa ei mitään kummaa, sillä ihminen tarvitsee huvia, nautintoa ja virvoitusta, aineellista ja henkistä. Sen lisäksi on raittiusasia itsessään niin kansallinen, että sitä käsiteltäessä on vältettävä uskonnollista ahdasmielisyyttä ja yksipuolisuutta. Ei ole soveliasta moittia itse tanssia, kaikkia, mitä sillä nimellä tapahtuu, esim. perheellisten juhlain leikkejä tai lasten viatonta tanssia joulukuusen ympärillä, y. m. senlaatuista, eikä myöskään moittimisen kautta saattaa kenenkään yksityisen vapautta rajoitetuksi siinä suhteessa. Mutta kuin on kysymys yleisemmistä, ohjelmallisista eli n. k. ”virallisista” tansseista, saa asia toisen muodon; varsinkin kuin kansan mieliä mitaten vertaillaan raittiusliikettä ja mainittuja huveja toisiinsa.⁵⁴³

Tanssi ei siis ole itsessään paha asia, mutta se ei sovi raittiusseuran huveihin. A. W. vetoaa myös, että raittiusseurojen tulisi pitäytyä kirkon myötävaikutuksesta ja ”toivoa asiallensa Jumalan siunausta”.⁵⁴⁴ Selvästi kirkko ja tanssihuvit eivät kuulu yhteen, ja raittiusseurojen on valittava puolensa.

Raittiusliikkeellä oli yleisesti kielteinen asennoituminen tanssia kohtaan, mutta se ei ollut niin yksioikoinen asia kuin voisi ajatella. Peruseriaatteena oli A. A. Granfeltin Raittiuden Ystävien johtajana korostama asia, että tanssin ollessa kevytmielistä huvia se ei sopinut vakavamielisille ja kristityille eikä siten tärkeän asian, raittiuden, ajamisen välineeksi. Tanssia saivat hänen mukaansa sellaiset, jotka olivat vakuuttuneet sen viattomuudesta ja nauttivat sitä hyvällä omallatunnolla. Hän ei halunnut

⁵⁴⁰ ”Kiikka. Vuosijuhlaansa”, *Tampereen Sanomat* 159/1899, 2.

⁵⁴¹ Kortekangas 1965, 130.

⁵⁴² Nimim. A. W., ”U. Suomettaren Toimitukselle. Mille kannalle on ’Raittiuden Ystävien’ seuran asettuminen yleisien huvien suhteen?”, *Uusi Suometar* 37/1886, 3.

⁵⁴³ Ibid.

⁵⁴⁴ Ibid.

siis kokonaan kieltää tanssimasta. Se oli hyvä ajanviettotapa oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa. Granfelt ei kuitenkaan pitänyt, että raittiusseurat järjestäisivät tansseja omissa tilaisuuksissaan.⁵⁴⁵

Osa uskonnollisimmista raittiusseuroista tuomitsi tanssin syntiseksi, kun taas toiset eivät olleet niin jyrkkiä. Granfelt vetoaa raittiusseurojen tanssikielteisyyteen sillä, että myös muissa maissa, kuten Tanskassa ja Norjassa, raittiusseurat eivät tanssittaneet jäseniään. Muutkaan sen aikaiset hengelliset ja tieteelliset seurukset eivät tanssineet juhlistaan, joten raittiusseurojenkaan ei tarvinnut. Raittiusaate oli sen verran vakava ja siveellinen aate, etteivät kevytmieliset hovit sopineet raittiusseurojen toiminnan kuvaan eivätkä saaneet olla niiden päätarkoitus. Granfeltin mukaan huvien tuli olla seuran vakavaan luonteeseen sopivia. Hän toteaa *Aamunairueessa* vuonna 1885, ettei tanssin ja muun hovin aiheuttama kevytmielisyys edes sopinut vakavamielisille suomalaisille.⁵⁴⁶

Granfelt puolustaa osittain tanssia sillä, että vuoden 1886 vuosikokouksen päätöstä tanssihuvien kiellosta oli kaikkien paikallisyhdistysten päätäntävällässä, noudattivatko he sitä vai eivät. Kyseisessä vuosikokouksessa päätettiin, että ”raititiusyhdistykset eivät voi toimittaa tanssiaisia loukkaamatta kansan tunteita”. Raittiusseuran yleinen mielipide oli, ettei tanssihuveja saisi järjestää, mutta heillä ei ollut valtuuksia kieltää niitä paikallisyhdistyksiltä. Granfelt myös pohtii sitä, että jos kokouksessa tanssienpito olisi jyrkästi kielletty, niin kuin osa olisi halunnut, olisi raititiusyhdistys mahdollisesti jakaantunut kahdeksi eri periaattein toimivaksi raititiusyhdistykseksi. Raittiusaate ei olisi siitä silti mitään voittanut – vaan päinvastoin. Granfeltin mukaan selvää oli, että erityisesti uhkapelit ja väkijuomat olivat todistetusti vahingollisia. Sallittujen huvien määritys oli siten hankalampaa. Useat hovit tekivät hallaa aina jollekulle, jolloin se ei ollut enää hyväntapaista huvittelua. Siihen aikaan huvittelussa oli huonointa liiallinen huvittelunhalu esimerkiksi tanssiessa, mikä aiheutti sen haitallisuuden.⁵⁴⁷

Tanssia ja väkijuomien käyttöä sakotettiin eri sakoilla. A. W. tuo ilmi tosiasian, että itseasiassa tanssi ja juopottelu ovat eri asioita eikä niitä tarvitse tehdä yhtä aikaa. Hän huomauttaa myös, että tanssi yksissäänkin pystyy hurmaamaan eikä kovin moni voi tehdä sitä viattomin mielin ja sydäntään vahingoittamatta. Sen takia kirkko sitä vastustaa ja siksi sitä ei pitäisi olla raittiusseurankaan huveissa. Raittiusasia on niin vakava asia, että sitä ei kannata pilata tanssihuveilla. A. W. pelkääkin, että jos raittiusseuroissa tanssittaisiin ja näyteltäisiin, useat arvokkaana pidetyt henkilöt katselisivat epäileväisesti raittiusrientoja ja kieltäytyisivät ajamasta raittiusasiaa. Hänen mielestä tanssimassa voi käydä

⁵⁴⁵ A. A. Granfelt (nimim. Kuusi), ”Raittiusseurat ja tanssi”, *Aamunairut* 20/1885, 4–5.

⁵⁴⁶ *Ibid.*

⁵⁴⁷ ”Vuosikokouksessaan”, *Aamunairut* 6/1886, 6; A. A. Granfelt (nimim. Kuusi), ”Raittisuuden Ystävät ja tanssi”, *Aamunairut* 8–9/1886, 12; A. A. Granfelt (nimim. Kuusi), ”Sananen raittiusseurojen huveista ja taloushuolista”, *Aamunairut* 19/1888, 2–4.

muuallakin, ”koska jokaisella yksityisellä on vapaus ottaa osaa tanssi- tai näytelmähuveihin, raittiusseurain välitykseltäkin. Vaikka suotava olisi, että kaikki huviseurat muodostuisivat raittiusseuroiksi, niin ei kuitenkaan ole sopiva yhdenkään raittiusseuran muodostua tanssiseuraksi.”⁵⁴⁸

Raittiusseura Taiston johtoon suunniteltiin pappia, jotta toiminta erottuisi muista raittiusseuroista sen uskonnollisuuden takia. Päinvastoin perustamisensa jälkeen raittiusseura Taisto irtaantui eniten kirkollisista piireistä ja toimi vapaammin kuin muut raittiusseurat. Se ei halunnut yhdistää raittiuteen vahvaa uskonnollisuutta, koska se syrjäytti usein tehokkaan raittistyön. Taiston perustajat suosivat enemmän maallista, ”iloista” raittiutta, jota korostettiin yleisillä kansallisilla ja vapaamielisillä sivistysrienoilla. Se otti esimerkiksi tanssin ohjelmaansa, jolla se sai varsinkin nuorta väkeä mukaan tilaisuuksiinsa. Sen tilaisuuksiin kuului myös luentoja ja näytelmiä. Taiston jäsenet vakuuttivat, että sen iltamat ja hovit ovat olleet aina ”maineessa”.⁵⁴⁹

Raittiusyhdistys Liitossa oltiin kielteisemmällä kannalla tanssin suhteen. *Työkansassa* on pieni uutinen Liiton kokouksesta vuodelta 1908:

Raittiusyhdistys Liiton kuukausikokouksessa keskusteltiin seuran sisäisten asiain ohella m. m. ”tanssin sopivaisuudesta raittiusseurain iltamissa”. Yleensä oltiin sitä mieltä, että se jossain määrin on sopimatonta.⁵⁵⁰

Uutinen on yksinkertainen, mutta se kertoo selväsanaisesti tanssikielteisyyden, vaikkakin hieman epäröiden. Ilmaisun ’jossain määrin’ tarkoittanee, että kokoukseen osallistujat eivät olleet täysin yksimielisiä asiasta. Kyseisestä asiasta oli keskusteltu aiemminkin, koska uutinen toteaa, että useimmiten tanssiminen oli todettu sopimattomaksi. Samana vuonna *Tampereen Sanomissa* todetaankin, että raittiusseuralaisten pitäisi tietää, ettei raittiusseurojen säännöt anna lupaa tanssimiselle. Kirjoituksessa huomautetaan, että nykyisin on alkanut ”ilmetä räikeitä poikkeuksia” ja etenkin Tampereella. Eräskin raittiusseura järjesti ”Iloisen tanssi-iltaman”. Se tarjosi siis pelkästään ”kevyttä” tanssia iltamissaan eikä mitään muuta. Kyseistä raittiusseuraa oli pidetty vielä vanhoillisena ja vakaana raittiusaatteen kannattajana.⁵⁵¹ Raittiusseurat taistelivat tanssia vastaan, vaikka yleinen ilmapiiri osoitti toista. Raittiusseuratkaan eivät selvästi enää tienneet, oliko tanssi järkevää jättää toiminnan ulkopuolelle. Sen avulla kuitenkin sai houkuteltua jäseniä.

⁵⁴⁸ Nimim. A. W., ”U. Suomettaren Toimitukselle. Mille kannalle on ’Raittiuden Ystävien’ seuran asettuminen yleisien huvien suhteen?”, *Uusi Suometar* 37/1886, 3.

⁵⁴⁹ Voionmaa 1932, 645–646; Kortekangas 1965, 129.

⁵⁵⁰ ”Raittiusalalta. Raittiusyhdistys Liiton”, *Työkansa* 40/1908, 4.

⁵⁵¹ Nimim. Muutamia Rait. seurojen jäseniä, ”Tanssi raittiusseuroissa”, *Tampereen Sanomat* 75/1908, 4.

Tampereella raittiusyhdistys Aamurusko ottaa myös kantaa tanssimiseen iltamissa. Yleensä raittiusyhdistysten iltamailmoituksissa ei mainita tanssimisesta, mutta ainakin yhdessä Aamuruskon iltamailmoituksessa (kuvassa yhdeksän) korostetaan, että iltamissa ei pääse tanssimaan.⁵⁵² Koska tanssien järjestämättä jättäminen piti niin selkeästi mainita, se saattoi olla osittain myös poikkeustapaus.

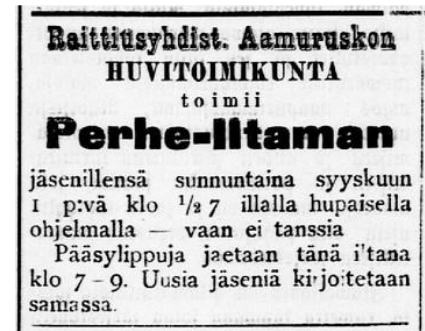
Raittiusyhdistys Aamuruskon 20-vuotiskertomuksessa vuonna 1905 kerrotaan sen toiminnasta. Iltamien ohjelma oli alusta asti koettu hyvin yksitoikkoiseksi, ja jäsenet olivat kyllästyneet niissä käymään. Iltamista haluttiin tehdä viihdyttävämpiä.⁵⁵³ Vuosikertomuksesta kertova kirjoittaja toteaa:

Vihdoin eräässä elokuun kokouksessa v. 1887 ehdotettiin, että tanssiakin vast'edes suvaittaisiin ohjelmissa, sillä voitaisiin näyttää, kuten sanat kuuluivat; että ilman päihdyttäviä juomiakin tanssia voitaisiin pitää huviksi, joka siihen aikaan parhaiten nuorisoa viihdytti. – Näin ajateltiin silloin. – Tätä tanssi ilon aikaa kesti aina v. 1899, jolloin se päätettiin jälleen poistaa, koska se oli johtanut kaikkeen muuhun, vaan ei hyviin tuloksiin.⁵⁵⁴

Aamulehti uutisoikin vuonna 1899, että Aamuruskon huhtikuuisessa kokouksessa päätettiin poistaa myös perheiltamista tanssi ”nykyisen vakaan ajan takia”.⁵⁵⁵ Vakaana aikana tarkoitetaan yhdistyksen jäsenmäärien vakautta ja jäsenten uskollisuutta raittiusaatetta kohtaan eikä niinkään poliittista vakautta. Edelleen vuonna 1902 Aamurusko pohtii vilkkaassa keskustelussa tanssikysymystä. Silloin tuomio on tämä: ”R.-y. Aamurusko pitää tanssin raittiusseurojen toimintaan turmiollisesti vaikuttavana ja sopimattomana eikä suvaitse sitä tästedes yhdistyksen nimessä toimitettavissa tilaisuuksissa.” Kävely- ja laivamatkoja järjestettiin myös jäsenien virkistämiseksi. Se ei kuitenkaan riittänyt huvitteluksi, koska ”[t]anssikysymyksen ratkaistua erosivat kaikki tanssi-harrastajat ja jällelle jäi [kolmestasadasta] satakunta aatteen harrastajaa”.⁵⁵⁶ Tanssia pidettiin tärkeänä osana nuorison elämää, ja kaksi kolmesta erosikin raittiusyhdistyksestä juuri sen takia, ettei siellä päässyt tanssimaan.

Tanssiminen aiheutti hyvinkin paljon ristiriitaa raittiusyhdistyksen Aamuruskon toiminnassa, joten Aamuruskon väki palasi pohtimaan tanssikysymystä myös vuosina 1909 ja 1910. Vuoden 1909 keskustelua kuvataan näin:

Kuva 9. Raittiusyhdistys Aamuruskon perheiltama.

Lähde: *Kansan Lehti*, 100/1901, 1.

⁵⁵² ”Raittiusyhdist. Aamuruskon Huvitoimikunta toimii Perhe-iltaman”, *Kansan Lehti* 100/1901, 1.

⁵⁵³ H. W. Lagerström, ”Lyhyt katsaus raittiusyhdistys ’Aamuruskon’ 20-vuotiseen toimintaan”, *Aamulehti* 16/1905, 3.

⁵⁵⁴ Ibid.

⁵⁵⁵ ”Aamuruskon’ kokouksessa”, *Aamulehti* 88A/1899, 3.

⁵⁵⁶ H. W. Lagerström, ”Lyhyt katsaus raittiusyhdistys ’Aamuruskon’ 20-vuotiseen toimintaan”, *Aamulehti* 16/1905, 3.

Keskustelukysymys ”Sotiiko tanssiminen raittiusseurain periaatetta vastaan?” aiheutti kiivaan keskustelun jossa käytettiin yli kolmekymmentä puhevuoroa, ja lopuksi katsottiin että vaikka tanssi raittiusseuroihin agiteeraisikin jonkun määrän runsaammasti jäseniä, niin ei sitä periaatteen kannalta ole ohjelmaan suositeltava, mutta sensijaan koitettava muilla jalostavilla huveilla ja leikeillä innostaa nuorisoa raittius-elämään.⁵⁵⁷

Vuoden 1910 kokouksen keskustelu kerrotaan olevan myös ”harvinaisen tulinen”. Siellä päätettiin yhtä lailla pitäytyä siinä, ettei tanssia sallita iltamien ohjelmassa. Päätöstä tanssin sallimista perheiltamissa lykättiin seuraaviin kokouksiin.⁵⁵⁸ Raittiusyhdistys Aamurusko ei siis suonut tanssia iltamaohjelmistonsa, mutta harkitsivat sitä perheiltamiin. Aamuruskon kokouksista kertovissa jutuissa korostetaan joka kerta, että keskustelu oli ollut hyvin kiivasta. Tanssikysymyksen ratkettua kielteisenä päätöksenä tanssiva nuoriso lähtikin Aamuruskosta. Tanssin läsnäolo vaikutti siis yhdistystoiminnan jäsenmääriin.

Raittiusseurat pitivät itseään parempina työväenyhdistyksiin verrattuna, vaikka niihinkin kuuluvat olivat yleensä työväkeä. Vuonna 1895 *Työmies*-lehden mukaan *Aamulehdessä* raittiusseuralainen kirjoittaa, ettei työväenyhdistyksistä ollut mihinkään, koska niiden jäseniksi kelpaa työläisiä, jotka eivät olleet täysin raittiita. Työväenyhdistyksissä vain tanssitaan, eikä ajeta tarpeeksi raittiutta. *Aamulehden* jutun kirjoittaja puolustaa työväenyhdistyksiä sillä, että ne yrittävät suorittaa kuitenkin kokouksensa ja iltamansa ilman alkoholia totuttaen jäseniään raittiuteen, vaikka he eivät ole alkoholin nauttimista pystyneet täysin kitkemään pois jäseniltään.⁵⁵⁹

Kansan Lehdessä kirjoitetaan useista kunnista pohdintaa siitä, miten saataisiin joko työväen- tai raittiusseura perustetuksi. Ongelmaksi muodostui yleensä suhtautuminen tanssimiseen. Raittiusseura koettiin usein ”liian 'ahtaaksi' ja 'vapautta sitovaksi’”. Esimerkiksi Raahessa vuonna 1899 kokoonnuttiin perustamaan uutta yhdistystä, koska aikaisempi oli lopetettu liiallisen tanssin tähden. Heillä oli ajatuksena, että pitäisi perustaa sellainen yhdistys, ”jossa ei kenenkään tarvitse pelätä kadottavansa vapauttaan väkijuomain suhteen, ja jossa saataisiin pistää tuota 'itsessään viattomaksi' puolustettua tanssiakin.” Vastalauseena joku esitti, että raittiusseurassa harjoitettiin tietynlaista vapautta ilman alkoholiuomia ja ”kapakkahimoa”. Toisaalta taas tanssin ollessa mukana työväenyhdistys voisi kuolla uudelleen, koska vakavammat ihmiset halveksivat tanssia.⁵⁶⁰

⁵⁵⁷ ”R. y. Aamuruskon kokous”, *Tampereen Sanomat* 40/1909, 2.

⁵⁵⁸ ”R. y. Aamuruskon”, *Tampereen Sanomat* 279/1910, 2.

⁵⁵⁹ Nimim. K. R., ”Työväenyhdistykset huvittelevat”, *Työmies* 36/1895, 1–2.

⁵⁶⁰ Nimim. Kaiku, ”Raahen työväenyhdistys”, *Kansan Lehti* 1/1900, 3.

Tanssin luvanvaraisuus

Tanssi on vaikuttanut niin vahvasti Suomessa, että tanssimista on yritetty vähentää myös verojen ja sakkojen avulla. Erityisesti nuorten omia nurkkatansseja yritettiin lopettaa sakottamalla. Tässä aluvussa kerron, minkälaisia veroja ja sakkoja oli asetettu tanssimisen ja muun huvittelun esteeksi.

Tansseja ei itse asiassa verotettu vielä vuosisadan vaihteessa. Ensimmäinen leimaverolaki annettiin vasta 19. joulukuuta 1921. Lakiin sisältyi erilaisille tilaisuuksille määrätty leima- eli huviverot, jotka tuli sisällyttää pääsylippujen hintoihin. Aikaisemmin huvitilaisuuksien pääsylipuista suoritettavaa leimaveron säädöstä ei ollut. Leimaverolaki kokosikin yhteen erilaisia leimamaksuja koskevat säännökset.⁵⁶¹ Julkisten huvitilaisuuksien kontrolli on ollut tiukkaa. Pentti Yli-Jokipii väittää vanhimman huviveron olevan vuodelta 1698. Huvitilaisuuksia verotettiin siis jo ainakin 1700-luvulla. Verojen tarkoituksena oli kerätä rahaa köyhien huoltoon. Huvien pitäjien tuli maksaa vaivais- ja työhuonerahaston hyväksi maksu, ja esiintyjien tuli suorittaa jokaisesta esiintymiskerrastaan kehruhuonerahastoon maksu. Tähän aikaan vero koski siis enemmän esiintyjä eikä erityisesti vielä huvittelua.⁵⁶² Huvithan koskettivat tuolloin eniten sivistyneistöä.

Iltamat ja muut huvitilaisuudet lisääntyivät vuosisadan vaihteessa. 1900-luvun alussa kerättiin edelleen työ- ja vaivaishuonemaksua sekä kehruhuonemaksua. Yhä useampi huvien järjestäjä oli kuitenkin tietämätön erilaisista maksuista, joita maksulliset huvitilaisuudet vaativat. *Työläinen*-lehdessä vuonna 1908 puoluesihteeritäsmentääkin yleisiä ohjeita iltamien pitäjille. Siinä hän kertoo, että iltamien toimeenpanemiseen ei tarvinnut hakea mitään lupaa eikä iltamaohjelmaa tarvinnut hyväksyttää nimismiehellä. Nimismiehelle⁵⁶³ tuli ainoastaan jättää kirjallinen ilmoitus iltamien pitämisestä. Nimismies sai määrätä poliisin iltamaan, mutta poliisille ei tarvinnut maksaa erikseen palkkiota. Jos iltamissa ei ollut sisäänpääsymaksua, ei tarvinnut maksaa mitään verojakaan. Jos niissä oli sisäänpääsymaksu, siitä perittiin myös veroa. Nimismiehelle tuli maksaa tällöin työ- ja vaivaishuonemaksua 3 markkaa 44 penniä. Kaupungeissa nimismiehelle tuli maksaa vielä kehruhuonemaksu, joka oli 1 markka 92 penniä. Maaseudulla ei kuitenkaan peritty kehruhuonemaksua huvitilaisuuksista.⁵⁶⁴

Yleensä verotuksen alaisten iltamien vetonaulat olivat näytelmä, arpajaiset ja tanssi. Lehtien iltamailmoituksissa korostettiin erityisesti tanssia, koska maininta tanssimahdollisuudesta oli varma taesaaasta osanotosta. Vuonna 1915 tuli voimaan huviveroasetus, jonka piti olla vain sota-ajan kestävä ja

⁵⁶¹ Peltokangas 1979, 1.

⁵⁶² Yli-Jokipii 1999, 238; Linnakangas 2014, 169; Voionmaa 1932, 459; Numminen 2011b, 418.

⁵⁶³ Nimismies oli kuvernöörin alainen valtion paikallistason virkamies. Hänen tehtävänään oli yleisen järjestyksen ja lakien noudattamisen valvominen. Nimismiehen tuli järjestää poliisivalvonta suuriin tilaisuuksiin, joissa hän ei ollut itse paikalla. Näihin tilaisuuksiin kuuluivat myös markkinat, toripäivät ja julkiset hovit. Ylikangas 1996, 181–182.

⁵⁶⁴ Ks. esim. nimim. Puoluesihteerit, ”Puolueen rientoja. Iltamien toimeenpanijoille!”, *Työläinen* 3/1908, 2.

auttaa sodan seurauksien lieventämisessä. Asetus velvoitti, että valtiolle tuli antaa 50 pennin pääsyli-pusta viisi penniä eli kymmenen prosenttia. Veron määrä kasvoi vuosi vuodelta ja vuonna 1920 se oli jo 37,5 prosenttia pääsyli-pun hinnasta.⁵⁶⁵ Vuoden 1921 leimaverolain mukaan tansseja eivät olleet tilaisuudet, joissa oli pääasiana muunlainen ohjelma. Vasta vuonna 1929 iltamatilaisuuksia alettiin verottaa leimaverolla. Tähän syy oli sama kuin jo vuosisadan vaihteessa: yhdistykset saivat sivistäviin ja valistaviin tilaisuuksiinsa paremmin yleisöä pienillä lopputansseilla. Iltamatilaisuudet, joiden ei tarvinnut maksaa leimaveroa eli niin sanottua huviveroa, tuli olla yleishyödyllisen yhteisön järjes-tämä. Tilaisuudessa ei saanut tarjota väkijuomia eikä tanssia saanut olla puoltatoista tuntia enempää. Tällä tavoin estettiin se, että tanssiminen olisi ollut päätarkoitus.⁵⁶⁶ Huvivero kumottiin vasta 1980-luvulla.⁵⁶⁷

Petri Hoppu toteaa, että tanssi on toiminut poliittisen vallan välineenä.⁵⁶⁸ Tästä ovat esimerkkeinä tanssiverojen ja -maksujen lisäksi tanssimisestä sakottaminen. Sakkojen avulla pyrittiin vähentämään tanssihaluja ja kontrolloimaan tanssimista. Kunnat pystyivät itse määrittelemään, milloin he perivät sakkoja tanssimisesta. Yleensä sakotettiin silloin, jos tanssimiselle ei ollut hankittu erityistä lupaa tai kyseessä olivat niin sanotut nurkkatanssit.

Jo vuonna 1888 Jääskén kunta pyysi lupaa Viipurin läänin kuvernööriltä periä 40 markan⁵⁶⁹ sakan niistä tanssitilaisuuksista, joista ei ollut tehty ilmoitusta asianomaiselle kruunun nimismiehelle tai joissa ei ollut nimismiehen antamaa lupaa noudatettu. Uutisen kirjoittaja epäilee, ettei Jääskén kunta tule saamaan kuvernöörin vahvistusta sakolleen.⁵⁷⁰ Jutun otsikkona oli ”Tanssikauhua”, joka kuvasi todennäköisesti kunnan tanssi-pelkoa, koska kunta halusi sakottaa luvattomista tansseista. Vielä 1880-luvun lopulla kirjoittaja piti luvattomien tanssien sakottamista epätodennäköisenä. Kunnanhan piti hakea lupa tanssin sakottamista varten.

1900-luvun alussa sakot otettiin jo paremmin tanssin kontrolloinnin ja valvonnan välineeksi kuin 1800-luvun puolella. Vuoden 1903 *Aamulehdessä* kerrotaankin Humppilan päätöksestä sakottaa tans-

⁵⁶⁵ Lehtonen 1994, 260; Yli-Jokipii 1999, 238; Numminen 2011b, 418.

⁵⁶⁶ Peltokangas 1979, 46–47; Numminen 2011b, 418–419.

⁵⁶⁷ Ainoastaan sirkusta ja tansseja tanssilavoilla ja seurojen- ja työväentaloilla enää verotettiin. Laki vaikeutti itse asiassa vapaa-ajan kehittämistä. Hallitus päätyi huviverosta luopumiseen, koska huviveron tuotto koostui 80 prosenttisesti yleis-hyödyllisten yhteisöjen järjestämistä tanssitilaisuuksista. Näiden yhteisöjen tärkeimpänä rahoitusmuotona vielä 1980-lu-vulla olivat tanssitilaisuudet, kuten oli ollut jo vuosisadan vaihteessakin. Tällä tavoin sivistyneen kansan verosta olikin tullut köyhemmän kansan huvinvieton este, minkä ei ilmeisesti pitänyt olla huviveron alun perinen tarkoitus. Linnakangas 2014, 173; Numminen 2011b, 419.

⁵⁶⁸ Hoppu 1998, 166.

⁵⁶⁹ 40 markkaa (v. 1888) on nykyrahassa 218 euroa Rahamuseon rahanarvolaskurin mukaan. Rahamuseo [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>]. Luettu 11.2.2016.

⁵⁷⁰ ”Tanssikauhua”, *Savo* 140/1888, 3.

simisestä. Läänin kuvernööri oli vahvistanut Humppilan päätöksen, jossa kaikki tanssitilaisuudet kielletään 40 markan⁵⁷¹ sakon uhalla, jos niihin ei ole hankittu asianomaista lupaa. Tanssitilaisuuksia saa järjestää luvan kanssa ainoastaan perhe- tai muissa juhlissa. Jos havaitaan luvaton tanssitilaisuus, sakotetaan tanssien toimeenpanijoita. Jos ei tiedetä, kuka on järjestänyt tanssit, sakotetaan osanottajia.⁵⁷² Tällä tavoin pystyttiin kitkemään luvattomat tanssit ja perimään sakko vähintään tanssiin tulijoilta.

Tampereen Sanomat ja *Aamulehti* uutisoivat taas vuonna 1905 läänin kuvernöörin vahvistamasta luvasta Jokioisten kunnalle sakottaa niin sanottuja nurkkatansseja 20 markalla⁵⁷³. Jokioinen kielsi tanssimisen teiden silloilla ja varta vasten rakennetuilla tanssilavoilla. Huoneiden luovuttaminen nurkkatansseja varten oli myös kielletty.⁵⁷⁴ Jokioisten kunnan päätös oli kokonaisvaltainen, koska siellä ei saanut järjestää tansseja ulkona eikä nurkkatansseja sisällä. Pirkkalan kunta päätti vuonna 1906 kieltää nurkkatanssit 25 markan⁵⁷⁵ sakon uhalla. Kunta aikoi sakottaa nurkkatanssien toimeenpanijoita ja niille tiloja tarjoavia. Päätökselle tuli hakea vielä kuvernöörin vahvistus.⁵⁷⁶ Syy nurkkatanssien kieltämiseen oli juuri valvonnan puute. Nurkkatanssit ja ulkona vapaasti pidetyt tanssit teillä ja silloilla olivat nuorison itsensä pitämiä. Niiden menoa paheellisuuksineen ei voitu kontrolloida muuten kuin kieltämällä ne sakon uhalla.

Siltatanssit yleistyivät 1800-luvulla ja niitä paheksuttiin alusta lähtien.⁵⁷⁷ Silloilla ja teillä tanssimista haluttiin sakottaa, koska niitä ei voitu millään muulla tavoin kontrolloida. Kalajoella ja Karkussa isojen ja meluavien nuorisojoukkojen kulkemisesta ei katsottu hyvällä. Kalajoella päädyttiin vuonna 1902 siihen, että Kalajoen piirin nimismies A. W. Snellman kielsi ”Kalajoen nuorison kokoontumasta maanteille ja silloille tanssia ja pahaa elämää pitämään sekä ohikulkijoille häiriötä tekemään.” Asia kuulutettiin virallisesti kirkossa. Nimimerkki F. tietää kertoa, että syytöksissä on jonkun verran perää. Yleensä pyhäilloin nuoriso on kokoontunut sillalle piirileikkimään, vaikkakin ainoastaan viinan päihdyttämät häiritsivät ohikulkijoita. Nimismies asetti tälle toiminnalle uhkasakoksi 300 markkaa eli

⁵⁷¹ 40 markkaa (v. 1903) on nykyrahassa 175 euroa Rahamuseon rahanarvolaskurin mukaan. Rahamuseo [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>]. Luettu 11.2.2016.

⁵⁷² ”Katsaus sunnuntai lehemme uutisiin. Vahvistettu päätös”, *Aamulehti* 284/1903, 2.

⁵⁷³ 20 markkaa (v. 1905) on nykyrahassa 87,52 euroa Rahamuseon rahanarvolaskurin mukaan. Rahamuseo [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>]. Luettu 11.2.2016.

⁵⁷⁴ ”Vahvistettu päätös”, *Tampereen Sanomat* 6/1905, 2; ”Vahvistettu kunnan päätös”, *Aamulehti* 207/1905, 2.

⁵⁷⁵ 25 markkaa (v. 1906) on nykyrahassa 109,40 euroa Rahamuseon rahanarvolaskurin mukaan. Rahamuseo [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>]. Luettu 11.2.2016.

⁵⁷⁶ ”Pirkkala. Kuntakokouksessa”, *Aamulehti* 25/1906, 2; ”Pirkkalan kuntakokouksessa 30/1,06”, *Aamulehti* 25/1906, 2.

⁵⁷⁷ Numminen 1961, 494–496.

kolmen kuukauden vankeuden, jos toiminta vielä jatkuu.⁵⁷⁸ Nuorisolla on ollut tapana pitää kesäisin yleisten maanteiden siltoja tanssisalonkeinaan.⁵⁷⁹

Nimimerkki Sepeteus huomauttaa suomettarelaiten porvariain kaksimielisyydestä ja nurkkatanssien sakottamisesta:

Jokohan tulee loppu Eräjärven nurkkatansseille kun herra nimismies antoi kuuluttaa Eräjärven kirkossa kunnan oman säätämän ja kuvernöörin vahvistaman sakkoukaasin mikä velvoittaa nurkkatansseille huoneensa antajan 25 mk. sakkoon sekä tanssiin menijän 10 mk. sakkoon. Tämä on ollut tähän asti kuolleena lain kirjaimena. Joutaapa laki olla käytännössä kun on kerta ajoissa tuntunut hyvältä silloin kun laki on laadittu kuntamme pappain toimesta.⁵⁸⁰

Nurkkatanssien järjestämisestä oli määritelty suuret sakkorangaistukset, joita ei kuitenkaan ollut koskaan annettu vielä nurkkatanssien pitäjille ja niihin osallistuville. Sepeteus huomauttaa tähän, että kuntapäätäjät saattoivat kyseisen lain tehdessään osua omaan nilkkaansa, koska nurkkatanssien järjestäjät olivat yleensä porvareita ja talollisia eikä työläisiä:

Tässä on varsin hauska epäkohta olemassa. Kun isännät, jotka itse laativat lain ja on nimi sakkoukaasin alla, antavat huoneensa nurkkatansseille. Tämä haiskahtaa hyvin siltä suomettarelaiselta, tai muuten vakaantumattomalta. Mikähän kuntamme pappoja silloin lie vaivannut kun laativat yllä mainitun lain. Eiköhän papat olisi suoneet tyttäriensä ja poikiensa tanssia vai luuliko he nurkkatansseissa harjoitettavan paheita eniten. Kun ottaa huomioon luvalliset ja luvattomat tanssit, niin niiden tarkoitusperä on aivan sama.⁵⁸¹

Sepeteus pitää tanssimista ihan samanlaisena, jos se tapahtuu luvallisesti tai luvattomasti. Tanssimiseen tarvittiin kuitenkin yleensä jonkinlainen lupa. Vuonna 1907 lehdissä kerrotaankin, että raastuvanoikeuden istunnossa sakotettiin luvattomien tanssihuvien pitämisestä erästä henkilöä 15 markalla⁵⁸². Poliisi kävi lopettamassa kyseiset tanssit Raittiustalolla edellisenä lauantai-iltana.⁵⁸³ *Kansan Lehdessä* käy ilmi, että sinä lauantaina 14.12.1907 eräs seurue järjestää voimistelunäytöksen Raittiustalolla vaihtelevalla ohjelmalla. Nimekkäin esiintyjä on voimistelija T. Rosenblad. Yleistä tanssia ilmoitetaan olevan lopuksi.⁵⁸⁴ Ilmoitus vaikuttaa luvalliselta. Tapaus kertoo siitä, että nurkkatanssit eivät olleet ainoita luvattomia tansseja. Kaikkiin tanssitilaisuuksiin Tampereella tuli hakea lupa. Ro-

⁵⁷⁸ Nimim. F., ”Nuorison leikit maanteillä”, *Kansan Lehti* 66/1902, 1.

⁵⁷⁹ Ks. myös Kutalan sillan tapaus: ”Karkun ja Suoniemen”, *Aamulehti* 177/1910, 2; ”Maantiesillat”, *Aamulehti* 271/1910, 3; nimim. Karkkulainen, ”Kirje Karkusta”, *Aamulehti* 277/1910, 6.

⁵⁸⁰ Nimim. Sepeteus, ”Kirjeitä. Eräjärveltä”, *Kansan Lehti* 122/1909, 3–4.

⁵⁸¹ Ibid.

⁵⁸² 15 markkaa (v. 1907) on nykyrahassa 61,28 euroa Rahamuseon rahanarvolaskurin mukaan. Rahamuseo [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>]. Luettu 11.2.2016.

⁵⁸³ ”Oikeus- ja poliisiasioita. Sakotettuja”, *Kansan Lehti* 292/1907, 4; ”Oikeus- ja poliisiasioita. Sakotettuja”, *Tampereen Sanomat* 292A/1907, 3; ”Oikeus- ja poliisiasioita. Sakotettuja”, *Aamulehti* 292/1907, 3.

⁵⁸⁴ ”Voimistelunäytäntö”, *Kansan Lehti* 287/1907, 1.

senblad seurueineen ei lupaa ollut jostain syystä hakenut. He eivät olleet joko vieraspaikkakuntalaisina tienneet tai he yrittivät muuten vain jättää luvat hakematta sekä työ-, vaivaishuone- ja kehruhuonemaksut maksamatta.

A. W. ottaa esille tärkeän syyn sakottamisesta rangaistuskeinona: ”Kansamme on aina epäluulolla kohdellut suuria tanssiaisia, useissa paikoissa ne kieltänytkin sakon uhalla, ei suinkaan itse tanssin tähden, vaan sen tähden, että sitä niin usein väärin elikkä harvoin oikein käytetään.”⁵⁸⁵ Hänen mukaansa sakko ei kohdistu itsessään tanssiin vaan sen jälkiseuraamuksiin. Tanssiaisia ei saisi järjestää, koska tanssia käytetään yksinkertaisesti väärin. Hän jatkaa tähän:

Saattaisi joku arvella syyn siihen olevan ainoastaan väkijuomain käyttämisen mainituissa tilaisuuksissa, mutta huomattava on kuitenkin, että tanssi ja juoppous ovat eri asioita, joista seuraa eri sakotkin. Väkijuomain väärinkäyttelemisestä sakotetaan, vaikkei tanssitakkaan, ja tanssista, vaikkei viljelläkkään juovuttavia juomia. Tanssi on erittäin helposti hurmaavaa huvia, harvat tanssijat voivat pysyä sydämessään viattomana ja turmeltumattomana, ja ne harvat harvoin tanssivat, eivätkä silloinkaan sitä k a i p a a. He tietävät, että ainoastaan poikkeuksena voipi tapahtua viaton tanssi, poikkeuksia varten ei kukaan ajatteleva ihminen voi antaa yleisesti hyväksyttävää lausuntoa.⁵⁸⁶

Tanssin luvanvaraisuuden tärkeydestä kertoo Teiskon Viitapohjan osuuskaupan iltamat, joista mainitaan, että niiden ”ohjelmassa oli myöskin tanssi, vaikka lupaa siihen ei oltu myönnetty”. Tanssien luvattomuus on huomioon otettava asia tanssien säädyllisyydessä. Näihin luvattomiin tanssi-iltamiin liittyi tappelu tilaisuuden pitopaikan Weittoon talon pihalla.⁵⁸⁷ Kirjoittaja toteaa:

Tästäkin nähdään kuinka kamalat seuraukset ovat tanssi-iltamilla, joita mainitussa talossa on usein pidetty ja vieläkin pahemmaksi muuttuu asia silloin, kun niitä pidetään ilman asianomaista lupaa, kuten nyt tapahtui. Osuustoiminta aate on myöskin hyvä, ettei sitä pitäisi tanssiais- ja tappeluiltamilla pelata, muuten se muodostuu osuustoiminnaksi tappelun aikaansaamista varten. Samalla huomautamme talojen haltijoille, etteivät antaisi pitää luvattomia tanssiaisia, koska niiden pitäminen on sakonuhalla kielletty mainituissa pitäjässä.⁵⁸⁸

Kyseyseen juttuun oli viikon kuluttua vastine nimimerkiltä Iltamassa ollut, jossa puolustetaan, ettei iltamassa ollut pelkästään tanssia eivätkä tappelijat olleet iltamassa olijoita. Kirjoittaja toteaa myös, että iltamalla oli asianomaiset luvat. Mielenkiintoista jutussa on se, että toimitus laittoi vastineen loppuun oman kommenttinsa, jossa se huomauttaa, että sen mielestä iltamalupa oli ollut mutta tanssilupa ei.⁵⁸⁹ Tanssimiseen tarvittiin siis tilaisuuden järjestämisluvan lisäksi vielä erityinen lupa.

⁵⁸⁵ Nimim. A. W., ”U. Suomettaren Toimitukselle. Mille kannalle on ’Raittiuden Ystävien’ seuran asettuminen yleisien huvien suhteen?”, *Uusi Suometar* 37/1886, 3.

⁵⁸⁶ Ibid.

⁵⁸⁷ ”Veristä tanssi iltamaa”, *Työkansa* 124/1907, 3.

⁵⁸⁸ Ibid.

⁵⁸⁹ Nimim. Iltamassa ollut, ”Yleisöltä. Tilaa pyydetään seuraavalle:”, *Työkansa* 127/1907, 4.

Tanssin vähentäminen

On kaksi eri asiaa, tanssittiinko valvotuissa oloissa iltamissa tai häissä vai luvattomissa nurkkatansseissa. Tanssi kuitenkin yritettiin usein poistaa myös iltamista. Vuonna 1899 kone- ja metalliosaston johtokunta ehdotti kokouksessa, että tanssi pitäisi lopettaa kokonaan perheiltamista. Muut olivat olleet kuitenkin sitä mieltä, että tanssi täytyi pitää edelleen iltamien ohjelmassa. Siihen silti suostuttiin, että se on tyypistettynä numerona. Samana vuonna Helsingissä todettiin, että paikallinen huvitoimikunta oli pystynyt itse asiassa vähentämään tanssia ja sen tilalle saatiin sivistävämpää ohjelmaa. Muutosta pidettiin työvälillä hyödyllisenä.⁵⁹⁰

Vuonna 1901 työväenyhdistyksessä ammattiosastojen kokouksissa kierrätetään kiertokirjettä tanssin lopettamisesta iltamista. Tapahtuman laittaa alulle Kutoja-ammattiosasto, joka kuukausikokouksessaan keskustelelee muun muassa tanssin tärkeydestä. Kysymyksenä on, ”josko sitä olisi yhä jatkettava vai ehkäistävä yhdistyksien rientojen todellisen päämäärän saavuttamiseksi”. He keskustelevat myös siitä, onko tanssi siveellisesti hyveellinen vai turmiota tuottava. Asiasta syntyy vilkasta keskustelua ja he päättävät lähettää Keskuskomitealle kiertokirjeen, jotta muutkin ammattiosastot saisivat kertoa oman mielipiteensä asiasta.⁵⁹¹

Kuukautta myöhemmin kesäkuussa Keskuskomitean kokous käsittelee Kutoja-ammattiosaston kiertokirjeen tanssin lopettamisesta Työväenyhdistyksen talolla. Keskuskomitea on *Kansan Lehden* uutisen mukaan samaa mieltä Kutoja-ammattiosaston kanssa siitä, että tanssi täytyisi lakkauttaa joutavana ajanvietteenä. Keskuskomitea päättää laittaa kiertokirjeen kiertämään ammattiosastoissa ja yhdistyksissä saadakseen kuulla niidenkin mielipiteet. *Kansan Lehti* uutisoi ensimmäisenä värjäri-, valkaisu- ja valmistusammattiosaston mielipiteen kiertokirjeestä. Ammattiosasto tulee siihen päätökseen, etteivät he suostu lakkauttamaan tanssimista vaan pelkäävät supistamaan sitä mahdollisimman vähäiseksi. Maalariammattiosaston sekä karstaus- ja kehruuammattiosaston keskustellessa kiertokirjeestä syyskuun alussa he tulevat siihen tulokseen, että he voisivat rajoittaa tanssia vähemmälle iltamissaan, mutta he eivät suostuneet tanssin lopettamiseen.⁵⁹²

Keskuskomitea käy lokakuun alussa läpi vastauksia, joita oli tullut tanssin lakkauttamisesta ammattiosastoilta. Osastot olivat suurimmaksi osaksi vastustaneet tanssin lopettamista, vaikkakin erilaisiin rajoituksiin he olivat suostuvaisia. Keskuskomitea äänestääkin tanssin rajoitettavaksi yhteen tuntiin

⁵⁹⁰ Nimim. Alfa, ”Kone- ja metalliosaston kuukausikokous”, *Kansan Lehti* 85/1899, 2–3; Nimim. Vesseli, ”Kolinaa Helsingin juttutuvasta”, *Kansan Lehti* 120/1899, 1.

⁵⁹¹ ”Kutoja ammattiosastolla”, *Kansan Lehti* 55/1901, 3; 12.5.1901 kuukausikokouksen pöytäkirja, Kutojain ammattiosasto, Tampereen työväenyhdistys, KTA.

⁵⁹² ”Keskuskomitean kokouksessa”, *Kansan Lehti* 66/1901, 3; ”Värjäri- Valkaisu- ja Valmistus a. o:lla”, *Kansan Lehti* 84/1901, 3; ”Maalarien ammattiosaston kuukausikokouksessa”, *Kansan Lehti* 101/1901, 2; ”Karstaus- ja kehruosaston kuukausikokouksessa”, *Kansan Lehti* 101/1901, 2.

illassa.⁵⁹³ Selvästi tanssin lopettamista vastaan oli vastustusta niin, ettei se onnistunut ainakaan tällä kertaa. Tästä huomasi, kuinka tärkeää tanssiminen oli siihen aikaan iltamissa. Suurin osa työväestä halusi tanssia, mutta se pieni osa, joka näki tanssin kielteisessä valossa, kirjoitti useammin sanomalehtiin, jolloin saattoi tulla tunne, että kaikki pitivät tanssia kielteisenä asiana.

Kurun Karjulan työväenyhdistyksen kokouksessa keskustellaan vuonna 1910 yhdistyksen jäsenten perheiltamista, jotka pitäisi järjestää ”todellisiksi jäsenten perhejuhliksi, joista poistetaan tanssit ja sijalle asetetaan jalostavampaa iltahuvia.” Tämä aiheutti vilkasta keskustelua, joka pysyi rauhallisena.⁵⁹⁴ Iltamat ja perheiltamat erosivatkin yleensä myös siinä, että perheiltamissa ei aina järjestetty tansseja, etenkin raittiusyhdistysten perheiltamissa. Poikkeuksellista oli, että työväenyhdistyksissä tanssia vastustettiin niin, ettei haluttu, että tansseja olisi pidetty perheiltamien päätteeksi. Uhkanahan oli, ettei nuoriso olisi tullut enää perheiltamiin.

Nuorisoseuroissa keskusteltiin usein tanssista. Keskustelunaiheina oli tanssin kieltäminen tai salliminen rajoitetusti sekä ajatus tanssin syntisyydestä. Nuorisoseuratoiminnan alkuvaiheessakaan ei suhtauduttu kuitenkaan täysin kielteisesti tanssiin. Tanssi muodostui silti ongelmaksi. Nuorisoseuroja arvosteltiin 1890-luvulla, että niistä oli tullut huvinhaluisen nuorison kokoontumispaikkoja ja että tanssien järjestämistä pidettiin nuorisoseurojen pääasiallisena toimintana. Useissa kokouksissa keskusteltiin tanssin poistamisesta nuorisoseurojen toiminnasta. Santeri Alkio oli sitä mieltä, että nuorisoseurojen toiminnan tarkoitus ei ollut tyydyttää tanssihaluisten toiveita vaan tarjottujen huvien tuli olla sivistäviä. Tanssin suhteen tuli olla varovainen ja sitä sai olla vain iltamaohjelmien lomissa lyhyitä hetkiä. Nuoriso tulisi totuttaa ennemmin erilaisiin leikkeihin.⁵⁹⁵

Jämijärvelle nuorisoseura perustettiin vuonna 1904. *Aamulehdessä* kerrotaan, että nuorisoseura oli ehtinyt pitää yhden yleisen iltaman ja kaksi kokousta, joissa viimeisimmässä oli ollut keskustelukysymys ”Sopiiko tanssia seuran illanvietoissa?”.⁵⁹⁶ Näin *Aamulehti* ilmaisee vastauksen kysymykseen:

Keskusteluissa suuri enemmistö jyrkästi kielsi tanssin seuran jäsenten kokouksissa ja iltamissa. Ainoastaan yleisissä iltamissa on sitä rajoitetussa määrässä siedettävä muusta ohjelmasta välinpitämättömän yleisön houkuttelemiseksi iltamaan.⁵⁹⁷

Uutisen kirjoittaja painottaa, että suurin osa kokouksen osallistujista kielsi jyrkästi tanssimisen. Toisaalta enemmistö kielsi sen, joten siellä oli joukossa myös joku, joka kannatti tanssimista kokouksissa ja iltamissa. Mielenkiintoinen ilmaus oli, että tanssia oli ’siedettävä’ yleisissä iltamissa, jotta sinne

⁵⁹³ ”Keskuskomitean kokouksessa”, *Kansan Lehti* 116/1901, 2.

⁵⁹⁴ Nimim. Jaakoppi, ”Kirjeitä. Kurun Karjulankylästä”, *Kansan Lehti* 21/1910, 4.

⁵⁹⁵ Numminen 2011b, 401, 409; Numminen 1961, 221, 494–502; Hästesko 1931, 142–143; Tiihonen 2000, 186.

⁵⁹⁶ ”Nuorisoseura Jämijärvelle”, *Aamulehti* 92/1904, 3; ”Nuorisoseura Jämijärvelle”, *Aamulehti* 93/1904, 2.

⁵⁹⁷ Ibid.

saataisiin houkutelua sellaistaakin yleisöä, jotka eivät välittäneet muusta ohjelmasta. Tanssia oli siis pakko järjestää. Muuten ei tullut väkeä tilaisuuksiin.

Kansan Lehdessä tuli vastaan kaksi tapausta siitä, miten tanssi saatiin melkein kiellettyä Tampereella tietyissä paikoissa. Ensin se kiellettiin Raittiustalossa vuonna 1900 ja sitten Viikinsaaren ravintolassa vuonna 1903. Molemmissa tapauksissa ei ollut kuitenkaan kyse tanssin lopullisesta kiellosta vaan määräaikaisista säännöistä.

Tampereen kaupunki luovutti vuonna 1887 Tampereen Raittiusseuralle tontin Mustanlahdenkatu 18:sta, johon Raittiustalo rakennettiin. Raittiusseuralle oli sisäisiä riitoja ja lainan korkoja maksamatta kaupungille. Siksi kaupunki otti Raittiustalon haltuunsa vuonna 1900. Kuitenkin jo vuonna 1905 Raittiustalo palautettiin takaisin Tampereen Raittiusseuralle.⁵⁹⁸ Vuoden 1900 syyskuussa Raittiustalon siirtyminen kaupungille uutisoidaan myös *Kansan Lehdessä* ja *Aamulehdessä*. Uutisen mukaan Raittiustalon tilat ovat vuokrattavissa muutoksen jälkeen rahatoimikonttorista. Uutisessa kerrotaan tarkkaan vuokramäärät eri tilaisuuksille. Vuokrahintojen esittelyn jälkeen uutisessa todetaan, ”että rahatoimikamari erityisistä esitetyistä syistä ei vuokraa sanottua Raittiustaloa ollenkaan tanssia varten ja että vuokra on maksettava etukäteen samalla kun vaivaismaksukin”.⁵⁹⁹ Tämä tarkoittaisi siis sitä, ettei minkäänlaisia iltamia, joissa olisi tanssia lopuksi, voisi enää järjestää Raittiustalolla.

Tanssien loppumiseen viittaa parikin ilmoitusta samoihin aikoihin. Muutama numero myöhemmin lokakuun alussa *Kansan Lehdessä* on kone- ja metalliammattiosaston iltamista Raittiustalolla ilmoitus, jossa todetaan, että tällä kertaa he saivat vielä tanssia iltamissa.⁶⁰⁰ Lokakuussa *Aamulehdessä* puuseppien, sorvarien, kuvanveistäjien ja verhoilijoiden ammattiosastokin ilmoittaa vielä erityisistä tanssi-iltamista Raittiustalolla 13.10.1900. Ilmoituksessa huomautetaan, että tämä olisi viimeinen tanssi-iltama Raittiustalolla.⁶⁰¹ Tanssikielto säilyi luultavasti Raittiustalossa jonkin aikaa, mutta jo vuoden 1900 lopussa joulukuun puolella välissä uutisoidaan K. H. Karlssonin tanssikoulun päättäjäisistä, jotka pidetään Raittiustalolla 12.12.1900. Vaikka tarkoituksena on, että oppilaat esittivät oppimiaan tansseja tilaisuudessa, päättäjäisten lopuksi yleisölläkin on mahdollisuus tanssimiseen.⁶⁰² Raittiustalon tanssikielto ei ollut siis kauankaan voimassa.

Raittiustalon tanssikiellon hiljaisesta poistumisesta kertoo myös kirjoitus *Väinämöisessä* vuoden 1900 marraskuussa. Siinä ilmoitetaan, kuinka Tampereen kaupunki on ottanut Tampereen Raittiusseuran talon itselleen. Tämän seurauksena siitä on tullut ”tanssin ja teatterin tyyssija” eikä siellä ollut

⁵⁹⁸ Rasila 1984, 677.

⁵⁹⁹ ”Raittiustalo”, *Kansan Lehti* 111/1900, 3; ”Raittiustalo”, *Aamulehti* 220/1900, 2.

⁶⁰⁰ ”Kovanonnan lapsia”, *Kansan Lehti* 117/1900, 2.

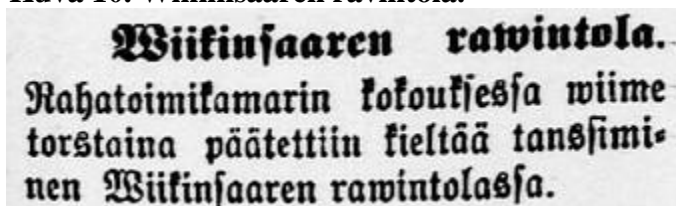
⁶⁰¹ ”Puuseppäin S. K. V. V. A. O. Huvitoimikunta toimii hauskan Tanssi-Iltaman Raittiustalolla”, *Aamulehti* 239/1900, 1.

⁶⁰² ”Tanssikoulun päättäjäiset”, *Kansan Lehti* 146/1900, 3.

enää tilaa raittiustoiminnalle. Kirjoittajan mukaan tämä vaikuttaa myös *Väinämöinen*-lehden julkaisemiseen. Siitä tuli entistä tärkeämpi kanava levittää raittiusaatetta.⁶⁰³ Nämä tekstit viittaavat siihen, ettei Raittiustalossa loppunut tanssien järjestäminen iltamien yhteydessä, vaikka niin oli päätetty. Tanssiminen Raittiustalossa puhututti myöhemminkin. Vuonna 1902 rahatoimikamari päätti, että Raittiustaloa ei saa vuokrata tanssikoulua varten.⁶⁰⁴ Karlsson oli tähän aikaan Tampereella, joten voidaan olettaa, että kielto koski juuri hänen tanssikouluun.

Vuoden 1903 toukokuussa oli puolestaan lyhyt uutinen tanssimisen kieltämisestä Viikinsaaren ravintolassa (kuva kymmenen):

Kuva 10. Viikinsaaren ravintola.

Lähde: *Kansan Lehti*, 55/1903, 2.

Seuraavan viikon lehdessä selitetään tapausta tarkemmin. Viikinsaaren ravintolassahan kielletään ai-noastaan maksullinen tanssi, koska silloin ravintolaan tulevat asiakkaat eivät päässeet ilmaiseksi sisään. Yhdistyksillä on ollut tapana järjestää Viikinsaareissa sellaisia huveja, joissa tanssi on tapahtunut erityisessä tanssisalongissa, ravintolan puolella, ja tanssisalongiin pääsy on maksanut aina erikseen. Ravintolassa maksullisten tanssien pito kiellossa on ehto, että ravintolanpitäjän piti rakentaa saarelle erityinen tanssilava.⁶⁰⁵ Näin ollen Viikinsaareissa pystyttiin myöhemminkin järjestämään huveja, joissa osana oli myös tanssia.

Väinämöisen kirjoittaja vuonna 1898 tekee merkittävän huomion siitä, että hänen mukaansa tanssi ”peläten otetaan puheeksi”.⁶⁰⁶ Tästä huomaa, kuinka ihmiset ja etenkin nuoret pitivät tanssimisestä, mutta se miellettiin kuitenkin huviksi, jota ei saanut aina tehdä. Tanssista oli ristiriitaisia käsityksiä siitä, oliko se oikeutettua vai ei, paljon sitä yritettiin myös kieltää ja lopettaa mutta turhaan. Esimerkiksi *Väinämöisen* kirjoittaja toteaa vuonna 1897, että ”nuoriso tarvitsee huvituksia” ja ”että julkiset hovit ovat parempia siveellisessä suhteessa kuin salaa harjoitetut”.⁶⁰⁷ Teksteissä on lopulta kuitenkin painotettu, että tanssimisessä itsessään ei ole ollut mitään pahaa, mutta siihen liitetyt asiat ovat olleet vaan arveluttavia.

⁶⁰³ ”Miksi Tampereen raittiuskansa eri julkaisun toimitti?”, *Väinämöinen* 35/1900, 6–7.

⁶⁰⁴ ”Vid drätselkammarens sammanträde”, *Tammerfors Nyheter* 179/1902, 2; ”Rahatoimikamarin kokouksessa”, *Tampereen Uutiset* 226/1902, 2.

⁶⁰⁵ ”Viikinsaaren ravintola”, *Kansan Lehti* 55/1903, 2; ”Tanssiminen Viikinsaareissa”, *Kansan Lehti* 57/1903.

⁶⁰⁶ ”Nuorison huvituksesta”, *Väinämöinen* 17/1898, 3.

⁶⁰⁷ ”Huvien pyörteessä”, *Väinämöinen* 5/1897, 3–4.

5. ILO RAIKAA – TANSSIN TAIKAA!

Tanssilla on ymmärretty 1900-luvun alussa eri asioita kuin nykyisin. 1800-luvun lopulla tanssiminen käsitettiin hyvin paljon yläluokan huviksi hienoine pukuineen ja kenkineen. 1900-luvulle tultaessa erilaisten paritanssien yleistyminen kansan keskuuteen antoi tanssimisen ilon kaikille. Sitä saatettiin pitää yhtä lailla enemmän kevytmielisten ja sivistymättömien huvina – riippuen siitä, millä tavoin tanssi. Kansan omat tanssit olivat vahingollisempia kuin yhdistysten ja seurojen tilaisuuksissa järjestetyt tanssit valvotuissa oloissa. Tanssillahan on ollut merkitystä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Nuorison lähes ainoana huvittelu- ja sosiaalisen kanssakäymisen muotona on ollut tanssiminen.

Tanssien määrä nousi huimasti vuosisatojen vaihteessa. Iltama- ja tanssitoiminta laajeni työväen keskuudessa. Tampereen ollessa tähän aikaan kasvava teollisuuskaupunki valitsin tutkimuskohteekseni siellä vilkkaasti toimivan työ- ja raittiusväen. Tutkin tanssimista työväenkulttuurin ilmenemismuotona. Tutkielmani käsittelee, miten, missä ja milloin tanssittiin sekä erityisesti miksi tanssia kontrolloitiin. Tutkielmassani analysoin tanssikysymyksen ympärillä käytyjä keskusteluja ja kannanottoja lehtien palstoilla. Keskityin erityisesti työväenyhdistyksiin, vasta suurlakon jälkeen syntyneisiin kristillisiin työväenyhdistyksiin sekä raittius- ja nuorisoseuroihin. Erityisesti nuorisoseurat olivat mukana vain kilpailevan tanssitoiminnan takia. Muihin yhdistyksiin ja seuroihin kuului pääasiassa vain työväestöä. Lehdissä oli tapana kommentoida juuri työväen tanssimista, koska se koettiin epäkohdaksi.

Metodeina käytin sisällönanalyysia ja asenneanalyysia. Sisällönanalyysilla tarkoitetaan dokumenttien sisällön kuvaamista sekä erilaisia tapoja luokitella ja järjestellä laadullista aineistoa. Asenneanalyysin avulla tuon esille tanssiin kohdistuneet asenteet ja kontrolloimispyrkimykset ja niiden erot eri kirjoitusten kesken. Lehtiin oli kirjoitettu useita erilaisia mielipiteitä sekä tanssista että tanssivista ihmisistä. Aineistona minulla oli *Kansan Lehden*, *Väinämöisen ja Työkansan* kirjoitukset tanssista. Sen lisäksi olen käyttänyt *Aamulehden*, *Tampereen Sanomien* ja *Tammerfors Nyheterin* kirjoituksia. *Historiallisen Sanomalehtikirjasto* mahdollisti lehtien käytön laaja-alaisesti ja monipuolisesti.

Tanssimisen selväpiirteinen jakaja oli säätyerot ja luokkajakoisuus. Se oli selvää, että eri säätyyn tai luokkaan kuuluvat eivät voineet tanssia keskenään aiheuttamatta huomiota. Siksi eri säätyjen ja luokkien tanssiminen aiheutti paljon keskusteluja sanomalehdissä. Kirjoituksissa suurennellaan usein tapahtumia ja tanssin seurauksia, jotta niillä olisi ollut paremmin vaikutusta lukijoihin. Tanssin suhteen sallivimpana olivat työväenyhdistykset. Eniten vastustusta tanssimista kohtaan esiintyi kristillismielisillä ja raittiutta ajavilla yhdistyksillä. Työväenyhdistyksissä ja nuorisoseuroissa ihmiset jakaantuivat kannattamaan tai vastustamaan tanssimista. Kirjoittajien tanssikielteisyyttä vahvistavat epäluulot ja pohdinnat tanssin huonoista vaikutuksista nuorison elämään ja sen turmeltumiseen tanssimalla.

Tanssimiseen liittyi voimakkaasti moraalikäsitteet sen oikeellisuudesta. Erityisesti *Väinämöinen* ja *Työkansa* korostivat kristillisyyttä ja sitä, etteivät kristityt saaneet harjoittaa epäsiiveellistä tanssia. Tanssilla houkuttelua oli mahdotonta kontrolloida. Siihen aikaan kuitenkin suurin osa kansasta oli kristittyjä, ja ketkä muutkaan lehdissä mainostetuissa iltamissa kävivät, elleivät he. Tanssimiseen pyrittiin antamaan erilaisia säädöksiä, jottei se viettelisi nuorisoa. Koska tanssimisen nautinnollisuutta seurasi helposti viinan juonnin tapainen hurmostila, josta ei helposti päässyt irti, tanssimista piti valvoa ja säädellä. Tämän takia tanssia käsittelevissä teksteissä korostui alkoholin juomisen tapainen kielteisyyden tanssia kohtaan ja sen koettiin johtavan helposti siiveettömyyteen ja synnin lankeamiseen. Tanssi miellettiin samanlaiseksi paheeksi korttipelien, alkoholin, tupakan ja näytelmien kanssa.

Väinämöisestä saa selville, että raittiusväen piirissä miellettiin tanssiminen paheellisemmaksi ja siivettömämmäksi toiminnaksi kuin yleensä työväen joukossa, vaikka sielläkin soraääniä oli. *Väinämöiseen* kirjoitetaan tanssimisesta enemmän raittiuden näkökulmasta, jolloin tanssiaiheisissa teksteissä korostuivat raittiuden ja kristillisyyden painotus sekä tanssimisen yhtäläisyys viinan juonnin kanssa. *Kansan Lehteen* kirjoittavat useammat eri lähtökohdista tulleet työläiset, joten sen teksteissä näkyi myös enemmän vaihtelua asenteissa tanssia kohtaan. Työväki myös suhtautui tanssimiseen sallivammin, mikä johti siihen, että tanssia harjoitettiin enemmän työväenyhdistyksen iltamissa kuin raittiusseurojen. Kristillisessä *Työkansassa* painotetaan kristillisyyttä, ja siksi vastustetaan työväenyhdistyksiä iltama- ja tanssitoimintaa työväenlaulun vastaisena toimintana. Ajatuksena oli, että tanssilla ei saa työväenlaulua eteenpäin viedä ja sosialismi ei saa olla sama asia kuin tanssiminen. Tärkein viesti lehtien teksteissä on, että nuorison tulee sivistyä ja jättää tanssiminen vähemmälle.

Tanssilla oli 1800- ja 1900-lukujen taitteessa erilaisia merkityksiä sen suhteen, kuka tanssi ja kenen kanssa ja missä. Tanssi oli selvästi sallitumpaa, mitä ylempiluokkaisempi oli, ja siten tanssin tavoissa oli myös eroja. Tähän vaikuttivat myös tanssikoulut, joissa oppi oikeanlaisen tavan tanssia sekä tärkeitä muita taitoja. Vaikka tanssi suvaittiinkin liikunnallisena harrastuksena, sitä ei saanut todellakaan nauttia liikaa, koska tällöin leimattiin hyvin helposti tanssikihkoiseksi ja sivistymättömäksi. Tanssiminen hyväksyttiinkin helpommin siisteissä juhlasaleissa kuin tunkkaisissa pirteissä. Mielellään ei ollut lupa tanssia vieraiden kanssa, vaan parempi oli tanssia pelkästään sisaruspiireissä vanhempien valvonnassa.

Tampereelta tutkin vielä Karl Henrik Karlssonin tanssikoulua, josta oppia hakivat sekä ylempät luokat että työväestö. Tanssikoulussa pystyttiin kontrolloimaan tanssimista, mitä pidettiin hyvänä asiana. Työväestön tanssimisesta tuli hyväksyttävämpää sen jälkeen, kun he olivat hakeneet oppia tanssikoulusta. Karlsson oli ensimmäinen tanssinopettaja, joka tarjosi halvalla hinnalla työläisille tanssikursseja. Ilmoittaessaan halvemman kurssin järjestämisestä hän mainitsee aina, että se järjestetään yleisön pyynnöstä. Halvempi hintaisia kursseja oli siis toivottu, jotta useammalla ihmisellä olisi ollut varaa

osallistua niille. Karlssonin tanssikursseilla myös työväki pääsi sivistymään ja oppimaan muun muassa seuraelämän sääntöjä tanssimisen lisäksi.

Tanssi oli murroksessa vuosisadan vaihteessa: nuorison itsensä järjestämistä nurkkatansseista siirryttiin ennen pitkään seurojen ja yhdistysten järjestämiin iltamiin. Iltamissa tanssitoiminta oli kontrollidumpaa ja hyväksyttävämpää. Tanssiminen iltamissa loi myös erilaisen pohjan vuorovaikutukselle. Etenkin nurkkatanssit oli mielletty epäsiiveillisyyttä levittäviksi tilaisuuksiksi, jossa viina virtasi ja siveetön toiminta tanssin ohella kukoisti. Iltamat koettiin paremmiksi ajanviettotavoiksi niiden sivistävämmän ohjelman ja vähemmälle jääneen tanssin tähden.

Iltamien lisäksi muita huvitilaisuuksia olivat erilaiset juhlat esimerkiksi Pyynikin kentällä kesäaikaan. Suosittuja olivat myös arpajaiset, joiden jälkeen yleensä järjestettiin illalla iltamat samassa paikassa. Kesäisin tehtiin kävelyretkiä tai huvimatkoja höyrylaivoilla lähistölle, kuten Teiskoon tai Vesilahteen. Kävelyretkillä ei yleensä tanssittu, mutta muissa tilaisuuksissa oli mahdollisuus ilmeisen hyvin päästä tanssimaan. Iltamatilaisuuksia järjestettiin yleisimmin Tampereen työväenyhdistyksen talolla, Raittiustalolla ja Taiston talolla. Suosittu huvittelupaikka kesällä oli muun muassa Viikinsaari.

Tähän aikaan yleisenä ongelmana pidettiin, etteivät yhdistysten jäsenet käyneet ollenkaan kokouksissa vaan vain iltamissa. Etenkin nuorison mielestä tanssi oli tärkein ohjelmanumero iltamissa. He saattoivat saapua iltamiin vasta juuri ennen tanssin alkua tai jutella äänekkäästi vierustoverin kanssa muun ohjelman aikana. Yleensä nuoriso oli liittynytkin työväenyhdistyksiin ja ammattiosastoihin, jotta pääsisivät luvallisesti tanssimaan iltamien päätteeksi. Iltamissa ei odotettu muuta kuin tanssin alkamista. Lehtiteksteissä korostuu, että ne jäsenet, jotka vain tanssivat, ovat veltoja, ja heidän tulisi käydä kokouksissa kuulemassa työväenaatteesta. Vaikka tanssilla ja muilla huveilla ei ollut merkitystä aatteen ajamisen kanssa, se houkutteli ihmiset kuulemaan aatteesta.

Useimmat lehtiin kirjoittelevat arvostelevat iltamien ohjelmassa olevan päätarkoituksena tanssiminen. Iltamissa tanssimista pyrittiin säätelemään. Sitä yritettiin erityisesti entisestään vähentää tai lopettaa kokonaan. Siinä ei Tampereella kuitenkaan onnistuttu. Sen osoitti jo vuonna 1901 Tampereen työväen keskuudessa kiertänyt tanssin lopettamista iltamissa käsitellyt kiertokirje, johon lähes jokainen työväenyhdistyksen ammattiosasto vastasi kieltävästi. Esimerkiksi tämä kiertokirje heijasteli vahvasti sen ajan yleistä ilmapiiriä siitä, että osa seurojen mukana olevista oli tanssia vastaan, mutta suurin osa selvästi puhui tanssin puolesta. Heidän takia myös iltamia, joissa oli lopuksi tanssia, järjestettiin. Tämä tavallinen työväestö ei saanut kuitenkaan niin paljon ääntänsä kuuluviin lehdissä jo sen takia, että yleinen ilmapiiri oli tanssia vastaan kirkon ja virkamiesten toimesta.

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa tanssi oli siis kulttuurikonfliktin keskiössä. Siitä kirjoitettiin lehtien palstoille eikä oikein tiedetty, miten sen kanssa olisi menetelty. Lehtien mielipidekirjoituksista heijastui muun muassa tanssikiihkoinen nuoriso ja epäsiiveellinen käytös. Lehdissä kuvastui myös hurskastelu ja liioittelu tanssin vähentämiseksi tai lopettamiseksi. Useimmat työläisistä kuitenkin halusivat tanssia ja nauttivat siitä, jolloin tanssimisessa nähtiin olevan paheellisuuden tunnusmerkit alkoholin juonnin ja tupakan polttamisen tavoin. Näitä asioita yritettiin kitkeä kirjoittamalla lehtiin suunnaten kirjoitukset ja kasvatusohjeet sekä nuorille että heidän vanhemmilleen, jotta nuoriso pysyisi siiveällä tiellä ja mahdollisesti myös tanssimatta.

Huomiota herättävä ilmiö oli kilpailu tanssilla ja sen avulla houkuttelu tärkeisiin tilaisuuksiin. Maa-seudulla tanssien vastustaminen saattoi kääntyä poliittisten mielipiteiden takia pääläelleen. Nuorison omia tansseja alettiinkin suvaita ja kannustamaan niiden pitoon. Lehdissä huomioidaan talollisten suopeus nuorten omia tansseja kohtaan: talolliset olivat sosialidemokratian vastustajia. He pitivät nurkkatansseja kuitenkin yhtä huonona asiana kuin ennenkin mutta vielä huonompana asiana työväen heräämistä ajamaan omia asioitaan. Heidän täytyi protestoida kaikin tavoin työväen muita toimia vastaan, jotka eivät koskettaneet työntekoa tai kirkossa käymistä. He eivät halunneet, että työtätekevä kansanosaksi olisi käynyt sivistystä levittävässä illanvietoissa, jolloin työntekijöitä ei pystyisi enää riistämään työntulosten parantamiseksi.

1900-luvulle tultaessa huvittelu miellettiin lähes samaksi asiaksi kuin tanssi ja tanssi sivistyksen vastakohtaksi. Tanssiminen ei ollut kuitenkaan yksinkertainen asia: tanssi koettiin moraalisesti vääräksi asiaksi, mutta sitä ei haluttu täysin kieltää, koska suurin osa väestöstä piti tanssimisesta. Tanssi ei ollut niin paheellista kuin viinan juonti, mutta sen epäkohdat haluttiin tuoda kuitenkin julki. Sen houkuttelevuus ja nautinnollisuus myös tiedostettiin, koska tiedettiin, että tanssin avulla iltamiin saapui väkeä sekä sivistymään että antamaan taloudellista tukea iltamien järjestäjille. Tämän todisti jo iltamien huomattava mainonnan kasvu 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Tanssiminen ei ollut siis vähenevässä vuosisadan vaihteessa vaan ennemminkin yleistymässä kansan vapaa-ajanvietossa.

Sen takia tanssimista taas ei kannattanut lopettaa iltamista. Siten tanssiminen on aiheuttanut paljon ristiriitaisia mielipiteitä sekä konkreettisia toimia. Tanssimisen ohessa on ollut tappeluita ja muita rettelöitä. Tanssimiseen on kytketty toisaalta olennaisia mutta myös täysin olemattomia vaaroja. Siksi sitä on yritetty kitkeä pois kaikin mahdollisin keinoin. Nuori työväestö on ollut kuitenkin niin tanssikiihkoista, ettei heidän tanssihalujaan ole pystytty helpolla vähentämään tai poistamaan kokonaan. Tanssiminen vuosien edetessä vain yltyi ja monipuolistui entisestään tanssin vähentämisyritysten keskellä. Tanssin tarkoituksena on ollut – ja on yhä edelleen ainoastaan hauskanpito. Siksi tanssi on mielletty ainoastaan kevytmielisten huviksi, mitä vakavamieliset eivät ymmärrä. Ilo raikaa: se on tanssin taikaa!

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

I Arkistolähteet

Kansanperinteen arkisto, Tampereen yliopisto (KPA)

Tampereen kaupunginarkisto (KTA)

Tampereen kaupungin maistraatti

Kutojain ammattiosasto, Tampereen työväenyhdistys

II Painetut lähteet

J. V. H., *Tampereen työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1899*, Tampereen työväenyhdistys, Tampere 1900.

K. V. P., *Tampereen työväenyhdistyksen vuosikertomus vuodelta 1900*, Tampereen työväenyhdistys, Tampere 1901.

Varto, Tyko, *Kertomus Tampereen työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1905*. Tampereen työväenyhdistys, Tampere 1906.

Kertomus Tampereen työväenyhdistyksen toiminnasta v. 1910. Tampereen työväenyhdistys, Tampere 1911.

Paasikivi, J. K., ”Verojen kehittyminen ja merkitys valtion taloudessa”. Teoksessa Palmén, E. G., Hjelt, Edv., Gummerus, J., Melander, G., Palmén J. A., Krohn, Kaarle, Jantti, J., *Oma maa: tietokirja Suomen kodeille. I nidos: tammikuu–helmikuu*, 330–338. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1907.

III Sanoma- ja aikakauslehdet

Aamulehti 1885–1910, 1911, 1920

Aamunairut 1885, 1886, 1888

Aura 1887

Björneborgs Tidning 1886, 1888, 1894

Etelä-Suomen Sanomat 1939, 1940, 1941

Finlands Allmänna Tidning 1843

Hufvudstadsbladet 1890, 1894, 1897

Hämäläinen 1895

Kaleva 1907, 1910

Kansalainen 1897

Kansan Lehti 1898–1910

Karjalatar 1890, 1891

Keski-Suomi 1890

Koti ja Yhteiskunta 1901

Kotka Nyheter 1899
Lahden Lehti 1904
Lappeenrannan Uutiset 1896
Louhi 1899
Lounas 1888–1890
Maamme 1890
Mikkeli 1896
Mikkelin Sanomat 1908
Otava 1904
Perä-Pohjolainen 1904
Pohjolainen 1897
Porilainen 1895
Päivälehti 1890
Rauman Lehti 1889
Sanomia Turusta 1885, 1892
Satakunta 1886, 1888, 1890, 1897
Savo 1888, 1890
Savonlinna 1896
Suomalainen 1890
Tammerfors Aftonbladet 1886, 1890
Tammerfors Nyheter 1896–1910
Tampere 1883
Tampereen Sanomat 1881–1910
Tampereen Uutiset 1892–1905
Turun Sanomat 1906, 1908
Työkansa 1906–1910
Työläinen 1908
Työmies 1895, 1905, 1907
Tähti 1908
Uudenkaupungin Sanomat 1905, 1907
Uusimaa 1904, 1908
Uusi Aura 1908
Uusi Savo 1891

Uusi Suometar 1886, 1890, 1897
Vasabladet 1896, 1908
Wiborgsbladet 1898
Wiipuri 1898, 1908
Wiiburin Sanomat 1888
Väinämöinen 1896–1910
Åbo Allmänna Tidning 1815
Åbo Underrättelser 1885, 1887, 1888, 1892, 1907
Åbo Tidning 1883–1906

IV Kirjallisuus

Aalto, Eeva-Liisa, ”Lehtien julkaisuluvat vuoden 1867 asetuksesta ensimmäisen sortokauden loppuun”. Teoksessa Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Suomen sanomalehdistön historia: Sensuuri ja sananvapaus Suomessa*, 26–33. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 17, Helsinki 1980.

Alasuutari, Pertti, *Laadullinen tutkimus 2.0*. Vastapaino, Tampere 2011.

Anttila, Anu-Hanna, *Loma tehtaan varjossa: Teollisuustyöväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisaatelu Suomessa 1930–1960-luvuilla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.

Anttila, Anu-Hanna, ”Sosialismin ihanteet ja tulevaisuuden kansalainen”. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna, Kauranen, Ralf, Löytty, Olli, Pollari, Mikko, Rantanen, Pekka & Ruuska, Petri, *Kuriton kansa: Poliittinen mielikuviutus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*, 161–190. Vastapaino, Tampere 2009.

Apo, Satu, ”Rikastuminen, työ ja supranormaali”. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.), *Työväestö ja kansakunta*, 7–26. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1997.

Aronen, Juha-Matti, ”Kangasalan tanssit yhteisön perinteenä”. Teoksessa Saarikoski, Helena (toim.), *Tanssi tanssi: Kulttuureja, tulkintoja*, 91–116. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Brannen, Julia, ”Working qualitatively and quantitatively”. Teoksessa Seale, Clive (toim.) *Qualitative research practice*, 312–326. Sage, London 2004.

Bryson, Norman, ”Cultural Studies and Dance History”. Teoksessa Desmond, Jane C. (toim.), *Meaning in Motion: New Cultural Studies of Dance*, s. 55–77. Duke University Press, USA 1997.

Buckland, Theresa Jill, *Society Dancing: Fashionable Bodies in England, 1870–1920*. Palgrave Macmillan, Hampshire 2011.

Carter, Alexandra, ”Destabilising the Discipline: Critical Debates about History and their Impact on the Study of Dance”. Teoksessa Carter, Alexandra (toim.), *Rethinking Dance History: A Reader*, 10–19. Routledge, Lontoo 2004.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha, *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 1998.

Haapala, Pertti, ”Tampereen työväestön juuret teollistumisen murrosvaiheessa 1850–1920”. Teoksessa Jaakkola, Jouko (toim.), *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia VIII*, 71–84. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja XIII. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 1984.

- Haapala, Pertti, *Tehtaan valossa: Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Historiallisia tutkimuksia 133. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986.
- Haapala, Pertti, ”Työväenluokan synty”. Teoksessa Haapala, Pertti (toim.), *Talous, valta ja valtio: Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta*. Vastapaino, Tampere 1990.
- Hakulinen, Kerkko & Yli-Jokipii, Pentti, *Tanssilavakirja: Tanssista, lavoista ja lavojen tansseista*. Kustannusosakeyhtiö AtlasArt, Helsinki 2007.
- Hammargren, Lena, ”Many Sources, Many Voices”. Teoksessa Carter, Alexandra (toim.), *Rethinking Dance History: A Reader*, 20–31. Routledge, Lontoo 2004.
- Hanna, Judith Lynne, *To Dance is Human: A Theory of Nonverbal Communication*. University of Texas Press, Austin ja Lontoo 1979.
- Heikkinen, Sakari, ”Palkollisesta proletaariin: työn ja luokan suomalaista käsitehistoriaa”. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.), *Työväestö ja kansakunta*, 68–98. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1997.
- Henriksson, Markku (toim.), *Työväenliikkeen tietokirja*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1974.
- Hirn, Sven, *Populärmusikens pionjärer: En studie i den populära musikens kulturhistoria i Finland fram till 1917*. Finlands Svenska Folkmusikinstitut, Vaasa 1999.
- Hirn, Sven, *Sirkus kiertää Suomea 1800–1914*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 384. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1982a.
- Hirn, Sven, *Sävelten tahtiin: Populaarimusiikki Suomessa ennen itsenäisyyttämme*. Kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 44. Kansanmusiikki-instituutti, Kaustinen 1997.
- Hirn, Sven, *Våra danspedagoger och dansnöjen: Om undervisning och evenemang före 1914*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland Nr 505. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsinki 1982b.
- Hoppu, Petri, ”Etnografia, historia ja tanssi”. Teoksessa Järvinen, Hanna & Rouhiainen, Leena (toim.), *Tanssiva tutkimus: Tanssintutkimuksen menetelmiä ja lähestymistapoja*, 73–82. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, Helsinki 2014.
- Hoppu, Petri, ”Hallitut ja vallattomat ruumiit: Tanssi, yhteiskunta ja historia”. Teoksessa Loouhi-vuori, Jukka (toim.), *Etnomusikologian vuosikirja 10 (1998)*, 161–187. Suomen Etnomusikologinen Seura, Helsinki 1998.
- Hoppu, Petri, *Symbolien ja sanattomuuden tanssi: Menuetti Suomessa 1700-luvulta nykyaikaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 767. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.
- Hoppu, Petri, ”Länsimaisen paritanssin sosiaalinen ruumiillisuus”. *Musiikin suunta* 4/2000, 47–56.
- Hoppu, Petri, ”Tanssintutkimus tienhaarassa”. Teoksessa Saarikoski, Helena (toim.), *Tanssi tanssi: Kulttuureja, tulkintoja*, 19–51. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- Hästesko, F. A., *Suomen nuorisoseuraliikkeen historia*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1931.
- Jalkanen, Pekka, ”1800-luku: Huvitteleva porvari”. Teoksessa Jalkanen & Kurkela, *Suomen musiikin historia: Populaarimusiikki*, 14–111. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2003.

Jalkanen, Pekka, ”Autonomian ajan Suomi: Biedermeier ja tingeltangel”. Teoksessa Jalkanen & Kurkela, *Suomen musiikin historia: Populaarimusiikki*, 112–251. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2003.

Jalkanen & Kurkela, *Suomen musiikin historia: Populaarimusiikki*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2003.

Jutikkala, Eino, *Tampereen historia III. Vuodesta 1905 vuoteen 1945*. Tampereen kaupunki, Tampere 1979.

Järvinen, Hanna, ”Lähteen äärellä: Historiagrafiasta, metahistoriasta ja genealogiasta”. Teoksessa Järvinen, Hanna & Rouhiainen, Leena (toim.), *Tanssiva tutkimus: Tanssintutkimuksen menetelmiä ja lähestymistapoja*, 57–72. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, Helsinki 2014.

Kaarninen, Mervi, ”Kansakoulu, kansakunta ja tottijärveläiset”. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.), *Työväestö ja kansakunta*, 172–188. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1997.

Kaartinen, Marjo, ”Tutkimus prosessina”. Teoksessa Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu, *Historian kirjoittamisesta*, 167–204. Kirja-Aurora, Turku 2005.

Kahila, Heikki & Kahila, Pia, *Kun Suomi sanoi: Saanko luvan*. Gummerus, Helsinki 2006.

Kaihovaara, Pirjo, ”Työväenjuhlien vallattomuutta, kansainvälisyyttä ja kansallisia perinteitä”. Teoksessa Syrjämaa, Taina (toim.), *Vallan juhlat: Juhlivan vallan kulttuuri antiikista nykypäivään 173–193*. Kirja-Aurora, Turku 2003.

Kanerva, Unto, *Työväenliikkeen taivalta 100 vuotta: Tampereen Työväenyhdistys 1886–1986*. Tampereen Työväenyhdistys, Tampere 1986.

Kirkko-Jaakkola, Kaisa, *Simaa, kuorolaulua ja punalippuja: Tamperelaisten vapunvietto 1860-luvulta vuoteen 1939*. Tampereen kaupungin museolautakunnan julkaisuja 17. Tampereen kaupungin museot – Pirkanmaan maakuntamuseo, Tampere 1987.

Korhonen, Anu, ”Mitä kulttuuri merkitsee?”. Teoksessa Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu, *Historian kirjoittamisesta*, 72–122. Kirja-Aurora, Turku 2005.

Korhonen, Anu, ”Toimivista käsitteistä”. Teoksessa Kaartinen, Marjo & Korhonen, Anu, *Historian kirjoittamisesta*, 123–166. Kirja-Aurora, Turku 2005.

Kortekangas, Paavo, *Kirkko ja uskonnollinen elämä teollistuvassa yhteiskunnassa*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1965.

Kortekangas, Paavo, *Kirkko murroksen vuosina: Tutkimus Hämeen maaseudusta 1899–1917*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1967.

Kortekangas, Paavo, ”Kirkontornit ja tehtaanpiiput: Tampereen kirkollisesta elämästä kahdensadan vuoden aikana”. Teoksessa Kaarninen, Mervi & Saloniemi, Marjo-Riitta (toim.), *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia X*, 103–111. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja XV. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 1995.

Kurkela, Vesa, *Taistojen tiellä soiteltiin – ja soiton tahdissa tanssittiin: Varkautelaiset työväenilmat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella*. Työväenmusiikki-instituutti, Jyväskylä 1983.

Kurkela, Vesa, *Musiikkifolklorismi & järjestökulttuuri: Kansanmusiikin ideologinen ja taiteellinen hyödyntäminen suomalaisissa musiikki- ja nuorisojärjestöissä*. Suomen etnomusikologinen seura, Helsinki 1989.

Lahtinen, Rauno, *Savun lumo: Tupakan kulttuurihistoria*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä 2007

Laine, Juha, ”Tanssiminen kansan huvina ja herrojen huolena – tanssilavakulttuurin synty Suomessa”. Teoksessa Mikkola, Henna (toim.), *Tanssilavan luona: Huvielämää Jyväskylän Ainolassa*, 30–41. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä 2005.

Laine, Raili, ”Suomalainen tanssimusiikki 2000-luvun alkupuolella”. *Musiikin suunta* 2/2006, 43–54.

Landgren, Lars & Leino-Kaukiainen, Pirkko & Salokangas, Raimo & Salminen, Esko, ”Aamulehti”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 5: Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, 13–16. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Landgren, Lars & Leino-Kaukiainen, Pirkko & Nygård, Toivo & Salokangas, Raimo, ”Tammerfors Aftonblad”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 7: Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, 100–102. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Lauronen, Liisa, *Kekkalointia ja kädenaliveivareita: Tilankäyttö suomalaisissa lavatansseissa*. Musiikintutkimuksen pro gradu -tutkielma, Viestinnän, median ja teatterin yksikkö. Tampereen yliopisto, Tampere 2015.

Lehtonen, Eeva-Liisa, *Säätyläishuveista kansanhuveiksi, kansanhuveista kansalaishuveiksi: Maa-seudun yleishyödyllinen huvitoiminta 1800-luvun alusta 1870-luvun loppuun*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1994.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, ”Sensuuri Suomessa 1880-luvulta vuoteen 1905”. Teoksessa Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Suomen sanomalehdistön historia: Sensuuri ja sananvapaus Suomessa*, 34–71. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisu N:o 17, Helsinki 1980.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, ”Kasvava sanomalehdistö sensuurin kahleissa 1890–1905”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 1: Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*, 421–615. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

Leino-Kaukiainen, Pirkko, ”Perinteiden vaalijat vastaan arvojen särkijät: Kulttuuripoliittiset keskustelulehdet Finsk Tidskriftin perustamisesta 1950-luvulle”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 8: Aikakauslehdistön historia. Yleisaikakauslehdet*, 397–488. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1991.

Linnakangas, Esko, *Historiallinen verokirja*. Multiprint, Helsinki 2014.

Löytty, Olli, ”Valittu kansa”. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna, Kauranen, Ralf, Löytty, Olli, Pollari, Mikko, Rantanen, Pekka & Ruuska, Petri, *Kuriton kansa: Poliittinen mielikuvitus vuoden 1905 suurlakon ajan Suomessa*, 139–160. Vastapaino, Tampere 2009.

Markkola, Pirjo, *Työläiskodin synty: Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994.

Melkko, Une, *Seuratansseja: Koti- ja ulkomaisia tansseja sekä vanhat tanssit*. Werner Söderström Oy, Helsinki 1960.

Mervola, Pekka, *Kirja, kirjavampi, sanomalehti: Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. Bibliotheca Historica 1 & Jyväskylä Studies in Communication 1. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki & Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1995.

Niemelä, Veikko V., *Paritanssin pyörteitä vuodesta 1650 vuoteen 1995*. Otava, Helsinki 1998.

Niemeläinen, Päivyt, ”Suomalainen kansantanssi”. Teoksessa Niemeläinen, Päivyt (toim.), *Suomalainen kansantanssi*, 19–46. Otava, Helsinki 1983.

- Numminen, Jaakko, *Suomen nuorisoseuraliikkeen historia I: Vuodet 1881–1905*. Otava, Helsinki 1961.
- Numminen, Jaakko, *Yhteisön voima 1. Synty ja kasvu: nuorisoseuraliikkeen historia 1881–1905*. Edita Prima Oy, Helsinki 2011a.
- Numminen, Jaakko, *Yhteisön voima 3. Seuratoiminta: nuorisoseuraliikkeen historia 1906–1944*. Edita Prima Oy, Helsinki 2011b.
- Nygård, Toivo, ”Poliittisten vastakohtaisuuksien jyrkentyminen sanomalehdistössä”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 2: Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan*, 9–166. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.
- Parikka, Raimo, ”’Varo veli, topora yksin matkustaa’: Rahvas, vastarinta, politiikka”. Teoksessa Parikka, Raimo (toim.), *Työväestö ja kansakunta*, 99–171. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 1997.
- Peltokangas, Tapio, *Huviverosta. Verovirkamiestutkiminnon tutkielma*. Tampereen yliopisto, Tampere 1979.
- Pietilä, Jyrki, *Aatetaistoa ja jymyuutisia*. Mediapinta Oy, Tampere 2010.
- Pietilä, Veikko, *Sisällön erittely*. Gaudeamus, Helsinki 1973.
- Rahamuseo, *Rahanarvolaskuri* [<http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>]. Luettu 11.2.2016.
- Raitanen, Ismo, ”Etsikää hyvää ja ällää pahaa.” *Tiedonhakumenetelmien tuloksellisuuden vertailu merkkivirheitä sisältävässä historiallisessa sanomalehtikokoelmassa*. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media. Informaatiotieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto, Tampere 2012.
- Rajala, Panu, *Taiteesta ja taistelusta: Tampereen Työväen Teatteri 1901–1918*. Tammi, Helsinki 1991.
- Rasila, Viljo, *Tampereen historia II. 1840-luvulta vuoteen 1905*. Tampereen kaupunki, Tampere 1984.
- Saari, Minna, *Tanssiva tehdaskaupunki: Yli vuosisata taidetanssia Tampereella* Sisä-Suomen tanssin aluekeskus. Pirkanmaan Tanssin Keskus ry, Tampere 2009.
- Sajakorpi, Elina, *Tampereen julkinen musiikkielämä 1860-luvulta vuoteen 1887*. Tutkielmat Tampereen yliopisto, Tampere 1987.
- Sajakorpi, Elina, ”Tampereen musiikkielämää noin sata vuotta sitten”. Teoksessa Jaakkola, Jouko & Koskinen, Pekka & Rasila, Viljo (toim.), *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia IX*, 145–164. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja XIV. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 1988.
- Salmensuu, Hellevi, ”Sensuuri Suomessa 1905–1910”. Teoksessa Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), *Suomen sanomalehdistön historia: Sensuuri ja sananvapaus Suomessa*, 72–84. Suomen sanomalehdistön historia -projektin julkaisuja N:o 17, Helsinki 1980.
- Salokangas, Raimo, ”Kristillinen Työkansa”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 6: Hakuteos Kotokulma – Savon Lehti. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, 8–9. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.
- Salokangas, Raimo, ”Tampereen Sanomat”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 7: Hakuteos Savonlinna – Övermarks Tidning. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*, 104–109. Kustannuskiila Oy, Kuopio 1988.

- Sanomalehtien liitto. *Fraktuura* [<http://www.sanomalehdet.fi/index.phtml?s=2344>]. Luettu 9.3.2014.
- Seppänen, Anne, ”Iltamat – tamperelaista populaarikulttuuria 1888–1917”. Teoksessa Salminen, Tapio (toim.), *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia XI*, 112–144. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja XVI. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 2001.
- Seppänen, Anne, *Populaarikulttuuri sosiaalistumisväylänä: Tampereen työväestön julkiset huvit 1860-luvulta vuoteen 1917*. Tampereen yliopisto, Tampere 2000.
- Sinisalo, Uuno, ”Tampereen lehdistön vaiheita 100 vuoden aikana”. Teoksessa *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia VI*, 265–315. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja XI. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 1970.
- Snicker, Raija, ”Tanssi: Päivätanssitutkimuksen taustaa”. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina & Snicker, Raija, *Päivätanssit*, 29–37. WSOY, Helsinki 1980.
- Soikkanen, Hannu, *Sosialismin tulo Suomeen: Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 1961.
- Sulkunen, Irma, *Raittius kansalaisuskontona: Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Historiallisia tutkimuksia 134. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1986.
- Suomen Arkistolaitos, Vakka-arkistotietokanta. *Arkistonmuodostaja: Tampereen Nuorisoseura ry* [<http://www.narc.fi:8080/VakkaWWW/Selaus.action;jsessionid=D78B31E539D641DD66F6F556F1F3DCF7?kuvailuTaso=AM&avain=34221.KA>]. Luettu 7.1.2016.
- Tapola, Päivi, *Rakentajan elämä: Georg Wilhelm Ismael Schreck*. Kustannusosakeyhtiö Moreeni, Helsinki 2011.
- Tiihonen, Kristiina, ”Puhtaan nuoruuden ihanne: Sukupuolikasvatusta nuorison opaskirjoissa 1920- ja 1930-luvuilla”. Teoksessa Immonen, Kari, Hapuli, Ritva, Leskelä, Maarit & Vehkalahti, Kaisa, *Modernin lumo ja pelko: Kymmenen kirjoitusta 1800–1900-lukujen vaihteen sukupuolisuudesta*, 169–208. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.
- Tikka, Marko, *Kun kansa leikki kuningasta: Suomen suuri lakko 1905*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1247/Tieto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.
- Tikka, Marko, ”Suuret soittajat: Harmonikan soittamisen kulttuuri Suomessa 1880–2010”. Teoksessa Kurkela, Vesa & Tikka (toim.), *Suomalaisen harmonikan historia*, 160–199. Suomen Harmonikkainstituutti yhteistyössä Suomen Harmonikkaliiton kanssa, Ikaalinen 2014.
- Tikka, Marko & Kurkela, Vesa, ”Viisirivinen ristiriita: Harmonikan paikka Suomessa 1860–2000”. Teoksessa Kurkela, Vesa & Tikka (toim.), *Suomalaisen harmonikan historia*, 6–20. Suomen Harmonikkainstituutti yhteistyössä Suomen Harmonikkaliiton kanssa, Ikaalinen 2014.
- Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo, *Sanomia kaikille: Suomen lehdistön historia*. Oy Edita Ab, Helsinki 1998.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2002.
- Tuovinen, Seppo, *Taidon ja tahdon talkoilla – satavuotias Rantaperkiön työväenyhdistys 1906–2006. Historiikki*. Pilot-kustannus Oy, Tampere 2006.
- Turunen, Risto, *Pumpulivallankumous – Finlaysonin tehtaalaisten maailmankuvan muutos 1800-luvulta vuoteen 1918*. Pro gradu -tutkielma. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto, Tampere 2012.

Varto, Tyko, ”Työväen vapaa-ajan vietto Tampereella 19:nneen vuosisadan loppupuoliskolla”. Teoksessa *Tampere: Tutkimuksia ja kuvauksia II*, 159–178. Tampereen Historiallisen Seuran julkaisuja III. Tampereen Historiallinen Seura, Tampere 1935.

Vattula, Kaarina (toim.), *Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1983.

Vedel, Karen & Hoppu, Petri, ”North in Motion”. Teoksessa Vedel, Karen & Hoppu, Petri (toim.), *Nordic Dance Spaces: Practicing and Imagining a Region*, 1–18. The Nordic Experience. Ashgate, Farnham 2014.

Voionmaa, Väinö (suom. toim.), *Sosialidemokratian vuosisata II: Saksa – muut Keski- ja Etelä-Euroopan maat – Skandinavian maat – itä ja länsi – Suomi*. WSOY, Porvoo 1909.

Voionmaa, Väinö, *Tampereen historia: Itämaisestä sodasta suurlakon aikoihin*. Tampereen kaupunki, Tampere 1932.

Yli-Jokipii, Pentti, ”Paikallisyhteisöjen muutos Suomessa kesäisten tanssilavojen kuvastamana”. Teoksessa Löytönen, Markku & Kolbe, Laura (toim.), *Suomi: Maa, kansa, kulttuurit*, 235–250. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999.

Ylikangas, Heikki, *Wallesmanni: Kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä*. Suomen Nimismiesyhdistys ry, Helsinki 1996.